ארגון יוצאי סביסלוץ בישראל

ספר סביסלוץ ב'

מיקבץ תיעודי, פרקים נבחרים,
רשימת בתי-אב, מאמרים,
עדויות, תמונות,
ומיסמכים.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

בהוצאת אירגון יוצאי סביסלוץ בישראל

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

העורך: ירחמיאל ליפשיץ.

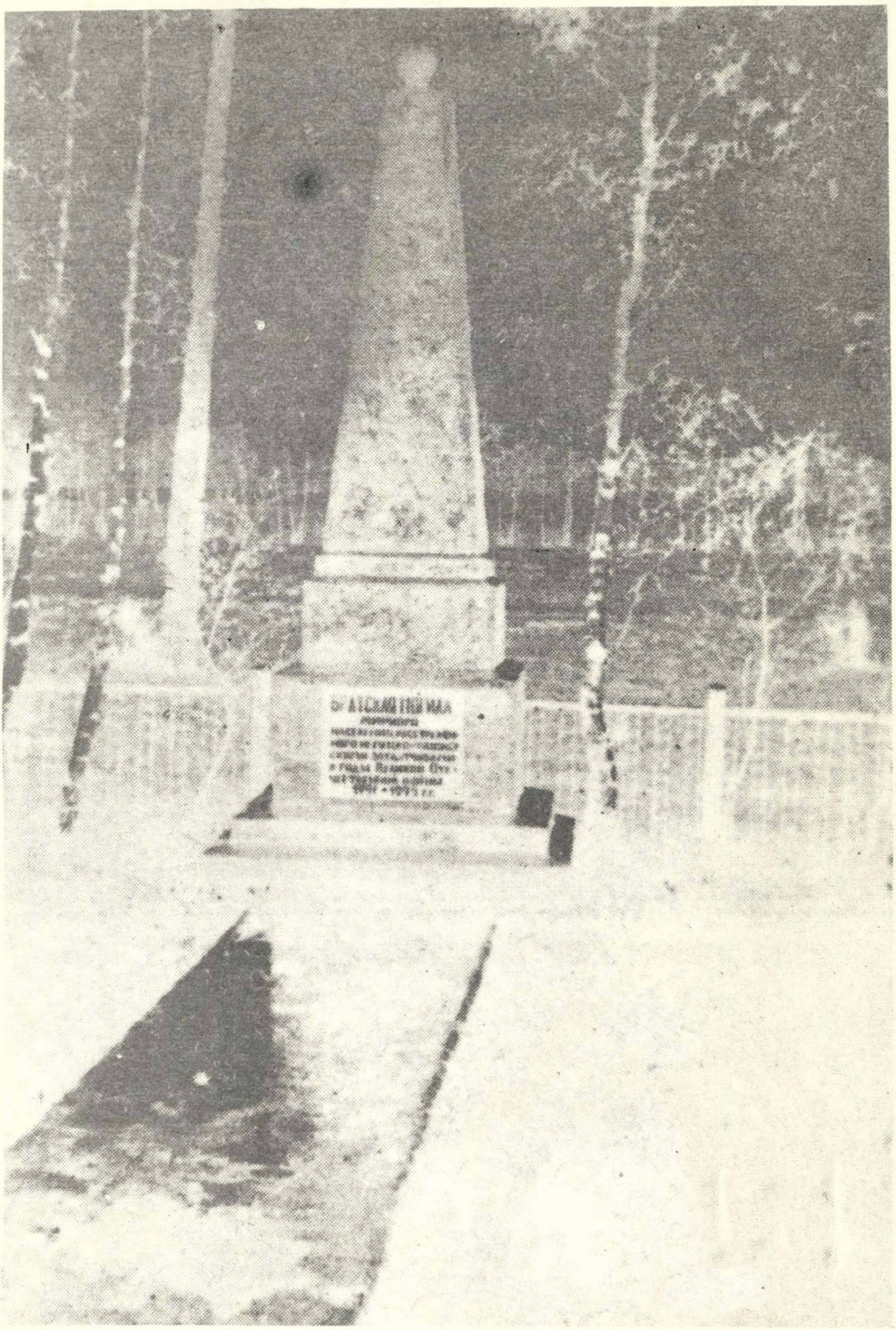
חברי המערכת: מאשה רחן, תחיה מוסל, צבי פינקלשטיין, משה אלקונ־
(אולקניצקי), שמעון פינקלשטיין.

עיצוב גרפי, סדר והדפסה: סדר-השרון, רח' הרצל 47, נתניה. טל. 28315, 053-35388.

נתניה תשמ"ד – 1984

כל הזכויות שמורות לארגון יוצאי סביסלוץ בישראל.

הערה:
הפרטים והידיעות הכלולים בפרסום זה לוקטו ממקורות אינפורמציה שונים.
אין העורך נוטל על עצמו כל אחריות לדיוקם, נכונותם או מהימנותם של הפרטים והידיעות המובאים.

קבר האחים ביער וישבניק בסביסלוץ

סביסלוץ והסביבה

(מפה משוערת)

מפה משוערת של סביסלוץ

הדרך לברסטוביץ
בית המטבחיים
קיבוץ חכשרה "החלוץ"
ענף
בית-חרושת טיבץ
נחל פטימלין
סימטת טיבץ
רחוב גרודנר
רחוב הגטו
רחוב שלג-החיים
בי"ס עברי
בית-הכנסת יובוובולסקי
נגר וביגובסקי
בית המדרש הישן
בית הכנסת
רבי שלמה
בית המדרש החדש
חנות קרסנברג
שבליבקין הנגר
ר"ר סיידל
רובין
רח' ורשביר
בית שטק
מרצנק
מרקחה
פרנקלים הצלם
העיריה
גן העיר
הסקוור (טיילת)
אנדרטה טראונוב
רח' טראונוט
משטח חלוקה על הקרח
הדרך לווישניוק
האחוזה
הטמיר
בית-הקברות הנוצרי
קברי הקדושים
הדרך לתחנת הרכבת
תחנת הרכבת
מגטרה זאק
מגטרה סלפק
תחנת החשמל
הדרך לילובקה
טיילת

סביסלוץ

סביסלוץ - עיר בבילורוסיה, ברית-המועצות; עד 1795 ובין שתי מלחמות העולם בפולין.

תחילת היישוב היהודית במקום בראשית המאה ה-18, על-פי הזמנת הנסיכים בעלי-המקום; במחצית השנייה של המאה מנה 220 נפש. במשך מאה שנה לערך התפרנסו יהודי המקום ממסחר העצים והתבואה, ממלאכה, מפונדקאות וחנוונות, דליקה גדולה שמה קץ לירידים המקומיים, שהיו מקום מחיה עיקרי לרבים, בשנות ה-70 יזמו יהודים, בעזרת מומחים מגר-מניה, מפעלי בירסוק שהעסיקו מאות עובדים. כבר אז ניסו פועלים יהודיים להתארגן באיגודים מקצועיים, אבל את עיקר התנופה למאבק המקצועי נתן ה"בונד" בתחילת המאה הנוכ-חית. אחרי מלחמת-העולם הראשונה גברה פעילות "החלוץ" והוקמה חוות-הכשרה בעיר. היו בסביסלוץ גם בתי-ספר של "תרבות" וציש"א. מספר התושבים היהודיים בעיר עמד על 2,000 נפש בערך. אחרון הרבנים בקהילה, יעקב חיים בן משה יהודה מישקינסקי, ניספה בשואה עם שאר בני המקום. בסביסלוץ נולדו המו"ל צבי הירש אדלמן ושמואל בלקין, לימים נשיא "ישיבה יוניברסיטי" בניו-יורק.

אורגון יוצאי סביסלוף בישראל

ומי אורגון יוצאי סביסלוף באיזנקנ-ישראל אביס אורח הוקרתנו והרכותנו לרוברי

האחראית לאמן הקלחת לברם שלי כל יקירנו שנספו בשואה

ובאוו על הברכה והתודה חברנו רבי פינקלשטיין- אשר אוסף לוקט שם ושם אבכרונו

האופלים פרטים על לאמלה אשלוש-אאוות בתי-אוב סביסלוצאים שהיו ואינם סוד ומדוויהו הוקמו

בזכי הספר, וחברנו הפרופסור אשה אישקינסקי (בן הרב) שליווה אוהנו כיומף ואומהה בסרי-בכת

הספר, ויריבנו אבי-יועה נחליאל, אאיסדי קיבוץ תל-יבחק וחבר הנהלת "אשואה", יר לעומר ציון

שנספה בשואה, שהסכים לכלול בתוכנית ההקלחה של "אשואה" אות ס"ירחנו סביסלוף באולימון

הדואר, בו יוכלו כל הלווחות והאברנים והאיסאכים הקשורים לשואה, שרולק אהם רואה אור

בפעם הראשונה בספר לה.

ואחרון חביב אויר בניה, אהבי הסאינ ב"אשואה" שלה שנים הוכו אלאין אות חברנו ירחאיאל

לאסירת תודתו על ג'סו סביסלוף ועל הלוחאה הפרטיונית כדי להחדיר אות תודעת השואה בקרב

הדור הבסיר שגדל באורף, כדי לעבור להבא לעבר, לספר להבניר,

ברוכה הבאה, אודאון, בלהה בוכריש וחנף ברנ'ש, א"סדר-השרון" שתקואתן להוכאות הספר לעל

ס"ירחנו, אשר תקאו באיאון ובאפש להוכאות הספר השני לקהילת סביסלוף.

ומי אורגון יוצאי סביסלוף באיזנקנ-ישראל אביס אורח הוקרתנו והרכותנו לרוברי פינקלשטיין, אשה אלקוניק (אולקניצקי), שאמון פינקלשטיין, תמיה אוסף ולכל בנו

אזיזנקנ-ישראל, כ"ב חשוון שנת תשא"ה 16.11.84

ברוכה הבאה לאורגון

לזכור ולספר

בשנת 1942, באמצע מלחמת העולם, בעוד אנו כאן בארץ, טרודים היינו בצרותינו, שלא פסקו מעולם ומנותקים מהארצות הכבושות בידי הנאצים - החלו להסתנן הידיעות הראשונות על התעללות הגרמנים ביהודים ועל אכזריותם. בני עיר החלו לחפש אחר קרוביהם ולשאול: היודע מישהו מה נעשה שם? השמע מישהו משהו? וכך נפגשנו אז, ביום קיץ חם, בביתו של שמואל גולדברג ז"ל בתל-אביב - קומץ בני סביסלוץ, התאווים לדעת מה נשמע בעיירת הולדתם ומה גורל יקיריהם שנשארו שם.

ביניינו היה גם הסופר הידוע יעקב רבינוביץ שלמרות שלא גר אף פעם בסביסלוץ חש עצמו לבן העיר הזו, בהיותו נכדו של הרב ר' מאיר יונה זצ"ל. לאחר מכן כשהידיעות הנוראות הגיעו, והתחלנו לאט לאט לקלוט את העובדה שכל מה שהיה לנו שם - חרב ואיננו עוד - התאספנו שוב כמה מניינים מבני העיר בביתו של שמואל גולדברג והפעם לשם אזכרה. רובם של אלה שהיו אז נוכחים - נפטרו כבר. המספיד היה ר' בן-ציון צימבל ז"ל וכולנו אמרנו "קדיש".

לאחר מכן כמה שנים נערכו האזכרות בביתם של שמעון וסוניה פינקלשטיין ז"ל. מאז ועד היום, זה ארבעים שנה, נערכים הכנסים לאזכרה מדי שנה בשנה ביום כ"ב בחשון. הרוח החיה בארגון האזכרות היה המורה נפתלי עדן ז"ל. תאריך האזכרה הוא בדרך הטבע גם ערב של פגישה שנתית של בני עירנו ושל חיפוש דרכים כיצד להנציח ולהשאיר זכר לבאים אחרינו, ממה שאבד ואיננו. מפעם לפעם מזדמן אורח בן עיר, הגר בחו"ל או ניצול שואה שעלה ארצה. מפגשים כאלה מתקיימים גם בניו-יורק, בקנדה ובארגנטינה. התוצאה המעשית של ערבי אזכרה אלה בארץ הוא:

א. הוצאת ספר יזכור לקהילת סביסלוץ בעריכתו של בן-עירנו הדגול ד"ר חיים רובין ז"ל.

ב. קביעת לוח שיש לזכרון במרתף השואה בהר-ציון.
ג. נטיעת חורשה ביער הקדושים בהרי יהודה.
ד. הקמת מצבה לזכר בני עיירתנו בבית-הקברות בחולון.

כל הפעולות נמשכות עד היום בראשותה של הגב' מאשה רוזן (מינץ) והממו-נה על ההנצחה מר ירחמיאל ליפשיץ וחברי הוועד והמערכת: מר צבי פינקלשטיין מר שמעון פינקלשטיין, מר משה אלקוני (אולקניצקי), גב' זלדה פולקיביץ (קרסנברג), שוקה גרשוביץ, גב' תחיה מוסל וההסטוריון פרופ' משה מישקינסקי.

ד"ר רובין היה עשרות שנים יו"ר ארגון בני עירנו בארץ. בכל אזכרה ואזכרה הוא תבע לעשות הכל שזכר העיירה לא ישכח ושבנינו אחרינו, יהיו מודעים לתודעת השואה. ללא לאות, היה כותב מאמרים ופונה לאחראים על החינוך בארץ בדבר הצורך להחדיר לתודעתו של הדור הצעיר את נושא השואה ולקחה.

לזכור ולספר - שני צווים אלה מלווים אותנו כל הזמן. אנו דור אחרון לקהי-לת סביסלוץ, מתי מספר נשארנו שזוכרים עדיין את העיירה ותושביה. כל מה שנשאר ממנה - רק בזכרוננו נשאר. שם במציאות אין זכר לכל מה שהיה. יהיה נא ספרנו זה שאנו מוציאים, זכרון להורינו, לאחינו ולאחיותנו ומזכרת לבנינו אחרינו, לגל-עד.

לקט עדויות זה ינציח את קהילתנו המפוארת, שאנשיה ידעו לעמוד בגבורה נגד מכונת ההשמדה האדירה של הנאצים הגרמנים וגם רבים מבניה לא נכנעו ונלחמו ביערות, במחתרות בגיטאות ואף במחנות המוות למען כבודם היהודי. בספר הנצחה זה, כינסנו פרקים היסטוריים מפוארים שגיבורינו בני עיירתנו רשמו בדמם בחייהם ובמותם ציוו עלינו לזכרם כל ימי חיינו ולהעביר את אזה-רתם לדורות הבאים:

"לא עוד כצאן לטבח יובל"!
"לא עוד שואה"!

ועד ארגון יוצאי סביסלוץ.

מבוא

העיירה היהודית תוארה על-ידי מנדלי מוכר ספרים בצורה כל-כך בולטת עד שנאמר בזמנו כי אם תחרב העיירה ותמחק מעל-פני האדמה יוכלו להקימה מחדש בדיוק בדמותה הקודמת על-פי תאוריו של הסבא מנדלי. ניבאו אנשי התקופה ההיא ולא ידעו שאכן נבואה היא בפיהם, שתתקיים עוד בדורנו על כל מוראותיה. עיירתנו סביסלוץ נחרבה ונמחקה מעל-פני האדמה, ואנו בני משפחת סביסלוץ, השרידים הנמצאים בארץ, רוצים להקים יד להורינו, אחינו ואחיותינו ולעיירה שהיתה יחידה ביופיה, בתכנונה ובמוסדותיה בין כל העיירות במזרח אירופה.

על תולדות העיירה קיימת רשימה קצרה של אחד מתלמידי הסמינר הפולני. הוא כמובן אינו מתיחס לעובדה שכמעט כל תושבי העיירה היו יהודים ואינו מזכיר אף במילה אחת עובדה זו. מרשימה זו אנו למדים שהעיירה נוסדה במאה ה-15 כחווה חקלאית והחליפה כמה פעמים בעלים, עד שבמאה ה-18 עברה לידי הגרף טישקביץ, שהקים את האובליסק - העמוד בטבורו של השוק. (אחד מראשי הקומוניסטים היהודים בעיירה הרס אותו בימי שלטון ברית-המועצות, כדי שלא יישמר זכרו של הפאודל הפולני). טישקביץ בנה את העיר מחדש כפי שאנו מכירים אותה. שוק גדול מרובע באמצע, מסביב בתי מגורים וחנויות, רחובות רחבים וישרים. בכניסה לעיר היו חמישה שערים שמהם נשארו בזמננו רק שלושה. טישקביץ ארגן גם את השווקים שיתקיימו כל יום שני בשבוע והירידים כל 15 לחודש. בימי השווקים והירידים היו מתקבצים כל האיכרים מהכפרים הסמוכים והשוק היה מלא עגלות ובהן תוצרת חקלאית שהיתה נמכרת ליהודי העיירה.

על תחילת הישוב היהודי בעירנו אין לנו פרטים. כפי שמעידים רבים, היה אמנם קיים ספר עבה בכריכה ירוקה עם דפים כתובים בכתב סת"ם ובו רשומים

קורות העיר מיום היווסדה. אולם גורלו של ספר זה היה וודאי כגורל כל העיירה שלנו. מתוך ההסטוריה הפולנית ידוע שיהודים התישבו בפולין בסוף המאה ה-10 לספירה כשהמלך הראשון של פולין קזימיר הגדול הזמין יהודים להתישב בארצו, כדי שיפתחו את כלכלתה. מסביב לעיירתנו היו כמה כפרים שישבו בהם יהודים ועסקו בעבודת האדמה. כשנוסדה החווה החקלאית במאה ה-15, על-יד הנהר סביסלוץ, שהוא יובלו של הנהר נימן, ונקראה על שם הנהר הזה, התישבו שם גם כמה משפחות יהודיות. עם התפתחות המסחר, גדל מספר היהודים, ובמשך הזמן הקימו בתי-חרושת לעורות שהיו מייצאים את תוצרתם גם לחוץ-לארץ. בתי-חרושת אלה היו הבסיס הכלכלי של העיר. אולם עירנו היתה ידועה בגלל גדולי התורה שקמו בה, מוסדות התרבות ומוסדות העזרה ההדדית. בית-הספר העברי, הספריה העברית הציבורית, תנועת החלוץ, קיבוץ ההכשרה, ההסתדרות הציונית - אלה היו המוסדות שסביבם התרכזו חיי הנוער שכל שאיפתם היתה לעלות לארץ ישראל, ואומנם רבים מבני עירנו הצליחו לעלות ארצה. בין מוסדות העזרה ההדדית יש לציין את ביקור-חולים שמטרתו היתה להשאיל כלים לחולים, לינת הצדק - מוסד שחבריו היו לנים בבית החולה ועוזרים לו בחוליו. קופות גמילות חסדים שהלוו ללא ריבית לנצרכים, מרתף קרח (על-יד בית הרב) שהיו ממלאים אותו קרח שחצבו מהנהר הקפוא בחורף וסיפק קרח לחולים. לעיר היה צביון יהודי טהור. מכיוון שכל החנויות היו של יהודים, הרי בשבתות ובחגים היתה שורה בעיירה רוח של קדושה ושלווה. הכל היה סגור ומסוגר. בתי-הכנסת היו מלאים מתפללים.

היחסים בין יהודי העיירה והנוצרים המעטים שגרו בה ואלה מהכפרים הסמוכים היו טובים. אף-פעם לא פגעו ביהודים לרעה ואף בימי מלחמת העולם הראשונה ואחריה, כשנכנסו הפולנים לעיירה, לא קרה שום מקרה יוצא דופן. אחד מראשי המחתרת הפולנית היה בן העיירה ד"ר ביטנר הפולני. הוא היה מיודד עם יהודי העיירה ובזכותו לא פגעו החיילים הפולנים האנטישמיים ביהודים.

על מה שקרה ליהודי העיירה - הלא הם אבותינו, אמהותינו, אחינו ואחיותינו, בני משפחת סביסלוץ, סופר ברשימות המובאות בספר זה ובספר יזכור הראשון. 298 זקני העיירה נורו ביער וישובניק. על קבר האחים הקימו הרוסים מצבה ועליה כתובת ברוסית האומרת שפה קבורים אזרחים סובייטיים שנורו בידי הנאצים ביום 2 בנובמבר 1942, מבלי להזכיר שהנרצחים היו יהודים תושבי העיירה. היתר נשלחו למחנה וולקוביסק ומשם לטרבלינקה ולשאר מחנות המוות ברחבי פולין.

בכל הדורות קמו עלינו למחות את שמינו מעל-פני האדמה. אולם אסון כזה, שואה איומה כזאת, שבה נרצח כמעט עם שלם - ששה מיליון מבני עמנו, כזאת עוד לא קרה בדברי ימי עולם, ומפליא כוח ההישרדות שלנו בין הזאבים הנוראים שטרפו את כל האידיאלים הנשגבים של האנושות, האידיאלים של אחוות עמים, של שלום, של "לא ישא אל גוי חרב".

כל אחד ואחד מאתנו נושא בלבו, נוסף לכאב הנורא, גם שאיפה לנקמה. הן מימי ילדותנו למדנו את הכתוב "נקום את ניקמת דם עבדיך השפוך". אין ביכולתנו כמובן לנקום נקמת דם פשוטו כמשמעו. אולם הנקמה היא שכל מה שראינו בעינינו בדורנו אנו, עלול לחזור במרוצת השנים כתוצאה מכך שהעולם התרגל ועבר לסדר היום על רצח ששה מליון מבני עמנו. הכוונה היא שהשנאה התהומית לא רק כלפינו אלא של עם אחד כלפי השני, של פלג עם בפלג שני של אותו עם, אינה נשארת בתחום המצומצם ובגבולות שבהם קרו המעשים הנוראים. שנאה זו והתאווה לרצח והשמדה עוברת בירושה כמסורת וכמורשת לדורות הבאים. הדבר דומה לשריפה שפורצת ביער ואינה מסתיימת במקום אחד, אלא הולכת ומתפשטת ואוכלת כל חלקה טובה.

השנאה שאכלה את ביתנו תפעפע בליבות כל העמים. הם טרפו וימשיכו לטרוף ולאכול אחד את השני עד חורמה. כך בדורנו וכך בדורות הבאים עד סוף הימים. העולם אינו יכול להמשיך להיות אותו עולם אחרי השואה שלנו, כשם שהיה לפני כן. בדורנו התחילה ההשמדה בכך שמנהיגי המהפכה האדומה רצחו מיליונים מבני עמם על שלא קיבלו את תורתם, ברצח העם הארמני במוסה דאג, בהפצצה על ערי יפן, ברצח העם בביאפרה, ברצח אנשי הכמורה של חומייני את בני עמם, ולעינינו ניצבת התמונה המחרידה של לבנון.

כמובן שמזעזע לראות מלחמות ושפיכות דמים. כמובן שאנו שואפים לשלום ואחוות עמים. אולם בתולדות בני האדם לא נקלטו אף-פעם הצהרות השלום. העמים לחמו, שדדו ורצחו האחד את השני וימשיכו גם בעתיד.
זוהי נקמת עם קטן ושדוד המכריז בכל פעם "שפוך חמתך על הגויים". הגויים הם קודם כל הגרמנים הארורים, אבל יש להוסיף עליהם גם את שכנינו הנוצרים בעיירתנו הקטנה שרצחו את אותם היחידים שחזרו אחרי המלחמה לסביסלוץ ומצאו את ביתם הרוס, את קבר האחים ביער, ומצאו גם את מותם בידי הנוצרים שכניהם מזה מאות דורות.

אולי נשקפת לנו כעת תקווה שלא נוסיף יותר נדוד בארצות תבל, בין עמים דורשי דמנו. אולי נשקפת לנו תקווה גם אם נתגבר על ייצר הפירוד בין אחים, עדות, והבדלי השקפות, ונכה שורשים בארץ קטנה זו - ארץ ישראל - שהיא האחת והיחידה שאתה קשרנו קשר דמים זה אלפי שנים מאז ועד היום.

משה אלקוני (אולקיניצקי)

נובמבר 1983.

בלדה לסביסלוץ

(נרקמה בבית-החולים ב- 1.1.1972)

משה אלקוני (אולקיניצקי) תל-אביב

נולד 1914. סיים את הגימנסיה העברית בביאליסטוק ב-1932. למד באוניברסיטה בוילנה עד 1935. בחופשות לימודיו הן בגימנסיה והן באוניברסיטה היה פעיל בתנועת החלוץ בסביסלוץ. בנובמבר 1935 עלה לארץ כסטודנט באוניברסיטה העברית בירושלים.
עבד כמנהל חשבונות ראשי בחברת הבטוח "יהודה" ופרש לגימלאות לאחר 40 שנה ב-1976.
ב-1942 עבר לגור מירושלים לתל-אביב. ב-1946 התחתן עם חנה לבית רוהלד (ילידת ירושלים, דור חמישי בארץ). פעיל במסדר בני ברית לשכת ברנדיס.
להם שתי בנות צפרא ומיכל. משנת 1982 גר ברעננה.

ביערות בילובז', על גדות הנהר,
הוקמה העיירה בימים משכבר.
גויים שבה - מעטים במספר,
ורבוא יהודים - היוו בה עיקר.

עיירתי הקטנה בת רבוא הנפשות -
עטופת יערות ועצי דובדבן,
פלג זורם וגשר של עץ,
שדרות עתיקות וצל אילנות.

בבית-המדרש הישן למדו יהודים -
בין מנחה למעריב - ש"ס ופוסקים,
ובבית-המדרש החדש הסתפקו על-פי רוב
בלימוד משניות ועין-יעקב.

בקצה העיירה - בית-מדרש לפועלים,
התפללו בו כל אנשי התודעה העמלים.
במרכז השולהוף - התנוסס בית-הכנסת
ותוכו צבוע בכל צבעי הקשת.

ארון הקודש מגולף חיות וצפורים
ובצד: "על נהרות בבל" - גולי ציון האבלים.
ובית-ספר עברי, מאלף עד חית,
ותינוקות של בית-רבן, שלא ידעו כל חטא.

כי הכל התנהל כדת וכדין:
כסוי ראש כל הימים, ובשבת-החמין.
עברו על העיר הרבה מלחמות,
אולם הכל התנהל בה על מי-מנוחות.

עד שבא יום מר ונמהר
ומחצית הרבוא נרצחה בככר...
בית-הכנסת הפך למאורת פריצים
ובתי-המדרש, מועדוני עריצים.

המקום היחידי שנותר לתפילה -
היה בבית-העלמין, בחדר הטהרה.
הנותרים לפליטה שם היו מתאספים
ואומרים קדיש על קהל הנספים.

אולם, כשהגיעו לילות האקציה האחרונים,
התפלגה הקהילה לשני פלגים:
הצעירים טענו שיש לרדת למחתרת
והפרוש ר' יחזקאל טען טענה אחרת:

"מה כוחנו לעומת מכונות היריה,
הבה נתאסף בחדר הטהרה,
נתפלל לאלוהים שיבוא לעזרה
ובודאי יעביר את רוע הגזירה"...

את הסליחות והתפילות לא סיימו מעולם
כי בזעם-רצח הושמדו שם כולם:
הדבר קרה בחשוון, עשרים ושנים,
והפרוש ר' יחזקאל עלה לשמים.

ושם נגזר עליו כי מדי שנה, באותו היום -
יטריח עצמו וירד ממרום,
יאסוף הנשמות הטהורות של הקהילה
ויסיים התפילה שנקטפה באיבה...

וכך עד סוף הימים, עד בוא משיח צדקנו,
עד שיתנחם בורא-עולם ויבוא ויגאלנו.
מאז עברו כבר שלושים שנה
ועדיין האיכרים מפחדים לעבור בסביבה.

כי פעם, בליל חושך, שלג וסופה -
ראה איכר אור עמום בחדר-הטהרה:
הוא נשבע שראה הפרוש בתפילתו מכוון,
ושלדים עטופי לובן אומרים אחריו אמן...

העיירה סביסלוץ

העיירה סביסלוץ היתה קיימת עוד מהמאה החמש-עשרה. היא היתה שייכת לפריצים בשם פאקוש. במאה השבע-עשרה עברה העיירה לידי הפריצים קריש-פינוב. במאה השמונה-עשרה נעשתה קניינם של הגרפים טישקביץ. במבואות העיירה ניצבו שערים בנויים אבן. דלתות כבדות נעלו אותם בלילות בין השערים היתה העיירה מוקפת חפירות עמוקות. בלילות, כשנסגרו השערים, נמנעו היציאה מהעיירה והכניסה אליה.

בסביסלוץ אירעו מספר דליקות. שלוש פעמים עלה חלק גדול ממנה באש. אחרי הדליקות שוקמה תמיד מחדש.

קשה לדעת מתי קם היישוב היהודי בעיירה. במיפקד שנערך ב-1847 נימנו בה כאלף נפש, וב- 1897 מנתה האוכלוסיה היהודית 2086 נפש. ערב מלחמת-העולם הראשונה היו כבר בעיירה כ-3,500 יהודים. בנובמבר 1942 רצחו הנאצים רבים מיהודי גיטו סביסלוץ ביער וישבניק. הצעירים העוברו לוולקוביסק ומשם למחנות ההשמדה. רק בודדים שרדו מהעיירה.

תשומת-לב מיוחדת ואמצעים מרובים הוקדשו לחינוך הילדים. בית-הספר העברי הראשון בעיירה שכן בבנין ששימש קודם לכן כבית-חולים. הוא נוסד ע"י הפעילים הציוניים במקום. מנהלי ביה"ס היו אפשטיין, ברם ושלכטר. לימו-דים דתיים תפסו מקום ניכר כמורשת מה"חדרים". המחזור הראשון היה ב-1925. ליד ביה"ס היה קיים גן-ילדים. בראשית שנות השלושים נוסד בית-ספר אידישאי בבית שכור ברחוב רודבקה, אולם רק מעטים מילדי העיירה למדו בו. בן פעל במקום בית-ספר עממי-ממלכתי פולני. לסמינר הממלכתי למורים לא נתקבלו יהודים, להוציא מעטים. רבים ממארגני התנועות החלוציות בעיירה עלו לארץ-ישראל. רבים עוד יותר קיוו לעלות, ולא זכו.

בעיירה סביסלוץ התגוררו חכמים, בעלי-שם, ביניהם: הרב הגאון מאיר יונה שץ, מחברם של ספרים רבים (''שער קדושים'', ''מי השילוח'', ''הר המוריה'', ''פסח ליל שימורים'' ועוד); המופלג בתורה ר' משה זלמן רובינשטיין; ר' מרדכי סלוצקי, חכם וסופר: אהרון, בן הרב שניאור זלמן פינס, שנודע אחר-כך בישיבת סלובודקה בשם ''העילוי מסביסלוץ''; ר' מרדכי דב אידלברג, מתלמידיו של החפץ חיים, מחברם של ספרי הלכה ואגדה; ר' דוד מייזל ואחרים. בימים ההם פעלו בתי-ספר מסורתיים שנקראו בשם ''תלמוד תורה'', ומוסדות פרטיים, ה''חדרים'' שנוסדו ביוזמת המלמדים.

אחרון החכמים היה הרב הגאון ר' חיים יעקב מישקינסקי הי''ד.

מקומו של ''תלמוד תורה'' בעיירה שלנו היה בקירבת בית המדרש, ואילו ה''חדרים'' נמצאו בבתיהם של המלמדים. או בדירות ששכרו לצורך זה. כשלב-מעבר בין ה''חדר'' לביה''ס העברי שימש ''החדר המתוקן'', שבו לימדו את השפה העברית-בעברית. נתקבלו בו ילדים בני שש-שבע. המורים הראשונים היו שלמה רוזפינסקי, שלמה בלקין, מרדכי פלדמן, יעקב פינקלשטיין וליפא סוקניק (לימים פרופסור סוקניק באוניברסיטה העברית בירושלים), שימשו מורים ב''חדר המתוקן''. גם הבת רבקה סייעה בהוראה בו. ה''חדר'' נמצא בתחילה בבית סבא, ר' דוד מייזל. כשפרצה מלחמת-העולם הראשונה, נסגר ''החדר המתוקן''. בין מוסדות התרבות נמנו גם שתי ספריות. האחת לעברית והשניה לאידיש. הספריות, שנדדו ממקום למקום, נוסדו בראשית המאה הנוכחית. העבודה בהן התנהלה בהתנדבות. פעילות אחרת התמקמה בחוגים: חוג ללימודי עברית, חוג דראמטי ועוד. וכמו בכל עיירה בימים ההם, נמצאו גם בסביסלוץ סניף של ''החלוץ'', תנועת ''השומר הצעיר'' וסניף בית''ר, שקיימו פעולות תרבות וחינכו להגשמה ציונית-חלוצית, ולעלייה לארץ-ישראל. כן פעלו בעיירה מוסדות לעזרה הדדית ומוסדות צדקה (לינת-צדק, הכנסת-כלה, גמילות-חסדים וכיו''ב). מוסדות הק-הילה היו פעילים למדי וסייעו לנזקקים. מכבי-האש אויישו על-ידי יהודים ושימשו גם כתחליף להגנה עצמית. שלושה בתי-מדרש שימשו לתפילה והיוו מרכזים רוחניים. אחד מבתי-הכנסת היה מפואר במיוחד; כתליו היו מעוטרים בציורים מרשימים, מעשה-ידיו של אמן דגול.

הקהילה היהודית בסביסלוץ התאפיינה בחיי חברה פעילים ותוססים. בני הקהילה הירבו לנהל ביניהם ויכוחים אידיאולוגיים, גילו ענין רב בנעשה בארץ-ישראל, ורבים מהם חשו כי אין תכלית וטעם לחייהם אם לא יעלו לארץ-ישראל. הם המתינו בקוצר-רוח לסרטיפיקט (רשיון עלייה), שבושש לבוא. בכל יום שני בשבוע היו האיכרים מביאים את תוצרתם לרחבת השוק, ובתמורה קנו את הדרוש להם. רחבת השוק, מוקפת חנויות ובתים נאים, נמצאה במרכז העיירה וממנה הסתעפו הרחובות השונים. בימים ההם היתה תעשיית העורות מפותחת מאד ורבים מבני העיירה התפרנסו ממנה. תעשיות-לוואי ומוצרי פסולת של תעשיה זו התקיימו אף הם בעיירה. הענף השני הבולט היתה המנסרה, אליה הובאו עצים עבי גזע, בעיקר בימות החורף, ועובדו ללוחות-עץ שנשלחו לכל רחבי המדינה.

העיירה היתה מוקפת יערות, שבחלקם שימשו לטיולים.

סביסלוץ שימשה מרכז ליהודים שהתגוררו בעיירות ובכפרים סביבה, כמו ילובסקה, אליבוד, מיכלקה ועוד. לאחר השואה לא נותרו בה כל יהודים. היישוב והמוסדות היהודיים נחרבו, ומה שנותר הוא שריד בית-קברות. העיירה ניבנתה מחדש ומאוכלסת היום רק בגויים. היא שוכנת כ-14 ק"מ מגבול פולין ושייכת לרוסיה.

ביתנו שכן ברחוב וארשה, שהוביל לשדרות, בואך ילובקה. בימי שבת ומועד היו השדרות שוקקות מטיילים. הנהר החוצה את הדרך שימש לרחצה, לכביסה ול"תשליך" (בראש-השנה). משם נראו שרידי טחנות-מים שעליהן הילכו סיפורים רבים. בתי-הגויים, בעיקר, היו מוקפים בוסתנים. ביתנו היה מרווח ובלט במרפסתו הסגורה והמזוגגת בזגוגיות צבעוניות. בחצר היתה גינת-ירק בה גידלתי ירקות לצורכי המשפחה.

שמעון פינקלשטיין.

דער טאנץ פון צווי וועלטן

משה אלקוני (אלקעניצקי)

ערשטער טאנץ יאר 476

ס׳איז געווען אין אלטע צייטן
ווען אייראפע האט געחולמט
איינגעהילט אין שלאף אין זיסן.
דאן איז רוים געווען די העלדין.
בלוטיק איז געווען איר הערשאפט
ווי די הערשאפט פון וואמפירן.
אויסגעקוילעט איז קארטאגא
פון בר-כוכבא שוין קיין זכר
און אין רוים איז פריילעך לוסטיק.
גלאדיאטארן אין מיליאנען
קומען אום אין קאמף מיט חיות
לאכט דער עולם אין די צירקן
שלאגט מען מענטשן צו די קרייצן
פריידט זיך רוים און לאכט היסטעריש.
רוים איז בלוטיק נאך קרבנות
בלוט און פייער איז איר מאכל.

די וועלט האט שטענדיק א געוויסן
יעדעס מאל אין אנדער פארם
דאן אין פארם פון וואנדאלן
ווילדע פעלקער פון דער מדבר
און דער משפט איז געפאלן
פארברענט זאל ווערן און פארניכטעט
רוים די שטאט פון טיטוס, נעראן.

אלץ וואס שמאכט און ווערט פארפייניקט
אלץ וואס פיבערט, גייט מיט בלוט אפ

האט מיט פרייד און גרויסער שמחה
אויפגענומען די ידיעה
און א ווארט איז דאן געפאלן
פון די גאלן ביז די הונען
פון די הונען ביז וואנדאלן:
לאמיר גיין אויף רוים דער גרויסער
זי צעברעכן, זי צעשטערן.
נידער מיט דער מאכט פון קייסער
וועלכע פענטעט, וועלכע פייניקט.

טעג און נעכט עס ציען מחנות
הונגעריקע, אפגעריסנע
פון אטלאנטיק ביז דער וואלגע
אלץ אויף רוים מארשירט און שטורעמט
און אין רוים? מען איז דארט זיכער
קיינער וועט א האנט נישט הויבן.
לאכט דאס רוימיש פאלק אין צירקן
אפלאדירט די לייבן, טיגערס
וועלכע שטעקן זייער נעגל
אין דאס הארץ פון גלאדיאטארן
וועלכע אויסגעהונגערט זופן
פרישע בלוט ווי די וואמפירן.

רוים! דו אייביק שטאט פון צעסאר
באלד אן ענדע וועט עס נעמען
ס׳האט דערוואכט דאס וועלט געוויסן

רוים אין פלאמען! וו.איז נעראן?
אך ס׳א שיין און ערליך בילדל!
וואלסט געשטאנען מיט דיין פידל
און געשאפן נאך א לידל
אויף די חורבות פון דיין פאלאץ.
אויף די חורבות! ווייל קיין זכר
אש א בערגל איז געבליבן
פון דיין רוים דער מעכטיק גרויסער.
דאן אין שעה פון דעם ניצחון
וועלן דער טיבער האט געבלוטיקט
וועלן דער פייער האט געפרעסן
די פאלאצן פון פאטריציער
האבן מענטשן ווי שיכורים
פון דעם זיג געטאנצט אויף פעלדער
אש און זאמד און שטיינער, ציגל.
ס׳האבן הענט זיך דאן געפלאכטן
ברוינע, שווארצע ווי מעטאלן.
ס׳האבן הער זיך דאן צעשויבערט
ווילד און שווארץ ווי נאכט ווי קוילן.
און די אויגן ווי די פלאמען
בלישטשען, גלאנצן, שפריצן פייער.
אויגן פול מיט פרייד און שמחה
פיס געהויבן אין דער לופטן
אן א טאקט און אן ארקעסטער
גיכער, שנעלער, פלינקער, מונטער.
אויסגעשפרייט ליגט רוים די גרויסע
פאר די פיס פון אירע זיגער.

צווייטער טאנץ יאר 1933

זאלסט אייראפע יעצט אויך וויסן
אז ז׳איז דא א וועלט געוויסן
יעדעס מאל אין אן אנדער פארם.

באלד אן ענדע וועט עס נעמען
צו די הערשאפט פון די פירער.
גאנץ אייראפא איין בית-עולם
ווין, בערלין, פאריז און לאנדאן
חרוב, פוסט און וויסט, א מדבר.
נאכט...
סאוועס וויינען אין די חורבות,
ווינטן פייפן ווי טייוואלים
ס׳קוויטשען סטאדעס וועלף פון הונגער
גראבן אויף פון ערד די קברים
שלעפן מענטשן, טויטע פגרים
פרעסן פלייש און בלוט פארגליווערט.

ליכטיק, העל שיינט אויף דער מזרח
דארטן הערשט דער שלום פרייהייט
ס׳הערשט קיין קריזיס ס׳הערשט קיין הונגער
קיינער ווייסט נישט וואס איז אומעט
אלץ איז פול מיט פרייד און לעבן
דארטן טאנצט מען אין די גאסן
הארא טאנצט מען, יענעם הארא,
יענעם אלטן, רוימיש הארא,
וואס באפרייטע אויף די קברים
פון דעספאטן, מעגן טאנצן.

ס׳פלעכטן הענט זיך אויף די קראנצן
ברוינע, שווארצע ווי מעטאלן
האר צעשובערט, שווארץ ווי קוילן
אויגן בלישטשען טיף ווי קוואלן
פרייד און שמחה פול אין הארצן
טאנצן מענטשן ווי א וויכער
הויבן פיס זיך אין דער לופטן
מונטער, שנעלער, פלינקער, גיכער.

ווילנע 30.11.1933

השיר נכתב עם עלייתו של היטלר לשלטון. בימים ההם לא היה איש שהעלה בדעתו מה שצפוי לעמנו בעתיד הקרוב. היום לאחר 40 שנה אנו תמהים לחזונו הנבואי של המחבר בן-עירנו. ואנו גאים להכניס את הפואמה במקורה באידיש בספר יזכור לסביסלוץ.

המערכת.

דאס ליד איז געשריבן געווארן ווען היטלער איז בעווארן קאנצלער. אין יענע צייטן האט קיינער זיך נישט פארגעשטעלט וואס דערווארט דעם יידישן פאלק. הייגט 40 יאהר נאך דער גרויסער טרַגע-דיע שטייען מיר · פערוואונדערט ווי אזוי אונזער לאנדסמאן האט פארגעזען די צוקונפט.
מיר געפינען פאר נויטיג פארענפנטליכן די פאעמע אין אריגינאל אין יידיש אין דעם יזכור בוך פון סוויסלאטש.

די רעדאקציע.

משה אלקוני (אלקעניצקי).

לזכר
נעדרים
וגיבורים
שנפלו

לזכר גיבורינו שנפלו

לייבעלע פייבושביץ ע"ה

מוצאו מהכפר ליכשלץ שע"י סביסלוץ. למד בבית-הספר העברי בעיירה. ב-1941 היה המקשר בין הפרטיזנים וחברי המחתרת בגיטו. נתפס ונורה בחצר המשטרה הגרמנית. בן 21 היה בהרצחו. יהי זכרו ברוך!

ירחמיאל וטניק ע"ה

ברח ממחנה וולקוביסק והצטרף לפרטיזנים הסובורובצים. לחם בגבורה תחת פיקודו של גרישה זברוחה מרינקי. באחת הקרבות ביערות בילובעזש נפצע קשה ומת מות גיבורים. יהי זכרו ברוך.

הערשל קאפוסטה ע"ה

ברח ממחנה וולקוביסק לגיטו ביאליסטוק. השתתף בקרבות בגיטו. היה פרטיזן אמיץ ולחם במחנה של "יודיטה" ביערות סופרסלה שע"י ביאליסטוק. מאז סתיו 1943 נעלמו עקבותיו. כנראה נפל באחת הקרבות. יהי זכרו ברוך.

אהרון לנצביצקי ע"ה מסביסלוץ

חיים נחמן צירולניק ע"ה מסביסלוץ

טניה ליפשיץ ע"ה מסביסלוץ

רבקה קרינסקי ע"ה מילובקה

ארבעת הצעירים האלה נמלטו ממחנה וולקוביסק והגיעו לגיטו ביאליסטוק. ביום הראשון למרד בגיטו ביאליסטוק ב- 5.2.43 הם התבצרו בנגריה אחת ביחד עם עשרות לוחמי הגיטו, בכלי עבודה ומכל הבא ליד, כולם כאיש אחד קמו והתנפלו על הרוצחים הגרמנים, שפרצו לנגריה ונלחמו עד טיפת דמם האחרונה ונפלו מות גיבורים ובדמם רשמו דף אחרון לסבל ולהשפלה וראשון לחידוש גבורת ישראל מימי קדם.

יהי זכרם ברוך

זלדה ז"ל

איננה עוד איתנו

1.8.1984 – 23.7.1917

תוך עריכת הספר קיבלנו את הידיעה העצובה על בת עירנו סביסלוץ, זלדה פולקביץ לבית קרסנברג, שהלכה לעולמה והותירה את כל בית סביסלוץ אבלים ובוכים.

המערכת.

כמעיין השופע מרץ בלתי נדלה היתה זלדה ע"ה אשה יפת-תואר ופשוטת הליכות, בעלת סקרנות וצמאון לראות, לשמוע, ללמוד בהרצאות במוזיאונים, בקונצרטים, לבקר בהצגות ובכלל בכל מקום שניתן ללמוד בו לא נפקד מקומה.

בסמינריונים של אגודת "שורשים", מרכז ללימודים יהודיים, שהתקיימו לפעמים בצפת, לפעמים בירושלים, או בפנסיון על שפת ים-המלח, או באחד הקיבוצים ונמשכו שעות ארוכות ואפילו ימים אחדים, היא היתה יושבת ומקשיבה להרצאות ולומדת מפי מיטב הפרופסורים בארץ.

תמיד היטתה שכם לכל פעולה הקשורה לארגון יוצאי סביסלוץ ברצון ובמאור פנים והרגישה מחוייבות לכך כאילו זה היה דבר המובן מאליו, שעליה לעשותו ללא היסוס. לא קרה אף פעם, שיטילו עליה משימה כלשהי, שהיא תסרב, אפילו כשקשה היה לה הדבר.

שפע המרץ אצלה היה חזק מאד וחבל שהוא נפסק פתאום ומוקדם מדי. תנחמו אתם גילנה ויעקב באימכם האצילה והיקרה ונינחם גם אנחנו בני העיירה סביסלוץ שהיתה לנו חברה כל-כך יקרה ומסורה.

יהי זכרה ברוך ונזכריה כולנו באהבה.

ארגון
יוצאי סביסלוץ

בני-ברק 1.8.1984

שטראוס שרה ע"ה
לבית הלפרן

שרה עלתה ארצה ב-1914 לאחר שאחותה אסתר היתה כבר בארץ מ-1913.

דברי הספד של שלמה בן-עזר בהלוויתה של שרה שטראוס ז"ל.
בלפוריה.

נולדה י' תשרי תרנ"ד 1894 נפטרה ה' אדר א' תשד"מ 1984

בשקט ובצנעה כפי שחיו - הם הולכים ונעלמים מנוף חיינו, אנשי בראשית, דור נפילים - מהם שלא עמדו להם הכוחות ונאספו בחצי ימיהם ומהם שהאריכו ימים מעבר לגבורות ועד לתשעים, כמו שרה ואנשל, חברה לחיים, שבעוד ימים מספר ב-י' באדר תמלא שנה למותו. דומה היה כי הם שעמדו בפני כל הקשיים והתלאות שהיו מנת חלקם של הראשונים, התמודדו, נלחמו וגם ניצחו ומאחר ויצאו מכל המאבקים הללו וידם על העליונה - אריכות ימיהם היא תוצאת היותם מחושלים ומחוסנים.

אנשל ושרה - שניים שהשלימו זה את זה לאורך כל דרכם המשותפת זה יותר משישים שנה. הוא מתון ועקשן על עקרונותיו, שהגיע מביאליסטוק דרך אמריקה, עם הגדוד העברי. עוד בילדותו התייתם מהוריו, ולארץ בא ללא משפחה וקרובים, אך נחוש בהחלטתו להיות עובד אדמת ארץ-ישראל. מאחר שמעטים היו אז בעלי רשיון נהיגה כמוהו, הציעו לו כאן הצעות שונות להסתדר, אך אנשל אמר: נהג, זה א מודערנער בעל-עגלה - אני להיות איכר באתי לא"י.

ושרה ממשפחה עניפה ומשכילה בעיירה סביסלוץ, עיר שרובה יהודים עם מוסדות תורה ובית-ספר עברי. ומשפחתה מראשי נושאי התרבות שם. זריזה וסוערת ועם זאת עומדת בשתי רגליה על קרקע מוצקה ומתאימה את עצמה לתהפוכות החיים ולשינויי הדורות. היתה לה שפה משותפת עם כל סוגי האנשים, אנשי תורה, ספרות ושירה, שבהם גילתה בקיאות כאילו לא היתה עמלה כל חייה ורק ישבה ולמדה וקראה. אך כל זה לא גרם לה שתתנשא על פני פשוטי העם וגם אתם היה לה שיח ושיג וכיבדה כל אדם עמל. ואכן, היא היתה תמיד במרכז וביתה בית ועד לתלמידי-חכמים, מורים וסופרים ולעמך, אנשי עבודה ותופסי מחרשה וקלשון.

מי מראשי הישוב מייסדי תנועת העבודה וקברניטי מדינת-ישראל - לא עבר את ישובי עמק יזרעאל בתחילתו - שהיו בודדים וספורים, עין-חרוד, כפר-יחזקאל, מרחביה, בלפוריה, נהלל ותל-עדשים, ומי מהם לא הכיר את שרה, עשה חניה בביתה, שמע בעצתה והתבשם מאימרי לשונה.

לעת זקנתם המופלגת, כאשר נשארו ללא חבריהם וידידיהם הרבים, שאתם הם החלו את דרכם בארץ - ידעה שרה למצוא מהלכים ללב הדורות הצעירים - נכדיה וניניה - שביקשו את קירבתה ועצתה ונעזרו בידיעותיה. לא היה דבר המעניין אנשים צעירים, שאי אפשר היה לשוחח עליו עם שרה הזקנה. היא שלטה בספרות החדשה וסופריה כשם שהכירה את ספרות הדורות הקודמים.

גם אנשל לא התרפק הרבה על זכרונות העבר, אלא פניו אל העתיד היו, והוא ביקש לתקן את עולמנו המעוות ובעיקר דאג למצב המדינה הרעוע ולחברה החיה בבזבוז והפקרות. היו לו גם הצעות לפתרונות ותיקונים. הלוואי ויכולנו כולנו להקשיב - אנשים כאלה ברעיונותיהם ובדרך החיים שלהם הביאו אך ברכה לעם ולארץ.

יהי זכרם ברוך!

יעקב ניב (הלפרין) ז"ל

הקדשה לזכרו של בן עירנו המחנך הדגול יעקב ניב (הלפרין)
קטע מתוך נאומו בערב קבלת פרס ישראל

התדע מאיין נחלתי אהבתי

... אפתח ברשותכם בלשון משוררנו: התדע מאין נחלתי את אהבתי ולהטי לעבודת הקודש של מחנך ומורה? בבית-אבי קלטה אזני משך כל שנות ילדותי ניגון מיוחד, הוא הניגון השמיעו אבי, רבי דניאל גרשון ז"ל. בכל שעת בוקר טרם יבקעו צפרירי השחר, עת רכן על עמודו המיוחד על-יד התנור בחורף וע"י החלון בקיץ ונתן עצמו בכל מערכי נפשו וליבו בדף הגמרא שלפניו. הו, הניגון הזה כבש את כל-כולי ורתקני אליו בכל ישותי ומהותי. כל אשר לא זכה לשמוע ניגון זה, דומה שלא טעם טעם של ניגון יהודי מקורי, נפשי ועסיסי. ובשכבי על מיטתי, רדום למחצה, ונדבקתי בו דביקות בלתי שכיחה. כי שר הניגון, או יותר נכון קונן הניגון, על גורל מר של עם ואדם, של חיי גולה וניתוק ממולדת, של נדכא ושחוח, של דל ואביון, ועימם על גורל חיים של משפחה צנועה ומישירה לכת בת שתים-עשרה, שלוש-עשרה נפשות, הנאבקת על מר קיומה.

"המניח את הכד", "השוכר את האומנין", "הזהב קונה את הכסף" - צלילים רוטטים, נימים מחרידות חודרות לב ונפש. ואפף הניגון את כל עצמותי ועודנו מתנגן באזני גם עתה בעמדי לפניכם בהיכל פאר זה.

ואני בן שתים-עשרה וכבר מלאכתי חרדה לעתידי בעולם הזה. והעיקר במה אבחר לעשות למען אוכל לבוא לעזרת אדם תמים-דרך זה ולשאת עימו יחד בעול המעמסה של משפחה זו, שכן לא יוכל לשאת בו לבדו באשר ישר הוא, אוהב אדם ונושא במוסר העליון.

ולעת ערב אחד, עת נעל חנותו הדלה, שיחרר עצמו מדאגת היום ובא קומ-מיות לבית-המדרש הישן להורות שיעורו בתלמוד לפני שומעי לקחו הנאמנים - ואני אז יושב באפלולית הזווית ליד עמודי וחוזר על משנתי בגמרא, עם חברי הוותיק בן החמישים רבי משה ליבכין, ניגש אלי אבי לברכני. ואני, בראותי את צער העולם בפניו, נטלתי ידו ושאלתי: "במה אוכל לעזור לך, יקשה עלי לראותך בסבלך זה". אז השיב: "בני, מלא שכרי יבוא, אם תתן חילך לאורייתא, שכן נוצרת להיות מורה בישראל ונחמתני כאשר התנחמתי באחותך הבכירה, המשמשת כיום גננת בארץ-ישראל".

דומה, כי שתו עלי מכל העברים לעודדני לפועל מבורך זה. לא עברה שנה, ואני כבן שלוש-עשרה, יושב אני בבית-המדרש ולומד משנה וגמרא מזריחת החמה ועד חצות ליל. באמצע היום נותן עצמי גם לרכישת דעת והשכלה כללית, ובמיוחד לשפות הרוסית והעברית. תיזכר לברכה מורתי חיה סלוצקי ז"ל, אשר בשתי שעות בשבוע הלעיטתני מכל החכמות. ובעיירה נישא דבר הקמת בית-ספר עברי ראשון מיסודו של המרכז הציוני, אשר סימל את איגוד כל המפלגות הציו-ניות. רבינו, מר יוסף רוזין ז"ל (נפטר לפני שנים מספר בארצות-הברית), נצטרף אף הוא למייסדי המוסד החדש. הדבר עורר את חמתם של אנשי הבונד, אולם לא עלה בידם להפר את התוכנית. כל בני החברים באיגוד הציוני נרשמו לבית-ספר זה. ילדים לא חסרו, אך מורים אין, ובעיקר כאלה שיהיו אפופים חזון הציונות, מוכשרים ומוכנים לתת עצמם לחינוך ילדים בלשון העברית וברוח הגאולה העברית.

ואני, שנמניתי על צעירי ציון, הופתעתי באחד הימים בגשת אלי הרב למקום שבתי בפינתי בבית-המדרש ובלטפו אותי תוך כדי דיבור: "יעקב בני, הריני מטיל עליך לשמש מורה בבית-ספרנו. רבי שלמה המלמד יורה חומש ונביאים, אני אורה משנה ותלמוד ועליך יוטל להורות חשבון ועברית". ניסיתי להתקומם נגד תביעה זו - מי אני ומה אני, הן נער אנוכי, אך הרב מיאן לשמוע. וכך בגיל בר-מצווה נשאתי במשך שנה תמימה את כתר ההוראה בבית-הספר העברי הראשון בעיירה סביסלוץ שבפולין.

חלפו שנתיים ואני כבן חמש-עשרה. העיר נכבשה על-ידי הבולשביקים הרוסים. הנוער מגיל ארבע-עשרה ומעלה חייב בעבודת כפייה. חברי לבית-המדרש מתתיהו לסין נתפס לתנועה זאת ונתמנה למנהל מחלקת העבודה בוועד המהפכני. הוא הזמינני לשמש לו מזכיר, אך עד מהרה פוטרתי מתפקידי זה, שכן סירבתי לדבר עמו בלשון רוסית והמשכתי לדבר אידיש. ראש המשטרה מינה אותי כמזכיר במשרדו, ואז הצלחתי להציל כמה נכסים יקרי-ערך כגון: הספריה העב-רית, בתי-הכנסת ועוד. משגיח הושם עלי, מי שהיה עגלון ועתה איש הבולשת (יושקה שמו). היה עליו לחתום כל יום ביומני, כי נוהג אני ביושר. אך הוא ידע רק לחתום ולא הבין את הכתוב. ביקש ממני ללמדו קרוא וכתוב: עשיתי כן שעה בכל יום. ובטוב לבו עליו קרא ואמר: "לא מזכיר משטרה עליך להיות, אלא מלמד מלמד פשוט" והדברים חדרו יפה לאוזני.

עד היום מלווה אותי דמותו של מורה המורים, מר ח.א. זוטא ז"ל. עם בואי ארצה ואני כבן שש-עשרה, חשקה נפשי, כבחור חלוץ, בעבודה פיזית ממש, עבודה בכביש וכד'. האהיה שונה מכל חלוצי הסרטיפיקטים? אולם בהשפעת אחותי יצאתי לבית-המדרש בירושלים להיבחן. חיבורי הראשון שנקרא בשם "על גבול הארץ" נבדק ע"י מר זוטא ז"ל והכריע את הכף שוב לטובת החינוך. והעניין הוא כך: בבואי לגבול קנטרה, נלקחה ממני מטפחת המשי הנאה, אשר אבי שלח אותה תשורה לבתו (היא אחותי). נדרשתי לשלם עבורה מכס, אך לא היה בידי כל סכום שהוא והמטפחת לוקחה ממני כקנס. הדבר הכאיב אותי עד מאד. אולם בחיבור רשמתי: נחמה מצאתי ברוגזי, שכן הכל וגם ערך המטפחת נכנס לקופת ארץ-ישראל הנבנית. מר זוטא המורה הנלהב והציוני החם, נתפס לדברים אלה, הילך בין כל התלמידים בכיתות והכריז: זה יהיה מורה בישראל.

משסיימתי את הסמינר בשנת 1924 ובארץ נישאה שירת היצירה בעמק. התישבות חדשה, חברה חדשה, אדם חדש קם לתחייה - בכל נישאת שירת ההלל ליד המיובלת האוחזת במחרשה, מפלח רגבי שממון. הלב נמשך לשם ותפקיד נכון לך שם. לטפח ולפתח את דור ההמשך, אשר יעשה ברצון במפעל ראשונים. ההורים דרוכים לעתיד בניהם, מי יבוא אלינו לשמש בכתר ההוראה? מי יצטרף למחנינו? והד העמק נשמע מעל הרי ירושלים ולעומתו באה קבוצת חברים ובתוכם ידידי המנוח חיים שפרוני ז"ל בקול קריאה: "אנחנו באים"! ויצאנו אל בתיה"ס במושבים ובקיבוצים בעמק-יזרעאל.

כה הייתי למורה. נשאתי תואר זה ברמה. מחנך בישראל המתחדשת! אשרי, מחנך אני! ואת עבודתי זו ראיתי ולמדתי מרבים ראשונים, ושלושה הם עיקריו: אהבה בלי מצרים לילד ולטיפול בו. בזכותו קיים העולם, בזכותו קיימים אנו, בזכותו תתקיים המולדת. העולם אומר המדרש, נתון יום יום בסכנת חבלה. אלא שהקב"ה רואה את תינוקות של בית רבן וכעסו נהפך לרחמים. וע"כ אהבה גדולה ליצור הרך.

ועוד עיקר, שני. נכונות גדולה לעשייה שאין עימה משום ליאות וכל זה בעיקר השלישי של ראיית עבודת החינוך כיעוד חלוצי שבכוחו לשמש דוגמא לילד ולנער. ה"אני מאמין" שלי בחינוך בא מן המדרש הקובע ארבעים ושמונה דברים שבזכותם מוקנית תורה ונקנית תורה, כגון: בתלמוד, בשמיעת אזניים, בבינת הלב, ביראה, בענווה, בשמחה, ביישוב הדעת, במקרא, במשנה, במיעוט שינה, במיעוט שמחה, במיעוט צחוק, בדרך ארץ, באורך אפיים, בלב טוב, בקבלת יסורים, בהכרת מקומו, שמח בחלקו, אינני מחזיק טובה לעצמו, אוהב הבריות, אוהב הצדק, אוהב מישרין, מתרחק מן הכבוד, אינו מגייס לבו בתלמידיו וכו'.

קראתי כל זאת וחלמתי: מי יתן ואוכל לעשות חלק מהם לתכניתי!
והייתי עבד לחינוך. כן בפשטות ראיתי את תפקידי עבד ממש. מבוקר עד ליל, חג ומועד, ובגאון נשאתי ונושא אני עד עתה את התואר: מחנך, עבד החברה המחנכת במדינה הנבנית, איש מסייע לקיום אשרנו, אושר התקומה וההגשמה הציונית

ועל זכות עבדות זו שיכולתי לעמוד בה, מכיר אני תודה קודם כל לאשתי – המורה המחוננת יונה, אשר ברוב תבונתה ובכושר תפיסתה השיגה מהותו של תפקיד מחנך, איפשרה לי ברוחב לב לקיים עבודתי; לבני היקרים שלא גרמו לי צער חינוך בנים ונתחנכו מאליהם ברוח טובה ובנאמנות למולדת מבלי לגרום, חלילה, לאביהם ולאימם צרות רוח; לחברי וידידי שהדריכוני וסייעו בידי בעצה טובה ואף הביאו, כנראה, לקבלת פרס זה.

ומשפט נוסף לחברי המורים: שאו בגאון את תואר המורה אשר זכיתם בו, הראו כי ראויים אתם לתפקיד זה ונמצא התפקיד בידיים נאמנות. תבואו כולכם על הברכה והתודה.

קוך עדה ע"ה

לבית מוצניק

(מפי משה קוך, דצמבר 1981)

עדה היתה בת הזקונים לאביה ר' משה מנדלס מוצ'ניק ולאמה עטל-דינה. היא נולדה בחודש ספטמבר 1916. סיפר לי משה רובין באזכרה האחרונה (1981) כי משפחת מוצ'ניק גרה בביתם כשנולדה עדה. הבית עמד במרכז העיירה, בית עץ יפה, בן שתי קומות. למטה, במרתף - מאפיתו של קפלן; בקומה הראשונה - משפחת רובין; ובקומה השניה - במחציתה האחת גרו סבתי וסבי; חיינה ושלמה גלין; ובמחציתה השניה - משפחת מוצ'ניק. (לאחר מכן, לדברי חנה פינשטיין - אברבוך - עברה המשפחה לגור בבית הרוקח אפשטיין).

"עדה היתה תינוקת בכיינית והפריעה לי לישון בלילות" - סיפר מ. רובין. בהתרגשות ובדמעות מספר משה קוך:

"עדה למדה בביה"ס בסביסלוץ 8 שנים ושנתיים למדה עברית. היתה יפה, פקחית תלמידה חרוצה ובעלת-מרץ; היתה חברה ב"השומר-הצעיר"; השתתפה בכל האירועים שנערכו בבית-הספר, בעיר, בתנועה ובסניף; שיחקה בהצגת בית-הספר "הגר במדבר" - בפולנית - ומנהל ביה"ס חיבקה בהתרגשות ונישקה על ראשה. היתה מקובלת מאד בכל חברה, עליזה וצחקנית, שרה וספרה בדיחות. בסוף 1932 לערך, עברה עדה לורשה והצטרפה אל אחיה. "הכל ביד הגורל" - אומר משה. בסביסלוץ התרשמתי ממנה עמוקות, אך לא חשבתי... לא דיברנו על כך ובודאי שגם היא לא חשבה, ילדה רכה בת 14 - לא היה מקום לדבר על "תכלית". ולגמרי במקרה נפגשנו - לאחר שנתיים - בסתיו 1932, ברחוב בורשה.

ידידותם, שהפכה לקשר קבוע, נפסקה מידי פעם בתוקף הנסיבות וחלו בה תקופות ארוכות של פירוד: תחילה יצא משה למשך שנה להכשרה בוילנה, לאחריה אושרה עלייתו ארצה. רצה לקחתה עימו, אך התנועה סרבה להעניק סרטיפיקט - אשר זכאית לו בערה שפעלה זמן ממושך בקיבוץ - לעדה, רק משום שאוהב הוא אותה. משה עלה ארצה בגפו ושלוש וחצי שנים חיו בנפרד. עדה

עשתה מאמצים נואשים להשיג רשיון עליה ולא הצליחה. מכתב שכתבה לו קרע את לבו (יוני 1938). אותו רגע החליט לנסוע לפולין ולפתור את בעיית פרודם. הצליח להשיג רשיון כניסה וימים מספר לאחר שהשתתף בעליה לשרונה -ישוב חומה ומגדל אשר יסדו חבריו. והוא - נסע לורשה. ב-4 לפברואר 1939 נשא אותה לאשה. החתונה התקיימה בורשה. עדה שמרה את כל הברכות שקיבלה ליום נישואיה. ביניהן - שלושה מברקים שנשלחו מסביסלוץ ונושאים את חותמת הדואר: מפיינשטיין-אולקניצקי, מפיינזילברג ומסנדר. תוקף רשיונו עמד לפוג, אך עדה טרם סיימה הכנותיה: רצתה לערוך קניות ולהפרד כיאות מבני המשפחה. שוב לבדו חזר משה ארצה וחיכה לה והנה: ב-1.9.39 פרצה מלחמת העולם השניה, אשר רבים סרבו להאמין כי תבוא. פולין הותקפה, ורשה הופצצה, בצבא הפולני אנדרלמוסיה.

בו ביום שלח משה מברק: "בואי מיד"... בני משפחתה אמרו: "לאן תסעי? תל-אביב אינה קיימת. פלשתינה בוערת"!
בלא לומר שלום לאיש רצה עדה עם יהודה קוך, אחיו של משה, מזוודה קטנה בידה, ברגליים יחפות על-פני הריסות העיר - אל תחנת הרכבת והוא דוחפה לתוך קרון שכבר החל זז. זו היתה הרכבת האחרונה שעזבה את ורשה, עמוסה בשמנה וסלתה של האצולה הפולנית, בנסיון להציל את נפשותיהם. בשל מראה, שערה הבהיר ועיניה התכולות - האמינו כי נוצריה היא. הרכבת נסעה הלוך ושוב במשך שבועיים, מספר פעמים הופצצה בדרך ומשלושים קרונותיה הגיעו לבסוף אל קונסטנצה שברומניה - 2-3 בלבד, עדה באחד מהם.

בערב יום-הכיפורים הגיעה לחיפה, פגשה את קרובתה חנה פינשטיין ועם משה שבא לקבלה - התארחה אצל ידידתה, בת סויסלוץ - זינה לבית אנצס (היום מיטלס). מיד עברה למושב שרונה, בגליל-התחתון, אשר משה היה מרא-שוני מיסדיו. זו היתה התקופה הקשה ביותר למושב, תקופת "חומה ומגדל". עדה הסתגלה לכל התנאים הקשים ושוב לא נפרדו השניים: יחד עברו את תקופת החלוציות, כיבוש האדמה, הגנה על המקום, מאבק בתנאי הטבע, מחסור. יחד הקימו את משקם וביתם במשך עשרות שנות עמל ומצאו פרנסתם בעבודת-האדמה. עדה השתתפה, חלק כחלק, בעבודה החקלאית. יחד גידלו שלושה בנים לתפארת, חקלאים טובים, הממשיכים דרך אבותיהם במושב הולדתם; ויחד זכו לנכדים רבים.

"ארבעים ושתים שנים, שוב לא נפרדנו" - בוכה משה. בשנותיה האחרונות חלתה בסכרת - תורשת אמה. בריאותה נתרופפה פלאים, אור עיניה אבד כמעט לחלוטין, יסורים פקדוה. בחודש בו נולדה וביום בו עלתה ארצה - ב-19 לספט-מבר 1981 - נפטרה. ת.נ.צ.ב.ה.

צבי גנדלר ז"ל

תנחומים לבת עיירתנו חיה גנדלר לבית סלפק
ארגון יוצאי סביסלוץ משתתף בצערה של משפחת גנדלר (סלפק) ומקדיש
מאמר אשת ראש-העיר של כפר-סבא שנכתב לזכרו של צבי גנדלר ז"ל
הבית של צבי גנדלר ז"ל ברחוב הכרמל

גם צבי שלנו איננו. כך נעלמים להם מתוך המשפחה, אנשים נפלאים שהקרינו מהטוב שבהם על כולנו, ואנו עומדים דומעים, בוכים והלב עונה בהד מיגורי עצוב. כמו מתוך חלום רחוק וטוב אני נזכרת.
הנה אני נערה צעירה והדוד שהיה לי סמל ודוגמא לדוד אידיאלי, היה צבי, שהיה כחבר, ידיד ורע לכל בני המשפחה, לילדים וגם למבוגרים שביניינו. אני יכולה לשמוע את צלילי החליל שיצאו מפיו כה זמרתיים, כה רוטטים, כה מביעים, מלאי רגש ורוך בדיוק כמוהו.

אינני זוכרת את צבי מבוגר, באותם הימים, תמיד היה בעיני צעיר, צעיר ברוחו, בגישתו, בתפיסתו. כאיש היודע ספר ואוהב ספר, היה הוא זה שמעדכן אותנו, הצעירים במשפחה, בספרים שכדאי וראוי לקראם. כבר באותם הימים היה שונה מאנשים אחרים בני גילו. האחרים היו חמורי סבר, סגורים, רציניים עד אימה. ואילו צבי, תמיד חייך, תמיד אופטימי כשבפיו איזו מילה שנונה, או בדיחה שסופרה בחן כה רב שלא יכולת שלא לצחוק ולצחוק.

בקיץ, בחופשה, לא היה מקום טוב, נעים ונפלא יותר מאשר בבית חיה וצבי, אותו בית חם ונפלא שהקרין אהבה, עליצות ושמחה. אהבתי, כילדה וכנערה, לבוא לחנות הספרים, לראות את צבי עם הילדים. כמחנך דגול פנה, התייחס ודבר עם הילדים. על זה השפיע להרבות בקריאה, את האחר עודד, דומה שטיפל

בכל אחד בטיפול אינדבידואלי. כמחנך רחש לילדים כבוד ונתן בהם את מלוא האמון, שיטתו היתה שיטת "המדף הפתוח", כלומר: הילדים בוחרים בעצמם את הנחוץ להם ואף רושמים בעצמם את הסכום בכרטיס שלהם. בטוחני שבאישיותו המיוחדת שימש דוגמא לילדי כפר-סבא הקטנה. ביקור בחנות הספרים היתה חוויה לילדים ולכל מי שהזדמן, כשצבי מייעץ, מכוון בעניני ספרות ותרבות. לימים נוספה חוויה של "הקטע השבועי" שנכתב על-ידי צבי והושם בחלון הראווה וציבור רב חיכה-מידי שבוע לרשמי השבוע שנכתבו בכשרון, הומור וחן, גם אם היו בעיות קשות כי זו היתה דרכו של צבי, אופטימיות ותקווה.

כשאני נזכרת בבית חיה וצבי באותם הימים, עולים באפי ניחוחות של מאפה חם וטוב, ניחוחות של בית, ניחוחות השזורים בריח פריחה משכר, ובאזני "מת-קרקרים" קולות התרנגולות שהן מוסיקת הרקע של הפסטורלה שמסביב. ובלול, תרנגולות המטילות ביצים, בית, עצים, לול, חצר ובחצר משתובבים זמקה ונורית הקטנה. שלווה של בית, של תא משפחתי חם, דואג ואוהב, של חיים צעירים בתוך כפר צעיר, מה הפלא שכל ביקור היה עבורי חג?!

עברו שנים, הבית הטוב והחם שברחוב הכרמל לא שינה צורתו, לא שינה תוכנו ותודה לאל ולמשפחת גנדלר, נשארה גם אותה אוירה תרבותית השזורה באהבת אדם ומשפחה. זמקה ונורית גדלו, היחוד של הבית נשאר.
צבי, בעל הנפש הפיוטית, בעל הנפש הרגישה, החש דברים, המעביר כל חויה דרך נימי נפשו, מעלה בכתב, בכשרון המיוחד לו, בחן, בהומור, ברוח טובה ובביקורת בונה את כל הקורה בחברה, בקהילה, במשפחה. הקרין אופטימיות ומצב רוח טוב ברוחו הטובה, בסבר פניו הנעים, באהבת האדם שבו. היה ביקירנו, צבי, מיזוג נדיר אל אדם אנושי, ציוני, אוהב ישראל, אוהב אדם כשכל זה נאגד באגודה גדולה של אמונה. תכונותיו הנפלאות עשוהו לאדם מאושר השלם עם עצמו ודן כל אדם וכל דבר לכף זכות, גם כשכאב חוליים בחברה, התייחס אליהם ברחמים, מתוך אמונה שיימצא מזור לתופעות כואבות בחברה שלנו.

כך התהלך ביננו בצניעות, בענווה, בשקט פנימי, כשהוא עושה מעשי חסד שלא על-מנת לקבל פרס, מבלי לתקוע בשופרות ומבלי לצפות ללבוד. כשנפתח מוסד "עלומים" בעירנו לפני כמה עשרות שנים, היה זה צבי שהיה מביא יין וחלות בכל יום שישי וספרים ומחברות מידי פעם לילדי המוסד שבאו מבתים הרוסים, הביא להם ממנחת לבו, כאב לילדיו. זאת נודע לבני המשפחה בדרך מקרה לפני זמן קצר ביותר. כי כזה היה צבי, חם, לבבי, משפחתי, אנושי, הנמצא ברגע הנכון במקום הנכון, מבלי שנתבקש, כי לבו הנחה אותו.
ואולי בזכות כל אלה עמדה זכות לצבי לחיות לצידה של רעיה, שהיא חברה, חברה לחיים, אחות בשעת צרה, שטיפלה באהבה ומסירות ודאגה ללא ליאות, כשסעדה ועודדה בשעות הקשות ביותר והילדים, והנכדים עוזרים לידה.

כפר-סבא בלי צבי? והרי הוא נטוע בנוף הזה, בכל רחוב, בכל בית, בלבות

האנשים. והנה גם צבי שלנו איננו. כך הולכים להם מתוך משפחתנו אנשים נפלאים שהקרינו מהטוב שלהם על כולנו, ואנו עומדים דומעים, בוכים והלב עונה בהד עצוב.

הבית ברחוב הכרמל בלי צבי. חיה יקרה, הרעיה לדוגמא, ילדים יקרים, נורית, ניר היקרים, ציפי, זמקה, גיל, רון, תמי וניר היקרים - אני בוכה אתכם.

שלכם,
באהבה, טובה גלר.

יקותיאל חמלניצקי ע"ה

יקותיאל נולד ב-1910 בסביסלוץ. אביו היה בעל מאפיה ליד המשטרה. בגיל 22 עבר לגור בדרצ'ין שם הקים משפחה. עם חיסול הגיטו הוא הצטרף לפרטיזנים ופעל בפלוגתו של ד"ר אטלס, ונקם על רצח משפחתו והוריו.

בשנת 1947 ביקר יקותיאל בסביסלוץ והגויים סיפרו לו על היהודים שנורו ביער וישובניק. מסביסלוץ הוא הגיע לאודיסה שם נשא את שיינע-רחל לאשה. ב- 1958 הם נסעו לורשה, שם נפגשו עם אברהם-עזרא נזביץ וממנו נודע להם על מוטל אחיו שניצל וחי בביליסטוק. יקותיאל מצא את אחיו וגרו יחד. בשנת 1962 יקותיאל ואשתו ובנו ובתו עלו ארצה ומוטל אחיו היגר לשבדיה.

יקותיאל נפטר ב- 1974 ונקבר בעפולה.
עדויות על פעולותיו של יקותיאל חמלניצקי ועל גבורתו כפרטיזן מופיעות בספר הפרטיזנים היהודים ובספר דרצ'ין.

ראיינה ורשמה: תחיה מוסל.

ציון נפש אצילה

הניק פסטרנק

אחד ממוריה האחרונים של סביסלוץ האידישאית

מקורות הפרנסה ליהודים בפולניה שבשנות השלושים הלכו והסתתמו, כן גם הצטמקו האפשרויות לקבל השכלה תיכונית ובמילא גם גבוהה. סבל מזה מאד הנוער הצמא ללימודים ולהשכלה שחי בעיירות הקטנות. אלה שרצו ללמד בגימנסיה פרטית הצטרכו לגור בעיר גדולה ולשלם שכר-לימוד גבוה, וברוב המקרים רק ילדי העשירים יכלו לממש את החלום הזה. אמנם שכר הלימוד במוסדות תיכוניים ממשלתיים היה זול יחסית, אבל הכניסה ליהודים במוסדות אלה היתה מאד מוגבלת.

בכל פולניה, היה סמינריון ממשלתי אחד ויחיד, מיועד אך ורק ליהודים "הסמינריון הממשלתי למורי דת-משה" בורשה. למוסד הזה נהרו בחורים מהרבה עיירות, ביחוד בני משפחות שהתרוששו. צעירים שהתקבלו למוסד זה זכו לגור חמש שנים רצופות בורשה משך כל תקופת הלימודים, ללא דאגות פרנסה בפנימיה מצאו להם מקום לגור, ללמוד ולקרוא ומזון בזיל הזול. למספר צעירים חולניים אפשרו אפילו לנסוע בחופש הקיץ לפנסיון להינפש על גדות הויסלה (קזימיר) או בהרי הקרפטים (ירמטשע) וכל זה בחצי חינם או בחינם ממש.

במוסד זה פגשתי לראשונה את הניק פסטרנק, בספטמבר 1934. גרנו יחד בפנימיה שברחוב טוורדה 4. הניק ומשפחתו היו וורשאים, גרו בדירה עלובה באיזור פולני עני. אביו מת עליו כשהיה נער צעיר ואמו ואחותו הקטנה, רחל, נשארו ללא הכנסה. הסמינריון והפנימיה הצילו את הניק מיאוש ורעב. כבר אז היה הניק מרכז התא של תנועת הנוער הקומוניסטית שהיתה קיימת בסמינר. גלוי פעולתו המחתרתית היה הגורם לגירושו מהסמינר ומהפנימיה. מלבד זאת היתה קיימת סכנה מוחשית ליפול בידי המשטרה החשאית הפולנית שהתיחסה בברוטליות מיוחדת לקומוניסטים בכלל, ולקומוניסטים יהודים בפרט. מדוע בחר הניק את הדרך המסוכנת הזאת? דחפה אותו המציאות האכזרית בפולניה. דחף אותו המיתוס שנוצר על רוסיה הסוביטית כארץ של שוויון וצדק, ללא מנצלים ומנוצלים, ללא הפליה לאומית-דתית. מעצמה שביכולתה להתמודד עם המפלצת הנאצית-גרמנית. המציאות והמיתוס שניהם השפיעו על הניק במידה עצומה ומשכו אותו, ואלפים כמוהו למחנה הקומוניסטי. הניק לא היה חסיד מאמין נאיבי. כולו הזדעזע "מהטיהורים" במוסקבה בשנות 38-1936 (והוא אז היה חבר הוועד המרכזי של התנועה בורשה רבתי). הוא חשב לעזוב את התנועה. למרות הכל ואחרי היסוסים קשים וממושכים, החליט להשאר במפלגה, כי לא רצה להחליש את התנועה. בכל אופן, ההלם של משפטי הזוועה האלה ערער עד היסוד את אמונתו בשלטון הסטאליניסטי הנתעב.

כשהניק סיים את לימודיו, הנהלת הסמינר לא המליצה עליו שהוא ראוי למשרת מורה. בלי המלצה כזאת היה קשה ביותר לקבל עבודה. (אחרי זמן נודע לי שחבר המורים דן לפני בחינות הגמר אם להרשות להניק ולי לגשת לבחינות בגלל ההשקפות הפוליטיות שלנו, רק הודות מעורבותו הנמרצת של הד"ר הנריק שיפער - מבקר ספרותי דגול ומומחה לספרות הפולנית, הסכים המנהל, ד"ר טאובר, להרשות לנו לגשת לבחינות הגמר, אבל בתנאי שהסמינר לא ימליץ עלינו שאנו ראויים לקבל משרת הוראה במוסד חינוכי).

נשארנו שנינו בלי עבודה. הניק היה בדכאון. הוא כנראה סבל חרפת רעב. חלומו שאחרי סיום לימודיו יוכל לעזור לאמו האלמנה ולאחותו הצעירה רחל, שאהב אותה אהבה אבהית, נגוז. והנה למזלו הניק קיבל עבודה בבית-הספר החילוני-יידישאי (ציש"א) שבעיירתנו סביס-לוץ, מוסד דל ועני. (המוסד החינוכי החשוב ביותר בעיירה היה ללא ספק בית-הספר העברי). מורה יחידה עבדה בבית-ספר ציש"א וזו היתה הגברת קליינרמן, אשתו של העסקן הבונדאי מסביסלוץ אבא קליינרמן. הניק היה המורה השני. כל כולו התמסר לעבודתו החינוכית למען ילדי העניים שביקרו בבית-הספר הזה. זאת היתה עבודת קודש עבורו. לה הקדיש את כל זמנו ומירצו. אולם משכורתו היתה זעומה ביותר.

בסביסלוץ התאכסן הניק בבית הורי. הורי אמצו אותו והתיחסו אליו כמו אל בן. בזה הורי גילו אומץ ורוחב לב. הם היו מורים עברים, קנאים לשפה העברית ואמצו מורה יידישאי שמא-לני, מבית-ספר בונדאי. בתנאי עיירה קטנה דאז היה זה צעד אמיץ למדי. הם אהבו מאד את הניק, ולמעשה איך היה אפשר לא לאהוב אותו...

אחרי ספטמבר 1939 כשהסובייטים נכנסו לעיירתנו, הניק אושר בתור מורה בבית-הספר הממלכתי שפעל במקומו של בית-הספר שנסגר. הניק היה נואם מזהיר. הוא הירצה תכופות בפני קהל רב בפולנית שוטפת ויפה. הרצאותיו הצטיינו בתכנם העמוק וההגיוני ובצורתם האלגנטית. שנתיים נמצא הניק בסביסלוץ ותרם הרבה לחיי התרבות שלה. משרד החינוך האיזורי בסביסלוץ העביר את הניק למשרת מורה מדריך לבית-הספר הפולני בילובקה (עיירה על-יד סביסלוץ). בילובקה הוא נרצח על-ידי הנאצים בשנת העשרים ושתים לחייו.

עמנואל גולדברג.

מנחם פינקשלטיין ז"ל

השנה, שנת תשמ"ב, הלכו לעולמם שניים מותיקי בני עירנו. מאותו גיל כמעט, והם: הד"ר רובין לבית אגושביץ, שהיה במשך שנים יו"ר ועד יוצאי סביסלוץ וגם עורכו של הספר על סביסלוץ; והוא ראוי למאמר הערכה נפרד. והשני הוא מנחם פינקלשטיין שבא מארה"ב לחיות את שנות חייו האחרונות בארץ. שניהם למדו גמרא אצל אביו של אגושביץ, אלי דער הורודנער ושניהם נפטרו בארץ במרחק של רחוב אחד מהשני.

בספר הראשון על סביסלוץ ישנה תמונה של מכבי-האש בעירנו בעת מלחמת העולם הראשונה, לצד הכבאים עומד מצד אחד המפקד הגרמני בעיירה באותה עת, ומצד שני לבוש בגדי-שוטר עומד מנחם פינקלשטיין. תמוה היה הדבר בעיני: מה למנחם שכל כולו סולד ממדי שרד וכולו מלא רעיונות אידאליסטים, ולשוט-רות. הוא ענה לי על כך בפשטות: התנדבתי להיות שוטר בעת משבר, במחשבה שכך אוכל לעזור למשפחתי ולמי שרק אוכל, וכך אמנם עשיתי.

מנחם היה בנו הצעיר של סבי מצד אבי ר' יצחק בן שלמה זלמן פינקלשטיין, יליד ליסקובה, שנשא לאשה את סבתי אסתר רחל ז"ל, בתו של ר' לייבע סלאפק, שהיה ידוע בזמנו בשם לייבע קלמושעס, כלומר: לייבע בנו של קלמן.
לייבע זה היה איפוא אבי משפחות פינקלשטיין, סלאפאק, וקנטור (בתו השניה שושקה, נישאה למשה קנטור) שתפסו מקום נכבד בין בעלי-הבתים של סביסלוץ. וצאציהם פזורים כיום במקומות שונים בעולם. מנחם טולטל ע"י הגורל לארה"ב, גר בה 47 שנים, ואחרי שאשתו מתה עליו עלה ארצה וכאן עוד חי 8 שנים ונפטר בשיבה טובה בר"ג. על שנות חייו בארה"ב היה מצטט את מה שרש"י מביא על יעקב בבית לבן הארמי: "עם לבן גרתי" ותרי"ג מצוות שמרתי: הריצה אחר הממון האמריקאית לא דבקה בו, הוא היה ונשאר ישר ותמים, אוהב ספר ושירה וגם במקצת אומן בנשמתו. בצעירותו, בעיירה, היה בין שחקני התאטרון החובבים

בשפת אידיש. ותמונה אחת של הצגת יענקל דער שמיד (יענקל הנפח) היתה איתו תמיד בכיס ובשנותיו האחרונות זרק מעליו את כל נטל שנותיו בארה"ב וחזר כאילו למקור, לעיירה. הזכרונות מהעבר הרחוק נעשו יותר ויותר בהירים, בה במידה שזכרונות העבר הקרוב נעשו יותר ויותר מטושטשים. חלק מהם העלה על הנייר והם מופיעים בספר זה. וכיצד נשארה העיירה בזכרונו? לדבריו שונה היתה העיירה בהרבה ערב מלחמת העולם הראשונה מזו שהכרנו אחר-כך. בבתי-החרושת לעורות עבדו מאות פועלים יהודים שבאו מכל הסביבה, ובין הגדולים בהם בית-החרושת של ברל אנצעס, שנורה לאחר מכן ע"י הבולשביקים. בעיקר ניכרת היתה נוכחות של עובדים אלה בשבתות, כשבתי-החרושת שבתו. עיקר הטיול היה אל הנהר שהיה אז רחב כי טחנת חצקל קארפלס עצר את מי הנהר אך גם אל הגן העירוני והפארק והפריסארעס כדברי משוררנו ביאליק...

... ובשבתות בין העצים,
פורחים נשיקות ואגסים.

רוחות חדשות החלו נושבות בעיירה. ציונים מתארגנים מצד אחד ואידישיס-טים מצד שני. ובתווך שומרי המצוות, אלה הממלאים את בתי-הכנסת מידי שבת וחג. לא מזמן, אחרי מותו של הרב הגאון ר' מאיר-יונה פרצה מחלוקת חזקה בעיירה בענין כסא הרבנות, ותקופת מה שמרו שני רבנים כאחד בכהונה זו. העיר נחלקה לשני מחנות עוינים זה לזה: הצד הגדול והצד הקטן (דער צד און דער צעדעלע). וכדי בזיון וקצף. כעת ישנו רב אחד הוא הרב רוז'ין. הוא לא ישאיר אחריו מקום למחלוקת כי עזב לעת זיקנה את העיירה ועקר לאמריקה יחד עם בנותיו הנשואות. מנחם פגש אותם בארה"ב בניו-יורק בתור אימיגרנטים כשמצ-בם היה די קשה ודמעות זלגו מעיני הבת חיה-ראכע שהחליפו ביניהם זכרונות פון דער אלטער היים.

הנוער בעיירה חיפש פורקן לכוחות הגנוזים בו. כך התארגנו לשם הצגת מחזות ביידיש בעיקר של מחזאים יהודיים, ובכסף שנאסף קנו מצרכים לעניים ולפליטים שנתקעו לזמן מה בעיירה. קנו מכשירים לביקור-חולים; ספרים לספריות ועוד. השחקנים חובבים, קלמן הספר מאפר בהתנדבות.את הרקויזיט, אוספים בעיירה, אולם משיגים חינם, והכל נעשה בהתלהבות נעורים. יותר מכל דבר אחר נחרתו בזכרונו של מנחם ההצגות האלה. אחותו-דודתי, שיינטע פינק-לשטיין, נישאה לגדליה ברנשטיין מאמסטיביבה. שניהם היו בין מיסדי ביה"ס היידישאי. אחותו השניה חיה-שרה נישאה לבן דודה האופה חיים סלאפאק. היא היתה טולסטוינית לפי השקפת חייה ולפי רוח הזמן אז. לעומתם היה האח הבכור יעקב פינשלטיין מורה לעברית, מומחה לשפה מאין כמוהו ובקי בכל הספרות העברית. הבית היה מלא ויכוחים סוערים על יידיש ועברית, ציונות וסוציאליזם, ארץ ישראל וארגנטינה, פועלי-ציון ובונד. עוד אח ישראל, נחשד ע"י השלטונות בקרוב לסוציאליסטים המורדים במלכות, ולהשלמת כל צבעי הקשת, עוד אח והוא אבי ז"ל, דוד, היחידי בין האחים שהוא ממשיך המסורת של אביו ואמו. אדוק ושומר מצוות, ושקולה בעינו תפילה בזמנה כנגד כל פיתויי התעשרות שבעולם. ישנו עוד אח והוא קרוב בגילו למנחם ושמו מרדכי.

הסבא לייבע שהיה בזמנו תקופה מסויימת גם סטרוסטה ותפקידו לרשום בספר את כל הלידות והפטירות רשם כמנהג הימים ההם את מנחם ומרדכי כתאומים וזה כידוע סגולה להמלטות מעבודת הצבא בבוא העת. מרדכי זה אינו עוסק לא בפוליטיקה ולא בדברים רוחניים. הוא עוזר ע"י האב במסחרו ועד פרוץ המלחמה לא היה בנדון זה על מה להתלונן. מנחם תאר לי איך אבד הכסף הרוסי שהיה אחד ואין שני לו, בבת אחת את כל ערכו וסבא נהפך מעשיר לעני בן-לילה. כמוהו ככל תושבי העיירה. על תקופת המלחמה כותב מנחם בזכרונותיו כנ"ל.

נחזור לליבע סלאפאק. גם בזמנו, כמו בכל הזמנים, נדדו יהודים לחפש מקומות מחיה יותר טובים ואח אחד של לייבע, הערשל, עקר מסביסלוץ ונדד והשתקע באודיסה. אליו נלווה לאחר שנים בנו של לייבע בשם זעליג ומנחם זוכר איך בהיותו ילד היתה אמו שלו (היא סבתי אסתר רחל) נוסעת בעגלה לאודיסה הרחוקה לבקר את אחיה זעליג. סיפרתי קודם שלייבע סלאפאק היה רושם את הלידות והפטירות מטעם הרשות ועשה בו תיקונים קלים כמו שעשו כל הסטרוסטית היהודיים בכל העיירות ברוסיה. באחד הימים בא שליח לקרוא לו באופן דחוף לביתו של ניאניע אילנסקי שם התאכסנו כל האורחים והפריצים החשובים שסרו לעיירה. לקח סבא לייבע את ספר הרשומים בידו, לבש את הקפוטה של שבת, סרק את זקנו ומלא פחד הלך לביתו של אילנסקי כשכל בני הבית חוששים לגורלו. בבואו לשם קם לקראתו איש בעל צורה ובעל זקן ושאלו בקול רם: האתה הוא לייבע סלאפאק וסבא אומר: "אמנם כן, הוד מעלתך. לא יכול יותר האורח להתאפק וכמו יוסף הצדיק שהתוודע אל אחיו, נפל על צוארו ובכה: אני הוא הערשל אחיך: כך צץ סניף מהמשפחה באודסה הרחוקה שברוסיה.

גם ההגירה לארגנטינה תבעה את חלקה. כמה משפחות מהעיירה היגרו בזמנו לארגנטינה, עת הקים הברון הירש התישבות יהודית שם. וביניהם היו גם צאצאיו של לייבע סלאפאק הרי הם בניו של בנו שלמה וועלוול שהיה גם אביו של חיים סלאפאק האופה. חיים גר תקופה קצרה בוולקובוסק ולמאפיה שלו היו סרים כל אנשי סביסלוץ בזמן שהותם בוולקוביסק. לימים חזר חיים לסביסלוץ ופתח מאפיה ברחוב ורשה. רק אחד מכל ילדיו עלה ארצה וניצל, הלא הוא אריה סלאפאק שגם הוא נפטר השנה וקברו סמוך לקברו של מנחם ולקברו של גדליה קפלן, בנו של ברוך הערשל האופה מסביסלוץ, שהיה נשוי לשיינצשה ובוולקו-ביסק היה ידוע בשם: דער סוויסלאטשער בעקער (האופה הסביסלוצאי).

שיינצשה בת יעקב פינקלשטיין המורה. מנחם היה עונה לכל מכריו ששאלוהו בארה"ב: למה החלטת לנסוע לפלסטינה, במילה אחת. **משפחה**. הוא התגעגע למשפחתו כל ימות חייו באמריקה. כשקיבלנו את פניו ברדתו מהמטוס אמר: ארבעים ושבע שנים גרתי באמריקה וכל הזמן הרגשתי שאני מתהלך על אדמה זרה ורק דרכתי על אדמת א"י והרגשתי מיד כי על אדמה שלנו הנני דורך. זקן היה וחולה בגופו אך דעתו היתה צלולה. הנני מרגיש בנשמתי כנער בן שמונה-עשרה אמר. עד יומו האחרון התהלך וספר בידו. במשך תקופה קצרה חידש את הגרסא דינקותא וקרא עברית כקורא ותיק, באין ספר עברי קרא ספר

אנגלי-ודווקא ספר ביידיש השאיר לקריאה בשבת. כמעין המתגבר נזכרו ועלו במוחו שירי עם ששרו לפנים ביידיש וכל יתר אמרות פולקלור יהודי. כמה פעמים השתתף גם באזכרות השנתיות על בני עירנו. כל דבר שראה בארץ היה חביב ויקר עליו ובעיקר התפעל מהילדים. מתחת חלון חדרו בבית אבות בר"ג היה גן-ילדים והוא ישב ונהנה לשמוע את שירתם. דאגתו האחרונה היתה רק לשלום כל מה שנוצר כאן בארץ. לבסוף זכה למצוא את מנוחתו האחרונה באדמת פתח-תקווה, ליד בני המשפחה.

בן-עירנו מנחם כתב הרבה זכרונות מהעיירה מתקופת מלחמת העולם הראשונה. הכתבים שלו נמצאים בארכיון איוו"א בניו-יורק. עד לחתימת הספר הזה הכתבים מאיוו"א לא הגיעו אלינו, ועל-כן נבצר מאיתנו להוציאם ולפרסמם.

מנחם עזב את סביסלוץ בשנת 1925 וחי באמריקה 47 שנים. ב-1972 עלה לישראל. את מכתב הצוואה שלו אני מפרסם בתרגום חופשי מאידיש.

למשפחתי האהובה והיקרה!

היום מלאו שלוש שנים שאני נמצא בארץ. איך הזמן רץ. 47 שנים באמריקה. כבר חלפו 50 שנה מאז עזבתי את עיירתנו האהובה. הוי כמה חלמתי לערוך ביקור ולראות את המשפחה, קרובים וידידים. אז בא היטלר (ימח שמו) והשמיד את כל העיירה. חשבתי שלא אתגבר. בהתחלה הייתי חולם שאני בא לעיירה בלילה, חושך, בתים ריקים, אני עובר מבית לבית, האנשים אינם, מה מתרחש פה? איפה כל האנשים?

את הסוף לא יכול היה לא החלום ולא כל דמיון אנוש כלשהו לצייר, שהיטלר ימח שמו יחריב גם את כל הבתים ואפילו את האובליסק זה העמוד שעמד במרכז הכיכר.

נו, עכשיו ישראל הפכה לי למולדתי השניה. כאן שרדו עוד מעטים מבני משפחתי. אני חרד עליהם שלא יקרה להם חלילה שום דבר רע, כי את גורלי קשרתי עם גורלם והם משמשים ארוכה לנפשי. טוב שעלה במוחי הרעיון לכתוב את הזכרונות בשביל איוו"א. כשתקראו את מכתבי זה, אני מנחם, כבר לא אהיה בחיים. אל תבכו ואל תספדו אותי...
להווי ידוע לכם, שאני כל חיי צחקתי מכל ה"שפילעלוליע" (המשחק) שקראתם: "חיים"...

יהי זכרו ברוך...

בשואה ובמרי
עדויות
מפי ניצולים

יזכור

יזכור אלוהים את יקירינו...
נעלה זכרם של הורינו,
אחים, אחיות וקרובים
שבלבותינו שמורים...
איך נהרגו ונשרפו,
בתאי הגזים נחנקו?!!
יהא נא זכרם קדוש!
ראה נא, אדוני, אלוהים!
מה גרמת לעמים,
שבמקום הצדק והאמת,
"הומו הומינוס לופוס אסת"! *
אתה, המסתכל משמי גובה -
נקמתך לא ידעה שובע!
מה רצונך מעמך -
הן הכירו את שמך!
עם אחר לך בחר-בחר
ותן גם לנו קצת אור...
כבר די סבלנו בעבר
תמיד גורלנו היה רע ומר...
תן לנו לחיות ככל העמים,
למה התיחסת אלינו כאל זרים?
מפוגרומים ושואה
לא ידעת שובע...

משחר ילדותי
הערצתיך, אמי!
לא פעם, במצוקה, קראתי...
במלחמה, ביערות, בכיתי:...
"או מאמע מאמע וואו בינסטו"?
איך אשכיכך מלבי?
אותך אני רואה בחלומי,
את אבא - מורי
את יצחק - אחי
את רותי - אחותי
ואותך, אחותי שיינדעלע -
אזא פרעכטיק מיידעלע!
האם נקמתך,
נקמת דמך -
ברא השטן?
אזכרכם אנשי העיירה
גם ביגון וגם בשמחה
מצבה אין לזכר -
אפרכם הוא בניכר.
בואו יחד, ידידים -
הלא כולנו כאחים:
אנשי סביסלוץ, נזיל דמעה
ואת זכרם נכבד בדממה...

יוסף לוין

*) אדם לאדם זאב.

לא ראיתיכם — סבי וסבתי ע"ה

מוקדש לסבי וסבתי –
שמואל ושרה סלפק
תושבי רח' בריסקר בסביסלוץ
ולזכר אמי חסיה סלפק – (שוגרמן)

לא ראיתיכם מימי, סבי וסבתי,
אך הכרתיכם כאילו הייתם לידי.
לא נשקתיכם בלחייכם בילדותי,
אך חבקתיכם בנפשי בבגרותי.
לא דברתי עמכם פנים אל פנים,
אך שוחחתי עמכם בנבכי נשמתי.

עת אבוא אל ירושלים עיר הקודש,
עת אעמוד חרישית ליד הכותל,
יעלו הגיגי ליבי זכרכם;
ונפשי כבמלאכות שגב,
תישא תפילתכם שנותרה דוממת,
מבין חורבותיה של ארץ ניכר חרבה,
אל בין שפתות אבני הכותל עתיקי היומין,
בגבעת העקדה.

האמנם נמצאים אתם כאן לידי?
מימיני או משמאלי?
האמנם בוהים אתם בי,
בעיני זקנת הדורות של מסורת נמשכת?
ושמא מצפים אתם,
כי אשא תפילת "יזכור" –
אל אל בשמים,
או שמא אברך בשלמי תודה
על תקוה שנתגשמה,
על נכד ונין,
שזכה להגיע ולהגשים חלומכם.

אך השאלה הנוקבת נבלעת ונטמנת,
בעמקו של לב גועש ורוגש,
אתם לא שם, אתם כאן אתי, עם אמי,
אתם בנפשי ותוכי,
מעורים בדמי,
ונוטפים אל נשמתי,
מעינותיה של מורשת נאצלת,
עתיקת היומין,
כששורשיה מצמיחים את חדוות החיים,
ונותנים הכח לעמוד בצוק העתים.

מרדכי שוגרמן – עו"ד
בנה של חסיה (חסקה) סלפק

רמת-השרון, אדר א' תשד"מ.

השואה וליקחה לדור הצעיר

בשנים האחרונות אמנם חל שינוי מסויים, בכל הקשור בלימודים בבתי-ספר בנושא השואה, אם במסגרת לימודי ההיסטוריה או במסגרות אחרות, כמו קיום חוגים שונים, סמינריונים וכו'...
לאחרונה גם נסעו משלחות נוער וגם מבוגרים לפולין. הם ביקרו במחנות ההשמדה טרבלינקי, אושוויץ, מיידנק, הניחו זרים ע"י האנדרטה בוורשה, צילמו והסריטו וחזרו לארץ עם מסר חדש. האם כל יהודי ובעיקר יוצא פולין חייב לנסוע לשם, כדי לבקר במוזיאונים השונים על-מנת להתרשם ולחוות את השואה, למששה בידיים, לשמוע הסברים מפי נציגי פולין הקומוניסטית. זאת למרות שאין כיום יהודים בפולין ממש "יודניריין?"

פולין זו שעושה הכל כדי לטשטש את עקבות השואה ולצמצם ממדיה, בעיקר בכל הקשור ליהודים וליהדות. התודעה על השואה היא לכשעצמה הישג חשוב שהרי עד למשפטו של הצורר אייכמן, בכלל התלבטו בארץ בשואה. ניצולי השואה נתקלו באטימות לב גמורה. לא פעם שמעתי שאלות כמו, למה הלכתם כצאן לטבח? למה לא התנגדתם? אפילו גינויים שמעתי מפי חבר לעבודה יליד הארץ ומחנך בישראל. מה כבר יכולתי לצפות "מעמך"? בלעתי הגלולה המרה והחרשתי. אפילו לילדי התביישתי לספר כי אני ניצול השואה. כאשר נקבע בחוק "יום השואה והגבורה" נשתנה קצת המצב. עקבתי אחר הנאומים, ההרצאות, הסרטים והטכסים, עד מהרה הוברר לי שהדגש וההבלטה תמיד על הגבורה. מרד גיטו ורשה הפך לסמל הגבורה היהודית והאנושית ובצדק. אמנם היו מרידות גם בגיטאות אחרים ואפילו במחנות המוות, בקנה-מידה קטן יותר. על מרד זה נכתבו ספרים רבים. גבוריה הפכו לאנשי אלמוות. אף על פי שמזכירים בנשימה אחת גם את השואה אבל משום מה אינם מרבים לדבר עליה. האם מישהו ניסה לראות בה גבורה? התשובה לא ולא. נשאר טעם מר בפה ונדמה כי מוטב להתעלם ממנה, מין כתם בל ימחה על ראשם של ששה מיליונים אבותינו אחינו ואחיותינו, ביניהם כמחצית ילדים ונשים. מטרידה אותי המחשבה, המותר לנו לזלזל במליוני הקרבנות, לחשוב כאילו מותם היה לשווא. פליטי השואה חוללו את תנועת ההעפלה, הבריחה. הם שרידי התופת היו לוחמי מלחמת העצמאות, מגורשי קפריסין, אשר גם בזכותם ואולי בעיקר בגללם קמה מדינת-ישראל. למה מנסים להשכיח עובדה היסטורית זו? אם שכחנו אז כדאי להזכיר משוחררי מחנות המוות רובם ככולם יצאו משם חולים רצוצים ושבורים בגופם ובנפשם. בכל זאת מהר התגברו ורובם ככולם ראו את עתידם ושיקום חייהם במאבק עקוב מדם למען מדינה יהודית חופשית בארץ ישראל. זאת היתה מסקנתם אחרי השואה.

מיד אחרי שיחרורם התארגנו במחנות הפליטים והשקיעו בלהט נפשם את כל מאמציהם להשגת מטרה נעלה זו. הם הכשירו עצמם לקראת עליה לארץ, כדי לבנותה ולהלחם עבורה. על כן באתי להזכיר את תקופת השואה בעצם החיים

היום-יומיים בצל הגרדומים, כאשר הדבר היחיד והוודאי היה המוות, הרעב, עבודות הכפיה הקשות והבזויות ביותר, בהשגחת נוגשי וקלגסי ה-ס.ס. ועוזריהם המכות התכופות, ההשפלות הנוראות, היתמות והשכול במשך שנים ארוכות, כאשר במצב נורא כזה עמדנו בנסיון ולא איבדנו צלם אנוש. ברגעים הקריטיים ביותר עזרנו לחבר, כי רצינו לתמוך בו לבל יתמוטט, לבל יאבד התקווה, להאבק שעה שעה על עצם החיים. להתפלל על נקמת השטן. כשהרמנו ראשנו כדי להס-תכל אל-על ולראות כיצד משחררים המפציצים האמריקאיים את מטענם ביקשנו בשקט ורצינו שיפציצו את הגרמנים יחד איתנו בחינת תמות נפשי עם פלישתים. הלזה לא נקרא גבורה? הלוא הוכח שהנאצים הובילו את קרבנותיהם במעשי תר-מית, אפילו על סף האבדון הסוו כוונותיהם הזדוניות כאשר הכניסום לתאי הגזים נתנו להם חפיסות סבון ומגבות לשם קבלת מקלחות...

ומה עם בני אומות אחרות כמו למשל שבויי המלחמה הרוסיים אשר עונו והושמדו לאלפים ולרבבות, צרפתים, פולנים ושאר אומות אירופה, אשר מילאו את מחנות הריכוז לאלפיהם למה הם לא התקוממו? הרי דווקא להם היו כל האפ-שרויות להלחם ולהתנגד. הפולנים למשל כאשר היו כבר על סף המוות חזרו על תקוותם ומאווייהם, שפולין תזכה להיות נקיה מיהודים. כי סבלם העיקרי בא להם בגלל היהודים ולא הגרמנים. במקום להלחם נגד הצורר המשותף הם הסגירו יהודים תמורת ק"ג סוכר ובקבוק וודקה. אחרי שחרור פולין עסקו הפולנים ברצח יהודים שארית הפליטה - הפוגרום בקרקוב, בקילצה, פעולות הא.ק. בביאליסטוק ובשלזיה. כמה חסידי אומות העולם הוציא ומקרבו העם הפולני הנדיב?... הכמו-רה והמנזרים בפולין? זוכרים אנו את המאבקים של "ועד ההצלה" להציל ילדים יהודים שהוריהם מסרום לנוצרים כדי להצילם. זכורים המשפטים הרבים עם מציליהם מאמציהם. אין בידינו מידע כמה עוד ילדים אבדו לעמנו.

העם הפולני היה ונשאר אנטישמי. לדידי הדבר כולל גם את הדור החדש שנולד אחרי השואה. דבר שמעידים על-כך גם המבקרים היהודים שחזרו מפולין. נשאלת אם כן השאלה, לשם מה לנסוע לשם? האם כדי לתמוך במשטר הקומו-ניסטי האנטישמי בדולרים אמריקאיים, כדי לראות את מה שהם רוצים להראות לנו? לא לחינם נבחרה פולין לגיא ההריגה להשמדת עמנו. איני יכול להבין את אלה מבין ניצולי השואה וגם אלה שלא היו שם, המטיפים ומנהלים תעמולה לנסוע לשם. אם יש כאלה הרוצים לנסוע שיסעו, אבל לשם מה כל העידוד והת-עמולה? מוטב להשקיע המשאבים בחינוך הדור הצעיר והנוער בארץ כדי שילמדו את האמת על השואה.

מסופקני אם המורים שנולדו פה ואלה שלא עברו את השואה על בשרם, האם קיבלו די הכשרה כדי שיוכלו ללמד אחרים את שחסר להם עצמם. משל למה הדבר דומה, למורה חילוני המלמד דת. שמעתי פעם ביום השואה דרשה מפי רב צעיר, שסיפר לשומעיו דברים לא רלבנטיים וגם לא נכונים. אזרתי עוז ושאלתיו בסיום דבריו האם לפחות קרא ספרות כלשהי על הנושאים והאישים עליהם דיבר. תשובתו היתה שלילית, הוא ביקשני אם אוכל לספק לו חומר כזה. מאות בשנים

החרימו יהודים את ספרד, למרות שאין שום יחס בין השואה לבין הגירוש והאו-טודפה. עד היום אין לנו יחסים מדיניים עם מדינה זו. תשאלו למה לא להחרים גם את גרמניה? אינני חושב שמדינה רשאית להחרים מדינה כלשהי בגלל משטרה ועברה. שונה הדבר ביחסים בין מדינות ריבוניות, אבל זכאים אנו לדרוש מיחידים ומבודדים לנהוג אחרת.

ומה עם המנהיגות היהודית בשואה?

כואב לי במיוחד כאשר אני נזכר כיצד הכניס לי מכות רצח השוטר היהודי בגיטו. כל-כך הדבר חרה לי, כי אם כבר לקבל מכות שיהיה זה מהגרמנים ולא מאחי היהודים. למרבית האירוניה ישנם כאלה שהיו חברים פעילים "ביודנראטים" ובמחנות המוות, אשר ניצלו וכיום הם מכהנים בתפקידים רמים במדינתנו. שומר נפשו ירחק מהם. מצווה על החברה בישראל לגלותם ולהקיאם מתוכה. כתוב וביערת הרע מקרביך. אין כוונתי להעמיד כעת למשפט עשרות ואולי מאות אנשים, אבל בקשה לי אליכם: שבו נא בשקט אל תדחפו עצמכם לעמדות מנהיגו-תיות מכל סוג שהוא במדינת-ישראל. כל רצוני הוא שמחננו יהיה טהור. אשר לדור הצעיר. יש להגביר את הלימודים על השואה על כל גלגוליה וגווניה לטוב ולרע, כי בהגברת התודעה נלמד לקחים לעתיד, כדי שמה שקרה בעבר לא יחזור שנית לעולם.

זכור את אשר עשה לך העמלק הנאצי.
זכור ואל תשכח. זכור ונזכור...

שלמה שצקי
ניצול מגיטו טרזנשטאט

עמנואל גולדברג

עיירה ערב השואה

(סביסלוץ תחת שלטון הסובייטים 1939—1941)

זכרונות אלה מתפרסמים ב"גלעד" (מאסף לתולדות יהדות פולין), אוניברסיטת תל-אביב, כרך ט' והם הועמדו לרשותנו ע"י עורך המאסף ההיסטוריון הפרופסור משה מישקינסקי.
המחבר - בן למשפחת מורים, אשר שפת אמו היתה עברית, סיים סמינר למורים בוורשה.
את שנות המלחמה עבר בברית-המועצות ולאחריה היגר לקנדה. שם עסק בהוראה בבתי-הספר היהודיים ואחר-כך בקולג'. בוגר אוניברסיטה בקנדה. כהיסטוריון זכרונותיו ישמשו תעודה אמינה לחקר השואה.
החיבור תורגם מאנגלית לעברית בידי עליזה נצר.

בריחה ושחרור

אוגוסט 1939 קרב לקיצו. מאורעות כבירים התחוללו בעולם הגדול מחוץ לעיירה הקטנה סביסלוץ. המאורעות עתידים להשפיע השפעה כבירה על התושבים בחודשים ובשנים שיבואו וישפיעו גם על עיירות רבות אחרות כמותה שהקיפוה סביב.
גם המתבונן השטחי ביותר היה מבחין עד מהרה כי העסקים שם אינם כרגיל: ניכר בעליל שאנשי העיירה עצבניים, כמצפים לחדשות, אשר ברי היה כי תהיינה רעות. לא היה ספק בכך שפולין תהיה הקרבן הבא של התוקפנות הנאצית. פקודת הקבע - לחפור שוחות מגן מפני התקפה אוירית בכל החצרות - הטעימה שבעתיים את דחיפות המצב. בני סביסלוץ ובנותיה נטלו איפוא אתים ומעדרים והחלו לחפור שוחות עקלתוניות נגד התקפה אוירית. באחד בספטמבר הפציצו מטוסים גרמניים את תחנת הרכבת. לגבי אוכלוסייתה של העיירה, זה היה האישור המפורש הראשון לכך, שהמלחמה אכן פרצה.

אותו בוקר יצאתי לטייל בחוצות העיירה. אנשים התגודדו ברחובות בקבוצות קטנות, ואוזני קלטה את ויכוחיהם הדאוגים בדבר ההוכחה החדשה הזאת לקרבתה ולממשותה של המלחמה. מאחר שלא רציתי לקחת חלק בפרשנות, חשתי הביתה והערתי את הורי ואת אחותי. דומיה אפפה את המשפחה. משמעותם המוחצת של המאורעות חדרה לתודעת כולם. קולה של אמא הרטיט בהיזכרה שאין לנו לא לחם ולא קמח.

בדרך כלל היו העתונים מוורשה מגיעים ברכבת בשעת צהריים מוקדמת, אך משפרצה

המלחמה השתבשה הפצתם ובתוך זמן קצר נפסקה כליל. הרדיו היה אמצעי הקשר היחיד עם העולם החיצוני. רק קומץ מקלטי רדיו היה בסביסלוץ, ברשות המעטים שידם השיגה לקנותם. ברחובנו לא היה מקלט רדיו אלא למשפחה אחת: היתה זו משפחתו של סגן מפקד המשטרה, המשפחה הפולנית היחידה ברחוב זה, שהיה מאוכלס כולו יהודים. עמדה לו תבונתו לאותו סגן מפקד והעמיד את מקלט הרדיו שלו על אדן החלון לתועלת השכנים, והם היו מתכנסים (ואני בתוכם) אצל החלון ומאזינים בדריכות לחדשות היום. אשר שמענו היה בעיקר מוסיקה צבאית ופטריוטית, דברי עדוד פטריוטיים ואותות צופן, חדשות של ממש היו מעטות.

כל אותו הזמן היו רכבות עמוסות חיילים מגוייסים חולפות לעתים קרובות דרך עיירתנו. המוראל היה גבוה. עובדי התחנה המקומית נשאלו חזור והישאל מהו המרחק לברלין... אך מדי יום נעשו החדשות גרועות יותר. המון מטוסים וטנקים גרמניים שברו את קווי ההגנה הפולניים מצפון, מדרום וממערב והתקדמו ללא הפוגה ובמהירות לעבר מרכז פולין. הצהרות המלחמה של בריטניה וצרפת נגד גרמניה עודדו את רוח העם, אך לא שינו את המציאות בחזית. הצבא הפולני נסוג בכל החזיתות. פשטו שמועות בעירנו כי הצבא הגרמני העולה מפרוסיה המזרחית כבר כבש את ביאליסטוק והוא עושה מעשי זוועה באוכלוסיה היהודית. פליטים בעגלות רתומות לסוסים החלו מגיעים לעיירה כאילו היתה מקלט בטוח. רבים הבינו כי נתונים הם במלכודת - וכי קצרה ידם מלהושיע.

הבנתי היטב כי אירועי השעה תובעים עתה ממני החלטה נחרצת. כיוון שהייתי ידוע בעיר כראדיקל וכקומוניסט, לא היה ספק בלבי מה צפוי לי במקרה אם יכנסו הגרמנים לסביסלוץ. החלטתי להמלט היתה איפוא נחרצת ומהירה ולא היה אלא כיוון אחד להמלט אליו: הגבול הרוסי. דרך המנוסה החלה להתגבש במוחי. בחודש יוני דאשתקד חתמתי על חוזה עבודה כמורה בבית-ספר עברי בעיירה אחת במחוז לידה. הייתי אמור להתחיל להורות שם בספטמבר, וסביר היה שעל יסוד הדבר הזה אוכל להשיג כרטיס ברכבת וכך להתקרב לגבול הרוסי. הורי ואחותי הסכימו אתי שמנוסתי היתה דבר שבהכרח וחייבת היתה להתבצע מיד. איכשהוא אמא השיגה בשבילי כמה פרוסות לחם וכמה ביצים קשות. באותו בוקר יצאתי לדרכי אל התחנה ועליתי על רכבת ההולכת ללידה. עזבתי את סביסלוץ.

הגעתי העירה עם ערב. לא הכרתי איש. לאמיתו של דבר קודם שחתמתי על החוזה אף לא שמעתי את שמה של העיירה. בתחנת הרכבת פגשתי סבל יהודי ובקשתיו להביאני אל ביתו של מנהל בית-הספר. המנהל, ואשתו הנאה, התמירה, קיבלוני בתדהמה. כלום אינך יודע כי משתוללת כבר מלחמה וכי עצם קיומה של פולין מוטל בספק? שאלני המנהל בנימוס, אך בתקיפות הוסיף כי שום בית-ספר אינו יכול לפעול ושום חוזה לא יהיה בר-תוקף בנסיבות כאלה. בתי-הספר נסגרו.
פניו שיקפו את תמהונו הגמור. שוב ושוב הדגישו את תדהמתם העמוקה. לבסוף הציעו לי ללון בביתם ולשוב לסביסלוץ רק בבוקר המחרת. הוגש לי תה חם, לחם, חמאה, גבינה. נהניתי מאד מחברתם של שני המורים הללו ושני ילדיהם הקטנים, שעשו כמיטב יכולתם למשוך את תשומת לב אורחם. הילדים שוחחו עמי בעברית, שדברו בה ברהיטות ובטבעיות. מארחי לא הפסיקו להביע את תמיהתם הרבה על חוסר התועלת אשר בבואי. אז רמזתי על המניע האמיתי לבואי. אמרתי, כי שעה שהגרמנים סוגרים על פולין משלושת עבריה, היהודים, ביחוד הצעירים הראדיקליים, הם יהיו קרבנותיה הראשונים של האנטישמיות האלימה של הנאצים, ולכן חייבים להתקרב ככל האפשר אל הגבול הרוסי. אולי יצליחו להכנס לרוסיה. מארחי דחו רעיון זה מכל וכל. שני הרודנים כאחת הם התגלמות הרשע ואין לחפש שם מקלט של ממש - בכך לא היה כל ספק בלבם. את הרעיון שאפשר למצוא ברוסיה מקלט הם דחו בתוקף. עם זאת הם היו ידידותיים ומכניסי אורחים למופת וכולנו הסכמנו כי אעזוב את ביתם כבר השכם בבוקר.

קיבלתי מהם חדר קטן ונקי ובו מיטה נוחה, ולאחר יום גדוש אירועים אין תימה כי נרדמתי חיש קל וישנתי שנת ישרים.

השכם בבוקר הקיש המנהל על דלתי. הוא ביקש לשלחני בברכה. שאלתיו על המרחק לגבול ובאיזה כיוון הוא נמצא. הוא הביט בי בחשד שאפשר היה להבינו, אך נתן לי את המידע המבוקש ואפילו ליווני אל הדרך המוליכה היישר לגבול. עתה המניע לבואי אליו התברר לו לחלוטין. הדרך היתה סלולה היטב - וכמעט ריקה. התקדמתי מהר. כמה פעמים נתקלתי באיכרים אחדים, שהשתרכו בדרך עם עגלותיהם. עם הזמן הואט קצב מהלכי אך החלטתי היתה נחושה להמשיך ולהתקדם. לפנות ערב הדביקוני שתי עגלות גדולות רתומות לסוסים. התקרבתי אל האיש האוחז במושכות בעגלה הראשונה ושאלתיו אם אוכל לנסוע עמהם כברת דרך קצרה.

מנין אתה? שאל. מסביסלוץ, אמרתי. ושמך? אמרתי את שמי. האם אתה בנם של אלתר ומלכה? כן, כן, ענית ושמחתי מאד. עלה איפוא ושב לצידי, פקד.

הוא סיפר לי כי שם משפחתם עין וכי מוצאם מקרינקי, וכמוני, גם הם נמלטים מפני הגרמנים המתקרבים וכי הם מכירים את משפחות שני הורי, אשר שניהם מוצאם מקרינקי.

רק אז, בירושבי בעגלה, הרגשתי עד כמה אני עייף וכמה כואבות לי רגלי.. ואולם רוחי היתה מרוממת עלי וטעמי עמי: לא זו בלבד שמצאתי לי הסעה, אלא יושב הייתי בקרב אנשים אחים שאפילו הציעו לי מזון. העגלות, ששתיהן היו שייכות למשפחת עין, נעו מזרחה בקצב קבוע.

לא עברו שעות אחדות לנסיעתנו בדרך והנה הופיעו לפתע חיילים מאי-שם והקיפו את שתי עגלותנו. לרווחתנו היו אלה חיילים רוסיים. האמנם כבר חצינו את הגבול חשבנו, אך הדבר לא נראה לנו. יוצא כי האמת היתה היפוכו של דבר: הצבא הרוסי הוא שנכנס לתוך פולין המזרחית. החיילים ציוו על כולנו לרדת מן העגלות ולהתיצב בשורה. הם הביטו בנו בבוז רב, כאילו עמדו מול אויביהם השנואים. עד מהרה נמצאנו כשמכוונים את קני רוביהם אל רקות כל איש ואיש מאיתנו. צמד חיילים ערך חפוש בעגלות. הן היו מלאות סוליות עבודת-יד וזה כל מה שמצאו. עין הקשיש, שידע רוסית, הסביר להם משהו. בעת ההיא היתה ידיעתי ברוסית מזערית מדי ולא יכולתי להבין מה הם מדברים. לבסוף הניחו את רוביהם אבל השאירונו עומדים בשורה. החיילים התירו את הסוסים מן העגלות והחליפום בסוסיהם החלשים. אחרי-כן נחקרנו כולנו על-ידי הקצין האחראי כשעין הקשיש משמש כמתורגמן. בהגיע תורי הסברתי להם כי החלטתי להמלט לעבר הגבול הרוסי כדי להחלץ מגרמניה הפשיסטית. הוא ענה כי הצבא הרוסי נע לתוך פולין המזרחית כדי לשחרר את ביילורוסיה ואת מערב אוקראינה. לגבינו היתה זו בשורה טובה, ואף-על-פי-כן אי-אפשר לציין את הפגישה הראשונה שלנו עם הצבא הרוסי כפגישה נעימה. החיילים הרוסיים נראו בעינינו אכזריים ועלובים ממש כסוסיהם - וזה שכוונו נשק טעון אל גברים ונשים בלתי חמושים וחפים מפשע אין בשום פנים לקבל כהתנהגות נאותה. עתה לא נותרה לנו עוד אלא ברירה אחת: להגיע אל תחנת הרכבת הקרובה ולחזור הביתה. סביסלוץ מאז ומעולם נחשבה כשייכת לביילורוסיה, וכך היא ניצלה מסכנת הכיבוש הנאצי.

יומיים ארכה הדרך בחזרה לסביסלוץ, יומיים של הליכה רצופה כמעט עם נסיעה אקראית בעגלתו של איזה איכר (תמורת תשלום קטן, כמובן). בוולקוביסק הצלחתי לעלות על רכבת הנוסעת לסביסלוץ. השעה היתה מוקדמת מאד בצאתי לדרך של שני הקילומטרים מתחנת הרכבת אל העיר. מישעול העפר מן התחנה הוליכני דרך היער עד החווה החקלאית הגדולה. זכורני היטב כיצד הלכתי בתוך הקמה הגבוהה, הזהובה, הרטובה מטללי השחר הרענן. עד מהרה הגעתי העירה. מהשגעתי אל כיכר השוק נתקלתי בסימן הבולט הראשון של השינוי ההיסטורי: דגל אדום ענקי התנוסס מעל דוכן העתונים בשוק. הדוכן היה שייך לסמירנוב, הנכה קטוע הרגל, בנו של החובש (הפלצ'ר) הרוסי המקומי. סמירנוב היה ידוע לשימצה

כמסית פאשיסטי. היהודים בסביסלוץ כינוהו בשם "היטלר". הוא היה אנטישמי מובהק. והנה התנוסס מעל דוכנו הדגל האדום. הפעם כיכר השוק היתה ריקה מאדם. לפני המלחמה, אפילו בשעה מוקדמת כזאת, הכיכר היתה שוקקת חיים.

כמובן, הורי ואחותי שמחו מאד לראותני בשובי בשלום, לכולם רווח על שהרוסים ולא הגרמנים הם שנטלו את השלטון. פולין התמוטטה. הבחירה, בשבילנו, אם אפשר לכנות זאת כך, היתה בין שלטון נאצי לבין שלטון סובייטי. הרוב המכריע תמך במפורש בשלטון הסובייטי. המשבר שב ואיחד את משפחתנו. הן אני והן אחותי גרנו עתה בבית ואפילו אחדים מקרובינו הרחוקים הצטרפו אלינו. בהעדרי עלה מספר דיירי בית אבי לכפליים ולמעלה מזה. תנאי הלינה, אצלנו, אשר גם בימים כתיקונם לא היו מספיקים אלא בקושי, נצטמצמו עוד יותר. אמי ואחותי ישנו על הרצפה, אני על גבי דרגש מאולתר בחדר המגורים של הבית בן שלושת החדרים. בחדר השינה התגוררו קרוביו של אבי, רב אורתודוכסי עם אשתו וארבעת ילדיהם. הם נמלטו מעיירה קטנה הסמוכה לגבול הגרמני, שנכבשה בתחילת המלחמה. החדר השלישי היה מטבח קטן, שאת רוב שטחו כמעט תפס התנור הגדול, שבו היו אופים את הלחם והחלות בכל יום חמישי. בחודשי החורף הארוכים היה זה מקור החום היחיד בבית. שעה קלה לאחר שובי הביתה נפלתי מרוב עייפות. התקנתי את מיטתי המאולתרת, לוח עץ מונח על גבי שני כסאות ועליו מזרן שחת צר, ועד מהרה נפלה עלי תרדמה עמוקה.

בהקיצי, עמדה שעת אחר-צהריים מאוחרת. יצאתי לטייל בעיר ופגשתי את שכנתי וחברתי מבית-הספר התיכון, אשקה אורין, היא היתה צעירה, גבוהת-קומה ודקת-גו. אף היא למדה בוורשה ושם נפגשנו מספר פעמים. אשקה עדכנה אותי במה שאירע בעת העדרי, בימים שעשיתי בדרך. בהתרגשות גלויה תיארה ארוע מזעזע שאירע יום אחד לאחר שהודיע הרדיו על כניסת הצבא הרוסי לפולין. קומוניסט ביילורוסי מכפר סמוך רצח את סגן מפקד המשטרה המקומית. הכפרי בא לסביסלוץ בבוקר המחרת. הוא הלך בראשונה אל ביתם של האחים ויינר (עליהם ידובר להלן) וביקש את האח הצעיר, בן העשר, להתלוות אליו. כשהגיעו אל בית השוטר, שלח את הנער לומר לו כי מישהו מבקש לשוחח עמו בחוץ. השוטר יצא אליו החוצה ואז ירה בו הכפרי והרגו. המאורע זעזע את הציבור הפולני ואת היהודי, לפולנים הוא שימש לאות מבשר רעות ואילו היהודים חששו פן תוטל עליהם האשמה ברצח סגן המפקד, ורבים מהם, ואפילו אשקה, הצטערו על מותו באמת ובתמים. סגן המפקד היה (לגבי שוטר) בעל רוח ליברלית. הוא היה הפולני היחיד שהתגורר ברחוב ע"ש ד"ר ביטנר, שהיה מיושב כולו יהודים ובו התגוררנו גם אנו. הוא נהג בלבביות עם הקהילה היהודית והרשה לשתי בנותיו להתידד עם שכנותיהן היהודיות. נפוצו שמועות כי הכפרי היה, לאמיתו של דבר, מלשין מטעם המשטרה: עם בוא הסובייטים ניסה להשמיד את כל ההוכחות לבגידתו ולכן הוא רצח את סגן המפקד. זמן קצר לאחר מכן הגיעו שוטרים מן המשטרה החשאית הרוסית מוולקוביסק לחקור את המקרה. הם עצרו את הכפרי ולקחותו עמם לוולקוביסק.

לפנות ערב פניתי אל תחנת המשטרה המקומית. פשטה שמועה כי אותם הפעילים האוהדים את השלטון הסובייטי החדש, יפגשו שם. היתה זו הפעם הראשונה בחיי שהייתי בתחנת משטרה. כמה מן הנוכחים שם היו פנים מוכרות לי. היו שם נחה דוברובולסקי, פרידה סידראנסקי, וכן היה שם מוטל מילר. היו שם גם אחרים שלא פגשתים מעולם, סתם ביילורוסים מן העיירות הסמוכות. ממש מדהים היה לראות איך הראדיקאלים של האיזור, שקצתם היו מעורבים בפעילות פוליטית אסורה, השתלטו על כל מוקדי הכוח המקומיים.
מוטל הציע לי כי אטול רובה ואצטרף לפנחס ויינר, שהיה אחראי על חקירתה של קבוצת פלישטים פולניים, שהתמקמו בתחומי הליציאום העירוני. הלכתי אתו אל הליציאום, אך לא נטלתי רובה עמי. בתחום בית-הספר מצאתי את הפליטים. הם היו מכונסים יחדיו, מבוגרים וטף, כולם נפחדים ואובדי עצות. מוקפים היו בקומץ כפריים מקומיים חמושים, שענדו על הזרוע סרט אדום של המיליציה הסובייטית. מצאתי ביניהם את פנחס ויינר עסוק בעריכת חיפוש בעגלות.
- האם מצאת כאן משהו? שאלתי. - רק ריבה טעימה, ענה. - טעימה או לא טעימה, לא שלנו

היא אל תיקח אותה! אל תשכח - אלה פליטים הנמלטים מפני הפאשיסטים, הזכרתי לו.

הפליטים לא הוטרדו יותר ודבר לא הוחרם מהם, אפילו צנצנות הריבה הטעימה הוחזרו להם. חילופי השלטון היו פתאומיים ונוצר חלל ריק של בין הזמנים, שעתיד היה להתמלא בימים הבאים. את התפקידים הללו נטלו עליהם האנשים שהוכיחו עצמם מבחינה פוליטית, אינטלקטואלית או אחרת. סבורני כי מצבים דומים אירעו בכל העיירות, הכפרים ב"אזורים המשוחררים".
בסביסלוץ נוסדה מועצה עירונית (גורודסקוי סובייט) ופסח, אחיו הגדול של פנחס ויינר, נתמנה לישוב-ראש. בפולין פסח ויינר נדון למיתה על חלקו בהתקוממות האיכרים ביילורוסים נגד השלטון הפולני. גזר דין המוות הומתק בשעתו למאסר עולם, ורק הרוסים השיבו לו את חרותו. המועצה נעשתה למרכז השלטון המקומי. בירת המחוז היתה וולקוביסק, אך מקץ חודשים מספר נעשתה סביסלוץ לבירת מחוז חדש. בנין העיריה שעמד בסמוך לליציאום שימש משכן המועצה העירונית.

כבעל הכשרה פדגוגית וכמי שהיה, נוסף על כך, בעל ותק בהוראה, טבעי היה הדבר, שגויסתי להיות פעיל בשיקום מערכת החינוך המקומית. כך נתגלגלו הדברים שהשתתפתי בישיבה הראשונה של ועדת החינוך, מטעם המועצה. וולינצ'יק, מורה ביילורוסי שהיה ידוע בנטיותיו האנטישמיות, נתמנה לישוב-ראש. כל ההמלצות של הוועדה היו אמורות להימסר למועצה העירונית בו ביום. וולינצ'יק פתח את הישיבה בלשון הביילורוסית. אף שלא יכולתי כמעט לדבר בלשון זאת, בכל זאת הבנתי כל מילה. הוא הצהיר כי בפקודת משרד החינוך ייהפך בית-הספר התיכון הפולני לבית-ספר תיכון ביילורוסי. יתר על כן, גם בית-הספר היסודי ביילורוסי, ואילו בית-הספר היסודי הפולני השני, בפרבר העיר, ישאר פולני רק בתנאי שמספר התלמידים הפולנים יצדיק זאת. בית-הספר העברי הדתי ייהפך למוסד חילוני באידיש וישאר לפי שעה בבניינו הנוכחי ובהנהלת מנהלו הנוכחי. וכן, כל בתי-הספר ייפתחו מחדש לאלתר וכל המורים יושארו כל כנם.

ואז נפתח הדיון. ברור היה שנציג המורים הפולנים המקומיים ביקש להמנע מוויכוח. לבסוף נטלתי אני את רשות הדיבור, ובדברי בלשון הפולנית דיברתי על זכות הקהילה הפולנית לבית-ספר משלה, בציניי כי העקרון הסוציאליסטי הבסיסי של שוויון לכל הקבוצות הלאומיות דורש זאת. מאחר שהייתי המורה היחיד שאהד בגלוי את המשטר החדש היה משקל מכריע להשקפתי והצעתי נתקבלה. החלטות הישיבה נרשמו וכל הנוכחים חתמו עליהן והן נמסרו למועצה. אותו ערב הלכתי לבקר את ידידי אברום ראוויטש. הוא התגורר עם משפחתו העניה בבית רעוע באיזור הדל ביותר של סביסלוץ. אברהם ישב בחדר ריק כמעט והיה שקוע ראשו ורובו בקריאה. מופתע ושמח לראותני סיפר לי שהוא מחפש עבודה כפועל באחד מבתי-החרושת לעיבוד עורות שבעירנו. אברהם רכש את השכלתו בכוחות עצמו ולא זכה אלא לשנתיים של לימוד פורמאלי. הוא היה בן-אדם מבריק מאד וישר מאד. ברק עיניו שיקף את הלהט הפנימי שהתסיסו תמיד.

שוחחנו על עניני היום. על המשטר הסובייטי שהחל לנהוג ביד רמה. כל בתי-החרושת הולאמו וכמוהם כל החנויות. הבעלים הקודמים הושארו במקומם כמנהלים או כמזכירים. דבר זה הפתיע רבים, שלא ציפו לרוחב-לב שכזה. התפתח מעין סחר חליפין. האיכרים שהביאו את תוצרתם אל השוק מיאנו לקבל כל כסף וגם לא כסף רוסי. אך לרבים מתושבי העיירה לא היתה סחורה לחליפין... בדרכי הביתה הרהרתי על תגובות, לאחר מגעי הראשון עם החיילים הרוסים. נתקלתי בכרזה הרחבה שהיתה תלויה גבוה מעל הרחוב שעברנו, וכתוב בה לאמור: "יחי העם הביילורוסי המשוחרר - אחינו לדם". הדבר לא מצא חן בעיני. יכולתי להסכים לראות כרזות מעין אלה על "המשחררים הנאצים" ברחובות באוסטריה, אמרתי לאברהם ראוויטש, אך בשום פנים לא אצלנו מצד אינטרנאציונלאיזם סוציאליסטי. אברום לא הגיב.

אחרי שעה קלה פגש אותנו מוטל מילר, שהיה שכנו של אברהם, והצטרף אלינו. כיצד יתכן

הדבר, שאלתי, שאנטישמים כוולינצ'יק ובודאק, שהשתתפו בפרעות נגד היהודים בעיר, התמנו עתה ע"י המנהל הסובייטי לכהונות כה רמות. מוטל היה מודאג מאד, אך אברהם ניסה להסבירו בדרכו הריאליסטית: איזורנו הוא חלק מרוסיה. רוב האוכלוסיה מורכב מאיכרים ביילורוסיים ובכוונת הסובייטים לכונן מינהל ביילורוסי גם למערכת החינוך... לפיכך אי-אפשר לדחות את כל הביילורוסים המוכנים לשתף פעולה ולכן לא איכפת להם מה היה עברם... וולינצ'יק ובודאק הם מורים מקצועיים מעולים וגם ביילורוסים, לכן הרוסים מעודדים אותם בתקוה שישנו את דיעותיהם וישתפו פעולה עם המשטר החדש, והעובדה שהם מוכנים ומזומנים לעשות כן...

דיברנו ודיברנו, חשפנו את פחדינו וכמובן - את תקוותינו. היתה שעת חצות כמעט בהפרדנו איש מעל רעהו. רק ימים מועטים לפני כן, אילו נפגשנו שלושתנו, היינו עושים זאת במחתרת והנה עתה אנו חופשים ונפגשים בריש גלי ובלי כל חשש. אכן, בסיכומו של דבר בני מזל היינו - שיכולנו להיפגש בלא שום פחד. אולם בינתיים מספרם של ה"בז'נצי" (הפליטים), רובם הגדול יהודים מן איזור הכיבוש הנאצי, הלך וגדל. הפליטים סיפקו לנו עדויות ממקור ראשון על התנאים האיומים במערב פולניה, האיזור שהיה כה סמוך לגבולנו.

בראשית אוקטובר פתח בית-הספר האידישאי החילוני, שהיה לפנים בית-ספר העממי העברי, את שעריו לפני הילדים היהודים המקומיים. בעצם, הוא נעשה למה שהיה מכונה בשם "בית-ספר תיכון לא שלם". חבר המורים הקודם נשאר בשלמותו ואני נתמניתי למורה להיסטוריה, לשון ולספרות האידית. פעם בבית-ספר זה הייתי תלמיד שבע שנים ואבי היה בו מורה ללשון ול'ספרות הרוסית מאז היווסדו. הכיתות היו צפופות. הילדים למדו בשקידה רבה, והיו ממושמעים. לא היו ספרי לימוד, לא מחברות ואף לא גיר - רק חדרים, שולחנות, כיסאות, תלמידים ומוריהם.

רזניק, אחד ממינסק, נתמנה יושב-ראש משרד החינוך המחוזי והוא הבטיח לכל כי ספרים, מחברות וכו' יגיעו בקרוב ממינסק, אך בינתיים אין מה לעשות אלא להמתין בסבלנות ולאלתר ככל האפשר.
איתי, היה עוד מורה חדש אחד, הנייק פאסטרנאק. בסמינר בוורשה למדנו יחד ושנינו היינו פעילים בתנועת הסטודנטים הפרו-קומוניסטית. שנינו שמחנו מאד על שיכולנו לחדש את ידידותנו ההדוקה. שנה אחת לפני המלחמה קיבל הנייק משרה בבית-הספר היסודי האידישאי צ"ש בסביסלוץ והוא התאכסן בבית הורי, אשר כמעט אמצוהו להם לבן. אחותו רחל אף היא נמלטה מוורשה מזרחה, אך עדיין הוא לא ידע היכן היא. אמו, לאחר שחיתה פרק זמן קצר תחת הכיבוש הגרמני, הצליחה להימלט לסביסלוץ. הנייק ואמו שכרו יחד דירה ועלה בידו להשיג לה עבודה. המלחמה הפרידה משפחות רבות - רק למקצתן שיחק להן הגורל ונשארו מאוחדות לזמן מה. לרובן המכריע של המשפחות היהודיות לא יהיה להן אפילו ניצול אחד שיתאבל עליהן...

המשטר החדש

סרן ניקולאי דורוב היה קצין פוליטי (פוליטרוק) של חיל המצב בסביסלוץ. יום אחד קיבלתי הזמנה מדורוב לפגישה במעונו בביתה של רופאת השיניים המקומית, ד"ר קוזאק. דורוב התגורר בחדר גדל-מידות ומרוהט יפה שהוחרם למענו על-ידי הצבא האדום. הסרן, רוסי צעיר, חביב ונעים הליכות, קידם את פני בחמימות. לא יכולתי לשוחח עמו ישירות, כי בעת ההיא לא היתה הרוסית שגורה בפי די הצורך לשיחה של טעם. רופאת השיניים, ד"ר קוזאק, אשה בגיל העמידה, מלאת גוף ומסבירת פנים, התנדבה לשמש כמתורגמנית. היא דברה רוסית רהוטה, שפה שאותה למדה עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, כשהיה האיזור נתון לשלטון הרוסי, פולנית היא דיברה במבטא רוסי כבד.

הזוג קוז'אק, אנשים עשירים, חשוכי ילדים, בנו ביתם לתפארה ליד כיכר השוק בעיירה. בצעירותם היו תומכים נלהבים של התנועה המהפכנית הרוסית, ואולם האנטישמיות שגאתה למן ראשית שנות השלושים דחפה אותם יותר ויותר אל הלאומיות היהודית והציונות. בימי לימודי בוורשה ביקרתי הרבה אצל משפחת אחותה, פירה אנצס. היא, ובעלה אנשל ושתי בנותיהם, שולה וברטה, גרו בבית קודר וצנוע, שבו שכן מפעל הבורסקאות שאנשל עבד בו ככימאי.

ישבנו איפוא שלושתנו בחדרו של דורוב ושוחחנו. תחילה הציגה אותי ד"ר קוזאק לפני דורוב. היא הסבירה כי בהיות סביסלוץ עיר קטנה, אין תימה שהיא מכירה את רוב תושביה. היא תיארה איך ניתנה לה, ביוני, כחודשיים וחצי לפני פרוץ המלחמה, הזדמנות להכירני אישית. בעת ההיא באו אחותה ובנותיה לבלות עמה את חופשת הקיץ. יום אחד במרוצת הקיץ של שנת 1939, נפגשנו, אחותה ואני בחוצות סביסלוץ ואני שאלתיה אם תוכל ללמדני באופן פרטי את הלשון הרוסית. ד"ר קוז'אק סיפרה כיצד גם היא וגם אחותה הופתעו באותה שעה משאלתי. למה זה יחשוק אדם צעיר לפתע פתאום ללמוד רוסית? מכל מקום, אחותה ניאותה והתחלנו בשיעורי הרוסית. לא אחת בעקבות השעורים התפתחו ויכוחים על המצב הפוליטי ובאמצעות הויכוחים הללו, הסבירה ד"ר קוז'אק, ניתנה לה ולבעלה ההזדמנות להכירני היטב.

עתה הסבה ד"ר קוז'אק את דבריה על מצבה הנוכחי של אחותה. שבועיים לפני פרוץ המלחמה חזרה אחותה, יחד עם שתי בנותיה, לוורשה להצטרף אל בעלה. עתה כותבת אחותה שהיא עושה מאמצים נואשים לחזור אל סביסלוץ עם כל המשפחה, שכן הרשויות הגרמניות בוורשה מתנהגות בצורה אכזרית מאין כמותה, ביחוד כלפי האוכלוסיה היהודית. החיים שם הם בלתי נסבלים, ואין באפשרותם לחזור לסביסלוץ. אולם יתכן שדורוב ימצא פתרון. גרמנים אתניים שנולדו בטריטוריה גרמנית-לשעבר של ביילורוסיה ואוקראינה, רשאים עתה להגר לגרמניה, אם רצונם בכך, ואילו ביילורוסים ואוקראינים, החיים עתה בטריטוריה פולנית לשעבר, תחת השלטון הגרמני, יורשו לחזור לברית-המועצות אם ירצו כמובן? אחותה, גיסה ושתי בנותיהם כולם נולדו בסביסלוץ, אולי ירשו להם לשוב לכאן באורח רשמי. ד"ר קוזאק, התחננה בפני דורוב שינצל את השפעתו כדי לסייע למשפחת אחותה לחזור לסביסלוץ. לאחר סטיה מן הנושא, הסביר הסרן דורוב מדוע ביקש להיפגש עמי: המפלגה והממשלה קראו לבחירות בקרב עמי הטריטוריות המשוחררות כדי לבחור נציגים לסובייטים העליונים של ביילורוסיה ושל הרפובליקות הפדראליות כדי לאחד את הטירטוריות המשוחררות עם ברית-המועצות. לשם הצלחה בבחירות צריך שגם האוכלוסיה המקומית תהיה מעורבת. הוא שאל אם איאות ליטול בהן תפקיד פעיל, ביחוד בארגון הנוער. עניתי שאעשה כמיטב יכולתי. דורוב פרש לפני את תכניתו: בשם הקומסומול יזמין את נוער העיירה לאסיפה בבית-הספר התיכון הביילורוסי. את האסיפה יפתח הוא אישית ואחריו אדבר אני. הוא ביקשני להזמין כמה מידדידי הפוליטיים לנאום והדגיש כי עלינו להסביר הסבר היטב את התפקיד המשחרר של הצבא הסובייטי, כלומר, כי לאחר שנרדפו שנים על שנים על-ידי הבורגנות הפולנית ובעלי האחוזות הפולנים, יכולים עמי השטחים המשוחררים (ביילורוסיה ואוקראינה המערביות) לשוב ולהתאחד עם אחיהם ואחיותיהם מביילורוסיה ומאוקראינה המזרחיות.

הוא הוסיף ודיבר על "החוקה הסטאלינית הגדולה", נהלי הבחירות וכיו"ב. נפרדנו בידידות, עם דורוב שאיחל לנו הצלחה במצענו המשותף. האולם הגדול של בית-הספר התיכון הממלכתי הפולני לשעבר, יכול היה להכיל קרוב לאלף תלמידים. בערב האסיפה הוא היה מלא מפה לפה בבני הנוער של העיירה ובתושביה המבוגרים. על הבמה ישב הסרן דורוב במדי ייצוג ומשני עבריו הנייק פאסטרנאק ואנוכי. דורוב פתח ברוסית ודיבר קצרות על ענייני דיומא. אחר הציג את הנייק ואותי. בדברי בלשון הפולנית ובהפנותי דברי אל הפולנים שבקהל, הבטחתים כי לא יופלו לרעה תחת הממשל הסובייטי, מאחר שדבר זה עומד בסתירה מוחלטת לעקרונות הבסיסיים של משטר סוציאליסטי: האם אין אצלנו בית-ספר פולני? וכלום אין פולנים עובדים צד בצד במשרדים סובייטיים עם ביילורוסים, רוסים ויהודים? וכלום לא היו הפולנים עניים, כשאר העניים בסביסלוץ, כמו בכל רחבי פולין, רעבים ומושפלים תחת המשטר הישן? - שאלתי.

הקהל הקשיב ושתק. בין הקהל הבחנתי באברהם ובמוטל. נמנעתי מלהזמינם לנאום. אף שידעו לדבר פולנית וביילורוסית, הרי רק באידיש יכלו להתבטא ברהיטות ולשכנע - באותה שעה חשבתי כי חשוב לדבר רק פולנית, מאחר שזו היתה אז הלשון השגורה ביותר. כשכיליתי את דברי נטל הנייק את רשות הדיבור. הוא הזכיר את סבלות העניים של הרוב הפולני ושל המעוטים תחת המשטר הפולני הריאקציוני לשעבר. הוא תיאר תיאור חי את סבלם של הפולנים והיהודים תחת הכבוש הגרמני בוורשה. הגיונו המשכנע, אנרשיותו ושליטתו הנפלאה בפולנית שבו את לב שומעיו והכל מחאו לו כף בהתלהבות. בסכומו של דבר היתה אסיפת העם העירונית הראשונה בגדר הצלחה מרשימה. אף שסרן דורוב לא הבין פולנית, הוא חש בהצלחה הזאת והודה לנו מקרב לב. לאחר מכן, בהיפרדו מעלינו בחמימות, הביע דורוב את צערו על שלא הופיע שום נואם פולני או ביילורוסי. אכן, איש משתי הקבוצות הללו לא התנדב לנאום וכך נתגלגלו הדברים שבסביסלוץ, ומן הסתם גם בעיירות רבות כמותה, לא נסתייעו הסובייטים אלא באוהדיהן מקרב היהודים המקומיים בלבד.

הרשויות הסובייטיות כינסו אסיפות עם כדי לאשר מועמדים כנציגים לסובייטים העליונים של ברית-המועצות ושל הרפובליקה הסובייטית הסוציאליסטית הביילורוסית. ביסודו של דבר המנדט שניתן להם היה לבצע את התהליכים הרשמיים הדרושים לשם הכללת האזורים המשוחררים בתוך האחוד הסובייטי. כולם, ללא יוצא מן הכלל, היו ביילורוסים. רבים היו נטולי נסיון פוליטי, ולא כל שכן - חסרי נסיון בארגון אסיפות. כך היה אפילו בערים כסביסלוץ שבהן היוו היהודים את הרוב והפולנים - את המיעוט הגדול ביותר. אפילו יהודים, שמאחורי-הם הרבה שנות כלא על פעילות קומוניסטית, נדחקו מפני ביילורוסים, שהוזנקו אל מעמדם החדש על-ידי הנכבדים הסובייטים שזה מקרוב באו. אשר לפולנים, הנה נתברר יותר ויותר כי מצבם נעשה נחות עד כדי בזיון וקצף בהשוואה לזה שהיה קודם להתמוטטותה של המדינה הפולנית.

באסיפות היו המועמדים הביילורוסים מדקלמים בעמל רב את נאומיהם שהוכנו להם מראש. הם מלאו את חובתם כאילו היה זה טקס בלתי רצוי אך הכרחי. הקהל כמובן היה מאשר את המועמדים פה אחד בהתבקשו לעשות כן. איש לא הרהיב עוז בנפשו להתנגד. לאנשי סביס-לוץ לא ניתנה שהות רבה להסתגל למציאות החיים הפוליטיים הסובייטיים, אך ההכרח היה מורה מעולה. ואף-על-פי-כן, באווירה מחניקה זו, גם הבלתי צפוי עשוי היה להתרחש לפעמים כך למשל משאך סיימה אשה ביילורוסית, צעירה אחת, לדקלם את פרשת חייה, ביקש אברהם ראוויטש את רשות הדיבור. רבים הכירוהו, וציפיה מרגשת מלאה את חלל האולם. בביילורוסית פשוטה ובקול צלול ונחרץ, הצהיר שהוא מכיר את המועמדת על-פי עיסוקה. היא יצאנית, ועד חודש ספטמבר 1939 שירתה קהל לקוחות מובחק - את אנשי המשטרה הפולנית המקומית. לא אחת, בהיקראו לתחנה לשם חקירה, פגש אותה שם. סיפור החיים אשר סיפרה אינו אלא צרור של שקרים, אף כי לא היא שבדתה אותו מלבה, שכן היא אינה מסוגלת להתבטא כך אלא בקושי. חרפה היא לבחור אדם כזה, הכריז, והציע למחוק את שמה מרשימת המועמדים...

ברידתו מן הבמה השתררה דומיה באולם. אומץ לבו וישרו הרשימו את הכל. לאחר שתיקה קצרה הודיע הירשב-ראש כי הענין ייבדק ולא העלה את מועמדותה של האשה לאישור.

למחרת היום הוזמן אברהם אל שרשנוב, המזכיר הראשון של המפלגה הקומוניסטית המקומית. שרשנוב, פועל לשעבר ממחוז ויטבסק, היה גבה-קומה ואתלטי. הוא שאל את אברום לפשר התנהגותו באסיפת אמש. כתוצאה מאותה אסיפה, אשה ביילורוסית - הפעם פועלת בית-חרושת - באה תחת המועמדת הקודמת. שאלה בלתי נמנעת עלתה מאליה: מדוע איש כאברמ'ל רביץ, בנו של פועל בית-חרושת עני, אינטליגנטי מאד וישר-דרך, קומוניסט מסור שעשה שנים בבתי כלא בשל אמונותיו, לא הוצע כמועמד? או פסח ויינר, ראש-העיר, שבית-דין פולני גזר עליו מיתה על השתתפותו בהתקוממות איכרים? מה משמעותו של "יחי העם הביילו-רוסי המשוחרר - אחינו לדם"? ולמרות זאת נעשה מאמץ גדול לשמור על האופטימיות. וכי ייתכן אחרת: הלא רק זמן קצר לפני כן שלט הפחד מפני הגרמנים. בניגוד גמור למעמדם בימי השלטון הפולני, היהודים עכשיו נעשו לאזרחים אמיתיים, שווי זכויות. בתי-הספר

היהודיים הוכרו כבתי-ספר ממלכתיים חילוניים והמורים - עובדי המדינה, דבר שאי-אפשר היה לעלותו על הדעת בימי השלטון הפולני. יהודים שהיו מחוסרי עבודה וחסרי-כל עד לאחרונה ממש, קיבלו עבודה. סביסלוץ היתה לבירתה של מחוז חדש, והמשרדים החדשים שנפתחו בה סיפקו מקומות עבודה לרבים. התקווה לחיים טובים יותר בחברה צודקת יותר, היתה כה גדולה, שבני אדם חשו גם צורך וגם רצון להיות אופטימיים, ומדרך הטבע ניסו להעלים עין מן המציאות המביכה, שחשפה את פניה יותר ויותר.

בתקופה הראשונה תחת השלטון הסובייטי נפתחו לאוכלוסיה בתי-ספר פולניים, ביילורוסיים ויהודיים. לא נוסד שום בית-ספר רוסי. אך מאחר שמספר אנשי הסגל הצבאי והמינהלי הרוסי גדל, הוחלט להקים בית-ספר רוסי לילדיהם ולילדים המקומיים, שהוריהם ירצו כי ילדיהם יתחנכו בלשון הרוסית. בעת ההיא הוצעה לי מישרה בבית-הספר הרוסי כמורה להיסטוריה. כאשר עניתי כי הרוסית שבפי אינה מספיקה לתפקיד, הבטיחוני, כי לכשאעבוד בבית-ספר רוסי בהוראת ילדים רוסים, אלמד בקלות את הלשון. הסכמתי, אך ביקשתי ימים מספר להרהר בדבר. הורי עודדוני לעשות את ההסבה. הלשון האידיש לא עוררה בהם אהדה מיוחדת. יתר על כן, אבי היה פסימי לגבי עתיד של בית-הספר היהודי בסביסלוץ. שכן חזה מראש שרוב תלמידיו יעברו לבית-הספר הרוסי. הוא קיבל עליו ללמדני באופן אינטנסיבי את הלשון הרוסית.

ואף-על-פי-כן ההחלטה לא היתה קלה. יכולתי להזדהות בנקל עם התלמידים היהודים בבית-הספר היהודי. הכרתי היטב את משפחותיהם והבנתי את עמדותיהם ואת רגישויותיהם. מצד שני, הלשון והספרות הרוסית, התנועה המהפכנית הרוסית - זה שנים רבות הלך לבי שבי אחר כל אלה. אף שהזלתי דמעות רבות בהיותי ילד, כשקראתי את ההסטוריה הטראגית של עמנו, היסטוריה של מיעוט דתי ואתני בעולם גס, צבוע וחסר תרבות, חשתי אי-נוחות בחיים העדתיים והרגשתי כי הדרך הטובה ביותר היא להפיל את חומות הבורות והאיבה החוצצות בין העמים. החלטתי גמלה בלבי: אתפטר ממשרתי הנוכחית ואקבל את המנוי בבית-הספר הרוסי החדש. בו בזמן קיבל גם חברי הנייק משרה חדשה. עומד היה להתמנות מפקח על מקצועות העיוניים, וכן כמורה ללשון ולספרות הפולנית בבית-ספר פולני בעיירה ילובקה, מהלך כמה שעות נסיעה בעגלה מסביסלוץ. ילובקה, עיירה בעלת אוכלוסיה מעורבת של יהודים ופולנים, שכנה בלב יער רחב-ידיים. אווירה היה רענן במיוחד וחולי ריאות היו באים אליה לבלות בה את ימי הקיץ בתקווה להעלות ארוכה למחלתם.

כששמע אברמ'ל על כוונתי לעזוב את בית-הספר האידי, נסער עד מאד: איך יכול אתה לעזוב את בית-הספר היהודי שאלני. לבית-הספר הרוסי לא יחסרו מורים מוסמכים, אך בית-הספר היהודי לא יוכל למצוא מחליפים למורים כהנייק וכמוך!...
לגבי אברהם, אשר גדל בתרבות אידיש חילונית, היה הדבר בגדר מכה אישית ללא ספק, והחלטתנו היתה בעיניו בלתי-הוגנת. דווקא בשעה שנדמה לו כי התרבות האידיש החילונית זוכה למעמדה הראוי לה בדין, נתחוור לו עד מה פגיע מעמדה לאמיתו של דבר. תגובתו של אברהם להחלטתי לעזוב את בית-הספר היהודי הרשימתני עמוקות, בשל הצער והאכזבה שהיו בה.

בינתיים חדר המגורים שלנו (ששימש חדר שינה לאחותי ולי) הוחרם וניתן לאשה צעירה ממינסק, שבאה לעבוד בקומסומול (ארגון הנוער הקומוניסטי) המקומי. הדבר יצר מצב קשה למשפחתנו. נותרו לנו רק החדר של הורי, שהיה קטן, והמטבח. היה לנו מגע מועט ביותר עם פעילה זאת של הקומסומול. ביישנית היתה ושקטה וניכר בעליל שאינה חשה בנוח במחיצתנו. לרווחתנו עקרה מביתנו לאחר שהות קצרה בלבד. זמן קצר לאחר מכן גילתה אחותי כי כמה מבגדיה חסרים. החידה נפתרה ימים אחדים אחרי-כן, כשאמי שפגשה את הדיירת לשעבר שלנו ברחוב: גרביה של אחותי היו לרגליה... החלטנו לעבור על-כך בשתיקה. אך בעיות המגורים לא תמו בכך. בעל-הבית שלנו, שלמה גלר, פועל יהודי, רצה שנעקור מדירתנו. הוא טען שבנו מוולקוביסק רוצה לעבור אליה. דעתנו היתה שהסיבה האמיתית היא שכר הדירה

שנמוך ברובלים ששולם לו. כאשר נעשתה התנהגותו תוקפנית במפורש הלכתי אל פסח ויינר, ראש-העיר, והתלוננתי על התנהגותו של גלר. ראש-העיר כתב מכתב תקיף לגלר והזהירו כי אין לו כל זכות לגרשנו ואם ימשיך בהתנהגותו הגסה, יינקטו נגדו צעדים חמורים ביותר. דבר זה השתיק את בעל-הבית שלנו, אך הוא ובני ביתו הפסיקו לברכנו לשלום.

זמן קצר לאחר צאתה של פעילת הקומסומול שלנו קיבלנו דייר אחר, הפעם דייר שכולנו שמחנו בו. אחותי הדסה נישאה לחברי ללימודים מוורשה, ישעיהו מוקרי. ישעיהו, מחמת מעמדו כפליט, נאסר עליו לגור בעירנו. הוא קיבל דרכון סובייטי שכלל סעיף האוסר עליו את הישיבה בסמוך לגבול החדש עם גרמניה, שנחשב עתה לאיזור בטחון. אחותי וגיסי עקרו איפוא לעיר סלונים (עדיין בביילורוסיה אך רחוק יותר מן הגבול), שם קיבלו שניהם משרות בהוראה, אחותי כגננת וגיסי כמורה להיסטוריה. בעת ההיא הצטרף אלינו אחיו הצעיר של גיסי. מאחר שהורי אמצוהו, הורשה להשאר בעירנו. הוא היה נער חביב, בן שתים-עשרה או שלוש-עשרה שנה, ואז קיבלנו אותו כאחד מאיתנו, בכל שהיה לנו חילקנו איתו.

בינואר 1940 התחלתי להורות בבית-הספר הרוסי שאך זה נוסד. שליטתי בלשון הרוסית השתפרה במידה ניכרת ואבי, ששימש מורה ללשון ולספרות הרוסית בבית-הספר היהודי, היתה לו יד בהתקדמותי. נהניתי הרבה ממשליו המשעשעים של קרילוב וממבחר ספורי ההסטוריה. בערבים היה אבי מדריכני במבטא הנכון, באוצר מלים וכיו"ב. לימודי היו אינטנסיביים אך באתי על שכרי ביד רחבה בהתקדמותי. בתוך שבועות מספר הייתי מסוגל לקרוא, תוך סיוע מסויים במילון, מאמרים מן העתונים הרוסיים.
בכיתות בית-הספר הרוסי היו רוב התלמידים ילדים יהודים, שנטשו בהמונם את בית-הספר היהודי. השאר היו ילדים רוסים, שהוריהם נשלחו למשימות מיוחדות. כמעט כל הילדים היהודים היו בנים ובנות של המעמד הבינוני בעיירה - ילדי תעשיינים ובעלי חנויות לשעבר. הכרתי את כולם מבית-הספר היהודי. הם היו נבונים ומתמידים, ובעלי גישה רצינית ללימודיהם. המנהלת היתה רוסיה בגיל העמידה, חברת המפלגה הקומוניסטית. נעימת הליכות היתה, חרף צליעתה הקשה. מורה רוסיה נוספת הזכורה לי היא ואליה שרשנובה, אשת המזכיר הראשון של הועד המחוזי של המפלגה הקומוניסטית - אשה צעירה, גבוהת-קומה ותוססת. השאר היו אף הן נשים רוסיות שבעליהן נשלחו למשימות מיוחדות בעירנו ובמחוזנו. היו רק שני מורים מבני המקום, מורה למתטיקה מבית-הספר התיכון הפולני, מר קובנאס, ליטאי שנטמע בתרבות הפולנית, ואנוכי. בכיתות הוטלה משמעת חמורה. תלמידי לשעבר מבית-הספר היהודי קיפחו הרבה מן הבטחון העצמי שהיה להם קודם. לגביהם היתה זו תמורה מכרעת. בפנותם אלי כאן, דיברו אך ורק רוסית, ונסתבר שאבי היטיב ללמדם. בהיותי המורה היהודי היחיד, חשו עצמם קרובים אלי.

זוכר אני את עיניהם השואלות וביחוד - את פניהם החוורים והעצובים. רבים מהם היו רעבים כמעט תמיד. המזון היה יקר מאד ובצמצום. זכורני את תלמידתי המבריקה, סוניה מדוודבה, בת למשפחה יהודית אמידה. אביה נהרג בתאונה בוורשה. היא היתה באה לבית-הספר רעבה, כפי שסופר לי וכפי שפניה העידו בה... עודני זוכר את לידיה סוקולובה, נערה רוסיה קטנטונת שאביה היה קצין גבוה בצבא הרוסי. איני יודע מה עלה בגורל תלמידי הרוסים, גם אף לא אחד מתלמידי היהודים לא שרד - כולם נרצחו בידי המרצחים הנאצים ומשתפי הפעולה המקומיים שלהם.

בעת ההפסקות שקעו המורים בשיחות עירניות. ביחוד השתוקקו המורות הרוסיות לדעת כיצד היו החיים במקומותינו לפני המלחמה. הן קראו על אודות חיי המחסור בפולין - על ניצול, דיכוי ולחץ - אך בבואן הנה נוכחו לדעת כי היה כאן שפע של מזון, מצרכים, בגדים, בתים טובים וכיו"ב. קובנאס היה מאשר וחזר ומאשר את התמונה הזאת באוזני עמיתותינו החקרניות ממזרח. הוא תיאר את החיים בפולין שלפני המלחמה כחיים של חרות, שלווה ואושר. בידיעה כי התמונה הורודה אשר צייר כוזבת ביותר, הזכרתי את מצבם העגום של הביילורוסים. הם חיו בדלות מנוולת, תנועותיהם הלאומיות והחברתיות דוכאו ולא היו בתי-

ספר בלשונם. חרם כלכלי נגד יהודים לא זו בלבד שהיה מותר אלא שזכה אפילו לעידוד. התקפות פיזיות נגדם נעשו תכופות יותר ואלימות יותר. סטודנטים יהודים באוניברסיטה של וורשה הופרדו מחבריהם והוכרחו לשבת במה שכונה "גיטו של ספסלים". חילופי השקפות אלה בין קובנאס וביני מיקדו את תשומת-לבן של המורות הרוסיות. להפתעתי, צידדו רובן בקובנאס. כלום לא היו הבתים הטובים ביותר בסביסלוץ שייכים רק ליהודים? היו שואלות. כלום לא קיבלו הילדים היהודים חינוך מעולה בגמנסיות הפולניות? איך יתכן איפוא לומר שדוכאו?

במהלך שיעורי ההיסטוריה שנתתי אירע לא אחת שאחד התלמידים או יותר היה מעלה נושא או ארוע מענייני השעה. מלחמה השתוללה לא הרחק מאיתנו ורבים מתלמידי היו סקרנים לגבי טיבו של הסכסוך. בתשובה לשאלותיהם הייתי מתאר את אופיה האפל והאכזרי של גרמניה הנאצית ואת סכנות ההשתפשטות הגרמנית ברחבי אירופה. עדות לאופי ולכוונות החייתיים של הנאצים ניתן היה למצוא בפולין הכבושה אשר ממערב לנו, ציינתי בפניהם. דבר ביקורתי החריפה על גרמניה הנאצית בזמן השעורים בכיתה ולאחריהם נודע ברבים. מרת פוליאקובה, מנהלת בית-הספר, הזמינה אותי למשרדה ונזפה בי על גישתי השלילית והמוטעית כלפי גרמניה הנאצית.

- איש לא נתן לך רשות למתוח ביקורת על גרמניה בבית-ספר סובייטי, אמרה לי בוטות.
- המתכוונת את לגרמניה הנאצית? - גרמניה היא בעלת בריתנו. אינך יכול לבקר כאן את גרמניה - הדבר מנוגד למדיניותה הבסיסית של מפלגתנו, של ממשלתנו ושל החבר סטאלין. אל תוסיף עוד להתקיף את בעלי בריתנו!...

כל כמה שהדברים האלה היו מזעזעים בבואם מפיה של מנהלת בית-ספר סובייטי, העובדה בעינה עומדת, שאי-אפשר היה למצוא שום ביקורת על גרמניה הנאצית אף לא באחד מאמצעי התקשורת. ברור היה שהדבר הוכתב מלמעלה. ידידי אברום ראוויטש האופטימיסט המושבע בכל הנוגע לרוסיה הסובייטית, יעצנו להמנע מלהכנס לוויכוח על הסכסוך עם גרמניה. טיעו-ניו לא שכנעוני. לימים, בשלהי חודש יוני 1941, כשנמלטתי לטריטוריה הסובייטית לאחר פלישת גרמניה לבריה"מ, עברתי עיירה אחר עיירה, כולן מלאות המוני יהודים, שיכולים היו להמלט בנקל לתוככי רוסיה, ואולם כידוע, לצערנו, לא עשו כן. וכי כיצד יכולים היו לצפות מראש את הזוועות הצפויות להם, כאשר אופיים האמיתי של הפולשים הוסתר מעיניהם בקפי-דה כה מרובה? השתיקה שהוכתבה מטעם הדיקטטורה הסובייטית באשר להתנהגות הגרמנית בארצות הכיבוש סופה שהפכה למלכודת לאנשים חסרי-ישע אלה.

פעם אחת, באורח בלתי-צפוי לחלוטין, ניגש אלי קצין בטחון סובייטי ושאלני על אחד מוותיקי העיריה, מאטווי ברנשטיין שמו, מי שהיה כל ימיו חבר המפלגה הסוציאליסטית היהו-דית, הבונד. עניתי שיכול אני לומר בלב שלם שהוא האדם ההגון והישר ביותר שידעתי מעודי. כיוון ששיערתי כי שוקלים את מינויו למשרה אחראית, הוספתי ואמרתי שאפשר לסמוך עליו גם במשרה הגבוהה ביותר, שכן לא יתכן שום ספק בכך שישרת את העם במסירות מוחלטת. נתבקשתי להעלות את הדברים על הכתב. עשיתי זאת, וחתמתי על הדברים.

מקץ ימים אחדים קיבלתי פתק מאותו איש בטחון, שביקשני להפגש עמו במשרד המחלקה לחינוך. בשעה המיועדת הגעתי למשרד והוכנסתי לאחד החדרים. שם ישב הסוכן שעימו נפגשתי רק ימים מספר לפני כן. הוא ניגש ישר לתכלית פגישתנו: האם תסכים להיות מלשין קבוע למען המשטרה החשאית הסובייטית? ינתן לך שם צופן ובו תחתום על כל רשימות המידע... כאשר סירבתי, חד וחלק להצעה, הוסיף והסביר, כיצד אני חייב לסייע להם מבחינה זאת. הסוכן המשיך בשידוליו, אך ללא הועיל. עמדתי היתה נחרצת. משנתחוור לו הדבר הציע כי נסיים את פגישתנו וכי אשקול בכל זאת את הצעתו. נשוב וניפגש בקרוב, הבטיח.

חלפו כמה שבועות, ונאמן להבטחתו, שלח אלי הזמנה שניה. שוב חזרתי ואמרתי שלא איאות לכך בשום אופן וטענתי כי הדרך הטובה ביותר לגלות את הלכי הרוח בקרב התושבים

היא לכנס אסיפות-עם פתוחות ולקיים דיון חופשי עם הנוכחים על העניינים העומדים על הפרק. הצעתי נדחתה, כבלתי-מעשית. משנתחוור כי הטפות מוסר נוספות לא תובלנה לשום מקום, שלחני בהצעה שאשוב ואשקול את הדבר והפעם ביתר כובד-ראש.

חלפו שבועות אחדים בלא שהוזמנתי וסבור הייתי כי איני צריך עוד לדאוג בעניין זה. אבל טעות היתה בידי. נקראתי שוב. הפגישות על המונולוגים החוזרים ונשנים של קצין הבטחון, נעשו פחות מנומסים והוכנס בהם מימד חדש: הפחדה. הדחיה הנחרצת של הצעתם הביאה הפחדה מאיימת נוספת. נקראתי לבוא למשרד הקומיסריון הצבאי באישון לילה. קצין הבטחון המתין לי. נאמר לי כי סרוב נוסף מצידי עלול לגרום תוצאות חמורות וטרגיות. אני עלול להעלם, איש לא ידע מה אירע לי. מצד שני, אם אשתף פעולה, אבוא על שכרי כיאות. ניתנו לי שבועיים ימים לבוא לכלל החלטה, שוב, כמו בפעמים הקודמות, הוזהרתי שלא לגלות לאיש על דבר המפגש הזה.

אופיו הברוטאלי של המפגש האחרון היה מדכא ביותר. לא היה שום ספק בלבי שהם מסוגלים בהחלט לבצע את איומם ללא כל נקיפות מצפון. חששותי הראשונים בדבר טיבו של המשטר החדש מצאו עתה אישור חותך. עד כה שמרתי בסוד, כאשר צוויתי, את דבר פגישותי החוזרות עם המשטרה החשאית. אך הפעם גמרתי בדעתי שעלי לגלות את סודי למישהו. אם יבצעו את איומם, לפחות אדם אחד ידע מה עלה בגורלי ומה קדם לכך. לפני המלחמה גרמה פעילותי הפוליטית צער רב להורי. הם חששו כל העת כי פעולתי זאת סופה שתכניסני לכלא פולני ותסגירני לאכזריותה של המשטרה הפוליטית הפולנית. כיצד אוכל עתה, מרצוני, לגרום להם צער כזה בספור תלאותי עם סוכני הבטחון הסובייטיים?
אברמ'ל ראוויטש? לא, הוא דוגמאטי יותר מדי. למה לא? הוא עלול לומר. אולי הם כבר גיי-סוהו? והוא הדין בפסח ויינר - הוא עוד למעלה מזה! רק על אדם אחד אוכל לסמוך ולגלות לו הכל - זהו הנייק, הטוב בידידי. השגתי עגלה וסוס ונסעתי לילובקה ביום שבו סיימתי את שעורי בשעה מוקדמת. הנייק הופתע וגם שמח לראותני. סיפרתי לו כיצד הגעתי למצבי המביש אף הוא הגיע לכלל המסקנה שהמשטר הסובייטי מבוסס במידה רבה על אימת המשטרה החשאית. ברור היה לו כי רשת של מלשינים כבר פרושה סביבנו. הנייק תמך בהחלטתי שלא להכנע ויהי מה. יצאתי מילובקה בהרגשת רווחה. לפחות הנייק ידע מה אירע. העובדה שהוא שותף להחלטתי חיזקתני עוד בעמידתי והבטיחה כי יישאר עד למעשה. היתה זו הפעם האחרונה שראיתי את הנייק. עד היום עודני זוכר כמה מבריק היה וכמה ישר. שותף היה לגורל מאות יהודי ילובקה ולגורל מליוני היהודים של מזרח אירופה - יהי זכרו ברוך.

הפגישה הבאה התקיימה כצפוי כעבור זמן לא רב. בשובי מבית-הספר מצאתי כתב זימון על השולחן. נצטוויתי להתייצב בחצות הלילה במשרד האגף הצבאי, ששכן בקצה העיר בצד שער האבן הענקי, שריד מימי הביניים. לאחרונה קיבלו כמה וכמה צעירים כתבי זימון להתיצב באותו משרד. מכאן נשלחו לעבודה מסויימת הקשורה בהגנה. קצתם גויסו לשירות צבאי סדיר. אך אני לא יכולתי להשלות את עצמי כי אימנה עמהם - הפקודה כי אתייצב בחצות הליל הבהירה זאת הבהר היטב. בשעה היעודה התקרבתי אל הבניין. הוא נראה היה נטוש. חשיכה גמורה שררה בו. הדבר היה תמוה ביותר. האם היה עלי לחזור לביתי. ניסיתי לפתוח את הדלת. מתוך החשיכה המעובה שמעתי את קולו המוכר של סוכן המשטרה החשאית.
ומה היא החלטתך? שאל. - לא אצטרף אליכם, עניתי. - המבין אתה שאתה עלול להיעלם תיכף ומיד בלי להשאיר עקבות, ואיש לא יעיז לחקור בדבר? שאל והכעס נשמע בקולו. - בידיך אני, אך איני יכול ואיני רוצה להצטרף אליכם. נפלה שתיקה קצרה ומתוחה. ואז, בחשכת הלילה, מישהו תפס בזרועותי, אך במקום להדפני קדימה, הוא לחץ ידי. לחיצת יד חזקה קיבלתי ממנו במקום הכדור המצופה.
- עכשיו חזור הביתה ונשאיר את הדברים בכך, וזכור: אל תספר על כך לאיש.

בשובי הביתה היתה השעה מאוחרת וחשוך מאד. מן החוויה הטראומטית היה לי עתה מרשג ברור יותר לא רק על דרך פעולתה של המדינה מוכת הטרור, אלא גם דימוי ברור יותר

על עצמי. היתה זו מסה קשה ושמחתי, שמחתי עד מאד, שעמדתי בה כפי שעמדתי. בהגיעי הביתה השתדלתי להתגנב בשקט ככל האפשר, אך אמי עדיין לא שכבה לישון. היא שאלה אם הכל כשורה ואני עניתי כן, אכן, הכל כשורה. שכבתי על מזרני וחרף עייפותי נדדה שנתי במשך שעה ארוכה עד שנרדמתי.

סוף סוף יכולתי לשוב לשגרתי היום-יומית. נפגעתי בטראומה אשר שוב לא תתוקן עוד לעולם. למדתי על המציאות הסובייטית לפני ולפנים, והמציאות היא לא היתה נעימה כלל וכלל...

תהפוכות חיי היום-יום העניקו הזדמנויות נוספות להכיר היטב יותר את מציאות החיים הסובייטיים. באחת מאסיפות הפועלים של מפעלי הבורסק במקום נבחרתי, בהעדרי, למפקח על מחזור הסחורות בעיירה. היה עלי להשגיח על קבלתן וחלוקתן של כל הסחורות המגיעות למחסני העורות ולהבטיח שכל זה ייעשה בהתאם לחוק. היה זה תפקיד חשוב ואחראי, מאחר שכמות המצרכים שנתקבלו היתה קטנה ובמיוחד מצרכי המזון. שוטרים מן המיליציה המקומית היו משגיחים על התורים המתארכים והולכים למזון. התייחסתי לתפקיד במלוא כובד-הראש והשתדלתי להצדיק את אמון האנשים שבחרו בי. שכרתי מנהל חשבונות מקצועי ויחד עמו ניגשתי לבדיקת המחסן הראשי, שבו אוחסנו כל הסחורות הנכנסות לפני חלוקתן לחנויות הקמעוניות המקומיות. עד מהרה נתברר שלא הכל כשורה... כל פעם לפני שחולקו המצרכים שהגיעו מבתי החרושת בשביל החנויות הציבוריות, מיד פשט על המחסנים ערב רב של פקידים ציבוריים ומפלגתיים. הם נטלו כאוות נפשם מכל הבא ליד והמעט שנותר נשלח אל החנויות. מנהל המחסן, איש מקומי, לא היתה לו ברירה אלא לפתוח את דלתותיו לפני "שוחרים-לטרף" אלה. כך פעלה המערכת. ואני, לפני נשארו רק שתי אפשרויות, או שאהיה בחוץ או שאני מתעלם ונשאר בפנים.

לדעת על השחיתות הזו ולשתוק משמע להיות שותף למעילה. מצד שני, לא יכולתי לטפח שום אשליה על כך שאוכל לחסל לגמרי את מערכת השחיתות. לא היתה איפוא לפני שום דרך שאוכל להמשיך בתפקידי וגם לא לאכזב באמון שניתן בי. דרך הפעולה היחידה שעמדה לפני נשארה ברורה: להתפטר. מזויין במכתב התפטרות הלכתי למשרד הועד המחוזי של המפלגה. שם ניסה המזכיר להניאני מהתפטרותי - אך לשווא. אחרי כן סירב לקבל את התפטרותי. רק האנשים שבחרו בי רשאים לקבל את התפטרותי, טען. השארתי את מכתב ההתפטרות על שולחנו ויצאתי. בכך תמה הקריירה שלי כמפקח על חלוקת הסחורות המקומיות, ואולם בכך לא תמו התנגשויותי עם הרשויות.

שוב נבחרתי. ושוב שלא בנוכחותי, לכהונה ציבורית - הפעם הזאת כשופט עממי. לפסח וייגר או לאברום ראוויטש - היתה להם יד בדבר. בבתי-הדין ישבו שלושה שופטים, שניים מהם נבחרו מחברים מקומיים ואילו השלישי היה שופט מקצועי. אופייני הדבר כי קשופט המקצועי היה בן המזרח וחבר המפלגה הקומוניסטית. באותה פעם שנקראתי לשמש כשופט מקומי, השופטת המקומית השניה היתה אלקה מילר, אשר כאחיה מוטל, עשתה שנים אחדות בכלא בשל פעילות קומוניסטית.

המקרים שהובאו בפני בית-הדין היו אך ורק מקרים בעלי אופי פלילי זעיר. בדרך כלל שררה תמימות דעים בין שלושת השופטים. מכל מקום, פעם אחת התעוררה מחלוקת, במשפטה של פולניה צעירה, ההורה היחידה של ילד לפני גיל בית-הספר. האשה הואשמה בגניבה והודתה באשמה. השופט המקצועי הציע לגזור עליה שנתיים מאסר. עונש זה היה בעיני חמור יתר על המידה, בהתחשב בילד, שצריך היה לטפל בו. התנגדתי לפסק הדין והצעתי לפסוק חודשיים מאסר על-תנאי בלבד. אלקה מילר שברה את הקפאון: היא הצביעה לקולא. הרוב המכריע - אפילו במקרה ששני השופטים הנבחרים הצביעו בנגוד לדעתו של הממונה המקצועי. שמחתי, וכמוני שמחה גם אלקה, כשהכריז השופט שישב ראש על פסק הדין הקל שעליו המלצנו.

במשפט אחר התעורר חכוך גדול עוד יותר. איכר ביילורוסי מאחד הכפרים הסמוכים תבע לדין את הקצב היהודי הקשיש, קנטור, שבא בלווית בנו, חבר כיתתי משנות לימודי בבית-הספר היסודי. האיכר בא ליום השוק השבועי בעיירה אשר חודש תחת המשטר הסובייטי. הוא הניח את אופניו במסדרון הבלתי-נעול של בית קנטור והודיע על כך למישהו בתוך הבית. הוא הכיר את בני משפחת קנטור ועמד אתם בקשרי עסקים. כשחזר האיכר ליטול את אופניו, גילה שאינם שם. הם נגנבו, ועתה תבע מקנטור את דמיהם. קנטור ענה כי מאחר שהאופניים הושמו במסדרון הפתוח, שהוא בבחינת רשות הרבים, אי-אפשר לראותו אחראי להם, וכי גם הוא וגם ילדיו לא יקחו לעולם דבר השייך לזולתם. אני הכרתי אותם כאנשים ישרים והאמנתי לדבריו של קנטור הזקן. לאחר שמיעת דבריהם של שני הצדדים, פרשו שלושת השופטים לחדר צדדי לדון בעניין. השופט המקצועי טען כי האיכר צודק בדרישתו שקנטור יחזיר לו את דמי האופניים. אני התנגדתי לדיעה זו: כיצד יכול קנטור להיחשב אחראי על האופניים בשעה שאיש בבית לא קיבל עליו את האחריות עליהם?

אלקה מילר הסכימה עמי. הדבר הכעיס את עמיתנו המקצועי. הוא העלה נימוקים נוספים לטובת האיכר. משלא הצליחו הללו להזיזנו מדעתנו העלה טענה חדשה: האיכר השתייך למעמד המדוכא ואילו קנטור, הקונה בקר על-מנת לשוב ולמכרו ברווח, הוא ביסודו של דבר איש המעמד הבורגני. החוק הסובייטי חייב להגן על המנוצלים ולא על המנצלים. עניתי כי נבצר ממני להבין מה עניין שמיטה אצל הר סיני, ובתמיכתה של אלקה מילר גברנו על עמיתנו. חזרנו אל האולם הראשי של בית-הדין ופסק הדין נקרא מפי עמיתנו הרותח מזעם: בית המשפט סוגר את התיק. מכל מקום, אני אישית, אפנה מיד לערכאה גבוהה יותר בוולקוביסק למען בעל התביעה, הכריז השופט הישב-ראש.

הקריירה שלי כשופט עממי היתה קצרת-ימים כמעט כשל הקריירה שלי כמפקח. לאחר המחלוקת עם השופט המקצועי, לא הוזמנתי עוד לשמש שופט עממי. לאחר זמן-מה סיפר לי אברהם ראוויטש כי באסיפת פועלים אחת האשימני השופט בפומבי שאני יהודי לאומני וכי הגנתי על קנטור אך ורק בגלל יהדותו. קנטור, שהיה נוכח באסיפה, התערב ואמר, כי כל המכירים אותי זמן רב יותר יודעים שאני אינטרנאציונאליסט של אמת. אם כך ואם כך, דומה היה שהקריירה הציבורית שלי באה אל קיצה המוחלט. אנשים מסוג אחר היו נחוצים לשרות המפלגה...

הסרן דורוב לחץ עלי בלי הרף שאפנה בבקשה להתקבל כחבר בקומסומול. כל אימת שפגשני היה מעלה עניין זה, בהוסיפו כי ישמש בשמחה כממליץ. בסופו של דבר, בתמיכתו המלאה של דורוב, הגשתי בקשה לחברות בקומסומול. במשך מה שנראה כפרק זמן ארוך שלא כרגיל, לא קיבלתי כל תשובה על בקשתי. ברם, דבר זה לא טרד את מנוחתי יתר על המידה.
פעם אחת נאמר לי כי שמי הופיע ב"ביאליסטוק המשוחררת", הבטאון האיזורי של המפלגה הקומוניסטית. רכשתי עותק של העתון ואכן, מצאתי מאמר המספר כיצד אני, הנייק וולנציק אחיו של מנהל בית-הספר התיכון הביילורוסי החדש, ניסינו להסתנן אל הקומסומול, אך הודות לערנות הנהגתו נכשל הנסיון. "בימי המשטר הפולני", המשיך המאמר, "גולדברג, פסטרנאק וולינציק קיימו קשרים חשודים עם השלטונות הפולניים ועל כן אי-אפשר להכניסם לקומסומול הלניני". השקרים המפורשים הללו היממוני כליל, מיד התקשרתי עם הסרן דורוב, אשר הבטיחני כי נפלה טעות מצערת. גם ידידי נזדעזעו כשהראיתי להם את המאמר. כתבתי מכתב לעתון ובו האשמתיו בהפצת שקרים מרושעים וקראתיו להזים את דברי בבית משפט או לפרסם התנצלות רשמית. שבועות חלפו וכל אישור על קבלת מכתבי לא הגיע. שלחתי מכתב שני, הפעם בדואר רשום. מכתב זה היה תקיף אפילו יותר מקודמו, בהזהירו, שכזבים מעין אלה חותרים תחת אמינותה של העתונות הסובייטית והקוראים יסיקו מסקנות מקבילות בנוגע לאמיתותם של מאמרי "אינפורמציה" אחרים כדוגמתם.

חלפו שבועות ללא כל תשובה. דורוב הבטיחני כי העניין לא נשכח ובבוא העת יבוא על תיקונו. ואכן, הבלתי-צפוי והבלתי-רגיל אירע: "ביאליסטוק המשוחררת" הדפיס תיקון רשמי הקובע, כי ההאשמה שהועלתה נגדי ונגד הנייק בטעות יסודה.

קמעה-קמעה פרשתי מחיי הציבור והתמסרתי אך ורק לעבודתי בהוראה בבית-הספר. היו קשיים חמורים בהשגת כל מצרכי היסוד. התורים הארוכים ליד החנויות המעטות שמכרו מזון נתארכו והלכו. תושבים רבים גוועו ברעב או סבלו חרפת רעב. קשה היה להשיג את הדרוש להסקת הבתים בחודשי החנרף הקרים. המקרים המתרבים והולכים של מעצרים ליליים, שביצעה המשטרה החשאית, החדירו פחד ואימה בלב האוכלוסים. קבוצת הקרבנות הראשונה היתה המעוט הפולני. המנהל הפולני של הגמנסיה נעצר, אחרים מאנשי האינטליגנציה הפולנית נעלמו. פשטו שמועות כי הם, פשוט נעלמו, נלקחו אל איזור הכבוש הגרמני. אחרים טענו כי הנ.ק.וו.ד. המשטרה החשאית הסובייטית, היא שלקחה אותם. במרוצת החורף הקר עד מאד של שנת 1940 החלו המעצרים ההמוניים של הפולנים בכל עוצמתם. איכרים פולניים עניים, שהיגרו מאיזורי פולין המרכזית של ה"איזורים המזרחיים", הועמסו על רכבות בקר והוגלו לאיזורים נידחים ברוסיה הסובייטית. איכרים פולנים אלה, אשר קודם לכן נתפתו לעקור לאיזור המזרח על-ידי הבטחות ממשלת פולין לקרקע זולה - חלק מנסיונה לפולוניזציה של המחוזות הביילורוסיים - לא פונקו על-ידי הממשלה הפולנית. בזיעת אפם מצאו את פרנסתם הדחוקה. ילדיהם המתבגרים שימשו משרתים משרתות למשפחות העיירה האמידות. ואף-על-פי-כן, הממשלה הסובייטית התייחסה לאנשים עמלים וקשיי יום אלה כאל אויבים. פחד ובהלה תקפו את האוכלוסיה הפולנית. שמועות פשטו על הגלייתם הקרובה לסיביר או לחוג הארקטי. אותם פולנים שעבדו במוסדות המדינה המקומיים השונים היו בטוחים מכל רע לפי שעה...

זוכר אני את מריה טוקרסקה. כשבקרתי פעם אחת בבית היתומים הפולני חזרנו ונפגשנו. ידידותנו ראשיתה שנים רבות לפני המלחמה. בהיותה קוראת-ספרים נלהבת, נהגה לשאול ספרים מן הספריה העברית-הפולנית, ולא אחת היינו משוחחים על הספרים שקראנו. היא היתה צעירה חביבה ונבונה, אביה של מאריה ניהל את תחנת הכוח המקומית ושני אחיה היו מורים. לימים נרצחה כל משפחת טוקרסקה בידי הנאצים ועוזריהם.

בניגוד חריף להתיחסות לפולנים, הביילורוסים, לעומתם טופחו מאד על-ידי הממשלה הרוסית. ניתן להם לחוש שהם אדוני הארץ. נוסדו בתי-ספר, ספריות, מועדונים ועתונים ביילורוסים. ביילורוסים רבים נתקבלו לכוחות המשטרה, ורבים הועלו מאלמוניות גמורה לכהונות אחראיות ברשויות העירוניות ובמוסדות השונים. ראש-העיר היהודי הראשון של סביסלוץ, פסח ויינר, איש בעל חיונית, תבונה ויושר אישי, הועבר מכהונתו למשרה פחות בולטת במגזר הכלכלי ואיש ביילורוסי, וורוניץ, בא תחתיו. אפילו ביילורוסים שנודעו לשמצה כריאקציונרים וכאנטישמים זכו להעדפה ולקידום.

קביעתה של סביסלוץ לבירת מחוז נפרד, יצרה צורך באנשים בעלי השכלה בסיסית לפחות, שיקבלו את המשרות הניהוליות והטכניות שנוצרו עתה. משרות אלה אוישו בדרך כלל על-ידי יהודים ובמידה פחותה בהרבה - על-ידי פולנים. אין ללמוד מכך כי הממשל העדיף את היהודים המקומיים - נהפוך הוא - אך הביילורוסים - שלא באשמתם - היו ברובם חסרי השכלה ואנאלפבתיים למחצה. יהודי סביסלוץ, שנהנו מיתרון ההשכלה, נהנו מיתרון מובהק נוסף: בניגוד לביילורוסים, שישבו בכפרים מסביב לסביסלוץ, התגוררו היהודים בסמוך למקום שבו היו המשרות. יתרה מזאת, היהודים הצליחו להסתגל במהירות לתנאים החדשים ועד מהרה למדו לדבר רוסית - דבר שסיפק להם נתיב תקשורת חשוב אל מעבידיהם הרוסים, שהיו בדרך כלל טיפוסים ידידותיים. כתוצאה מן היתרונות האלה נבחרו רבים מן הצעירים היהודים לכל המשרות, אם כי שהיו יוקרתיות פחות מן המשרות שאליהן הוזנקו הביילורוסים, אבל הן היו חיוניות לתפקודו הרצוף של הממשל.

הרוב המכריע של הביילורוסים הוסיף לשבת בכפרים, עבד את האדמה, שילם מיסים ונשאר משועבד לאדוניו החדשים. אף שלא זכו בשום יתרון כלכלי, וכמובן לא נהנו מחירות של ממש, נהנו מטיפול רפואי חינם ומן השרותים התרבותיים (בתי-ספר, עתונים, שדורי רדיו) שנוסדו למענם.

מעמדם של היהודים היה דו-משמעי. הצבא הסובייטי אמנם הצילנו מן הכיבוש הגרמני האכזרי. אף כי היחס אל היהודים ואל הפולנים תחת שלטון הכיבוש הגרמני לא נזכר מעולם, הנה שמענו, עם ראשית הכיבוש הגרמני של פולין, על יהודים שעונו ונשרפו חיים. חרף האיסור בפועל על פרסום כל ידיעה ביקורתית על בעל-הברית החדש של רוסיה הסובייטית, הגיעו אלינו די ידיעות על היחס הברברי של הגרמנים אל היהודים ואל הפולנים באמצעות צנורות מהימנים, עד לעורר פלצות בלב כל יהודי. ניתנה לנו ארכה מפני החיה הנאצית, ועובדה בסיסית זאת קבעה את העמדה היהודית כלפי רוסיה הסובייטית ברחבי הטירטוריות הכבושות. כמו-כן, הרוסים היו, אישית, ידידותיים כלפינו ונכונים לעזור, ואנו זכרנו אותם לטובה. מבחינות מסויימות חל אפילו שיפור ניכר במצב הכללי לעומת המצב ששרר תחת השלטון הפולני הקודם: חדלה התעמולה האנטישמית, כל בתי-הספר והאוניברסיטאות נפתחו בפני יהודים ולא היה "נומרוס קלאוזוס". דומה היה שנוהגים עמנו כעם שווים. ההתפרעויות והתקריות האנטישמיות שהיו נפוצות בימי השלטון הפולני לפני המלחמה, נעלמו לגמרי. היחסים הידידותיים שנוצרו בין הרוסים שבאו לבין יהודי המקום שאהדו את רוסיה הסובייטית תרמו אף הם תרומה של ממש לקבלת המשטר החדש על-ידי הקהילה היהודית וכתוצאה מכך לשיתוף פעולה מצידה. אובדן מוסדות החינוך והתרבות היהודיים (שני בתי-הספר היהודיים של סביסלוץ, שתי ספריות, כל המוסדות החברתיים וכיו"ב) אשר נסגרו, נתפסו בדרך כלל כאילו יצא הפסדם בשכר השוויון שזכו בו זה מקרוב - אף כי רבים בכו על אבדן זה בשל העושר שהיה צפון באותם המוסדות. היהודים לא הוצגו עוד כקהילה נפרדת בעלת בעיות מיוחדות לה. המוסדות היחידים שלא נסגרו היו בתי-הכנסת, והיהודים הורשו להתפלל על-פי מסורתם.

מצבם הכלכלי של היהודים היה בכי רע. רבים סבלו חרפת רעב. צרכי יסוד כגון לחם,חלב, ביצים, נעלים ובגדים היו בצמצום. האיכרים שהביאו את תוצרתם אל השוק לא רצו לקבל את הכסף החדש, ולכן הופיעה שיטה חדשה של סחר חליפין. משפחות יהודיות רבות לא היה להן דבר להחליפו, אך אצל מיעוט קטן בקהילה היהודית התחולל שיפור דרמטי. היו אלה האופים, הסנדלרים, הנפחים והשענים, שהיו להם סחורות אשר אגרו והטמינו. היה מספר רב של פועלים יהודים במפעלי הבורסקאות המרובים שהשתייכו לפנים לתעשיינים יהודים. האבטלה בקרב פועלי הבורסקאות נעלמה עם הלאמתם של כל המפעלים הללו. הבעלים הקודמים של המפעלים הקפיטאליסטיים האלה הופתעו הפתעה נעימה כאשר תחת גלות ועונש, שמהם חששו, קיבלו משרות שונות בבתי החרושת שהיו לפנים בבעלותם. ועם זאת, חרף מפעלי הבורסקאות המרובים בעיר, קשה היה להשיג חתיכת עור לזוג מגפיים. מורת-הרוח בקרב הפועלים היתה רבה כל-כך, שהם שקלו אפילו לארגן שביתה. הדבר נודע לי מפי אברום ראוויטש. הוא סיפר לי כיצד נועץ עמו המארגן הוותיק של האיגוד המקצועי, פסח קראבצקי, בעצמו פועל בורסקאי, בדבר מצבם הנואש של פועלי הבורסקאות ועל האפשרות לארגן שביתה אברום הזהירו מפני התוצאות המחרידות העלולות לנבוע מפעולה כזאת. ודומה שלדבריו היתה השפעה במניעת העימות.

טראגי במיוחד היה מצבם של הפליטים היהודים, רובם צעירים, שנמלטו מן הטירטוריות הפולניות תחת הכבוש הגרמני. הם הצטופפו בבית הכנסת, שם ישנו גברים, נשים וטף - כשהם דחוסים יחדיו על הרצפה בתנאים בלתי הגייניים לחלוטין. הם סבלו רעב, לכלוך, כינים וקור, לא קיבלו כל הנחיות מן הרשויות וקיבלו אך מעט מאד סעד מיהודי המקום, אשר חרץ מקומץ יוצאים מן הכלל לא הכניסום אל בתיהם מחשש הידבקות במחלות. יהיה משום עורל בהאשמת הקהילה היהודית על העדר כל נסיון מאורגן לסייע להם: קיומם של חיים יהודיים מאורגנים כלשהם נאסר לחלוטין והפחד מפני הגלייה לאזורים נידחים היה נפוץ בקרב היהודים - אף שאיש מיהודי המקום טרם הוגלה. אין לשכוח כי אפילו לפני המלחמה היתה דלות

נוראה בקרב היהודים בגדר חזיון נפרץ. מקרה אחד, שבוודאי לא היה מבודד, זכור לי היטב. בלב הרובע היהודי, בקירבת בתי-הכנסת, התגורר שואב מים עני, איש גוץ עם אשתו הגמלו-נית וכמה ילדים קטנים. הם גרו במרתף ביתו של מלמד דלפון, שנודע בכינוי "דער קליינער רעבעלע" (הרבי הקטן). פעם אחת נזדמן לי להכנס למרתף שבו התגוררו שואב המים ומשפ-חתו. היתה זו זוועה לאמיתה: השמש לא חדרה למרתף הטחוב, בעל ריצפת העפר הכבוש. לא היתה שם אפילו מיטה אחת לישון בה. בחודשי החורף הקרים ראיתי פעם אחת את בנם הבכור, נפתלי, עומד יחף בשלג ורועד מקור. והדבר אירע לפני המלחמה - כאשר ניתן היה למצוא חברות צדקה שונות בסביסלוץ. אדישות כזאת נוכח מצוקה משוועת יכולה לשקף את המציאות בסיסלוץ, וכפי שניתן לשער - גם בעיירות רבות כמותה ברחבי פולין. אדישות זו כלפי עוניו המרוד של האח היהודי מסייעת להבין לפחות במקצת את יחסם אל הפליטים.

הרשויות הציעו דרכונים לכל המתגוררים בעיר, לרבות הפליטים. רבים מפליטים תועי-דרך אלה דחו את ההצעה, שכן סבורים היו שדרכונים אלה ימנעו בעדם מלשוב בסופו של דבר אל משפחותיהם ואל בתיהם בפולין. כשהודיעו הרשויות הסובייטיות על כוונתן לרשום את כל הפליטים הרוצים לשוב למחוזות הפולניים שתחת הכיבוש הגרמני ובו בזמן - לרשום את הפליטים המסכימים לקבל דרכונים רוסיים ולהקצות להם מקומות עבודה בתוככי רוסיה, נשתררה מבוכה בקרב הפליטים. רבים מן הצעירים, מחמת מצבם הנואש ומשום שלא ידעו על מעשי הזוועה שמבצעים הגרמנים באוכלוסיה המקומית באותם המחוזות שאליהם רצו לחזור, נרשמו לחיות תחת השלטון הגרמני. פליטים חסרי נסיון ולא אחת בלתי-מבוגרים אלה נפלו קרבן להנחיה ולמידע הכוזבים של הרשויות הסובייטיות. לילה אחד, בקיץ 1940, ביצעה המשטרה החשאית הסובייטית מאסרים המוניים של הפליטים שנרשמו לשוב לאיזורי פולין הכבושים בידי הגרמנים. הם הושמו ברכבות בקר שהיו עתידות להסיעם אל אזוריה הנידחים של ברית-המועצות, אל החלק האירופי של החוג הארקטי ואל סיביר.

הפליטים שניאותו לקבל עבודה בתוככי רוסיה הסובייטית קיבלו צידה בסיסית וכרטיסים אל מקומות היעד שלהם. קצת מן הפליטים שתחמקו מן ההרשמה והמשיכו לחיות באורח בלתי ליגאלי במקומותיהם תחת האיום המתמיד של מאסר והגליה. חרף האכזבות הגדלות והולכות, חלק הארי של יהודי המקום קיימו, כנראה, יחסי ידידות עם הסגל הצבאי והאזרחי הרוסי ורחשו אהדה למשטר החדש. הברירה האחת והיחידה - כיבוש גרמני - הפילה אימה ופחד. מידע מסויים על אודות התנאים תחת הכיבוש הגרמני דלף באמצעות מכתבים פרטיים ומתי-אוריהם של פליטים חדשים, שהצליחו, בזכות צירוף של העזה ומזל, לחצות את הגבול השמור היטב. מתי המעט מיהודי המקום שהיו מעדיפים את "הברירה" סונוורו מחמת זכרונות מסול-פים על ההתנהגות הגרמנית "התרבותית". מתקופת הכיבוש הגרמני בשנים 1914-1918, או מחמת החרמת עסקיהם או בתי-החרושת שלהם. קצתם, פשוט, רחשו שנאה עיוורת כלפי מה שכינו בשם "קומוניזם".

בין שאיפות השכלה לסיכויי חופה

בקיץ 1940, בימי החופשה, נוהג הייתי ליטול ספר ועתון ולטייל בנחת דרך השדות עד הגיעי אל אבן ענקית מאחורי בית העלמין הרומי-קתולי, שם הייתי יושב לקרוא וללמוד. כאן שררו בכיפה השקט והשלווה. הכיבוש הגרמני של מערב-אירופה, נפילת פריס ושרשרת הנצחונות הצבאיים של המשטר הפאשיסטי השנוא דומה שארעו מעבר להררי חרשך ולא עוררו כל דאגה מידית. זו היתה אווירה שיצרו וטפחו העתונות הרוסית והתעמולה הקומוניס-טית הרוסית.

לאמיתו של דבר, אפילו השקט הפנימי היה מדומה. זו היתה התקופה שבה נפתרה בעיית

הפליטים בכוח הזרוע: אלה מהם שלא הוגלו נעלמו בבתי-חרושת ובחוות ממשלתיים ברחבי ברית-המועצות. הורי, חרף אמצעיהם הדלים, לא עמדו מנגד למר נוכח מצוקת הפליטים ותרמו את תרומתם הדלה. היה פליט קשיש אחד שנהג לפקוד את ביתנו כמעט יום יום. אמי היתה מכבסת את בגדיו ומבשלת לו מרק. יושב היה ליד שולחננו וכותב - איש לא ידע על מה - עד אשר הוגלה בקיץ 1940. אולי הוקצה להורי מטעם איזו חברה יהודית חשאית, שבקשה לסייע לפליטים? הנחה זאת נראית סבירה, אך אינה יוצאת מגדר השערה בעלמא. למעשה, לא אברום ראוויטש, לא מוטל, ולמעשה אף לא אחד מחבורתנו, לרבות אני עצמי, לא גילה כל עניין מיוחד לסייע אישית לפליטים: הנחנו זאת לטיפולן של הרשויות הסובייטיות המקומיות, מאחר שהבעיה היתה גדולה מדי לגבי כל קבוצת אנשים קטנה שהיא. בעוד שראינו את הגליית הפליטים לאיזורים נידחים של ברית-המועצות כטרגדיה גדולה (קצתם חמקו מן הרשת והס-תתרו) - איש לא יכול היה לחזות מראש כי דבר זה דווקא יציל חיי רבים מהם. משכבשו הפול-שים הגרמנים את סביסלוץ ביוני 1941 נחתם באורח טראגי גורל כל אוכלוסיתה היהודית של סביסלוץ על אנשיה, נשיה וטפה. בניגוד לקו הרשמי של נייטרליות ידידותית כלפי גרמניה הנאצית, האוכלוסיה היהודית נקטה עמדה ידידותית כלפי אנגליה וצרפת. רבים היו מכוונים את מקלטיהם לתחנת הרדיו של לונדון, שהיתה מקור פופולארי למידע בלתי מסולף.

חודשי יולי ואוגוסט היו חודשי חופשה מבית-הספר, עת לקרוא, ללמוד, לטייל ולשוחח עם ידידים ומודעים. מדי פעם בפעם ניגשו אלי אנשים שהיו להם בעיות אישיות, אנשים שסברו שאני אדם בעל השפעה, אם לא כוח. צעיר אחד, זליג קנטור שמו, גוץ וצנום, בעל ארשת עגמומית ורצינית, פגשני ברחוב. לפני המלחמה הייתי מבקר בביתו לקרוא את העתון האידי "היינט" (ידי לא השיגה לקנותו). הוא הזכיר לי כיצד החזיר לידי כתבים קומוניסטיים אסורים שנשרו מכיסי מכנסי בשעה שקראתי ב"היינט" בביתו וכיצד נצר את לשונו בענין זה. הוא תיאר את מצוקתו הנוכחית: כיצד הוא מחוסר עבודה וכיצד הוא, אשתו וילדו הפעוט גוועים, פשוטו כמשמעו, ברעב. הוא התחנן בפני שאעזור לו להשיג עבודה, כל עבודה שהיא, ולא האמין לי כאשר הסברתי לו כמה נטול-השפעה אני.

אשקה אורין, חברתי מימי בית-הספר, מילדת מוסמכת, שלמדה בוורשה בבית-החולים היוקרתי (שנודע בשם הרחוב "צ'יסטה"), התחילה לבקר בביתי. יחסה אל המשטר הסובייטי היה אוהד. אביה היה סנדלר, ובעלי המלאכה היהודים, חרף העליה במעמדם תחת המשטר הסובייטי, לא נהנו מיחס של כבוד בתוך הקהילה היהודית. אחד מקרובי נחרד בשומעו על ביקוריה של אשקה והזהירני, כי נישואי לבתו של סנדלר יעטו כלימה גדולה על כל המשפחה כולה. אף שלא נתתי דעתי על אזהרת קרובי, מנוי וגמור היה עמי לעמוד ברווקותי לפי שעה, מאחר שקשר כגון נישואים עלול לעכב, אם לא למנוע כליל את התגשמות שאיפתי הגדולה: להמשיך בלימודי במוסקבה או בלנינגרד. משנתחוור הדבר לאשקה היא חדלה מביקוריה. הדבר הדאיג כנראה את אמי, והיא עודדה את יפה אולקיניצקה, הצעירה בבנותיו של אחד מידידי אבי, לבקר בביתנו. יפה היתה צעירה, נאה ונבונה, בעלת קול יפה להפליא. לבקשת הורי היתה שרה באוזניהם והם היו מוחאים לה כף בהתלהבות ומחמיאים לה על כשרונה. אני לא נעניתי לביקוריה: היא היתה בתו של מי שהיה לפנים סוחר אמיד - ואני התנגדתי למעמד בעל זכויות זה בה במידה שקרובי התנגד למעמד נטול הזכויות של בעלי המלאכה. קבלתי את יפה לכל היותר בשוויון-נפש, ועד מהרה חדלה מביקוריה.

מה שהיה בעל קדימות ראשונה במעלה לגבי דידי היה המשך לימודי - ושאיפתי היתה להמשיך ללמוד במוסד בעל מוניטין במוסקבה או בלנינגרד. באמצעות השלטון הסובייטי, סבור הייתי שיהיה בידי להגשים את שאיפתי. הגשתי בקשה למכון הפדגוגי המפורסם על-שם הרצן בלנינגרד והתקבלתי כתלמיד בדרך של התכתבות. במרוצת שנת הלימודים נתבקשתי לשלוח שיעורים בכתב ואילו בחופשות החורף והקיץ יהיה עלי לנסוע ללנינגרד כדי לגשת לבחינות בכתב ולהשתתף בסמינרים. התכנית וסכוייה להיבוני, ומשרק קיבלתי את תכנית הלימודים ואת השעורים, נגשתי ללמוד בכובד-ראש.

הייתי כנראה האיש היחיד בסביסלוץ שניצל את ההזדמנות לקדם את השכלתו בדרך ההתכתבות. זכורני פגישה אחת עם ידידה של אמי, מלכה קאש. שוחחנו ברחוב, בעברית, הלשון החביבה עליה, (שנחשבה בעת ההיא "לשון ריאקציונית"). אשה פעלתנית היתה וישרה וקשה היה שלא לחבבה. היא הטיפה על פני כדרכה. וכי למה לא תיסע אל העיר הגדולה ותלמד עד שילבין שערך"? לפי דעתה שאיפתי היתה לא מעשית וכידידה מסורה של אמי, היא השתוקקה לראותני, בא אל המנוחה ואל הנחלה ומקים משפחה משלי.

מותו של מרגל בינלאומי

בשלהי חורף חודש אוגוסט, שעה שקראתי במהדורה המוסקבאית של "פראבדה", היומון הרשמי של המפלגה הקומוניסטית, הבחנתי בכותרת: "מותו של מרגל בינלאומי". בראש ידיעה קצרה שסיפרה כיצד נרצח ליאון טרוצקי במכסיקו בידי אחד מחסידיו שלו. הסילוף הגס בידיעה הקצרה הזאת היה שקוף. ברור היה לי עתה כי המהפכן הגדול הזה נרצח בידי המשטרה החשאית הסובייטית בפקודתו של סטאלין.

חבר יוצא לנופש

אחדים מפועלי הבורסקאות קיבלו חופשות חינם בערי המרפא המפורסמות של קרים וקאווקאז. בין הנבחרים בני המזל היה חברי אברום ראוויטש. הוא היה מלא שמחה ולא חדל לדבר על כך, כיצד רק בברית-המועצת זוכים הפועלים לפינוק שכזה. הוא סבל מבריאות לקויה - מחלת לב ובעיות ריאה - ושהייה של חודש ימים במקום כזה עשויה היתה להועיל לו בהרבה. דומני ששמח על שהרשויות הסובייטיות עשו מעשה צודק לא פחות משששמח על ההזדמנות שנפלה בחלקו, לראשונה בחייו, לנוח ולהנפש במקום המרפא. תמיד מהיר היה לא רק לחוש להגנתה של ברית-המועצות מפני ביקורת צודקת אלא גם לשבחה כל אימת שהיה מקום לשבח. כל אימת שעוררתי את השאלה בדבר האנטישמיות הגלויה של איזה חבר מפלגה רוסי המוצב בסביסלוץ, הוא היה עונה, שהוא מכיר את האיש, וחרף רבב זה באופיו בטוח הוא שאותו האיש יגן בחרוף נפש על המולדת הסובייטית. ידידיו של אברהם, ואני בתוכם, שמחנו לראותו עליז ואופטימי. בשובו מן הנופש שזכה בו בצדק, תיאר בהתלהבות את הקורות אותו שם ואת תשומת הלב שהוענקה לו ולרעיו הפועלים. אכן, הוא נראה בריא יותר, נינוח יותר, ודומה היה שמצבו הכללי השתפר - ואנו, ידידיו, שמחנו כי ניתנה לו ההזדמנות שכל-כך היה ראוי לה.

במכון הפדגוגי בלנינגרד ושיבה הביתה

בא חודש ספטמבר 1940 ושנת הלימודים החלה. בחזרה לעבודה בבית-הספר הרוסי בניהולה של החברה פוליאקובה, רוסיה מחמירה וקפדנית זו. בית-הספר התרחב בקצב מהיר. יותר ויותר ילדים יהודים וביילורוסים נתדפקו על דלתותיו בתקווה להתקבל, אך הקבלה היתה מוגבלת. אם הוכתב הדבר בגלל מגבלות תקציביות או נבע מסיבות פוליטיות - לא אדע, אך דבר אחד היה ברור: אילו היתה הקבלה בלתי מוגבלת, בית-הספר היהודי ובית-הספר הביילורוסי היו נאלצים להסגר כתוצאה מעזיבה המונית של תלמידיהם. מעניין הדבר שההורים הפולנים דבקו רובם ככולם בבית-הספר הפולני.

התקדמותי בלשון הרוסית היתה מהירה כפי שציפיתי. מבטאי הזר הבולט נעלם וחשתי בנוח הן בהרצאה והן בשיחה בלשון זו. הכיתות היו מלאות מפה לפה תלמידים, ילדי הסגל הצבאי והאזרחי הסובייטי שבאו מן "המזרח", ילדים יהודים רבים, ובמידה מועטת יותר - ילדים ביילורוסים שהוריהם העדיפו את הלשון הרוסית על לשונם שלהם. הביילורוסים, שהיו יוונים-אורתודוכסים (פראבוסלאבים) על-פי אמונתם, חשו רגשי אחוה אל הרוסי ואל התרבות הרוסית. שמעתי כי הופעל לחץ לכוון את ילדי הביילורוסים לבתי-הספר הביילורוסיים. מאחר שלא הופעל, כנראה, לחץ דומה על הילדים היהודים, רק מגבלות של מקום הגבילו את כניסתם לבית-הספר הרוסי.

למדתי את ההיסטוריה של העולם העתיק לתלמידי כיתה ה' ואת ההיסטוריה של ימי-הביניים לכיתות ו' ו-ז'. בשעת ההפסקות היה קובנאס המורה למתמטיקה, שהוזכר לעיל, חוזר ומעיר את הערותיו הקנטרניות בדבר החיים בפולין קודם בואם של הסובייטים, כפי שהתבטא בשנת הלימודים הקודמת. התחלתי להרהר במניעים האפשריים של התגרותו האיל-מת הזאת בקו המפלגתי. מלבד שנינו, שאר סגל המורים היה מורכב כולו מנשות חברי המפלגה, וקצתן היו בעצמן חברות המפלגה. הערות שליליות כאלה בקרב אנשים כאלה היו מגרות. עלה בדעתי כי קובנאס "שתול" מטעם המשטרה החשאית. כלום היה זה נוהג אופייני לאיזורי ספר כאזורנו או היה זה מקובל ברחבי ברית-המועצות? מנסיוני האישי שצברתי עד אז הסקתי כי האפשרות השניה היא הסבירה יותר.

אחת המורות, ואליה שרשנובה, נהנתה לשוחח עמי בשנים על ענינים פוליטיים. היא היתה אשה אינטליגנטית וידידותית, אם לשני ילדים קטנים ואשתו של המזכיר הראשון של המפלגה הקומוניסטית במחוז. היא היתה מאזינה בתשומת-לב לדברי ושואלת שאלות.

החורף עמד מאחורי כתלנו. עתה ניצבה בפנינו המשימה הקשה של הכנת מצרכים יסודיים שיספיקו לנו למשך כל ימי החורף. עצים היו נחוצים להסקת הבית וצריך היה להכין תפוחי-אדמה חורפיים, מלפפונים חמוצים וגזר. אמי קיבלה עליה את עול ההכנות ואף אני גוייסתי למלאכה וכמוני אחי המאומץ - שגילה יוזמה ותושיה במציאת פתרונות מעשיים לבעיות שנתעוררו. עתה היו שני אנשים עובדים במשפחתנו, אבי ואני, ואם אנו התקשינו לספק את צרכינו הבסיסיים, כיצד עלה הדבר בידי זולתנו?

עם כניסתי הרשמית למכון הפדגוגי על-שם הרצן בלנינגרד, שהיה מפורסם ברחבי הארץ, נוסף מימד חדש לחיי והעניק לי תקווה, תעצומות-נפש והתלהבות. התקבלתי לחוג להיסטוריה לקורס בהתכתבות. נדרשתי להשתתף בסמינרים בקמפוס הלנינגרדי בחופשות החורף והקיץ, ובשאר ימות השנה להשתתף בתוכנית של לימוד עצמי שכללה קריאה והכנת שעורים בכתב על-פי לוח זמנים קבוע מראש. נעניתי לאתגר בהתלהבות. אחד השעורים עסק בחיבור "מה לעשות"? שנכתב בידי לנין בראשית המאה. למדתי את הספר בעיון ואחר כתבתי את השעור, כשאבי מתקן את שגיאות הדקדוק והסגנון שלי. עשיתי לילות כימים ולמדתי. שני הכרכים של הספר "ההיסטוריה של העולם העתיק" מאת ההסיטוריון ליאונטב דיברו אל לבי במיוחד.

בחודש דצמבר קיבלתי מכתב שהזמינני לקחת חלק בסמינר החורף בלנינגרד. ניצבה בפני בעיה לא יכולתי לצאת ללנינגרד בלי הסכמה בכתב מן המשטרה החשאית, שכן אנו, האזרחים הפולנים לשעבר, היינו בעלי מעמד חוקי מיוחד שאסר עלינו לנסוע לתוך הטריטוריה הסובייטית מחוץ לאיזורים הפולניים לשעבר בלי הרשיון הנדרש. לא הייתי בטוח כלל כי רשיון כזה אכן יינתן לי. סירוב משמעו היה שכל מאמצי עד כה ירדו לטמיון. מקץ ציפיה ארוכה ניתן הרשיון.

אמי עזרה לי בהכנותי לנסיעה, כפי שנהגה לעשות במרוצת השנים שנסעתי ללמוד בוורשה. היא תפרה לי כיס פנימי לשמור בו את הכסף והכינה צידה לדרך. המרחק מסביסלוץ ללנינגרד היה גדול הרבה יותר מאשר לוורשה. הגיע יום נסיעתי. החורף היה קר מאד ואני התכרבלתי במעילי ותפסתי לי מקום במזחלת הגדולה שלקחה אותי אל התחנה. קטע הדרך

הראשון לנסיעתי היה קצר ופשוט: הוא לקחני מסביסלוץ אל וולקוביסק. בתחנת וולקוביסק אמור הייתי להחליף רכבות ולעבור לרכבת הבאה מביאליסטוק ונוסעת היישר ללנינגרד. תחנת וולקוביסק המתה המון אדם וצריך הייתי להדחף כדי להגיע אל הקרון. הרכבת הגיעה לתחנת לנינגרד בשעת לילה מאוחרת. זכורני כיצד המתנתי מחוץ לתחנה בקור העז לחשמלית הנוסעת אל "פרוספקט מאירובה", שם היו מעונות הסטודנטים של המכון. אצבעות רגלי קפאו. קור כזה לא ידעתי מעודי. בהגיעי סוף סוף אל המעונות החמימים והנוחים קדמו את פני אנשים חביבים, שעשו כמיטב יכולתם לסייע בידי. חרף השעה המאוחרת הוגש לי תה חם ולחמניות. הללו מעולם לא טעמו לחיכי כל-כך!

צורפתי לכיתה גדולה של מורים תיכוניים להיסטוריה, רובם היו רוסים אך היתה בהם קבוצה נכבדה למדי של פינים קארלים. הפינים היו בלונדים, כחולי עיניים וחסונים למראה. כולם עד אחד היו חמורי-סבר - אולי המלחמה הרוסית-פינית שהתנהלה באותם הימים היא שגרמה לכך... השתתפתי השתתפות פעילה בסמינרים והשגתי בכולם ציונים מעולים. מורי וחברי ללימודים התרשמו בייחוד מתפיסתי את ה"מארקסיזם-לניניזם", שהיה שעור חובה לכל התלמידים. עסוקים היינו מלקשור קשרים אישיים. כסבור הייתי שאוכל לעשות זאת בתקופת לימודי הקיץ הממושכים יותר והמרוכזים פחות.

לנינגרד היתה עיר מרשימה, רחובותיה רחבים ונקיים ולשני צידיהם בתים יפהפיים מלפני המלחמה. למרות הקור העז טיילתי להנאתי ברחובות העיר ולאורך התעלות, שם היתה הצינה עזה שבעתיים. פעם אחת שאלתי אשה קשישה מהי הדרך אל ה"נייבסקי פרוספקט" המפורסם. היא גערה בי על שהשתמשתי בשם הישן. מדוע אין האנשים יכולים להתרגל לעובדה ששם הרחוב הוא "אוקטיאברסקאיה" (על שם חודש אוקטובר של שנת 1917, שהוא חודש המהפכה הרוסית). בסבלנות מרובה ותוך כדי הטעמת השם "אוקטיאברסקאיה" כמה וכמה פעמים הסבירה לי את הדרך לשם. ביקרתי במוזיאונים (ההרמיטאז' על אוספו העשיר), בספריות, בחנויות הספרים ובחנויות הכל-בו. חנויות ספרים רבות היו ברחוב וולדארסקי, כאן מצאתי ספרים שכבר הוצאו מן המחזור (כגון ספר ההיסטוריה של פוקרובסקי שקניתי במחיר יקר).

קורת רוח מרובה היסב לי הביקור בבתים אחדים. היתה בידי כתובתה של קרובת משפחה נשכחת-למחצה. היא התגוררה עם בעל, שני ילדים מתבגרים, ואמא זקנה בחדר אחד, ששימש חדר שינה, חדר אוכל וחדר מגורים גם יחד. כעשרה חדרים כאלה נפתחו אל מסדרון ארוך וכל חדר כזה הכיל משפחה נפרדת. היה חדר רחצה אחד והמטבח הקטן שימש כמעט את כל המשפחות. הצפיפות היתה גדולה, קרובתי נראתה אשה לבבית, טובת-מזג והיא המטירה עלי שאלות לרוב. קודם צאתי אמרה לי בקול כבוש, בעברית ארכאית במבטא אשכנזי: "שומר לשונו - שומר מצרות נפשו" והזהירה אותי שאמעיט לדבר ואתן דעתי על מה שאני מדבר ועם מי. בעברה שוב ללשון העברית, הוסיפה: "החיים והמוות ביד הלשון". הנעתי ראשי לאות, כי ירדתי לסוף דעתה. בהקשר של אותם הימים היה צורך באומץ-לב לרמוז באופן כזה לאדם שפגשה בפעם הראשונה והיחידה בחייה. דמעות זלגו מעיניה בהיפרדה מעמי - ביקורי נגע בנימה רגישה בלבה.

הוזמנתי גם לסעוד בביתו של מהנדס אחד בשם לאפין. משפחתו של לאפין, שמנתה ארבעה אנשים - חורים ושני בנים בוגרים - התגוררה בדירה רחבת-ידיים ומרוהטת לתפארה, שכללה אפילו משרתת המתגוררת עמם. ברור היה שהוא משתייך למעמד חברתי גבוה בכמה וכמה שלבים מעל זה של קרובתי הרחוקה. במשך ביקורי לא יעץ לי שום עצה, אף לא רמז שום רמיזה לגבי המצב. הוא השתוקק לדעת מה שלום אביו הזקן, איש עסקים אמיד מוורשה, שפרש מעסקיו לעיירת מולדתו סביסלוץ לגמור בה שארית ימיו. הסעודה, שהוגשה בידי המשרתת, היתה לעילא ולעילא: יין ומיץ פירות טרי, בשר, פירות מיובשים. לאחר שהודיתי למארחי ועמדתי לפרוש לדרכי, שאל מר לאפין אם אוכל ליטול עמי חבילת מזון לאביו, וכיוון שלא נותרה לי ברירה רבה לאחר שהוגשה לי סעודת מלכים שכזאת, נעניתי בחיוב. כשישבתי ברכבת ההולכת לוולקוביסק והמתנתי ליציאתה, הופיע מר לאפין, נושא חבילה ענקית וכבדה

שהיה עלי למסרה לאביו. החבילה גרמה לי טרדות של ממש כאשר הגעתי לוולקוביסק והיה עלי להחליף רכבות. קיללתי את לאפין חסר ההתחשבות, שהעמיס משא מוגזם כל-כך על אורחו.

נתגלגלו איפוא הדברים שנעשיתי תלמיד במכון הפדאגוגי על-שם הרצן בלנינגרד. קבלתי כרטיס סטודנט רשמי, שנשא את תמונתי - בשעתו לא תפסתי כלל איזו תועלת תצמח לי מכרטיס זה בעתיד הקרוב... הבטתי בו בתקווה גדולה כפתיחה לקידום לימודי - אחת משאיפו-תי הבסיסיות בחיים. הבאתי ספרים מלנינגרד ושעורים בכתב להכינם לקראת הסמינרים הקיציים שיתקיימו בלנינגרד, הזדמנות זו לחדש את לימודי הסדירים שחררה אותי משגרתה ושעמומה של העיר הקטנה והביאה תוכן ומשמעות לחיי. בחורף הקר של שנת 1941, שבו דומה היה כי התרבות וההומניות ברחבי חלקה הגדול של אירופה נעלמו ועברו מן העולם, הייתי צופה באופטימיות אל סכויי עתידי שלי, ומתכונן לסמינרים של קיץ 1941...

בפברואר 1941 נקראתי אל בניין המשרדים הגדול של המפלגה הקומוניסטית שם הוצגתי לפני מזכיר המפלגה, שהסביר לי את הסיבה להזמנתי: ב-18 במארס תיערך מטעם המפלגה, הרשות העירונית והצבא חגיגה עירונית גדולה לזכר יום השנה לשחרור "הקומונה הפריסאית" ואני התבקשתי לנאום את הנאום המרכזי באסיפת-העם שתאורגן באותו יום. הופתעתי מן העובדה שאני הוא שנבחרתי לתפקיד זה והדבר היה חידה בעיני. ככלות הכל, הרי לא הייתי חבר המפלגה או חבר בכל ארגון אחר אלא רק מורה בבית-ספר תיכון. לכאורה, שורת ההגיון חייבה שיבחרו בראשונה במישהו מבית-הספר הביילורוסי, במנהל וולינצ'יק או באחד המורים להיסטוריה. אולי התבקש וולונצ'יק לנאום וסירב. המזכיר הבחין בהיסוסי והשתדל לשכנעני לקבל את התפקיד ואני נעניתי להפצרותיו. קיבלתי את החומר על אודות הקומונה הפריסאית וישבתי בחריצות להכין את הנאום.

בערבו של ה-18 במארס היה האולם הגדול של בית-הספר התיכון הביילורוסי מלא מפה לפה. הכניסה היתה על-פי הזמנות בלבד. היו שם רק נציגי המפלגה המקומיים, כל הרוסים, אנשי הסגל הצבאי, פועלים, מורים וכו'. מן הבמה ראיתי את אמי היקרה בקרב הקהל - איכש-הו השיגה הזמנה. התיאור שתיארתי את הקומונה הפריסאית היה שזור איורים מן ההיסטוריה של הבארבאריות הגרמנית באירופה. החל בזוועות שביצעו בצרפת במארס 1871 ועד לשיאן בזוועות שמעוללת גרמניה מחרחרת-המלחמה ברחבי אירופה. תיארתי את סבלות סביסלוץ במלחמת העולם הראשונה וכאן הבאתי כהוכחה את נסיונותיהם של האיכרים הביילורוסים המקומיים, על-פי מידע שליטקתי בשקידה מפי אנשי המקום, שהיטיבו לזכור את התקופה. לנאומי היה מסר ברור נגד המיליטאריזם הגרמני. כל שעת הרצאתי היה הקהל קשוב ומרותק, וכאשר סיימתי את דברי נשמעו מחיאות כפיים נלהבות. כשירדתי מבמת הנואמים קמה ד"ר קוז'אק ממושבה וניגשה אלי. בקול שקט אך צלול ובתבונה מפורשת אמרה לי: "דמך היהודי ענה בך".

אביב 1941

הגיע אביב 1941. ובד בבד עם חדוות ההפרשה שבאה בעקבות החורף הארוך והקר וקרני החמה החמימות, ניעורה ההרגשה, כי נפל דבר. אחד ממודעי, דוד צמניק, איש שהיה מעט מבוגר ממני ואשר לא החלפתי עמו כמעט אף לא משפט אחד, ניגש אלי ברחוב ורמז רמיזות נלהבות על תמורות מפליגות העתידות להתחולל בקרוב. משנתקל בתגובה צוננת מצידי, עזבני. שאלתי את עצמי האם באמת רוצה הוא שישתלטו הגרמנים - בהאמינו כי ישיבו לו את ביתו הגדול ואת בתיה הגדולים של ארוסתו, היורשת העשירה? האם סימאו את עיניו תאוות הבצע והחמדנות מראות את תוצאותיה של המלחמה בין רוסיה וגרמניה?

בסביסלוץ אחרי המלחמה

— עדויות —

השנה 1944

עם תום הקרבות הקשים, הנאצים הונסו מן העיר ואני נכנסתי עם "הצבא האדום" לסביסלוץ. את העיר כולה שרפו הגרמנים. אי שם עוד נשארו כמה בתים בודדים בעיקר ב"סימטת הכלבים". בית אמא שלי, שעמד ברחוב בריסקר מס' 6 נשרף כליל. באמצע המגרש בין תילי החורבות נשאר עומד בודד התנור הלבן שלנו. עמד בשלמותו כמצבת זיכרון. התנור הלבן בלט בכל הסביבה. ציפוי החרסינה שלו לא ניזוק בכלל וכך בקלי-קלות איתרתי את המקום, שבו נולדתי וגדלתי רק תמהתי על הנס, איך התנור שרד ונשאר שלם ולא נהרס. המום ממראה עיני עמדתי וחיפשתי מישהו שניצל כמוני ובעיניים דומעות סרקתי את הסביבה. לבסוף נרגעתי כי שיכנעתי את עצמי שזהו זה ואין לי מה לחפש עוד... מכל מה שהיה פעם שייך לאמא שלי, למשפחתי, לא שרד מאומה, בלתי אם עפר ואפר. כמהפיכת סדום ועמורה. הכל כילתה האש ועלה בעשן. בכל זאת אזרתי אומץ והתקרבתי אל התנור, ונצמדתי בלחיי האחת אליו ובידי ליטפתי את החרסינה הלבנה והקרה, החלקה חלקלקה ולבי התכווץ בקרבי ושוב התיפחתי ובכיתי, ובכיתי, ובכיתי...

אז נזכרתי לפתע במשה קומינר, היהודי האמן שבנה לנו את התנור וכשליטף אותו כמוני עכשיו, הוא התבטא בזה הלשון באידיש: "ער וועט אלעמען איבער-לעבן" ז.א., שהתנור הזה יחזיק שנים רבות והוא אף ישרד לאחר מותנו... כך נהגו אצלנו בני העיירה, בעלי המקצוע (בעלי מלאכות), לברך על מלאכתם הגמורה. סיגנון ברכה ומשאלה כאחת היה אופיני מאד לכל האומנים בעלי המקצוע השונים שנקראו בעיירה "בעל-מלאכות", וכך נהגו להלל לפאר ולשבח ולהתפאר

במעשי-ידיהם. אני מזכיר את פליטת הפה הנבואית היהירה של משה קומינר בונה-התנורים הסביסלוצאי. מזכיר, מהרהר ותוהה... רצה הגורל ולאחר שנתיים פקדתי בשנית את מקום נחלת אבותי, עליתי ל"קבר-אבות" כמו שאומרים ומוזר מאד, לא הופתעתי, שהתנור נעלם... מובן מאליו שבהעדר הבעלים זרים פרקו אותו ונהנו מן ההפקר.

... (קללה רוסית) אתה חי! קרא לעומתי הגוי הראשון!... פגשתי אותו במקרה על-יד הדואר בסביסלוץ. היה זה פיקובסקי הגוי שעבד בבית-הדואר העירוני והוא הכיר אותי וידע מיד מי אני, ובעיניו ראיתי את המבוכה וההפתעה ואבדן עשתונותיו בלחצו את ידי. הוא רעד כולו מרב התרגשות. הוא לא ידע, איך לעכל את זה. איך זה יכול להיות שהוא צריך לעמוד מול היהודי הסביסלוצאי האחרון, שהנה ניצל וחזר והוא כאן עומד חי וקיים יהודי בשר ודם ששרד לאחר שואה וכליה של אומה... לבסוף ראיתי אותו מתגבר מהמבוכה שגרמתי לו והוא התאושש ולקח אותי למשרד הדואר שלו ושם הוא מסר לידי צרור של מכתבים, שרובם היו כתובים באידיש ושהוא שמר עליהם אצלו במשך כל שנות הכיבוש הנאצי, ובדברי התחסדות והתחנפות אלי, הוא הפקיד בידי את המכתבים האלה, שאהיה להם לגואלם הנאמן.

שלושה ימים רצופים וללא לאות ישבתי וטיפלתי בפיענוח האוצר הנדיר הזה ולפני שהחזרתיו לפיקובסקי, למדתי את תוכנם והעתקתי לעצמי את כל השמות והכתובות שגיליתי על הסביסלוצאים שניצלו כמוני. לכל אלה שהיתה להם כתובת ברוסיה עניתי בו במקום ואת רשימת הניצולים הברחתי לעין אברהם, שבאמריקה שהיה אז איש קשר חשוב לשארית הפליטה. כאמור, שלושה ימים שהיתי בעיירתי בסביסלוץ בין גויים רשעים ועוינים וחייתי בסכנת חיים ובפחד נוראי. יחסם של הגויים שפגשתי, אלי, היה מלא חשדנות ופחדים הדדיים. אני איכשהו הסתרתי את פחדי מהם, אבל הם לא התבישו בכלל והפגינו את פחדם ללא בושה. כנראה היו להם הרבה סיבות מספיקות כדי לפחד ממני, לאחר שנודע לי על הרבה "משתפי פעולה" שהיו בעיירה, רוצחי יהודים בפועל ואני יכולתי לתבוע אותם למשפט. מעטים מאד מביניהם, כן התקרבו אלי לברכני בשלום ולדבר אתי, או סתם לטפוח על שכמי... היו כאלה שהצביעו עלי ממרחק סביר, והיו שרק הצטלבו כמנהגם והתרחקו תמהים ומפוחדים...

כסהרורי הסתובבתי בין התושבים הגויים, אני היהודי האחרון "אוד מוצל מאש"... שמעתי כל מה שאפשר היה להספיק לשמוע עדויות מפי הגויים שפגש-תים בעיירה והעידו בפני על כל הזוועות שהתרחשו בעבר. גביתי עדויות על פרשת הרצח הנוראי של 298 מטובי העיירה שנטבחו ביריות ביער "וישניק" ועדויות על למעלה מ-3,000 היהודים, בני עיירתנו ועל גירושם למחנה הריכוז בוולקוביסק. גיליתי ורשמתי לעצמי את שמותיהם של משתפי הפעולה עם הנאצים שכבר אז היו מבוקשים מאד ושמותיהם הם:
האופה הפולני-גרמני פונקה, שני האחים סטאשוצק, האישה ארצישינה (אשתו של לוכד הכלבים), על בנו הצעיר של הסנדלר הגיבן שגר בסוף רחוב בריסקר,

האווירה נשתנתה באורח ניכר בעליל. מספר גדול והולך של צעירים גויסו להשתתף בהקמת ביצורים, מאחר שעירנו שכנה באיזור הספר. פשטו שמועות בדבר חיכוכים רבים והול-כים ביחסי רוסיה-גרמניה. יש שהצביעו על מטוסים גרמניים שנראו ברקיע, ויש שחזרו על דברי השידורים של רדיו לונדון, שדיברו בבירור על פלישה גרמנית קרובה לרוסיה. הכל חשו חוסר-ודאות וחרדה.

בסביסלוץ אחרי המלחמה

— עדויות —

השנה 1944

עם תום הקרבות הקשים, הנאצים הונסו מן העיר ואני נכנסתי עם "הצבא האדום" לסביסלוץ. את העיר כולה שרפו הגרמנים. אי שם עוד נשארו כמה בתים בודדים בעיקר ב"סימטת הכלבים". בית אמא שלי, שעמד ברחוב בריסקר מס' 6 נשרף כליל. באמצע המגרש בין תילי החורבות נשאר עומד בודד התנור הלבן שלנו. עמד בשלמותו כמצבת זיכרון. התנור הלבן בלט בכל הסביבה. ציפוי החרסינה שלו לא ניזוק בכלל וכך בקלי-קלות איתרתי את המקום, שבו נולדתי וגדלתי רק תמהתי על הנס, איך התנור שרד ונשאר שלם ולא נהרס. המום ממראה עיני עמדתי וחיפשתי מישהו שניצל כמוני ובעיניים דומעות סרקתי את הסביבה. לבסוף נרגעתי כי שיכנעתי את עצמי שזהו זה ואין לי מה לחפש עוד... מכל מה שהיה פעם שייך לאמא שלי, למשפחתי, לא שרד מאומה, בלתי אם עפר ואפר. כמהפיכת סדום ועמורה. הכל כילתה האש ועלה בעשן. בכל זאת אזרתי אומץ והתקרבתי אל התנור, ונצמדתי בלחיי האחת אליו ובידי ליטפתי את החרסינה הלבנה והקרה, החלקה חלקלקה ולבי התכווץ בקרבי ושוב התיפחתי ובכיתי, ובכיתי, ובכיתי...

אז נזכרתי לפתע במשה קומינר, היהודי האמן שבנה לנו את התנור וכשליטף אותו כמוני עכשיו, הוא התבטא בזה הלשון באידיש: "ער וועט אלעמען איבער-לעבן" ז.א., שהתנור הזה יחזיק שנים רבות והוא אף ישרד לאחר מותנו... כך נהגו אצלנו בני העיירה, בעלי המקצוע (בעלי מלאכות), לברך על מלאכתם הגמורה. סיגנון ברכה ומשאלה כאחת היה אופיני מאד לכל האומנים בעלי המקצוע השונים שנקראו בעיירה "בעל-מלאכות", וכך נהגו להלל לפאר ולשבח ולהתפאר

במעשי-ידיהם. אני מזכיר את פליטת הפה הנבואית היהירה של משה קומינר בונה-התנורים הסביסלוצאי. מזכיר, מהרהר ותוהה... רצה הגורל ולאחר שנתיים פקדתי בשנית את מקום נחלת אבותי, עליתי ל"קבר-אבות" כמו שאומרים ומוזר מאד, לא הופתעתי, שהתנור נעלם... מובן מאליו שבהעדר הבעלים זרים פרקו אותו ונהנו מן ההפקר.

... (קללה רוסית) אתה חי! קרא לעומתי הגוי הראשון!... פגשתי אותו במקרה על-יד הדואר בסביסלוץ. היה זה פיקובסקי הגוי שעבד בבית-הדואר העירוני והוא הכיר אותי וידע מיד מי אני, ובעיניו ראיתי את המבוכה וההפתעה ואבדן עשתונותיו בלחצו את ידי. הוא רעד כולו מרב התרגשות. הוא לא ידע, איך לעכל את זה. איך זה יכול להיות שהוא צריך לעמוד מול היהודי הסביסלוצאי האחרון, שהנה ניצל וחזר והוא כאן עומד חי וקיים יהודי בשר ודם ששרד לאחר שואה וכליה של אומה... לבסוף ראיתי אותו מתגבר מהמבוכה שגרמתי לו והוא התאושש ולקח אותי למשרד הדואר שלו ושם הוא מסר לידי צרור של מכתבים, שרובם היו כתובים באידיש ושהוא שמר עליהם אצלו במשך כל שנות הכיבוש הנאצי, ובדברי התחסדות והתחנפות אלי, הוא הפקיד בידי את המכתבים האלה, שאהיה להם לגואלם הנאמן.

שלושה ימים רצופים וללא לאות ישבתי וטיפלתי בפיענוח האוצר הנדיר הזה ולפני שהחזרתיו לפיקובסקי, למדתי את תוכנם והעתקתי לעצמי את כל השמות והכתובות שגיליתי על הסביסלוצאים שניצלו כמוני. לכל אלה שהיתה להם כתובת ברוסיה עניתי בו במקום ואת רשימת הניצולים הברחתי לעין אברהם, שבאמריקה שהיה אז איש קשר חשוב לשארית הפליטה. כאמור, שלושה ימים שהיתי בעיירתי בסביסלוץ בין גויים רשעים ועוינים וחייתי בסכנת חיים ובפחד נוראי. יחסם של הגויים שפגשתי, אלי, היה מלא חשדנות ופחדים הדדיים. אני איכשהו הסתרתי את פחדי מהם, אבל הם לא התבישו בכלל והפגינו את פחדם ללא בושה. כנראה היו להם הרבה סיבות מספיקות כדי לפחד ממני, לאחר שנודע לי על הרבה "משתפי פעולה" שהיו בעיירה, רוצחי יהודים בפועל ואני יכולתי לתבוע אותם למשפט. מעטים מאד מביניהם, כן התקרבו אלי לברכני בשלום ולדבר אתי, או סתם לטפוח על שכמי... היו כאלה שהצביעו עלי ממרחק סביר, והיו שרק הצטלבו כמנהגם והתרחקו תמהים ומפוחדים...

כסהרורי הסתובבתי בין התושבים הגויים, אני היהודי האחרון "אוד מוצל מאש"... שמעתי כל מה שאפשר היה להספיק לשמוע עדויות מפי הגויים שפגשתים בעיירה והעידו בפני על כל הזוועות שהתרחשו בעבר. גביתי עדויות על פרשת הרצח הנוראי של 298 מטובי העיירה שנטבחו ביריות ביער "וישניק" ועדויות על למעלה מ-3,000 היהודים, בני עיירתנו ועל גירושם למחנה הריכוז בוולקוביסק. גיליתי ורשמתי לעצמי את שמותיהם של משתפי הפעולה עם הנאצים שכבר אז היו מבוקשים מאד ושמותיהם הם:
האופה הפולני-גרמני פונקה, שני האחים סטאשוצק, האישה ארציושינה (אשתו של לוכד הכלבים), על בנו הצעיר של הסנדלר הגיבן שגר בסוף רחוב בריסקר,

זה שהיה שוטר במשטרה הגרמנית ורצח המון יהודים בגיטו ביאליסטוק. והמבוקש יותר מכולם היה הקומיסר הגרמני אודנבאך, ימח שמו וזכרו...

סביסלוץ בעול הכיבוש הסובייטי
1941–1939

עם פלישת הרוסים לסביסלוץ באמצע ספטמבר 1939 חדלה פולין להתקיים בשבילנו... מן הצד המערבי של העיירה נעצרו הגרמנים ע"י העיר נרבקה. תוך ימים ספורים בלבד סופחה סביסלוץ לבילורוסיה הסובייטית, והעיירה הפכה לחלק בלתי נפרד של רוסיה הלבנה. כך רשמה ההיסטוריה לעצמה פרק חדש בהיסטוריה של פולין בשם: "החלוקה הרביעית של פולין".
לפי הסכם החלוקה שנחתם בין רוסיה וגרמניה הודיעה מוסקבה לשגריר הפולני, שפולין הפכה לשטח עתיר-סכנות לברית-המועצות, לפיכך אין הסובייטים יכולים להפקיר את אחיהם הבילורוסים והאוקראינים היושבים בפולין ושנשארו מחוסרי הגנה וכו'... לפעולה הזאת הם קראו: שחרור בילורוסיה ואוקראינה.

יהודי סביסלוץ ראו בפלישת הסובייטים כיבוש במלוא מובן המילה. מליון ושלוש-מאות אלף היהודים שהיוו כ-40% מיהדות פולין סופחו לברית-המועצות. סביסלוץ וכל הישובים היהודיים שכה הצטיינו בציוניותם, בדבקותם לשפה העברית ובקשריהם עם ארץ-ישראל, נאלצו מהר מאד לוותר על כל פעילות למען ארץ-ישראל ושפתה. בתי-ספר עבריים נסגרו, למורים ניתנה האפשרות לעבור קורסים מזורזים להסבה ללימוד בשפה הרוסית בלבד. רצה הגורל שבסבי-סלוץ היחסים בין המעבידים לעובדים היו טובים וכתוצאה מזה לא קרה ש"הקפיטליסטים" שלנו, כלומר בעלי בתי-החרושת הסביסלוצאיים, נאסרו והוגלו לסיביר, להיפך כולם נשארו במפעלים שלהם רק כפועלים מן השורה ובניהול נתמנו שליחים רוסיים, סובייטיים או קומוניסטים מקומיים שהשתחררו מן הכלא הפולני קרטוז-ברזה כדוגמת משפחות הווייגרים ואחרים.

רצתה ההשגחה לזכותנו במשטר החדש בעשרת-ימי התשובה ואת "כל-נדרי" כבר שמענו בחסות הדגל האדום בצל הקומיסרים-הסובייטיים, שלא סבלו מתפללים בכלל ואף רדפו כל פולחן דתי, בלי יוצא מן הכלל. מובן מאליו שאחרי החגים הסובייטים סוגרים לנו את בית-המדרש החדש ומסבים את הבנין המפואר לאולם קולנוע, ואת בית-הספר העברי לבית-ספר אידישאי ואוסרים את לימודי השפה העברית בכלל ומחרימים את כל הספרים העבריים ששמשו לקריאה וללימודים. אחרי-כן באה גזירת "הפקעת הבתים" הפרטיים והדירות שהיו למעלה מ-112 מטרים מרובעים. בכל הדירות שהופקעו מבעליהן השתכנו קומיסרים קומוניסטים שהגיעו אלינו מהמזרח וקראנו להם בשם "ווסטוטשניקים", כלומר "מזרחיים". בכל מקומות העבודה מונו "וועדים". נקבעו נורמות להספקי עבודה לפי החוק הסובייטי, והקומיסרים איימו בהטלת עונשים חמורים מאד, עד הגלייה לסיביר למפירי החוק שיסווגו בוגדים, שונאי העם, לפי חוק העונשין הסובייטי.

חמור מאד ומר מאד היה גורלם של היהודים הדתיים המסורתיים בעלי אידי-אלים לאומיים ציוניים, בעלי אהבה וחיבה יתרה ללשון העברית ושפע של כיסופי גאולה בליבם. על כל אלה חרב עליהם עולמם...

על ניצוצות של גבורה ומסירות נפש, על מגילת ייסורים של עלילות שווא, אפרט בהמשך. מעשה בר' אלימלך השמש, הזקן זה הצדיק, אולי אחד מל"ו הצדיקים, זה הצדיק שקרא "שבת" "שבת" בערבי שבתות, כדי להזכיר לחנוונים היהודים לסגור את החנויות לפני כניסת השבת, על צדיק זה כך נגזר לעבוד בבית-החרושת גם בשבתות. כל הקהילה היהודית התגייסה לפעולה למען ביטול הגזירה. גם כל העובדים היהודים שבבית-החרושת התמרדו ומשלחות של פוע-לים השתדלו אצל הקומוניסט פסח ווינר שהיה אז ראש-העיר מטעם הרשות, ובעל השפעה מרובה "בחלונות הגבוהים". לבסוף הושג רק הסכם של פשרה, שעל ר' אלימלך מוטלת החובה להיות נוכח בבית-החרושת גם בשבתות, לשם הפגנת נוכחות בלבד, יורשה לו אפילו להתפלל ביחידות, אבל את מכסת עבודתו חייבים למלא במקומו הפועלים היהודים כשעות נוספות בימי החול וכך הצדיק ניצל ובקשתו שלא יחללו בגללו את השבת נתקבלה.

עוד לדוגמא יכולה לשמש עלילת השווא, שהתנסתה בא אמא שלי ז"ל הי"ד, שעבדה בזמן הכיבוש הסובייטי כטבחית אחראית במטבח הפועלים, שהיה בבית גלומבוביץ, שעל-יד ביתנו ברחוב בריסקער. אמא שלי קנתה לה מוניטין על שום שהצטיינה מאד במלאכת הטבחות וכך המסעדה זכתה בשם טוב ובפופולריות ואפילו ראש-העיר פסח ווינער נהג לבוא עם אשתו לסעוד שם כהרגלו תמיד. יום אחד אכלה איתם במסעדה אשת הקומיסר. "הגבירה המיוחסת" היתה חברה במפלגה הקומוניסטית, פילגשו של מנהל ה-נ.ק.ב.ד. וכמובן היא קנאה מאד באמא שלי ואולי היא שאפה "לרשת" את מקומה כטבחית ראשית... בקיצור, אחרי שאכלה מה שאכלה, פתאום היא נתקפה בכאבים, וכשאושפזה בבית-החולים היא העלילה על אמא שלי שהאוכל שהוגש לה היה מורעל...

למזלנו, אכל ביחד איתה באותה שעה רוסי אחר, חבר למפלגה, קומוניסט כמוה, בשם טורק. הוא הכיר היטב את "הפוילע שטיק" של אשת הקומיסר המרשעת וחסרת הרסן בנימוסין, הוא גם ידע והכיר את אמא שלי, והעריך את יושרה ואז הוא לקח מיד מן הבשר והמרק כמה דוגמאות ושלח לבדיקה מעבדתית לביאֶליס-טוק. בינתיים אמא שלי הושעתה מעבודתה במסעדה. אנחנו הסתגרנו בביתנו מפחד מפני "לינץ" שרצו לעשות בנו הגויים. שלושה ימי פחד-מוות מפני פוגרום, עברו עלינו ועל כל היהודים. למזלנו הכל נפסק מיד עם פרסום תוצאות הבדיקות ותודות לטורק, אמא שלי ניצלה וליהודי עיירתנו היתה הרווחה. כפיצוי לעלילת השווא אמא שלי נתמנתה כמנהלת המאפיה לעוגות והועלתה בדרגה...

כמוה, כן גם אני, התנסיתי בעלילת-שווא, שלמזלי גם כן הסתיימה בכי טוב... הדבר קרה לי פעם כשעבדתי כמורה בכיתה ד' בבית-הספר בכפר קלפצ'י. יום אחד הוגשה נגדי תלונה שניצלתי לרעה את השיעור ועסקתי בתעמולת אימים נגד המשטר הסובייטי... מובן שהכל היה שקר וכזב. בכתב האשמה שהוגש נגדי היה כתוב: שאני הפחדתי את תלמידי באיומים כאלה, שאם למשל יוצאו הורי

התלמידים לעבודות כפייה ליערות, כדאי להם להצטייד, ב-"פעקעלעך" כי לא יחזרו עוד לבתיהם, כי הרוסים יגלום לסיביר... מיד הושעיתי מעבודתי בבית-הספר והתקיים משפט אזרחי והתיק שלי עבר לבית-המשפט המחוזי. הואשמתי בבגידה ובתעמולה אנטי-סוביטית. דרך ידידים הגעתי לבחור יהודי אחד ממינסק שהיה גם חבר המפלגה הקומוניסטית ובעל תפקיד בכיר ב"קומסומול". ההוא לקח את עניין העלילה עלי בידיו ועשה מה שעשה, העיקר יצאתי זכאי והוחזרתי לעבודה ואף הועליתי בדרגה ונתמניתי לסגן מנהל בית-הספר...

בעלילת שווא מיוחדת במינה, התנסה גם דודי, הרשל יחס, שהועסק ע"י הרוסים כספק ראשי לדברי בשר בשביל הצבא האדום בכל האיזור. פעם אחת יצא לו בתוקף תפקידו,לנסוע לעיר ביאליסטוק, לקבל לידיו סכום כסף נכבד לצורך רכישת בקר במזומנים. אחרי שקיבל לידו את הכסף כמתוכנן, הוא נכנס למאפיה לקנות כמה לחמניות טריות, וכשעמד לשלם, גילה לתדהמתו שכל הכסף שהיה ברשותו, נגנב ממנו. כמובן שהוא הלך להתלונן במשטרה. אולם שם הוא נאסר מיד והואשם בגניבה. בחקירה הוא גם גילה לחוקריו שהוא ביקר אצלי באותו יום וכך זכיתי לחיפוש מדוקדק בדירתי ומובן שלא מצאו דבר אצלי בדירה. למזלי אותי לא עצרו ומיד כאשר עזבו את דירתי הודעתי על מאסרו של דודי למשפחה בסביסלוץ והם מצאו "מאכער" אחד בשם גרוסברג שהיה בעל "קשרים' עם המשטרה והוא שחרר את דודי תמורת "כופר"...

ימי הכיבוש הראשונים

בן 21 הייתי כשהנאצים הארורים כבשו את עיירתי. בכל הבתים נכנסו לגור חיילים גרמנים. חיילי החזית. אמא שלי סיפקה להם חלב טרי מהפרה החולבת שלנו והשתדלה בכל נפשה לשאת חן בעיניהם. בימים הראשונים הגרמנים לא הבחינו ולא התעניינו בכלל מי יהודי ומי לא. אולם כבר בשבוע השני לכיבוש הנאצי, מונה קומנדנט נאצי על העיירה ואז התחילו הגזירות...
ראשית, נגזר עלינו להביא את הכלבים שברשות היהודים לחצר המשטרה הגרמנית לשם השמדתם. גיסי מוטל ואחי יצחק ואני, החלטנו לגרש את הפודל שלנו ובלבד שלא נצטרך לעמוד בנסיון, במו ידינו להובילו להריגה. צער בעל חיים אמרנו, זה לא יתכן וגרשנו אותו הרחק מהבית מי במקלות ומי באבנים. אז חסנו על כלבנו ולא הבנו שיום יבוא ועלינו לא יחוס אף אחד... אחר נגזר על כל היהודים שברשותם פרות, למסור אותן למשטרה. גם הפעם צר היה לנו להיפרד מהפרה שלנו ומסרנו אותה חינם לכומר הנוצרי בתנאי שיחזירה לנו כשתסתיים המלחמה. אז עוד קיוינו שהזמנים הרעים יחלפו ואז נשוב לחיות כמו קודם... בינתיים קרה שיום אחד נחטפתי לעבודה אצל הגרמנים. כל היום עבדתי בפריקת שקי סוכר בשביל הצבא הגרמני. על גבי ועל גבי כל החטופים העמיסו שקי סוכר והיינו נושאים אותם מרחק של 50 מטרים ופורקים אותם למחסן של הצבא. על-ידי עבד מנהל הגמנסיה הפולנית ד"ר זוליך, שהיה גרמני מלידה ומאחר שנחטף כמוני לא הואילו כל דבריו תחנוניו והוא דיבר אליהם בגרמנית. כלום

לא עזר לו, החיילים דחפו אותו והתעללו בו עוד יותר. ואני בלבי כאילו התנחמתי בעובדה שהגרמנים לא מחפשים דווקא יהודים...

פעם שניה חטפו אותי וביחד עם עוד יהודים יצא לנו לנקות את בית-הקברות הגרמני הנטוש, שעמד כבר בשיממונו מאז מלחמת העולם הראשונה. עבדנו יום שלם קשה מאד וכשחזרתי הביתה גמלה בלבי החלטה: לא עוד להיות עבד. ומאז הסתתרתי והתחמקתי מעבודת כפיה אצל הגרמנים. אולם הגורל רצה ועוד פעם נחטפתי ע"י חייל גרמני שהספיק לחטוף עוד 8 יהודים ואחר שריכז אותנו בפינת הרחוב, ע"י הכנסיה הנוצרית, הוא הזהיר אותנו לבל נברח. אם אחד מאיתנו יעז לברוח הוא יהרוג את הנשארים. כך הוא השאיר אותנו שם והוא עצמו נסע בקטנוע שלו לאיזור היהודי לחטוף עוד יהודים. ברגע שהוא נעלם מעינינו אמרתי לחברה: אני בורח ואתם עשו כמוני. לא חיכיתי למענה וקפצתי לתוך חצר הכנסיה ומשם דרך השדות ברחתי הביתה. אחר נודע לי שכולם עשו כמוני וברחו. בינתיים הגרמני הצליח לאסוף כמאתיים יהודים, אך למזלם יצא הקומיסר הגרמני ושיחרר את כולם. כולם ברכו על הנס... אחרי כן נגזר עלינו לענוד טלאי צהוב ולהתאסף כולנו בכיכר העיירה כדי שהקומיסר הנאצי יבדוק איך מלאנו את פקודתו. מוילון צהוב שאמא הסירה מהחלון היא גזרה טלאים צהובים לכולנו ויצאנו להתיצבות בכיכר. הרגשתי היתה איומה. חשבתי שהציונים שעל גבי וחזי ישמשו מטרה ליריה... כולנו היינו נרגזים ונפחדים וכששכינינו הגויים יצאו מבתיהם ועמדו למולינו תמהים למראה הקהל היהודי הנוהר כולו לכיכר העיר וכולם מסומנים בטלאים צהובים, נראה היה לי כאילו הנוצרים נהנים מזה שהושפלנו והיינו לצחוק בעיני הגויים וזה חרה לי נורא וקיללתי אותם בליבי והתפללתי שתבקע האדמה מתחתם ותבלע אותם ותקברם חיים...
בכיכר צווינו להסתדר בארבעה טורים. היינו אז למעלה משלושת אלפים איש. בתחילה עמדתי ברביעייה צמוד לבני משפחתי. אולם לפתע נדחפתי פעם ימינה ופעם שמאלה וחוזר חלילה זמן רב עד שנשמעה הפקודה לעמוד דום ואז כבר מצאתי את עצמי רחוק ממשפחתי. המיפקד עבר ללא קרבנות והתפזרנו כל אחד לכיוון ביתו. לימים הובהר לי שהמבוגרים ידעו על מקרים שבהם הקומיסרים במיפקד שכזה היו מוציאים כל עשירי והיו יורים בו במקום. אז הבנתי למה דחפו כולם אחד את השני, כי אף אחד לא רצה להיות העשירי בשורה...
לך תדע בתוך קהל עצום של אלפי יהודים מי בדיוק עמד במקום העשירי?

בגיטו הפתוח

הגיע היום ונגזר עלינו לעזוב את הבית ותוך שלושה ימים לעבור לגור ברובע היהודי, שישמש כגיטו. לאחר חיפושים רבים מצאתי חדר אחד בבנין בית-הספר העברי שמנהלו לשעבר מר שלכטר הסכים להעמיד לרשות משפחתי. שלושה ימים עמלנו ללא לאות בהעברת החפצים הכי דרושים, כמו כלי מיטה, דברי מזון ובגדים. על הריהוט ויתרנו מיד לאחר שלא היה מקום בחדר ששימש קודם חדר לכיתה בבית-הספר. הגרמנים גם אסרו עלינו לשכור עגלה

לצורך העברה לגיטו. בפקודת הקומיסר נאסר על כל היהודים לעזוב את הגיטו וכל מי שימצא מחוץ לגיטו יסתכן בנפשו, כי לא רק הגרמנים יהרגוהו, אלא גם הותר לנוצרים להרוג כל יהודי שימצא מחוץ לתחום הגיטו וכל ההורג יהודי יקבל פרס כספי מהגרמנים. כל יום היו נכנסים לגיטו אנשי משטרה גרמניים והיו מוציאים מן הבתים יהודים רבים לעבודות כפיה מחוץ לעיר. המסכנים היו חוזרים בערבים לבתיהם מוכים ופצועים ובשורות איוב בפיהם. הופצו שמועות על הריגת יהודים בכל העיירות הסמוכות אלינו. גם פליטים רבים מהכפרים והעיירות הסמוכות הגיעו לעיירה שלנו. אז הוקם היודנראט. מנהל בית-הספר מר שלכטר מינה את עצמו לראש-היודנראט וצרף לועד עוד כמה אישים מנכבדי העיירה. הכוונה היתה תמימה והיא להגן על יהודי הגיטו ובצרה להגן עליהם ולדאוג לעבודה מסודרת ולמנוע חטיפות יהודים...

ראש היודנראט חיבב אותי אישית, כי פעם כשהיה מורה הייתי התלמיד הטוב שלו, לימים הוא היה חבר למקצוע כשעבדתי כמורה עוד לפני המלחמה, לכן לפי בקשתי הוא הסכים לא לרשום אותי ברשימת היהודים בגיטו. כך יכולתי לזמן מה להסתתר בחדרי. שבת אחת הגיעה אלי השמועה שלמחרת היום יערוך הגסטפו חיפוש בגיטו. מיד החלטתי לברוח ליערות. עם חשיכה יצאתי בחסות הלילה לדרך. כך הלכתי לבדי כל הלילה. כשהאיר הבוקר גיליתי לתדהמתי ע"י היער חורבה אחת נטושה ונכנסתי לנוח. כעבור שעתיים יצאתי ליער לשוטט בשבילים ולבדוק את השטח. כך עברו עוד שעות אחדות ולשם הסוואה אם במקרה יבחין מישהו ויחשוד בי, הלכתי וקטפתי גרגירים אדומים שמקצתם שמתים בפה ומקצתם בקדרה ישנה שמצאתיה בחורבה. פתאום הגיעו לאוזני קולות של נערים ונערות... הקולות והצחוק שלהם הלך וקרב אלי ולנגד עיני נתגלתה חבורה של בני-נוער מקומי הולך בשביל ומבלה לו בניחותא וקוטפים אגוזים מהשיחים. לברוח מהם היה כבר מאוחר מדי. החלטתי להתגלות ולהצטרף לחבורה. הלכתי האחרון בתור כמאסף וקטפתי אגוזים כמוהם. פתאום הבחנתי בבחורה אחת שהלכה לפני, עושה עצמה כמפגרת בכוונה ומתקרבת יותר ויותר אלי. בתחילה לא היה צל של ספק שמצאתי חן בעיניה והיא מחפשת פלירט אתי. אולם חלום שובבות זה נגוז מהר, כי ברגע שהיא היתה לידי, פתאום היא קראה לי בשמי היהודי: רחמיאל, ואז צמרמורת עברה בכל גופי ועורי התכווץ והפך לעורו של אווז, ובקול רועד מהתרגשות ומפחד שאלתיה: מי את?

ועוד לפני שהגידה את שמה היא הזהירה אותי שאברח מיד והיה אם אפול שנית לידיה היא תסגיר אותי לגסטפו. ואז אמרה שהיא: ורה קובלצ'וק ואז נזכרתי שהיא היתה כלתה של בעלת הדירה שגרתי אצלה בימי הרוסים כשעבדתי כמורה בכפר קלפצי. מהר התחמקתי מהקבוצה והתחבאתי בחורבה עד הלילה. פתאום מצאתי את עצמי אבוד לגמרי בעולם שכולו רשע ושקעתי ביאוש ללא תקווה על שלא הצלחתי להציל את נפשי. נסיון הבריחה שלי נכשל. עם חשכת הלילה חזרתי לגיטו... שם נודע לי שהגסטפו אמנם היו בגיטו ובנס ניצלו כולם ולא היו קרבנות בנפש. הפעם היודנראט הצליח לשחד את הרוצחים במתנות יקרות-ערך והרשעים הלכו כלעומת שבאו...

החורף הראשון בגיטו עבר על כולם במאבק קשה עם הקור והרעב. הצעירים, האמיצים שביהודים עברו על איסור היציאה מתחום הגיטו ובחוץ היו מורידים את הטלאי הצהוב מבגדיהם ומסתכנים בנפשם ויוצאים לצד הנוצרי ו"מארגנים" דברי מזון למשפחותיהם והכל תמורת ביגוד יקר ותכשיטים. ובגיטו עצמו בסתר, בסתר, החלו בעיבוד עורות ומכירתם לנוצרים מחוץ לגיטו. כשגילה היודנראט את תעשיית העורות המחרתית, שם מיד את ידו על זה כי ראה בה מוקד שעלול להמיט שואה על היהודים ואז הוחלט לשלם ליודנראט מיסים כבדים בעורות מעובדים. וכך הצטברו במחסני היודנראט אלפי עורות שנשמרו לצורכי שוחד ומתנות לגרמנים שנקראו "קונטריבוציות". היודנראט אף הכניס בסוד הענינים את הקומיסר הנאצי אודנבאך וההוא הפך לשותף ממש אבל גם למשתף פעולה בתעשיה הבלתי לגלית והאסורה. הקומיסר היה מוציא אישורי נסיעה מטעם הרשות, לכל מאן דבעי, לנסיעה חד-פעמית ברכבת לביאליסטוק, כי משם באו כל הכימיקלים הדרושים לעיבוד העורות. היודנראט אף הרחיק לכת עד כדי-כך ששחרר את תעשייני העורות מהחובה של יציאה לעבודות כפייה ולקח אותם תחת חסותו. כך התחזק מעמדו של מר שלכטר והוא הפך לאיש החזק ואכן לא פעם הוא עמד בגבורה מול הגרמנים והגן על היהודים העלובים שבגיטו שלו.

אולם לא כן היה בקרב האוכלוסיה הנוצרית. שם נולדה מחתרת לוחמת שבסיסיה היו ביערות. אלינו הגיעו מדי פעם שמועות על פעולות נקם של פרטיזנים ועדויות על הוצאות להורג של מורדים בבית הקברות היהודי כי צעירים יהודים מהגיטו הועסקו בקבורת ההרוגים. יום אחד ירד אבל כבד על הגיטו כשנודע לכולם שצעיר יהודי נתפס ונמצא בין הכלואים במשטרה. זה היה הצעיר לייבעלע פייבושביץ מהכפר ליכשלץ. נשיא היודנראט מיהר אל הקומיסר אולם כבר היה מאוחר. לייבעלע נורה למוות בחצר המשטרה ביחד עם קבוצה גדולה של פרטיזנים. כל יהודי הגיטו בכו על לייבעלע, הפרטיזן היהודי הראשון שנפל בגבורה והפך לסמל לגבורה ולמרי. כמובן נשיא היודנראט "השתיק" את המקרה והציל את הגיטו מחיפושים וממאסרים של חשודים בהשתיכות לפרטיזנים שפעלו בסביבה. אני קינאתי בליבי ללוחמי המחתרת וחלמתי ללכת בדרכם. היה לי חבר אחד נאמן שעבד איתי כמורה ופעם ביקר אצלי בגיטו והודה שהוא פעיל במחתרת הלוחמת. לוקשה איוואן קראו לו, והוא הביא הרבה מזון בשבילי ובשביל משפחתי. ממנו נודע לי הרבה על פעולות הפרטיזנים ממש ממקור ראשון. יום אחד נודע לי שהבחור נתפש והוצא להורג, ומאז פחדתי שמא לפני מותו נחקר ועונה ואולי נשבר וסיפר לגרמנים שהוא ביקר אצלי... אך כלום לא קרה. הבחור עמד בגבורה ולא הסגיר אף אחד מחבריו. בכל-זאת הכנתי כבר את עצמי לבריחה מן הגיטו. לוחם מחתרת אחר גם כן היה מורה שעבד אתי יחד וקראו לו לברנציק. הוא היה מבוגר ממני בעשר שנים לפחות ובעל משפחה. פעמים אין ספור היה מסתכן והיה נכנס לגיטו ומביא לי ולמשפחתי חמאה וביצים והעיקר ידיעות חשובות על התארגנות מחתרתית. הוא גם הבטיח לי שבבוא העת הוא יבוא

להוציא אותי מן הגיטו... אך עבר זמן רב והוא נעלם ולא שמעתי עליו דבר. התחלתי לדאוג, אך בוקר אחד הוא בא לחדרי יחף ובלבוש פרוות כבשים ורועד כולו כי גופו היה ערום ובמילים בודדות הוא סיפר לי שהיה כלוא אצל הגרמנים שעמדו להוציאו להורג. אמש ביקרה אצלו אשתו והוא פשט את כל בגדיו וגם את מגפיו ומסרם לאשתו וכך הוא נשאר בכסות מעיל הפרווה בלבד בטוח שבבוקר יהרגו אותו. אולם בבוקר פתחו הגרמנים את שערי הכלא וצעקו בגרמנית: האסירים לא הבינו את שפתם. אז הגרמנים גרשו את כולם ובהיותם כבר בחוץ הבחינו שאין גרמנים ואז כולם ברחו והנה הוא כאן אצלי... אמרתי לו לעזוב. שיעזוב מהר את הגיטו ושילך אל ביתו. כשעזב אותי הבנתי שהגיע זמני לברוח. התיעצתי עם נשיא היודנראט והוא ציידד אותי באישור בכתב לנסיעה חד-פעמית ברכבת לעיר ביאליסטוק לטיפול אצל רופא עיניים בליווי אמי. אמי שמחה להרחיק אותי מהסביבה הפרטיזנית. בגיטו ביאליסטוק היא הכירה לי את כל קרוביה ובאותו יום היא חזרה ברכבת הביתה. לימים נודע לי שאת אמא שלי אסרו בתחנת הרכבת כי שם משפחתה תאם למבוקש אחד במשטרה הגרמנית. תודות לבן-דודה אבא פורמן שהיה חבר היודנראט בגיטו היא שוחררה מהמאסר וחזרה בשלום לגיטו סביסלוץ. בינתיים אני השתכנתי בדירתה של אחותה של גיסי שנטשה את דירתה בגיטו ועברה לגור אצל הוריה בסביסלוץ. לימים הדירה שברחוב יורוביצה 18 שימשה לי ולחברי למקום מפגש בטוח ואידיאלי למחתרת שאירגנתי "הפרטיזנקה היהודית".

הבריחה ליער

-א-

ב-2 לנובמבר 1942 התחילו הגרמנים בחיסול הגיטו בסביסלוץ. 298 מחשובי העיר וביניהם הרב ר' חיים מישקניסקי ורעייתו נורד למודת מחוץ לעיר, ביער בוישובניק והנותרים, למעלה משלושת אלפים איש הוגלו למחנה ריכוז בזולקוביסק ומשם לדרכם האחרונה לטרבלינקה. עדויות על מה ואיך זה קרה ליקטתי מפי פליטים אחדים שהצליחו בכל זאת לברוח משם ומצאו מקלט זמני בגיטו ביאליסטוק. אני כבר אז הבנתי שהגרמנים פועלים לפי תוכנית וקרב היום שהרעה תפקוד גם את גיטו ביאליסטוק. לחברי חזרתי ואמרתי שאנחנו במילכוד והצעתי להם להתחיל בבריחה מן הגיטו ישר אל היערות ולהתארגן שם כפרטיזנים יהודים. כולם הסכימו אתי, אבל אף אחד לא התנדב להיות הראשון או להצטרף אלי ולברוח. יום אחד כשקבעתי שאני נחוש בדעתי לברוח כבר, הצטרפה אלי חברה אחת שהיתה חדשה וכל סיפור חייה, איך שהיא ברחה מהשיירה ונמלטה והגרמנים ירו לעברה ולמזלה לא פגעו בה והרוצחים לא עצרו את השיירה והמשיכו להסיע את שאר בני עיירתה לדרכם האחרונה לטרבלינקה והיא גם הצליחה להגיע שלמה ובריאה לגיטו ועכשיו היא מוכנה לברוח אתי לכל מקום ובלבד לעזוב את הגיטו שבוודאי יחוסל בקרוב כמו שחיסלו כבר את כל יהודי הסביבה וביניהם כל בני משפחתה.

צפורה שטיין קראו לה, בת הורודוק היתה, ואני הסכמתי לברוח ביחד אתה. היעד שלנו היה היער. בבוקר למחרת בליווית שנים מהחברה, יצאנו מהגיטו. שני גרמנים שמרו על הקבוצה. כשעברנו דרך אחד הרחובות, נפטרנו מהטלאי הצהוב שענדנו על בגדינו, ועלינו למדרכה. למזלנו שני השומרים הגרמנים לא הבחינו בכלל בנעשה. אחר התהלכנו חופשיים בין קהל לא יהודי. כך עברנו דרך הרבה רחובות ויצאנו אל מחוץ לעיר. פתאום על-יד בית אחד ראינו מזחלה וסוס קשור בחבל ארוך מתהלך בחצר. צ'יק צ'ק המצאנו "סיפור" ונכנסנו לבית... בעלת-הבית, פולניה חיננית, שמחה לעזור לנו בכל, כי ה"סיפור" שאנחנו לוחמי חרות פולניים, הלהיב את דמיונה והיא אף הציעה לנו לשהות בביתה עד הערב כי אז היא תבקש מהאורח הכפרי שיקח אותנו ליערות... וכך היה. בערב הגיע הכפרי והוכנס מיד ב"סוד הענינים", אחר הוא הסתיר אותנו במזחלה ויצאנו לדרך... בחצות הגענו לביתו בכפר ונכנסנו לביתו. בעלת הבית קמה לחמם בש-בילנו מרק ואנחנו בינתיים פשטנו את המעילים וישבנו לשולחן. אבל טרם הספקנו לטעום מן המרק החם, פרצה בעלת הבית בהיסטריה וצעקה על בעלה על שהביא שני יהודים לביתה. והיא דרשה בתוקף שמיד נעזוב את ביתה, פשוט גרשה אותנו. הגוי הצטער מאד וליווה אותנו עד ליציאה מן הכפר וגם הסביר לנו באיזו דרך ללכת כדי להגיע ליערות. אחר הוא נפרד מאיתנו וחזר אליו הביתה ואנחנו נשארנו שנינו עומדים בקור ובשלג ושוקלים מה להחליט.

אני רציתי להמשיך בדרך ליערות בחיפוש אחר פרטיזנים אבל הבחורה נשברה ורצתה לחזור לגיטו. אני כמובן ליויתיה כל הדרך וקרוב לשעה 10 בבוקר נכנסנו לעיר. כל הדרך הטרידה אותנו השאלה: כיצד זה הכירה הגוייה שאנחנו יהודים? לבסוף מצאנו את התשובה. התנהגותנו ליד השולחן הסגירה אותנו משום שלא הצטלבנו וברכנו לפני האוכל כמנהג הנוצרים... איך זה קרה שלא חשבנו על זה קודם. הצטערנו בליבנו על חוסר הזהירות...
פתאום נזכרתי בבית אחד שראיתי והיה כל-כך מוכר לי מקודם, כי בבית הזה גרה חברה לא יהודיה שלמדה אתי בסמינר למורים בימי הרוסים. קראו לה תמרה והיא דווקא חיבבה אותי על אף שידעה שאני יהודי. סיפרתי לצפורה בקיצור מיהי תמרה ונכנסנו לביתה. אני לתומי האמנתי שתמרה לא משתפת פעולה עם הגרמנים. בבית פגשנו באימה של תמרה. היא זכרה אותי והתנצלה באדיבות שלא תוכל לארח אותנו מפני שאנחנו יהודים ויהודים חייבים להיות סגורים בגיטו. חוץ מזה גם תמרה שלה היא מסוכנת, כי היא עובדת ב"גסטפו". רק זה חסר לנו חשבתי וצמרמורת עברה בכל גופי... בכל זאת התגברתי וביקשתי מהזקנה להרשות לנו להשאר בביתה עד הערב בגלל הסכנות האורבות לנו בחוץ. היא הסכימה בתנאי שנעלה לבוידם שמתחת לגג. עלינו לבוידם וביקשתי מהזקנה לבל תעזוב את ביתה עד שנלך. ככה למרות העייפות הנוראה עמדנו על המשמר במשך כל אותו היום והקפדנו לא להרדם אפילו לא לדקה אחת ולהקשיב היטב שמא הזקנה תעזוב את הבית...

בערב הגיעה תמרה ואז היא עלתה אלינו בסולם וכשהצגתי את עצמי היא נפלה על צווארי וחיבקה אותי והתנשקנו שנינו ובכינו על גורלינו המר ועל

הכיבוש האכזרי... תמרה הזמינה אותנו למטבח והגישה אוכל חם לשנינו. את ציפורה הצגתי כאחות שלי... כשעה התלחשה תמרה איתי וסיפרה לי בגילוי-לב שהיא אמנם עובדת ב"גסטפו" אבל היא מרגלת למען המחתרת הפרטיזנית. היא גם תשמח לעזור לי אבל בינתיים עלינו לחזור לגיטו ולשוב אליה אחרי שבועיים או שלושה ועד אז היא תגבש תוכנית פעולה איך להבריח אותי ליער אל הפרטיזנים. אחר היא הציעה לנו משכב על הריצפה ודיברה כאילו לעצמה: אחים יכולים לשכב ביחד... החלטנו להיות ערים כל הלילה ולא להרדם שמא תמרה תצא מן הבית ותביא את הגרמנים... אולם העייפות גברה עלינו וכנראה כן נרדמנו כי כשהתעוררנו כבר היה בוקר ולא שמענו כשתמרה יצאה מן הבית. בתודה נפרדנו מהזקנה ויצאנו החוצה. למזלנו מצאנו בסביבה הקרובה קבוצת פועלים יהודים מן הגיטו והצטרפנו אליהם. בעזרתם נכנסנו בערב לגיטו.

הבריחה ליער

-ב-

הצטרפותי לפרטיזנים הרוסים

אמנם הנסיון הראשון שלי לברוח ליערות נכשל, אבל אני לא נפלתי ברוחי לא התיאשתי וגם לא נכנעתי לגורלי... במשך של שבועיים ניסיתי למשוך לצדי את החברים שיצטרפו אלי לנסות שנית ולברוח, אולם לשווא. כולם דווקא יעצו לי לשכוח לתמיד את תמרה ולהתיחס לכל המקרה כאל חלום יפה ותו לא... תמרה הם קבעו פה אחד, היא בוגדת ותטמון לך פח... לכן אם פעם תצא אסור לך אפילו לעבור ליד ביתה. מי יודע כמה גרמנים אורבים לך גם עכשיו מסביב לביתה, אמרו כולם. אולם יום אחד, זה היה כבר בשבוע השלישי, נפרדתי מכולם ויצאתי לבדי לחפש קשר עם הפרטיזנים. עם החברים סיכמתי שאם חלילה לא אחזור בקרוב, סימן שאינני עוד בחיים. אחר הבטחתי לכולם שלא אבגוד באף אחד מהם ולא אמסור שמות, כשיחקרו אותי...

אולם אם אצליח ואצטרף לפרטיזנים, אחזור לגייס את כולם למלחמת הנקם בנאצים. היה זה בשבילי הנסיון החשוב בחיי. יצאתי מן הגיטו במסלול המוכר לי והלכתי ישר לכיוון ביתה של תמרה. כשעה עמדתי וסקרתי את האווירה השוררת מסביב לבית. לבסוף אזרתי אומץ ונכנסתי. להפתעתי הרבה קיבלה אותי אישה צעירה ותינוק בזרועותיה ובחמימות ובאדיבות יתרה הזמינה אותי להכנס לביתה ואמרה בחיוך רחב: אל תציג את עצמך אני חיכיתי לך, כי ידעתי כי תבוא הנה. אחר הסבירה לי שהיא אחותה הצעירה של תמרה. פשוט הן התחלפו בדירותיהן בשל טעמי זהירות, כי גם הן חשדו בי שמא אני אבגוד בהן, במקרה שאפול לידי הנאצים. אחר הגיע בעלה והיא הכירה לי אותו. איזה בן-אדם נפלא היה בעלה. מיד אחרי שיחה קצרה של היכרות כבר התחבבנו שנינו אחד על רעהו ולאות חיבה ורעות נאמנה הוא הגיש לי אקדח קטן למתנה. התרגשתי נורא והתבישתי להודות, שזו הפעם הראשונה בחיי, שאני מחזיק בידי אקדח אמיתי, ושאם אפרק אותו בטוח שלא אצליח להרכיבו מחדש... אחר התכבדנו בשתית וודקה מתוצרת ביתית שקוראים לזה "סמוגונקה"... תוך שתייה דיברנו על תכלית... הוא הכניס

אותי ב"סוד הענינים". גם ציווה עלי לשכוח את עברי בגיטו, כי בעוד יום הוא לוקח אותי ליער. בדרך נהגנו זהירות קפדנית והוא לימדני כל מיני תכסיסי הטעיה והסוואה, התגוננות אישית ושליטה בסכינים והעיקר קריאת מפה טופוגראפית וחידוד החושים ולמידת השטח ועוד. ביער, יעץ לי שאסתיר את יהדותי ושאשתדל למלא את פקודות המפקד.
וכך הצטרפתי לקבוצה של לוחמי מחתרת רוסיים "הזבלודובצים".

"הזבלודובצים"...

"הזבלודובצים" - היו פרטיזנים סוביטיים שנמלטו מגרמניה והתארגנו לקבוצות לוחמים ביערות רוסיה הלבנה ואוקראינה. מטרתם העיקרית והבלעדית היתה להציל את "עורם" ולהשרד בחיים בכל מחיר. הם לא חיפשו מלחמה נגד הגרמנים, להיפך, הם הקפידו מאד להתחמק דווקא מכל מגע עם האויב ומכל פרובוקציה שתגרור אותם לעימות עם הנאצים ובמיוחד הם נמנעו ממלחמה חזיתית. הקבוצה מנתה אז 30 איש ואני הצטרפתי כ-31. הנשק שבידם היה נשק קל בלבד, ז"א, רובה ושני רימוני יד לכל אחד ומקלע כבד אחד על גלגלים. הם לא בנו להם חפירות באדמה מעין בונקרים, אלא שכנו באוהלים שהקימו מענפים של עצי האורן ועל הקור היו מתגברים בעזרת פרוות כבשים שהחרימו מהכפריים שבסביבה. אוכל חם לא טעמו כל החורף. דברי מזון היו סוחבים ממרחקים גדולים שלקחו מן הכפריים והביאום בשקים על גבם עד לבסיסם ביער. כל פרטיזן חייב היה לשאת על גבו חצי שק עם קמח או מנה של 20 קילו בשר חזיר ממולח, או לחם אפוי ותפוחי-אדמה במשקל דומה. מהקמח היו אופים פיתות בקלייה על אש קטנה. פעולת היציאה לשם השגת מזון נקראה בפיהם "הפצצה". ל"הפצצה" היו יוצאים כולם ובהגיעם ליעד היו כובשים אותו ומחרימים מן האיכרים מכל הדרוש להם. התנהגותם היתה כדרך הגנבים...

בדרך-כלל היו האיכרים נותנים הכל ללא כל התנגדות וקרה לפעמים שאדם אחד התנגד, אז היו מאיימים עליו בנשק והאיכר היה נותן כפל כפליים...
הפרטיזנים האלה היו צריכים להיות "מורי" ומהם הייתי צריך לקחת דוגמא איך לנהוג כפרטיזן... מפקד הפרטיזנקה היו חמדן גדול ומחבריו היה מוציא בעורמה כל דבר שמצא חן בעיניו. כך עבר האקדח שלי אליו ובתמורתו הוא נתן לי רובה ישן חשוף קנה שסכנה נשקפה לירות בו. זמן קודם לכן הוזהרתי ברמזים שמסוכן להתנגד למפקד... בלית-ברירה, הבלגתי ושתקתי... המפקד אמר לי גם שבקרב אשיג לעצמי רובה חדש מגרמני שיהרג. בינתיים עברו חודשים ואני הסתובבתי עם הרובה בעל הקנה החשוף שחשף אותי ללעג ולצחוק בעיני חברי. בתחילה קראו לי מישה בעל הרובה עם הקנה החשוף. אחר קיצרו: ל"בעל קנה חשוף", ובסוף נדבק לי השם: "קנה חשוף". "גולוסטבולקה" ברוסית... גולוסטבולקה בוא הנה! גולוסטבולקה לך לשם! גולוסטבולקה שב, גולוסטבולקה קום, רוץ וכו'... הוי כמה זה חרה לי וכאב לי נורא. אבל הבלגתי... אולם בליבי עמוק ידעתי כמה טוב שהם לא יודעים שאני יהודי. רק הנימה האנטישמית חסרה לי כתוספת

בימי כפור שכבנו מכורבלים בעורות הכבשים ימים ולילות כמנהגם של הדובים ביער. להפצצות יצאנו בלילות של סופות שלג, כי השלג הנופל היה מטשטש אחרינו את עיקבותינו. במבצע ההפצצות היינו אורזים גם לבנים וגרביים ובגדים נקיים של הגברים בכפר ולוקחים לעצמנו, כי שלנו היו מלוכלכים נורא ושרצו כינים במליונים. אולם למרות שנהגנו כשודדים וגנבים בכל זאת מצפוננו נשאר בעינינו ללא פגם כי התגאינו בזה שהשתייכנו ללוחמי החרות לנוקמים פרטיזנים... מעמדי בין הלוחמים היה חזק כי שימשתי להם לוחם המקשר בין המפקדה שבעיר לבין היער. לשליחויות האלה קיבלתי תמיד בחזרה את האקדה שלי. פעם הלכתי להעביר מסר סודי לאורלוב הלוא הוא גיסה של תמרה, האיש שבהמלצתו נתקבלתי לפרטיזנקה. במסר נתבקש אורלוב לספק ללוחמים תחבושות ותרופות להורדת חום וגלולות נגד מלריה בשם כינין. אורלוב התקשה להשיג את הדברים ואז הצעתי את עצמי ללכת אל הגיטו ולהשיגם. הרשות ניתנה. אשתו מריה, גזרה לי 2 מגן-דוד צהובים ויצאתי עם הטלאים הצהובים בכיסי לחפש דרך להתגנב לגיטו. בקלות מצאתי באחד הרחובות קבוצה של יהודים שניקו את השלג ברחוב, הצטרפתי אליהם ואיתם נכנסתי לגיטו.

הבית ברחוב יורוביצקה 18

בדירה מצאתי את פסיה השמנה ואת לייזר ואת מניה, שלהם מסרתי את מפתח הדירה. הוי כמה הם שמחו לראותני חי בריא ושלם. ישבנו יחד וסיפרתי להם עלי ועל החברה ביער ועל התנאים הקשים ועל המחסור בתרופות מסויימות שביקשתי מהם לספק לי אותם מהר מאד כי עלי לחזור לבסיס שלי ביער. מלאי תקווה שבאחד מן הימים אבוא להוציא גם אותם מן הגיטו ואולי בעזרתי יפתח שביל צר להברחת יהודים ליערות, הם יצאו בבוקר בשמחה לחפש בשבילי את הדברים שביקשתי ואני נשארתי בינתיים לבדי בדירה. כשהסתכלתי סביבי התפלאתי כל-כך על שמכל הריהוט שהיה בדירה לא נשאר זולת המיטה הזוגית, השולחן העגול ושרברב קטן במטבח. כל הכיסאות והארונות נעלמו ואינם. מיד הבנתי שהחברה השתמשו ברהיטים להסקה ולצורכי בישול. בבית היה קר נורא, לכן העדפתי לצאת החוצה כי בחוץ היה פחות קר מאשר בבית. בחצר פגשתי באישה צעירה אחת שקידמה את פני בחיוך מתוק וחושני ומזמין כאילו... מיד נדלקתי עליה והיא התקרבה אלי והושיטה לי את ידה החמה לשלום... אני רגינה ביבר, אני הכרתי אישית את הבעלים של הדירה שלך, אמרה ונכנסה לדירתי. סגרתי את הדלת אחריה והצעתי לה לשבת על המיטה, והתנצלתי על כי אין לי כסאות כבר. היא ביקשה שאשב על ידה על המיטה. אז היא סיפרה לי על בעלה שחטפו אותו הגרמנים בשבת השחורה ומאז נעלמו עקבותיו, והיא נשארה לבדה. ה"עגונה" קוראים לה כולם אבל היא מסתדרת איכשהו. אני הסברתי לה שאני האפוטרופוס על הדירה ועלי יהיה להחזירה לבעלים כשהמלחמה תסתיים אם נחיה. היא סיפרה לי עוד שלפני הכיבוש כל הדירות בכניסה 18 היו שייכות לבעלה ובדירה

המפוארת שבחזית היתה גרה עם בעלה. רק כשקם הגיטו נתפסו כל הדירות ועכשיו היא עצמה גרה בחדר קטנטן שאין בו אפילו תנאים להתרחץ כראוי. אמרתי לה אם-כן תתרחצי אצלי. וכך זה התחיל...

מאז רגינה כבר עברה לגור אתי בדירתי וסיפקה לי "אהבה" ללא תנאים וללא הגבלה... רגינה היתה אישה מושכת, סקסית וחברה טובה מאה אחוז... ובחברה היתה תמיד נשית, עליזה, מבדחת ושרה על אהבות, תשוקה ותאוות בשרים מגרה... גם שמלתה שלבשה בעלת המחשוף שבה "הנגלה חשף את מרבית הנסתר" העידה על עודף של תאווה ותשוקה מינית המגרה גברים ומקניטה נשים... אבל מאז שהיתה שלי, היא נשבעה להשתייך רק לי...
ואם יקרה נס ובעלך הראשון יחזור, עם מי אז תעדיפי להשאר, שאלתיה. איתך היתה חותכת ללא כל היסוס, אתגרש ממנו ואתחתן איתך, והיתה מעריפה לי נשיקות חמות וחיבוקים.

לאחר התיעצות עם החברים שלי מן המתחרת גיליתי לה מי אני ועל תפקידי כמקשר בין הפרטיזנים שביער לבין המחתרת שבעיר. אז מיד היא עזבה את משחקי ה"אהבה" שלה אתי. התנהגותה נעשתה רצינית ביותר ויחסה אלי הפך להיות "אמהי" יותר. הגיבור שלי, היתה מחמיאה לי, ולחברים שלי היתה אומרת אני האישה הגאה ביותר בעולם כי יש לי "גבר" והוא פרטיזן, והיא נשבעה והבטיחה בנאמנות, להיות "עזר כנגדי" בטוב וברע, פרט ללחימה ביערות. היא פחדה מאד מהרעיון שיום אחד, אבוא לקחת אותה ליער. היא פחדה להיות פרטיזנקה ואני לא לחצתי עליה ולא דרשתי זאת ממנה אף פעם. רגינה מצאה חן בעיני כפי שהיא, גם כשפחדה מאד ללכת ליערות. בעיני היא נראתה נפלא. שיער שחור מתולתל, עיניים שחורות יפהפיות, חיוך ערמומי מתוק המגלה שיני פנינים, פנים חלקלקות ונעימות מאד. ממוצעת קומה ועגלגלה במקומות הנכונים... שווה חטא כפי שאומרים בפולנית: ורטה גזשחו...

גיבורי המחתרת

שמי המחתרתי בחוץ לגיטו היה אז "מישה גוטוב", ובגיטו "קוריר". כמקשר בין היער והפיקוד העליון בעיר יצא לי כל אחת לשבועיים בערך לעזוב את ה"זבלדובצים" ולהעדר מן היער במילוי שליחויות שונות ומסוכנות. כמובן שכל פעם שנזדמן לי להיות בעיר אצל אורלוב ניצלתי כדי לקפוץ לגיטו ולהפגש עם החברה ובעיקר להיות עם רגינה...

המפקדה הראשית העבירה דרכי הוראות סודיות לחברי המחתרת בגיטו ועזרה בהכנות למרד ואף הזרימה נשק והציעה הדרכה צבאית. בדרך מקורית מאד הוברח הנשק לגיטו מוסתר בפחם להסקה שסופק לבית-חולים לחולי טיפוס. את הרובים היה מקבל חבר התנועה המחתרתית אחד בשם אהרון ארטשאסט. הוא

גם היה המוח המתכנן של המרד. לילה אחד אני אישית אספתי רובים שהשליך אותם מעבר לגדר בית-החולים, שם פעל אהרון כשומר לילה ורק לו היתה הגישה למחסן הפחם... כמובן שהקבוצה המחתרתית שלנו לא היתה היחידה והבלעדית שעסקה בהכנות למרד. מפקד הקבוצה היה לוזר קרולר מהורודוק, שהיה בחור כארז, אמיץ וגיבור וידע לטפל בכל סוגי הנשק, וגם עבר צבאי היה לו. לצידו פעלה חברתו מניה. מניה היתה מהנדסת בנין במקצועה. "חברהמנית" ממש גבר לענין... היא הצטיינה בתכנון ובבנית בונקרים וגם עסקה בגיוס מועמדים לפרטיזנקה ביער. היתה עוד חברה פעילה מאד שקראו לה "פסיה השמנה". פסיה עבדה ביודנראט כמחלקת תלושים למרק חינם לנצרכים. עליה הוטל "לגנוב" תלושים למרק ולהמציאם לחברי המחתרת שיהנו ממרק חם חינם. רעיה גוטמן היתה מזכירתו של סובוטניק ביודנראט והיא העבירה יום יום ללוזר, מפקד המחתרת, הרבה מידע סודי ודיווח שוטף על תיפקודו של היודנראט ועל תוכניות הגרמנים.

בדירה שלי ברחוב יורוביצה 18 היתה המיפקדה ומתחת לריצפה בנתה מניה את הבונקר ששימש מחסן לנשק המיועד למרד. בדירה גרו לוזר ומניה, פסיה השמנה ורגינה. לכל אחד מאלה היה מפתח לדירה. פעם אחת גילה לי לוזר ששני רובים שלנו שהוסתרו בבוידם של דירתה של רעיה גוטמן, נעלמו... יעצתי ללוזר לטמון באותו בוידם כמה מקלות ארוזים בשק, ולשים מעקב על האתר יומם ולילה. כך נתפס "הגנב". היה זה בחור צעיר יליד קרינקי. תיכף בחקירה הראשונה נשבר הבחור וגילה את שם שולחו... תחת איומים והפחדה הוא שוחרר בתנאי שיפגיש אותי עם מפקדו שהיה יושקה קווה, מזכיר המפלגה הקומוניסטית היהודית בכבודו ובעצמו... זמן רב חלמנו על מגע עם ה"דג" הזה... יושקה קווה היה גם המנהיג המוסכם על כל תנועות המרד בגיטו. כמקובל נעשו סידורים קונספירטיביים משני הצדדים וסוף סוף נפגשתי יום אחד עם יושקה קווה בפינת הרחובות קופיצקה ויורוביצקה. האיש הרשים אותי מאד ושמח להכירני וקיבל ממני את המסר מאורלוב על הרצון להיפגש איתו ולפעול במשותף. כמובן סוכם בינינו שלהבא לא ניפגש יותר אישית מטעמי בטיחות, ובהקדם האפשרי יוחזרו לנו 2 הרובים שנעלמו... מאז עברו הרבה ימים של ציפיה והקשר לא חודש...

לוזר ואני חשנו כל-כך מרומים וכעסנו על עצמינו... יושקה ואנשיו הצליחו "לעבוד עלינו"... והם גם נשארו עם הרובים... בינתיים אורלוב ואנשיו עמדו בהבטחותיהם ותוך זמן קצר סופקו לנו כל 50 הרובים וכמות עצומה של כדורים ואהרון ארטשסט הצליח להבריחם אלינו. אולם יום אחד התיצבה אצלנו בדירה אשתו של אהרון ובישרה לנו שבעלה לקה בטיפוס וחייו בסכנה. לוזר ואני הלכנו לבקר אותו בבית-החולים ושם נפרדנו ממנו לתמיד... אהרון נפטר מטיפוס שנדבק בבית-החולים בעת מילוי תפקידו. על-יד קברו הפתוח נשבעתי להמשיך בדרכו ולנקום את מותו. אהרון ארטשסט היה בן 24 במותו. יהיה זכרו ברוך.

בדצמבר 1942 הוצף הגיטו בעדויות אין ספור על חורבן כל הקהילות היהו-דיות שבסביבה, ועל סופם הטראגי שמצאו כל היהודים שהובלו לטרמבלינקה בחושבם שזהו מחנה מעבר בו יעברו חיטוי... לבי נשבר בקרבי על בני משפחתי שנשרפו בטרמבלינקה וידי קצרה מלהצילם. צערי היה עמוק מנשוא. התמרדתי בנפשי והתלבטתי בשאלת של אמונה ומציאות אלוהית ביקום... אמא, בניה וכל משפחתי במה חטאו, שאלתי, ולמה דווקא בי רצה הגורל ונשארתי בחיים?... ומהו ומיהו הגורל? ואולי חזרה בתשובה צריכה להיות התשובה? אולם הזמן לא היה לפילוסופיה ולתיאולוגיה. הרוח הצעירה שנשארה בי עזרה לי למתוח קו חדש לפעולה לחיים חדשים ולא להתפס למרירויות, גם לא לחזור בתשובה להדליק נרות נשמה, לשבת "שבעה" ולקונן ולאמר קדיש. יש קדיש על רבנן ועל קדושים, קדיש שלם קוראים לו, אבל לקדיש על עם שלם אין מחבר... ספק אם הקדיש והחזרה בתשובה יהיו לי לנחמה על אבדן עמי?... אז בחרתי בדרך הנקמה...

יום אחד הופיע בחוצות הגיטו בחור צעיר כבן 22 שהעיד שברח מטרבלינקה. הרבה אנשים התקהלו מסביבו ושמעו מפיו סיפורי זוועה, עדויות על מחנה הריכוז וההשמדה טרבלינקה. הוא סיפר על הרכבות המובילות את היהודים האומללים לדרכם האחרונה, על ההפרדה שקוראים שם "סלקציה" ועל בנין "המרחץ" המדומה שבו מחסלים את הקורבנות בחניקה בגז ועל כבשני המשרפות ועל זה שציוו על כולם להתפשט ולארוז את הבגדים בחבילות קטנות ולקשור נעל לנעל ולהעמידם בזוגות ולקנות תלוש רחצה וחיטוי, ועל השוטר האוקראיני שהתקרב אליו ברגע האחרון וקרא לו להתלבש בשעה שכל בני משפחתו הגברים נדחסו כבר בינתיים לאולם הגדול שבו היו "המקלחות" והדלתות נסגרו הרמטית ואחר נודע לו שאלה היו תאי הגזים והמשרפות. אז הוא הערים על הגרמנים וכשעבד בתחנת הרכבת והעמיס קרשים על הקרון הוא ניצל את ההזדמנות ובחסות הערפל הכבד הוא ברח משם וחזר לגיטו, כדי לספר את האמת ולהזהיר את כולם מפני הסכנה הנשקפת לכולנו...

היהודים שמעו ושמעו ולא האמינו. נטרפה דעתו של הבחור, אמרו הוא ירד מן הפסים... הוא משוגע וחסר דעת... זה לא יאומן, קבעו "החכמים" פה אחד ועזבו אותו והתרחקו ממנו... מוטב לא לשמוע. אחד מחברי ראה אותו ולקח את הבחור אלינו לביתי. גביתי ממנו עדויות רבות ומכיוון שהוא הסכים להצטרף לפרטיזנים לקחתי אותו ליער אל הזבלודובצים. יחד איתו עברתי את כל המלח-מה. אולם בקרב האחרון שבו אני נפצעתי קשה, גם הוא נפצע קשה ומת מפצעיו ולא זכה לראות את סוף המלחמה. גיבור גדול היה הבחור.קראו לו מוטל איזבוצקי והיה יליד מיכלובה. וצוואה השאיר לי הגיבור: לספר ולספר ולהרבות לספר על השואה, על המרד והמרי ועל הגבורה של היהודים לוחמי חרות האנושות. חבל על דאבדין ולא משתכחין...

שמחה מדרש היה שמו היהודי וביערות ענה לסמיון. שמחה ידע על טרבלינקה ועל כן הוא קפץ מהקרון בדרכו האחרונה. הגרמנים ירו אחריו והוא חטף 5 כדורים בבשר הרך בשוק הימני ונפצע קל. פצוע וזב דם הוא זחל עד שמצא מחסה בגורן אחד והסתתר שם כשבוע ימים וחי על ביצים בלבד עד שהפצעים התיבשו ומאז הוא הסתתר בכל מיני מרתפים ובגרנות וניזון מן ההפקר...

לבסוף מצאו איכר אחד, שהיה בן אדם ישר ועזר לו להצטרף לקבוצת פרטיזנים. היו אלה הזבלודובצים. שמחה לא גילה להם שהוא יהודי וסיפר שהוא טטרי שברח מהשבי הגרמני. (הטטרים הם נימולים כיהודים). הוא נצטווה להמשיך איתם. סופת שלג השתוללה אז ביער והוא בקושי רב עמד בקצב ההליכה. בחניה הראשונה הוא נרדם ומכיוון שהיה האחרון בשורה שכחו הפרטיזנים להעירו והוא נשאר ישן בשלג וכמעט קפה מכפור. למזלו הרב עברה באותו שביל קבוצה אחרת של פרטיזנים ומצאו אותו והעירו אותו ושאלו וחקרו והוא באחת שהוא פרטיזן מקבוצת הזבלודובצים. אבל מכיוון שלא ידע את הסיסמה וגם לא את שמו של המפקד הם האמינו שהוא מרגל גרמני המתחזה לפרטיזן ואז הם החליטו להובילו למפקדה שלהם ולהעמידו למשפט. מכיוון שהוא הבין שהסתבך בצרה הוא ברח וזהו... אולם בבוקר עצרו אותו שני פרטיזנים חמושים, בדיוק בשעה שחצה קרחת ביער שהיתה בשליטתם. על השאלה מה הוא מחפש ומי הוא בכלל? - הוא השיב שהוא אחד מהזבלודובצים. צחקו השניים ואסרו אותו והביאוהו למחנה וקשרו אותו לעץ. שעה לאחר מכן חזרנו מ"הפצצה" והתפזרנו כל אחד לאוהלו. פתאום הגיעו לאוזני קטעי דברים כמו: גיטו ביאליסטוק, קפץ מהרכבת, אני יהודי ועוד... מהר יצאתי מהאוהל לראות מה קורה. כשראיתי את האסיר הקשור לעץ ואת המפקד חוקר אותו ומקלל ורוגז ומאיים... התקרבתי למקום וניסיתי לדבר באידיש והוא ענה לי והסביר את עצמו ואז הוא שוחרר לפי המלצתי ועבר לאוהלי על אחריותי. לימים סמיון התחבב על כל החברה ביער ונשאר פרטיזן לכל דבר. לצערי הוא לא זכה להשרד בחיים וקרוב לסוף המלחמה הוא נפצע קשה ומת מפצעיו בחזית הפרוסית.

המחנה הבינלאומי

בסוף ינואר 1943 נפגשתי עם שליחו של יושקה קווה עם הבחור מארק. מארק מסר לי בקשה לקלוט 30 יהודים שנמצאים כבר ביער ומפחדים לפעול כקבוצה יהודית נפרדת ורוצים להצטרף לזבלודובצים. כולם עברו אימונים בנשק והם נמצאים ביער במרחק של כעשרה קילומטרים מהזבלודובצים. הדבר נראה לי יפה וביקשתי רק להוועץ עם המפקדה. אחרי יומיים קיבלתי תשובה חיובית ואורלוב הזמין אותי ואת מארק ליער לשם ביצוע האיחוד. 30 היהודים הצטרפו למחנה הזבלודובצים ופעלו תחת פיקודו של שכרוב והמחנה תוגבר וכל הצדדים

יצאו מרוצים מהאיחוד.

באביב 1943 הטיל עלי אורלוב משימה חדשה והיא לשחרר 80 שבויים רוסיים ממחנה עבודה. השבויים סללו כביש והגרמנים היו מרשים להם בשעת הפסקת הצהריים להתפזר ולבקר בבתים הסמוכים לכביש ולאכול ולנוח בבתי הכפריים שבסביבה. בימי ראשון לא עבדו והשבויים היו מקבלים מעין חופשה לכל היום והיו רשאים לבקר בבתים הקרובים למחנה ולבלות עם בני המקום כל היום. עם ערב כולם היו חוזרים למחנה. כחודשיים לקח לי לארגן את השבויים ולהכשירם לבריחה. לפי התוכנית היה עליהם ביום הבריחה פשוט לצאת מן המחנה שלהם כמנהגם תמיד ולהתפזר בסביבה ואחר לברוח ליער הסמוך ושם נחכה להם עם כוח גדול של פרטיזנים. הכל דפק כמתוכנן רק במקום שיבואו כל 80 השבויים הגיעו אלינו ליער רק 23 מהם ואחרי שחיכינו להם עד הערב ויותר לא באו, התקפלנו ועזבנו את השטח. זה היה ביום ראשון ב-2 במאי 1943. לאחר יומיים נודע לנו שהגרמנים הרגו את 57 השבויים שנשארו בידם. מאז אותו מאורע היסטורי כל ה-23 התקשרו אלי בכל נפשם ודאגו לי מאד ואף הפצירו בי שלא אסתכן יותר ושאפסיק בכלל ללכת בשליחויות לעיר ולגיטו ושאשאר איתם ביער.

עסק ביש...

העסק עם ה"זבולדובצים", השידוך לא הצליח במיוחד. החברים הפרטיזנים לא הצטיינו במיוחד באהבת יהודים וירח הדבש לא ארך הרבה. מהר מאד התחילו כל מיני מחלוקות, חיכוכים ומריבות. כשהייתי נוכח יישרתי את הסיכסוכים ברוח טובה ולא נתתי למריבות להתפשט ולקבל ממדים מסוכנים, אולם כשהחיים נעשו לבלתי נסבלים על כולם והפרטיזנים "הגויים" הטיחו על היהודים גם האשמות של חשדות של בגידה ממש, הגיעו הדברים לברוגז אמיתי. ושלושים היהודים עזבו את הזבלודובצים ועברו לפעול כפרטיזנקה יהודית עצמאית. הדבר קרה בהעדרותי והוא נודע לי רק כשחזרתי מן העיר כמובן אל מחנה הזב-לודובצים. כך נשארתי אני לחיות יהודי אחד עם גויים והצטערתי מאד על המקרה המביש שקרה. אחד השבויים ששחרתיו חיווה בסתר את דעתו שהזבלו-דוצבים הם כולם שונאים יהודים והם הציקו לפרטיזנים היהודים בכל מיני בדיחות עוקצניות, מעליבות ואנטישמיות והשתמשו בעלילות שווא. פתאום גיליתי שנקלעתי למצוקה נפשית ואז חזרתי לגיטו ודיווחתי על המקרה לחברי. הוחלט לשלוח ליער מהר ככל האפשר כמה מהחברה שלנו כדי שלא אהיה היהודי היחיד במחנה. אני אישית ראיינתי שני מועמדים וקבעתי איתם שאני אישית אלווה אותם ליער. ככה סוכם... אולם באותו לילה כשכל החברה הלכו ונשארתי רק עם רגינה בבית, לפתע 2 שוטרים יהודים דפקו חזק בדלת ובתריסי החלונות וציוו לפתוח להם את הדלת, כי באו לעצריני. פתחתי. מיד פקדו עלי להתלבש ולהתלוות אליהם למשטרה. התניתי איתם שאלך רק בתנאי שקודם נלך יחד לראות את אבא פורמן שהיה חבר ביודנראט ובן דודה של אמא שלי. השוטרים הסכימו והלכנו כולנו לדירה של פורמן. הערתי אותו ואמרתי לו שהנה לוקחים

אותי למשטרה. אבא יעץ לי ללכת ולא לדאוג. יהיה בסדר, אמר. הלכתי עם השוטרים ונכלאתי בתא נפרד שבכלא בגיטו. כל הלילה חשבתי כיצד זה קרה שעלו על עקבותיי? מי יכול להיות המלשין? עם בוקר רציתי לוודא מה יעלה בגורלי? אולי כדאי לנסות לברוח? פתאום צעקתי בקולי קולות שאני צריך דחוף לשירותים שוטר אחד התקרב אלי ואמר שאעשה על הריצפה... אז הבנתי שמצבי בכי רק ונשקפת סכנה לחיי כי יסגירו אותי לגסטפו כדרך כל הכלואים...

תקווה אחת תליתי באבא פורמן שיבוא לשחררני. וכך אמנם קרה. בשעה 11.30 בבוקר בא לכלא מפקד המשטרה איסק מרכוס ואמר לי שהוא יודע עלי הכל... וכי הוא עוד מעט יצווה לשחרר אותי, אבל שאבטיח לו לשמור בשבילו מקום ביער ברגע האחרון לפני שיחוסל הגיטו ושלא ישפט כמשתף פעולה עם הגרמנים והראיה שהוא יודע שאני פרטיזן והוא משחרר אותי... כמובן שהבטחתי לו... ושנינו יצאנו מן הכלא וברחוב נבלעתי בין ההמון... למחרת נמלטתי מהגיטו קיוויתי שעוד אספיק להוציא מן הגיטו את כל חברי, אבל זאת היתה כבר הפעם האחרונה שעזבתי את הגיטו והפעם לתמיד...רק השניים שהצטרפו אלי ויצאו אתי, זכו להשרד בחיים והם לייבעלע דרוגיצנסקי מפורזובה ומוטל הספר מאוגוסטובה.

הנהירה למזרח

בספטמבר 1943 התיצב לראשונה ביער צנחן רוסי שהכריז על עצמו כמפקד של כל הפרטיזנים שבאיזור וציווה לכל הקבוצות הקטנות להתאחד לחייל פרטיזני גדול תחת פיקודו ולנוע מזרחה לאיזור יערות ביאלוביזש ולהתארגן לכוח עצום שימנה כעשרת אלפים לוחמים. מישה קראו לו ואנחנו קראנו לו מישה הצנחן (דסנטניק). מישה הצנחן לא הכיר בסמכותו של אורלוב והוא ארגן תוך ימים ספורים בלבד מחנה של 175 פרטיזנים ויצאנו לדרך. כמפקד הוא התעניין בכל אחד מאיתנו ורצה לדעת מי הם חייליו. כשנודע לו שאני יהודי, אמר: אני לא צריך יהודים... אז אמרו לו שאני יהודי לא ככל היהודים, שיש לי זכויות וששיחררתי רבים מהפרטיזנים ממחנה שבויים. אמר: לא משנה, הוא לא ילך איתנו... אז יצא אחד מה-23 להגנתי ואמר: אבל הוא סנדלר ורמז לי לשתוק. סנדלר, אמרת, אם כן שיצטרף אלינו, כי נזדקק לסנדלר וכך נשארתי בקבוצתי. אותו דבר היה עם היהודי השני שהומלץ כספר והשלישי זכה להישאר בקבוצה כי הצליח לתפקד כ"גוי" לכל דבר. הוא ידע להשתכר כמו גוי, לקלל ולגדף כמו גוי, ולהכניס בוקסים ולהרביץ כמו גוי וכך זכה למעמד כשווה בין שווים. לא אחת הוא קילל גם אותי וצעק עלי: יהודי מלוכלך, פחדן, וקילל את אמי כמנהג הגויים ולא יכולתי לעצור בעדו. כולם צחקו ונהנו מהתנהגותו וכך הצליח לעבור את המלחמה.

בדרכנו למזרח נתקלנו בגרמנים שארבו לנו, והיו נפגעים, הרוגים ופצועים משני הצדדים. במקרה אחר כשעמדנו פעם לחצות את מסילות הברזל השתמשנו במדריך מקומי שבגד בנו ועלינו על מארב גרמני. אחרי קרב קצר נאלצנו לסגת

ובידינו היה פצוע אחד קשה. לפי פקודת המפקד החדש "הצנחן מישה" העברנו את הפצוע על גבעה קרובה והשארנו אותו עם עוד שני פרטיזנים לדאוג לו ולהגן עליו. באותו לילה המשכנו בדרכנו וחצינו את פסי הרכבת במקום אחר ואחרי לילה מיגע ובאפיסת כוחות הגענו ליער ושכבנו על הארץ לנוח. כמובן שכולם נרדמו ושקעו בשינה עמוקה. אז בא אלי המפקד והעיר אותי ושלח אותי לשמירה אל מחוץ למחנה. יצאתי מן המחנה ותפסתי עמדה הצופה אל "קרחת" ביער. פתאום לתדהמתי נתגלה לעיני המפקד שלי והטיח בי אשמות שמצא אותי ישן וגם לא ראיתי אותו כשיצא מן המחנה ונטפל אלי שהפרתי את כללי המשמעת ודבר כזה הוא חמור מאד כי באותה שעה שלא שמרתי יכלו הגרמנים להתנפל עלינו ולשחוט את כולם...

ניסיתי להגן על עצמי ושיקרתי וטענתי כי לא נרדמתי בכלל וכי ראיתיו כשיצא מן המחנה ולא דרשתי ממנו את הסיסמה כי ידעתי מיהו... המפקד עזב אותי בכעס ונכנס למחנה והקים את כולם ואלי נשלחו שני פרטיזנים חמושים שלקחו ממני את רובי ואת חגורתי עם המחסניות ואסרו אותי וקשרו אותי לעץ כנידון ליריה... המפקד העמיד למולי כיתת יורים שדרכו את נשקם. הבנתי שזהו סופי... פחד המוות תקף אותי וטישטש את מחשבותי... עמדתי מול הרובים ורציתי שזה ייגמר מהר... קהות חושים תקפה אותי ויותר כבר לא שמעתי ולא חשבתי... רק כאשר שיחררו את הכבלים כאילו התעוררתי וחבר אחד משך אותי ולחש לי באוזני: טוב שניצלת, בוא תשכב לנוח קצת. אחר סיפרו לי חברי שאחרי שהמפקד גזר עלי גזר דין מוות ביריה, יצא להגנתי אחד מה-23 וסיפר למפקד על עברי והעיד על חלקי במבצע שיחרור ה-23 שבויים שהוא היה אחד מהם וביקש בשם כולם חנינה למעני. החנינה ניתנה ואני ניצלתי... ומאז נצמדתי לקבוצת ה-23 ובזכותם הצלחתי לסיים את המלחמה ולהשאר בחיים.

הנהירה למזרח עוד נמשכה עד בוא החורף. עם השלג הראשון הגענו למחוז חפצנו וצורפנו למחנה ה"סובורובצים" שפעלו בביצות פולסיה על גדות הנהר ישולדה והתמקמנו בכפר ספורובה. מפקדי החדש היה גוי צעיר בגילי, בן-עירי והוא התידד אתי והגן עלי ושעות על שעות וימים על ימים היינו מתחלקים בזכרונות מילדותנו בסביסלוץ עיירתנו המשותפת שהוא כה חלם לזכות לחזור אליה לאחר תום המלחמה. גרישה זבירוכה קראו לו. הוי כמה הוא השתתף בצערי על שכל בני משפחתי הושמדו בטרבלינקה ולא נשאר זכר כלשהו מאף אחד מהם... לגרישה עצמו היה לו צער אישי משלו. את אמא שלו רצחו הגרמנים לאחר שבן-דודו, סירוזשה, שהצטרף למשטרה הגרמנית, הלשין על דודתו (על אמא של גרישה) שבנה גרישה הוא מפקד בפרטיזנים. גרישה אמנם לכד את בן-דודו ונקם בו והרגו, אבל הצער בליבו נשאר והוא הוסיף להתאבל על אמו שנרצחה, במשך כל ימי חייו.
השותפות הזאת לגורל האכזרי ליכד את שנינו כאחים לצרה...

יוסף לוין
(קטעים מתוך יומנו)

... כשבוע לפני כניסתו של הצבא האדום, נשארנו ממש בלי כל שלטון מקומי. הנוער היהודי התחיל אז להתארגן להגנה עצמית ולשמירה על רכוש החנויות בשוק (די ביידלעך) מסכנת ביזה, ע"י הכפריים. אווירת הפוגרום שריחפה באוויר נפסקה מיד עם כניסתם של ראשוני החיילים הרוסיים. במו עיני ראיתי איך ברחובות התחבקו האנשים והתנשקו עם החיילים הרוסיים. אולם הצבא האדום כמשחרר אכזיבנו מהר מאד. חל מהפך קיצוני במבנה החברתי של היהודים. מעמדם התמוטט, על שום שלא היו פרולטרים וגם לא עובדי אדמה. כמקובל רובם היו סוחרים, חנוונים, רוכלים ובעלי מלאכה עצמאיים שנחשבו לפי החוקים החדשים כ"זעיר בורגנים, מנצלים ופרזיטים". אבל לפחות האנטישמיות פסקה. דם יהודי חדל להיות הפקר. לאבות העיר התמנו בני הזוג וינר - הלוא הם פסח ואשתו (די געלע) שניהם היו אסירים פוליטיים שישבו כחמש-עשרה שנה בבתי-הסוהר בפולין.

מרגשת מאד היתה פגישתם עם בנם שנולד בבית-הסוהר והוברח לרוסיה. לאט לאט כולם התרגלו למשטר החדש, למסים הכבדים על אחזקת פרה או סוס דבר אסור ומנוגד לחוק. על אף הכל רבו הפעילים המרקסיסטים גם מבני הנוער היהודי. לצערי "השחרור הסוביטי" התחיל בביתנו בכי רע; אבי נדון על לא עוול בכפו לשנת מאסר ואחי יצחק שהתערב ורצה לרצות את המאסר במקומו נאסר גם הוא. אותי בינתיים גייסו לצבא. שרתתי יחד עם חברי מוטל חמלניצקי. את המלחמה עברתי ברוסיה. באוגוסט 1948 עזבתי את טשקנט וגרתי עם משפחתי בעיר ורוצלב בפולין. שם נפגשתי עם ברל אורלובסקי מהכפר אוליבוד. ברל היה גיבור, פרטיזן ואיבד את רגלו בקרב. ממנו שמעתי על חיסולם של 292 נבחרי בני עירי שנטבחו ביער וישנביק, ועל סופם הטרגי של הנותרים שגורשו לוולקוביסק ואחר לטרמבלינקה. הוא מסר לי על אליעזר נזביץ שהסתתר אצל משפחת נוצרים מרחוב הכלבים. אולם באחד הלילות הוא נתפס וחוסל. על שיינדעלע אולקניצקי הוא סיפר לי שהיא הסתתרה בביתו של גוי שקראו לו בזרוק. גם היא נתפסה וחוסלה. ברל סיפר על התנאים הנוראים בגיטו סביסלוץ ועל מחנה וולקוביסק משם הוא ברח והצטרף לפרטיזנים.

אני יהושע גרשוביץ (שוקע)

נולדתי בשנת 1917 בסביסלוץ והייתי עד שנת 1932 בעיירתנו. באותה שנה (1932) הצטרפתי אל אבי באחוזתו ורוסוב - ע"י וילנה. שם נתקלתי בעולם חדש ובתים חדשים, ב-1937 התייצבתי לשרות בצבא הפולני ושירתתי עד פרוץ מלחמת העולם השניה, בספטמבר 1939.

השתתפתי במלחמה נגד הגרמנים ונפלתי בשבי. בשבי הייתי במשך שלושה שבועות, והנה קרה הנס: החליפו אותנו בתושבים גרמנים מקומיים - הם "הפולקס-דויטשן". חזרתי לסביסלוץ דרך ביאליסטוק ובה שהיתי שלושה ימים בלבד, היות וההורים היו באחוזה ע"י וילנה. דודי לייבה מרגלית ליווה אותי לווילנה ודרך נמנצין לאחוזה. ההתרגשות היתה גדולה. כולם באו לראות אותי - גם המקומיים וגם תושבים מהסביבה.

לווילנה ולמחוזות נוספים בפולין נכנסו הרוסים לאחר הסכם בין גרמניה ורוסיה. הרוסים החרימו את האחוזה וחלקוה לעובדים. גם אבי קיבל חלקה לעבוד וכן פרה וסוס. כמובן שלאבא נתנו את הסוס הגרוע ביותר.

אחרי כחודשיים "שחררו" הרוסים את הארצות הבלטיות. כידוע, היתה ווילנה פעם בירתה של ליטה וכעת מסרו אותה הרוסים לליטאים. במקרה הייתי בווילנה כשהצבא הליטאי נכנס לווילנה. עם בואם של הליטאים התחילו החיים להסתדר ואנו קיבלנו בחזרה את האחוזה. אבא קנה סוסים חדשים והתחלנו לעבוד, כאילו דבר לא קרה. היתה לנו שנה טובה מאד.

אשתדל, בקיצור, לתאר את חיינו באחוזה "וירוסוב". באחוזתנו, נוסף לעובדים החקלאיים, היתה גם טחנת-קמח. אותה שנה שהיינו בשליטתם של הליטאים - היה חורף קשה ביותר וכל הנהרות קפאו. הטחנה שלנו נאלצה לעבוד 24 שעות ביממה. כעבור 10 חודשים נכנסו שוב הרוסים לליטא ו"שחררו" אותה. מיום זה התחילו צרותינו. ביוני 1941 פרצה המלחמה בין רוסיה לגרמניה והגרמנים, בכוח גדול, נכנסו לליטא והתקדמו מזרחה. כעבור כמה שבועות, הגרמנים עם הליטאים ריכזו את כל היהודים בגטו. משפחתנו עברה לווילנה לוילוקומפיה. שהינו במקום זה עד שרכזו את כל היהודים לגיטו וילנה. חזרנו לכפר על-יד האחוזה. אני הייתי אצל ליטאי ששמו היה ז'ומטיס ועבדתי בשדה. הוא היה מרוצה וכן אני. כעבור חודש ריכזו הליטאים את היהודים מנימנצין (עיירה על-יד ווירוסוב) והוציאו אותם להורג. קומץ יהודים הצליח לברוח. ההורים הגיעו לז'ומייטיס - אלי. לא ידענו מה לעשות. פנינו לבית-מרחץ (בניה) ושם הסתתרנו במשך ימים מספר. אז הופיע הז'ומייטיס, שכור, ואמר כי הוא מפחד להחזיק אותנו ועלינו לעזוב את המקום. התייעצנו מה לעשות והחלטנו לפנות אל גוי בשם יאן ינקובסקי, פועל שלנו לשעבר. יצאנו באמצע הלילה, בחושך מצריים, ובראש הטור הלכתי אני. צעדנו כשעה ולא ידענו את דרכנו. זה היה מוזר, כי הכרתי את הסביבה בעל-פה. נעצרנו, שמענו נביחת כלב והתקרבותו של מישהו. הלכתי לקראתו ופגשתי אחד ממכרינו הגויים ושמו דאוניזה. הוא לא ידע מה לעשות אתי והזמי-

נני לביתו. הודיתי לו ואמרתי שברצון אלך אליו אבל כל משפחתי אתי. הוא לא חשב הרבה והזמין את כולנו. הגיש לנו לשתות ולאכול והסביר שאין בביתו מספיק מקום לכולנו והציע שנעלה לגורן. קיבלנו את הזמנתו. כל הלילה לא ישנתי וחשבתי מה לעשות.

כאן המקום לתאר את הסביבה שבה שהינו במשך כמה שבועות:
המקום היה מוקף ביצות והרבה עצים, ואדם שלא הכיר את הסביבה עלול היה לטבוע בביצה. בשבילנו - סביבה זו היתה טובה מאד. למחרת בערב ניגשתי אל ז'ומייטיס (אצלו שהינו לפני שביקש אותנו לעזוב). מצב רוחי לא היה טוב, אבל באין ברירה התיעצתי איתו מה אפשר לעשות. הוא הציע לי שאגש לשכננו - בעל אחוזה בשם צציאק. הוא היה שכן טוב ושופט בווילנה. דעתי היתה שז'ומייטיס יגש לדבר איתו. כעבור כמה ימים הופיע ז'ומייטיס וסיפר לי שדיבר עם הצ'יציאק והאחרון הבטיח שיעשה כל מה שביכולתו. ציציאק הציע שיקח את אחותי 'דורה', בת 13 אליו לווילנה ושיפגש אתי או עם אבא לשיחה. אנחנו, כמובן, קיבלנו את עצתו וכעבור כמה ימים בא ז'ומייטיס ולקח את דורה לווילנה אל צציאק. נשארנו אמא אבא ואני. כעבור עוד ימים מספר, נפגשנו עם מר צציאק שקיבל אותנו יפה מאד והציע להשיג לנו תעודות אריות (כנוצרים). הוא נפגש עם הכומר של נימנצין שהיה אדם ליברלי ועזר ליהודים רבים. הכומר מסר למר ציציאק תעודות לידה אותנטיות מן הכנסיה של אנשים שחיו באותו מקום. התעודות ניתנו לאבא, לי ולאחותי, אמא לא קיבלה תעודה היות ואותה רשמו על תעודה שקיבלה על סמך תעודת הלידה של הבעל (אבי). הרגשתי שלאמא כאב שהיא לא קיבלה תעודה אותנטית אבל לא היתה שום ברירה.

חזרנו לגורן של דיאוניזה ושם שהינו יותר מחודש. המצב היה מסובך היות והוא הרביץ לאשתו ופחדנו שהיא תלך להלשין במשטרה כי בעלה מחביא יהודים. הוא התחנן לפנינו שנצא ליער במשך היום ונחזור לישון בלילה בגורן. שבועיים נמשך הסיפור. יום אחד אמרה אמא שצריך לעבור לז'ומייטיס. לדיאוניזה אמרנו שאנו הולכים לווילנה. אצל ז'ומייטיס ישבנו כחודש ימים עד שקיבלנו תעודות זהות אריות. אני זוכר היטב את אותו ערב, כשז'ומייטיס בא בגילופין, והביא את התעודות עם מכתב של הציציאק. במכתב היתה הדרכה טובה מאד.
באותו לילה בשעה 12, מצויידים באוכל, יצאנו לווילנה, הלכנו בדרכים-לא-דרכים. עברנו את הכפרים המוכרים וכשהאיר היום היינו לא הרחק מווילנה. לפנות ערב נכנסנו לעיר ופנינו אל אחד ממכרינו, שידע על בואנו. גוי זה היה מפקד נמנצין בזמן שלטון הפולנים ושמו לוסיאק - היה ידיד טוב של אבי ושלי. בערב הגיע אלינו הציציאק; ישבנו, שוחחנו והתיעצנו מה לעשות. לוסיאק הציע שנפנה לחוה של מכירים שלו, ע"י מדניקי, בכיוון הפוך לזה של אחוזתנו. בבוקר השכם יצאנו לדרך של 45 ק"מ. צעדנו כל היום ולפנות ערב הגענו לחוה אשר שם בעליה שצינסנוביץ. הוא קיבל אותנו יפה. הכין ארוחה ונתן לנו מקום לינה. בערב, כינס אותנו והתחיל לחקרנו. הוא שאל אם אין בנו דם-יהודי (בנו ממש, או למן הדור השלישי שקדם לנו). כמובן שהכחשנו, ענינו על כל מיני שאלות נוספות ולא גילינו כי יהודים אנו. כעבור שעות מספר שכבנו לישון. בבוקר למחרת,

לקח אותנו ה' שצינסנוביץ לחווה, שהיתה בבעלותן של שתי אחיות מזדקנות (שגילן ביחד מנה 150 שנה). בכל החווה נשארה רק פרה אחת, סוס אחד וכמה חזירים. הן קיבלו אותנו בשמחה. פינו עבורנו חדר גדול וריק, אפילו ללא כסא. המקום הגיאוגרפי של החווה לא היה טוב, כי הוא נמצא על כביש ווילנה-מינסק. במשך כל היממה היתה בדרך זו תנועה של הצבא הגרמני.

אבא התחיל לעבוד במשק. אמא עזרה בניהול הבית ועבורי לא היתה תעסוקה החלטתי לצאת ממקום זה ולחפש עבודה. פניתי לחווה בינונית בשם מוקישיצה שבעלה היה ה' דובנורביץ והצגתי את עצמי כאיש-צבא לשעבר, ששרת בצבא הפולני בביאליסטוק בגדוד ה-42, בתור סמל. הוא קיבל אותי לעבודה כמשגיח על המשק. מקום זה היה טוב ונוח, מרוחק מכביש ראשי וקשה היה להגיע אליו. עבורי מקום זה היה אידיאלי, ע"י החווה היה כפר ובו התידדתי עם בחורים צעירים שאתם ביליתי, הלכתי לרקוד וכן לכנסיה מדי יום ראשון.
כעבור חודשיים תלו הגרמנים בעיר ווילנה שני פולנים שהחביאו יהודים. מר לוסיאק ביקש מאחותי דורה שתעזוב את ביתו ותלך להורינו במדניקי. דורה היתה ילדה צעירה ולבדה יצאה לדרך לא-מוכרת ובכוחות עצמה הגיעה להורים במדניק - מרחק של 45 ק"מ.

כל יום ראשון הייתי מבקר את הורי, שרשמית היו דחדים שלי. נוכחתי שבואה של דורה להורים הכביד עלי ועל ההורים, כי המקום - כפי שתארתי - היה על הכביש הראשי. החלטתי שיש צורך לטפל בשינוי מקום עבור דורה. פניתי אל בעל האחוזה ה' דובנורוביץ, שהיה במצב רוח מרומם וסיפרתי לו שיש לי בת דודה בשם הלנה קבליס (השם שהיה רשום בתעודות המזוייפות), הנמצאת בווילנה ואין לה מקום מגורים ואוכל. ה' דובנורוביץ - לאחר מחשבה קצרה - היפנה אותי אל אשתו. חפשתי הזדמנות לספר לה על אחותי, היות וידעתי שנשאתי חן לפניה. ביום בהיר אחד ביקשה ממני גב' דובנורוביץ שאלווה אותה לעיירה שומסק. רתמתי את הסוס היפה ביותר ויצאנו לדרך. אז סיפרתי לה על הלנה (דורה) ומבלי לחשוב הרבה נתנה הסכמתה שאביאנה אלי. כרגיל, מדי יום ראשון, הלכתי להורים והבאתי את דורה אלי, הגב' קיבלה אותה יפה ושמחנו להיות יחד.

יום אחד הופיע מפקד משטרת מדניקי. הוא כובד בי"ש תוצרת בית. שתינו, סיפרנו בדיחות. אני הרגשתי שהוא כל הזמן שם לב אלי והתחיל לשאול שאלות שונות. לא עניתי לו על שאלותיו. ואז אמר לי שהוא יודע מי אני ומכיר אותי היטב. הוא הדגיש שלא אפחד ממנו ולא יאונה לי כל רע. ואז התחיל לספר שפעולת המחתרת בשומסק היתה מוצלחת וחבל שהרגנו רק שלושה ליטאים. הוא ציין שהכל יהיה בסדר. נפרדנו והלכתי הביתה. לילה זה לא עצמתי עין וחשבתי: מה עדיף? להודות שהרגתי ליטאים, או להכחיש את כל הסיפור בתוקף? ההחלטה היתה קשה. כעבור ימים מספר כל אנשי הסביבה התיחסו אלי בכבוד רב וקיבלו אותי כגיבור לאומי. ניצלתי מצב זה ושיחקתי על קלף זה. עברו שלושה חודשים ובא אלי מפקד המשטרה וסיפר לי שב- 1.4.42 מוסרים את חבל אושמיאינה לליטאים. הוא הציע לי להסתלק ממקום זה, אחרת יאסרו אותי. התחלתי לארגן עזיבת

המקום שהיה נוח וטוב עבורנו.

ביום ראשון אחד לאחר שגברת המקום ביקשה ממני להסיע אותה העירה, עניתי לה בטון לא יפה והיא התלוננה בפני בעלה. הוא הזמין אותי ואמר שאני מפוטר ובעוד שבוע עלי לעזוב את המקום. הייתי מרוצה ממהלך זה, אך דורה היתה עצובה היות והיא לא ידעה דבר על ההתרחשויות במקום. כעבור שבוע לקחתי את דורה ואת מעט חפצי ונסעתי אל הורי. הם נבהלו ואני הסברתי להם שפוטרתי, מבלי לגלות להם את האמת. שבתי בכדי להחזיר את הסוס והעגלה. וביום 28.3.42 מסרתי את המפתחות והתכוננתי לחזור ברגל אל ההורים. בעל הבית שכנע אותי ללון הלילה במקום ולעזוב למחרת בבוקר. היות והליטאים היו אמורים להכנס למקום זה רק ב- 1.4.42 - החלטתי להענות לבקשתו. באותו לילה בשעה 11 בלילה שמעתי דפיקות על הדלת ולפני שהספקתי לפתחה, נפרצה זו בכוח ופנס האיר את פני וסנוור את עיני. לא יכולתי לראות דבר. שאלו לשמי ולשם משפחתי ועניתי להם. אז שמעתי איך האדם הדובר גרמנית אומר - זה הוא. אסרו אותי, ערכו חיפוש בחדרי ובחדרו של בעל-הבית וכן בכל הבתים בסביבה, בהם נהגתי לבקר, בסופו של דבר - לא מצאו דבר. בשעה 2 בלילה החלה חקירתי ובבוקר הביאו אותי לעיירה בשם שומסק, כ- 82 ק"מ מהבית בו גרתי.

במשטרה החזיקו בי 24 שעות ללא מים ואוכל. למחרת הגיע מפקד המשטרה והזמין אותי לחדרו, הוא הסתכל בי ושאל שאלות מספר - ושוב הסתכל בי מקרוב. אז שמעתי אותו אומר לשוטר שהיה נוכח: "זה לא הוא, נא לשחרר אותו". לאחר שעות מספר שחררוני וכשיצאתי אמרתי בלבי: "עלי ללכת ישר, קדימה, מבלי להסתכל לאחור"... וכך התקדמתי לכיוון ההורים. אחרי צעדה של כקילומטר אחד, הגעתי לאחוזה בשם "שומסק". ישבתי לנוח וכשרציתי להמשיך בדרכי, לא יכולתי - רגלי לא נשאוני. בדרך עבר איכר על עגלה, שנסע לכיוון הורי והוא לקח אותי איתו. להורים ספרתי את כל הקורות אותי באותם יומיים. התיעצנו מה עלינו לעשות והחלטנו שאפנה להתיעצות למר ציציאק בווילנה. למחרת יצאתי רגלי לדרך - לווילנה; אליה הגעתי לפנות ערב. את הלילהביליתי אצל מר לוסיאק ולמחרת ניגשתי אל מר ציציאק וסיפרתי גם לו את קורותי. עצתי היתה שעלי לחזור למקום האסרי - שומסק. היות והמשטרה הכירה אותי ונוקיתי מכל חשד - יהיה זה המקום הבטוח ביותר עבורי. לאחר שחזרתי להורי התחלתי לחפש עבודה. כעבור שבוע הסתדרתי בעבודה אצל איכר: העבודה היתה קשה, 7 ימים בשבוע. לאחר ימים מספר הגיע ראש-הכפר, אשר הכרתיו. הוא סיפר לי שבאו אליו שוטרים מאושמיאנע וחפשו אותי. הם פנו אל ה' דובנורוביץ - מקומי הקודם - ושאלו עלי. את השיחה הזו שמע בעל הבית, אשר אצלו עבדתי והתענין: מדוע חיפשו אותי. כמובן שאמרתי שאין לי כל מושג. ביקשתי את רשותו לגשת לה' דובנורוביץ לברר את הענין.

כשהגעתי ופגשתי את מר דובנורוביץ הוא החוויר, נבהל ושאל אם ראו שנכנסתי אליו. הוא הסביר לי שבגלל החקירה - המשטרה הליטאית חושדת בי שאני משתייך ל-א.ק. (ארגון פרטיזנים פולניים קיצוניים).

הוא הציע לי לנסוע לסביבה אחרת ונתן לי המלצה למקום הסמוך לידה, שם יקבלוני. הודיתי לו וחזרתי להורי. לאחר ששוחחנו על כל המתרחש עם ההורים, הם לא הסכימו שאסע הרחק מהם וסיכמנו כי עלי לפנות שוב להתיעצות אל ה' ציציאק. שוב הלכתי לווילנה אל מר לוסיאק וסיפרתי לו את כל הבעיות. הוא נבהל והודיע לי כי פוחד הוא לתת לי מקלט. נשארתי ללא מקום לינה והעוצר עמד להכנס לתוקפו. באין ברירה פניתי אל מכרים אחרים אך מצאתי את ביתם נעול. פניתי לחזור ובדרך פגשתי את בנו של המכר. גם הוא נבהל, אך ביקשתיו לאפשר לי ללון בביתו. הוא הסביר לי שכל המשפחה עזבה את הבית היות ומחפשים אחרי אביו. באין ברירה לקחתי את מפתחות הבית והלכתי ללון שם. התעוררתי בסביבות הצהריים ומשם פניתי אל מר ציציאק. שוב סיפרתי לו את כל קורותי והוא, בהסתכלו ישר בעיני, שאל: "האם באמת לא הרגתי את הליטאים"? צחקתי והכחשתי כי הרגתי ליטאים. אז הציע לי לעשות תעודות חדשות ופניתי אל מר לוסיאק, בבקשה כי יכין לי תעודות. לאחר שלושה ימים קיבלתי תעודות על-שם פליט מוורשה, בשם "ולדיסלו ינק". תעודה זו לא מצאה חן בעיני, אך לקחתיה ושילמתי עבורה סכום נכבד.

חזרתי אל הורי וכעבור ימים מספר הלכתי אל ז'ומייטיס וספרתי לו כל מה שעבר עלי וביקשתיו שירשה לי להשאר אצלו ימים מספר. שם שהיתי יותר מחודש ואז הציע לי מקום אצל מכר שלו, שגר ע"י יער רחוק מכל דרך. נסענו למקום החדש, קיבלו אותנו יפה ונשארתי שם. היה זה איכר עני, בעל בית קטן, פרה אחת וסוס. עזרתי לו בעבודות שונות. העבודה השנואה ביותר היתה טחינת גרעינים באבני ריחיים - ביד. עבודה זו דרשה הרבה סבלנות. באותו מקום הכרתי כמה פולנים בני גילי. תחילה עבדתי אצל איכרים, כדי להרוויח כסף. ובסופו של דבר קיבלתי עבודה - יחד עם חבר פולני שהתחבא מהגרמנים - באחוזה. כעבור זמן מה חזרתי לאחוזה בשומסק, היות ובמקום העבודה הקודם חפשו פרטיזנים פולניים והמקום נעשה מסוכן.

בשומסק חייתי יותר משנה, כעבור שנה זו קיבלתי עבודה באחוזה ע"י ווילנה ושם השתחררתי - לאחר גירוש הגרמנים ע"י הצבא הרוסי. כשווילנה שוחררה - עברתי לגור עם הורי בעיר ושם הכרתי את אשתי דוסיה, שברחה מריגה וחפשה דרך לצאת לפולניה. אחרי טלטולים דרך פולניה, צ'כוסלובקיה, אוסטריה ואיטליה (שבה שהינו כשנתיים ושם גם נולד בנינו בכורנו אברהם) עלינו, בינואר 1948, לישראל, הביתה!...

ברצוני גם להזכיר כמה מהשכנים והמכרים מסביסלוץ: גרנו ברח' 3 במאי 1, מול בית מכבי-האש. על ידינו גר דודי לייבה מרגליס עם משפחתו; בחצר גרו רבי מלך, שכל יום שישי עבר בחוצות וקרא ליהודים לסגור את עסקיהם: "שבת"! "שבת"! אצל מלך גרה משפחת זיונץ פעסיע, שעזבו לקנדה. אלמנה עם בת ושלושה בנים: שרה, מוטל, חיים ושלום (גרים בקנדה). על ידינו גר אייזיק דער בעקער ומשפחה נוספת, שדברה רק עברית. ברחוב שלנו גר, לפי זכרוני חיים ברטנובסקי (ארה"ב), לוין יוסף (ישראל) ומשפ' אפשטיין (לא ידוע).

יהושע ראקוביצקי מספר

מפי יהושע רקוביצקי, בעפולה, שמעתי את תמצית תולדות וקורות חייו שלו - ספור הטרגדיה של משפחה עניפה, מעורה בסביסלוץ וספור תלאות חייו שלו עצמו - הנצול היחידי ממשפחתו.

לפני מלחמת העולם השניה מנתה המשפחה ענפים רבים: סבתה מרי וסבא אברהם יוסף ליס - גרו בתחילת רח' אקופס אמסטיבובער. בבית עשוי לבנים אדומות. סבא היה קצב. יהושע גר עם אמו מיכהל ואביו אליהו רקוביצקי ושתי אחיותיו איטה ורבקה - ברח' גרודנו. ברח' גרודנו גרו גם הדוד שמואל, שהיה אף הוא קצב, אשתו לייבה ושני בניהם. דודה אידה עם בעלה יצחק שבלביץ - כובענים במקצועם - גרו עם בנם ובתם ברח' ורשה. הדוד הרשל ליס עם אשתו שרה ושני בניהם גרו תחילה ברח' רודבקה, ליד משפחת חמלניצקי ומאוחר יותר בשנת 36, קנה מחרובסקי בסוף גרודנה גאס, מגרש עם בית ובית-חרושת. גם הרשל היה קצב. והדוד ולוועל - קצב אף הוא - עם אשתו דינה ושלוש בנותיהם - גרו בשוק.

יהושע סיים את לימודיו בביה"ס העברי ומוריו היו: הרבי שלמה, שלמדו תנ"ך ותלמוד, המורה קולודנה - מורה לפולנית והמורה גולדברג. בנעוריו השתייך לה"שומר הצעיר" - הצעירים היו מתאספים, רוקדים, שרים, שומעים סיפורים על ארץ-ישראל ומטרתם היתה -לעלות אי פעם שמה.

בסוף שנת 1939, בהיות יהושע בן עשרים, גוייס לצבא הרוסי הסדיר ושבע נדודים וקרבות במשך חמש שנים וחצי, עד שנת 1945. תחילה שרת בסברנה (מזרחה) לקוקז, בעיר וורושילובסק, שם שהה עד פרוץ המלחמה. בשנות המל-חמה שרת בחיל-הקשר ונשלח לחזית סטלינגרד וסמולנסק. אחרי כיבוש סטלינג-רד העבירו אותם לדלני-ווסטוב, עיר קומסומולסק, טליקי גבני אשר על גבול יפן - שם היה המצב שקט. בתחילת 1945 הועברו שוב לחזית, הפעם לכיבוש ברלין. משם ניצלו שנים-עשר יהודים ויהושע בתוכם, לערוך מן הצבא.

בסוף 1945 חזר יהושע לסביסלוץ. את העיירה מצא הרוסה - חורבות וחורבות. במשך שעתיים הסתובב וניסה לאתר היכן עמד פעם ביתם. לבסוף, על-פי הבאר יכול היה לקבוע היכן היה מקומו. מספר הבתים הבודדים שנשארו היו בתי לבנים בית סבא נשאר יחידי ברחוב אוקופס, ברחוב ורשה - בית יצחק שבלביץ וכן ברח' גרודנה מול בית הקברות הבית שקנה הדוד הרשל מחורובסקי. כן נשאר חרב בנין בית-הכנסת. יהושע ביקר בעיירה וקרא שני מכתבים שנשלחו ע"י מלכה אמסטיבובסקי בת הסנדלר (דער שרויפר) וחנה שרשבסקי (דער בלעכער) מרחוב גרודנה. שתיהן נמצאו בצפון רוסיה המצב קשה מאד, וביקשו במכתביהן עזרה והצלה.

ליהושע הוצע למכור את הבתים של בני משפחתו אך הוא סרב. בכפר אוליבוד הוא פגש את מאיר גאלפרין החייט ואת ברל אורלובסקי ואת קיילע קפלן ואת בנו של המשומד שייע נימרז'ר. אחרי יומיים הוא ברח לברלין ומשם בדרכי "עליה ב'" ודרך קפריסין עלה ארצה ב- 1947.

בארץ פגש יהושע בשנית את קיילע קפלן. ממנה שמע שברל אורלובסקי מכר לגויים את כל הבתים ששרדו מן היהודים בסביסלוץ ואחר עזב גם הוא את רוסיה.

ראיינה וכתבה: תחיה מוסל.

משה דייכובסקי

עזבתי את סביסלוץ ב- 23.4.41 כאשר גוייסתי כחייל בצבא האדום נשלחתי לציגוייב ע"י חרקוב. יחד אתי גוייסו מיכאל סידרנסקי, לייבל קפלן וניאכל רבינוביץ. אחרי ששהינו כחודשיים בציגוייב, פרצה המלחמה בין רוסיה לגרמניה כל הסביסלוצאים היינו בפלוגה אחת. כאשר פרצה המלחמה עוד הספקתי לקבל חבילה מהבית. כעבור מספר ימים הושיבונו בקרונות רכבת והביאונו לארול שבקרבת מוסקבה. שם עברנו אימונים. מכיוון שנחשבנו לפולנים לקחו מאתנו את הנשק והעבירו אותנו לאוראל ע"י סברדלובסק וצורפנו לפלוגת עבודה. אני אישית הסתדרתי שם כספר.

ב- 10.2.42 באו פתאום 5 אנשי ה.נ.ק.וו.ד. והכניסו אותי לבית הסוהר בסבר-דלובסק. הואשמתי בקונטרורבולוציה. נחקרתי חודשים. עיקר האשמה שטפלו עלי היתה שניהלתי תעמולה נגד המשטר הסובייטי. ישבתי 4 חודשים בכלא הכללי בסברדלובסק. משם נשלחתי למחנה עבודה מרחק כ-300 ק"מ מסברד-לובסק. במקום זה עבדתי ביער בכריתת עצים, בקור של 40° מתחת לאפס. האוכל היה דל. קרה פעם מקרה בעת נסירת עצים ביער שנפצעתי בעת נפילת העץ. הלכתי לקופת-חולים לבקש עזרה. שם ישב מנהל יהודי בשם לנקין, אחרי שיחה קצרה בינינו הוציא אותי ממחנה זה ונשלחתי על-ידו למחנה אחר, הוא מינה אותי כאחראי על המכבסה וכמנהל המספרה. במחנה זה ביליתי כמעט 7 שנים. מצבי היה לא רע, הודות ליהודי לנקין.

בשנת 1948 נחתם הסכם רוסי פולני, על העברת אזרחי פולין לשעבר לפולניה מכיוון שסביסלוץ נשארה תחת שלטון סובייטי, חזרתי לפולין ותחנתי הראשונה היתה וולדנבורג (וולבזיק) בשלזיה התחתונה, שם פגשתי בחור מוילנא בשם גינסבורג. וכן פגשתי בחור מוולקוביסק, אשר מסר לי כתובת של אינג'ינר. שצפיאצק מאותה עיר והוא מסר לי את הכתובות של אברהם עיין וגם של משפח-תי שבאמריקה. עם גינסבורג נסעתי לאחר מכן ללודז'. בלודז' פגשתי את מיכאל סידרנסקי מסביסלוץ. קפלן נשאר ברוסיה והתחתן עם גויה. לצערי הרב הוא העיד נגדי בחקירה שהתנהלה ברוסיה. קשה לי להסביר את הדבר הזה. יתכן מאד שהדבר שעשה היה מתוך פחד או מלחצים שהופעלו נגדו. על מיכאל רבינוביץ איני יודע פרטים מה עלה בגורלו. שמעתי שנאסר ברוסיה. יותר לא שמעתי עליו דבר. כן נודע לי שאליעזר סלפק נשאר במוסקבה, גמר שם את לימודיו ועשה חיל.

בדרך נדודי בפולין בעת שהותי ברייכנבק פגשתי אנשים מהליבוד (כפר ע"י סביסלוץ) ועוד איש מוולקוביסק. איני זוכר שמותיהם. הם עזרו לי מאד ודאגו לי. בינתיים קיבלתי עזרה חומרית מאברהם מעיין מאמריקה ומלאה גרודמן בתו של ר' חיים שלמה שבזין.

בשנת 1950 עליתי לארץ ומאז אני תושב חיפה. בעת שהותי בפולין ביקרתי

אצל יוסף לוין (לשצינר). עלי לציין שבעת שהייתי במחנה עבודה כתבתי מכתב לגרי בשם וויציכובסקי (היה קצין במכבי אש יחד אם אבי) ושאלתי אותו על משפחתי. הוא השיב לי שכל משפחתי הושמדה יחד עם כל יהודי העיירה.

האם ידעתי משהו על השואה בעת שהותך ברוסיה. בשנת 1948 קראתי בעתון רוסי, שנפל המפקד העליון דוד מרכוס בחזית ירושלים. כן קראתי על מחנה מיידנק בכתבתו של איליה ארנבורג. היה לי חבר מאסטוניה בשם קפלן ששירת כקצין בצי הסובייטי בלנינגרד. הוא שלח לי ספרים ועתונים ביידיש, וקראתי על הזוועות בימי השלטון הנאצי בפולין. בסביסלוץ נספתה אשתי חסיה קרביצקי ובתנו בבה וכן ניספו הורי ואחי וכל משפחתי. אבי היה עסקן (קצין במכבי אש, היה בועד של עזרת יתומים ובלינת הצדק בתפקיד מבקר). וכן שימש כחבר בועד בית-הספר האידישאי).

אינני זוכר הרבה, לא על הקומוניסטים ולא על אנשי הבונד בסביסלוץ פרט לפסח ויבר שהיה ראש העיריה בעת שלטון הרוסים ואשתו יאכה סידרנסקי, אח"כ הורידו אותו ומינו במקומו גוי לראש העיר. כ"כ אינני זוכר הרבה על ביה"ס היידישאי פרט לעובדה שהוא שכן בבנין אחר, מכבי אש והיו בו 4-5 כיתות.

ראיין ורשם שלמה שצקי.

שלמה שצקי (זיידל)

דבר העורך:

כותב שורות אלה אינו מוכר למרבית יוצאי סביסלוץ משום שהוא נולד בעיירה הסמוכה פורוזובה. שמו שלמה שצקי. אביו יקותיאל הוא יליד סביסלוץ. בשנת 1930 נשלח על-ידו ללמוד בבית-הספר העברי בסביסלוץ. הוא למד בכיתה אחת עם ירחמיאל ליפשיץ אשר עומד כעת בראש מחלקת ההנצחה של יוצאי סביסלוץ. לפני כ-10 שנים, שלמה כתב ספר (שעד היום לא הודפס מטעמים שונים) על קורותיו מאז 1939 ועד 1949. שם הספר "משואה למולדת" על עשר שנות הרות גורל לעמנו. שנות שואה אימה שלא היתה כמוה בכל תולדות עמנו, מלאת הטרגדיות, הגירושים, הפוגרומים והשחיטות. הכותב עבר את כל שבעת מדורי הגהינום הנאצי, החל מגיטו קובנה שבליטא, דרך פוניבז' ושבלי לשטוטהוף דכאו, ליטמריץ עד לשחרורו בטרזנשטט שבצ'כיה. משם חזרה לפולין ושוב לגרמניה במחנות העקורים, ושוב דרך איטליה עלה לארץ והשתתף במלחמת העצמאות כחייל בירושלים. מאז שחרורו ב-1949, החל לעבוד בשורות המדינה ועד היום ממשיך בעבודתו זו במשרד החינוך והתרבות בחיפה, מקום מגוריו במשך כל השנים. לאחרונה לקה במחלת השיתוק והוא מתאושש ממחלתו וחוזר לאיתנו.

מחוץ לעבודתו הוא פעל כל השנים בעבודה ציבורית בהתנדבות. בין היתר חבר מועצת פועלי חיפה, חבר המזכירות הארצית של הסתדרות עובדי המדינה, חבר הועד הפועל של ההסתדרות, יו"ר ועד עובדים במשך הרבה שנים ועוד שורה של פעולות. ביקשתי אותו לכתוב כמה אפיזודות קצרות מקורותיו לפני המלחמה, בזמנה ולאחריה. הוא התקשה בטענה שלא ניתן לדחוס ספר שלם כקטע של ספר. אמנם ניסה מספר פעמים, אבל חדל מנסיונו זה.

... עוד בשכבי בבונקר, מחוץ לגיטו קובנה ב-1943, התחלתי בכתיבה, ומגיטו זה אמנם הצלחתי למלא מחברת שלמה. כאשר הבונקר התגלה ע"י הנאצים ושותפיהם הליטאים, הצלחתי לברוח ולהגיע חזרה לגיטו, שם עשיתי מאמצים נואשים להצטרף לקבוצת פרטיזנים ולצאת ליער, אך לא הצלחתי במשימתי זו. במקום זה נתפסתי ע"י אנשי המשטרה היהודית, אשר עשו חיפוש מדוקדק בכלי ומצאו בכיסי את היומן שהצלחתי להבריח. שוטר אחד בשם קנטרוביץ דפדף ביומן ומצא מיד קטע ביומן שתארתי את המשטרה באור שלילי. אז צעק בקול רם והשוטר הפושע הידוע הרנשטם התנפל עלי, והרביץ לי בכל חלקי גופי במקל גומי, מכות אכזריות, בהוסיפו, לא תצא מפה חיים, קומוניסט, בגללך ושכמותך אנו סובלים.

לא הועילו טענותי שטעות חמורה בידם. הוכנסתי על-ידם לצינוק והוחזקתי במשך כל הלילה ולמחרת נמסרתי לאנשי הגיסטפו ונשלחתי למחנה עונשין מיוחד בפרבר של קובנה בשם אלקסוט. אפילו את מעט בגדי האישיים לא הורשה לי לקחת. כעבור זמן קצר נשלחתי עם קבוצה נוספת לעיר פוניבז' (השלישית בגודלה בליטא) שם בקיץ 1944 נאמר למגורשים שעליהם לעקור עצים ולבנות שדה-תעופה חדש. למעשה באותה חורשה היו קבורים כ-20 אלף יהודי עיר זו והגרמנים רצו לטשטש את העקבות לקראת סוף המלחמה. לשם כך הביאו יהודים מגיטו קובנה ומריגה וכן שארית יהודי אושמנה שע"י וילנה. במחנה זה התחלתי

לארגן צעירים לבריחה ליער. אולם הדבר לא הגיע לכלל ביצוע. זאת משום שהחזית הרוסית התקרבה מאד לליטא. יום אחד נסגר המחנה. הובאו מכוניות משא עליהן הוטענו כל יושבי המחנה ונאמר לכולם שנוסעים לגרמניה. על כל נסיון של בריחה נצטוו השומרים לירות במקום בלי התראה. כ"כ היתה הוראה שהמרחק בין מכונית לשניה יהיה רק 5 מטרים. היה ליווי כבד של זנדרמים גרמנים על אופנועים. אז החלטתי לברוח ויהי מה. ההזדמנות באה לידי בעיקול חד, קפצתי בנפלי על הכביש מהצד הנגדי של כיוון הנסיעה, ומעל לראשיהם של היושבים והעומדים. נחבטתי חזק ולא יכולתי לזוז. כשהרגשתי שהמכונית הבאה מתקרבת אלי התגלגלתי בשארית כוחותי לתעלה.

בינתיים השיירה התרחקה ושקט השתרר במקום. רק אז הרמתי ראשי, קמתי על רגלי, תלשתי את הטלאי הצהוב מעלי וסקרתי את השטח. לפתע צץ לידי איכר ליטאי שניגש אלי ושח לי בליטאית: אל תפחד. ראיתי כיצד קפצת בוא אלי הביתה, תתרחץ, תשתה ותאכל ותלך ישר ליער. שם תמצא עוד אחדים מחבריך. שמחתי והלכתי אחריו. אשתו קיבלה אותי בלחם וחלב. לאחר מכן האיץ בי הגוי ללכת היערה. כי שם אמצא חברים. בעוד מספר ימים יחזרו הנה הרוסים ותציל את נפשך, כך יעץ. ביער חיפשתי בורחים נוספים כמוני, אך לשווא... התחלתי להרגיש כאבים חזקים באיזור הבטן בגלל הפגיעות בעת הנפילה. הייתי עייף מאד, נפלתי על הארץ ונרדמתי. פתאום עוררוני כ-10 פרטיזנים ליטאים פשיסטים ומשתפי פעולה עם הנאצים, כולם חמושים ברובי‍היהם המכודנים. אחד פקד עלי להרים ידיים. השני ערך חיפוש בבגדי. מצא בכיסי מעט כסף (השאר היה תפור בכריות מעילי) סכין פיני ותנ"ך קטן. כן החלו לחקרני. מכיוון שהשפה הליטאית לא היתה שגורה בפי, ניסיתי להסביר להם שאני פליט מפולין. הם השיבו בכעס: ידוע לנו שהרוסים הצניחו ביער פרטיזנים ומרגלים ואתה אחד מהם. מיד הריצו אותי בגשם שוטף מספר קילומרטרים (הם כולם רכבו על אופניים).

כל העת דחפוני ברוביהם בצעקות ובגידופים ובסוף הגעתי לעיירה קטנה בשם וילקי. מסרוני למשטרה אשר מיד כלאה אותי בחדר קטן מטונף שם שרצו עכברושים. היה עלי לשכב על הארץ ללא אוכל ומים. צרכי נאלצתי לעשות תחתי. לאחר יומיים הוצאתי מהתא, הושמו על-ידי אזיקים והושיבוני בעגלה. שני שוטרים מזויינים מימיני ומשמאלי ושוטר נוסף על אופנוע. כך הגעתי לעיר המחוז פוניבז. שם הגעתי תחילה למטה הפרטיזנים הליטאים שערכו חקירה קצרה ולאחריה פקדו על השוטרים למסרני למפקד הגרמני המחוזי של ה-ס.ס. בעברי ברחוב העיר, ראיתי עיר מלאה חיילים גרמנים נסוגים. לא ראיתי בכלל אזרחים. כשהגענו למקום היעד ראיתי קצין בכיר של ה-ס.ס. אורז לבדו את חפציו על משאית. כשהשגיח בשוטרים ובי שאל מה רצונם כשהתחילו להשיב לו על מטרת בואם, דחה אותם בטענה שאין לו זמן וכי הוא מתכונן לעזוב את העיר. ענה להם שימסרו אותי למטה הוורמכט. כשהגענו לשם חזרה התמונה הקודמת, קצין עומד על יד מפת קיר גדולה ומצביע על דרכי הנסיגה, מכיוון שהצבא הסובייטי דוהר קדימה. היה ברור לי כי החזית קרובה מאד. גם קציני

הוורמכט לא רצו לטפל בי. מחוסר ברירה החזירוני למטה הצבא הליטאי ששכן במבצר עתיק. אלה שמוני בתא קטן בבית הסהר המרכזי עם שמירה כבדה ע"י הדלת. בטרם אסרוני לקחו ממני חגורתי ושאר חפצי.

כשסקרתי את תאי הקטן אשר פעם ביום נפתחה הדלת ודרך הסדק קיבלתי פחית קטנה עם מרק צלול ופעם שניה הובלתי לבית שימוש. לא יכולתי לישון, גם לא לאכול. כל העת טיילתי הלוך וחזור בתא הצר והרהרתי על ביש מזלי. הרהרתי כל העת, אני כנראה אחד בודד שנשארתי בחיים מכל יהודי ליטא. מצפה לי גזר דין מוות. הגרמנים נסוגים. הרוסים מתקרבים. אין ספק שגם הליטאים ילכו בעקבות הגרמנים. כל הזמן פחדתי הנה המוות יקדים את השחרור. ברגע האחרון אף אחד לא ידע מקום קבורתי ונסיבות מותי. בודד אני וגם להתאבד לא נותנים לי, כלו כל הקיצין. רציתי שהסוף יהיה מהיר, שיסתיימו סבלותי. מחשבות כאלה הטריפוני כל העת.

ביום השלישי ואני מטייל בתאי כרגיל. פתאום קלטו אזני מעבר לדלת מדברים גרמנית. אני שם אזני כאפרכסת ושומע בבירור שאלה. האם נמצאים יהודים בבית הסוהר? מיד נפתחה הדלת ומולי עמד קצין גרמני מהוורמכט. הוא חקרני קצרות ואמר צעיר הינך מה מעשיך פה? בטרם הספקתי לענות לו פקד עלי במלים אלה. בוא מהר איתי, אני זקוק לעזרה. אנו נוסעים לגרמניה. דחפני החוצה, השומרים הליטאים ניסו לשוא להתנגד בלשונם הגרמנית הנלעגת. נזף בהם והוציאני החוצה. הושיבני במכוניתו, בדרך הוציא סיגריות והציע לי וגם לחם. נסענו לכיוון תחנת הרכבת בקרון הוא ניסה לדובב אותי. מהתחלה לא העזתי לדבר. כשעברה התרגשותי התפלאתי על התנהוגתו ההומנית. הוא ביקשני לספר לו כיצד נקלעתי לבית הסוהר, מה הפשע שביצעתי שבעטיו נאסרתי. סיפרתי לו את האמת והתרשמתי שהוא מאמין לי. אז העזתי לשאול אותו מה בדעתו לעשות אתי כשנגיע לגרמניה. הוא השיב לי בפשטות הרי אתה יהודי ואמסור אותך ל-ס.ס.

רציתי למנוע הדבר וביקשתיו שיביאני לגיטו היהודי בשבלי. לא ידעתי בבירור על קיום גיטו בעיר זו אך הוא עשה כבקשתי. דפק באישון לילה על דלת סגורה בחשכת לילה ושאל את האשה היכן הגיטו היהודי. היא הסבירה לו קצרות הוא הובילני לגיטו ומסרני ליודנראט. היה זה בעת חיסול הגיטו בשבלי במחצית השניה של חודש יולי 1944. למחרת הועמסנו על קרונות ודרך קניגסברג הגענו למחנה הריכוז הנודע לשמצה שטוטהוף. כעבור יומיים התנדבתי לעזוב את המקום בחשבי שמקום גרוע מזה לא יכול להיות. שוב הועמסנו על קרונות והגענו לאחד המחנות שעל-יד דכאו.

חיבר צבי פינקלשטיין

בני סביסלוץ למשפחותיהם

הרב ר' מרדכי דב איידלברג

היה רב בסביסלוץ בשנים תרפ"ד-תרפ"ו. אשתו נפטרה בסביסלוץ. הוא ושתי בנותיו (רייזל והדסה) ובנו (אהרון דוד) ומנחם ניספו בשואה. שני בניו (משה וצבי) חיו בארץ. צבי היה תקופת מה רב בכר-מיאל. בן נוסף - שלמה אידלברג חי בארה"ב ומכהן כפרופסור להיס-טוריה יהודית בישיבה אוניברסיטאית בניו-יורק. הוא פרסם ספרים ומאמרים בעברית ואנגלית, בעיקר בנושאים של הסטוריה יהודית בימי הביניים. שלמה אידלברג הינו חבר האקדמיה ליהדות בישראל וחבר האקדמיה לחקר היהדות בארה"ב.
כתבה על הרב ר' מ.צ.אידלברג פורסמה בספר יזכור לקהילת סביסלוץ.

אברבוך יוסף

בית משפחת אברבוך היה בדרום השוק, לא רחוק מהכניסה לרחוב בריסקר. חנותם היתה חנות סיטונית לא רק לאנשי העיר כי אם גם לתושבי הסביבה.

אגושביץ חיים שמואל (ד"ר רובין)

בנו של המלמד אלי דער הורודנער. בתוקף הנסיבות שינה את שמו לרובין, למד וקיבל תואר ד"ר בארה"ב. ד"ר רובין היה עד לפטירתו יו"ר ועד יוצאי סביסלוץ בארץ. הוא היה העורך של ספר יזכור לקהי-לת סביסלוץ ומפרי עטו בספר זה. השאיר אחריו רשומות על קורות חייו שהוצאו לאור ע"י בתו וחתנו בשם: "מימי חלדי".
היה מורה לכימיה בפתח-תקוה.

אגושביץ יהודה לייב

גר ברח' ורשה. הוא היה בנו של המלמד: אלי דער הורודנר. הוא ורעייתו בעלקע היגרו לארה"ב, אך בשנות חייהם האחרונות חיו בארץ.
בניו: אברהם - היה פרופסור ליהדות בישיבה אוניברסיטאית בניו-יורק. חיים - רופא בארה"ב, יעקב - רב רפורמי בארה"ב.
בתו: שיינע, עלתה ארצה.

אגושביץ ראובן

בנו של המלמד אלי דער הורודנער. מלומד וחוקר מכוחות עצמו. חי ונפטר בבלגיה. השאיר אחריו ספרים פילוסופיים ביידיש. רשימתו על תולדות קהילת סביסלוץ מופיעה בספר: יזכור לקהילת סביסלוץ.

אגושביץ יצחק דב בנו של המלמד אלי דער הורודנער. עלה ארצה בשנות העשרים והיה מראשוני שכ' בורוכוב (לאחר ימים גבעתיים). עזר ליד אחיו בועד יוצאי סביסלוץ בארץ. רשימה שלו מופיעה בספר יזכור לקהילת סביסלוץ.

אולקניצקי אברהם חתנו של הגבאי הידוע ר' שמואל מכניק (מעלשינקער). לאחר פטירת רעייתו צפורה נשא לאשה את דבורה לבית פינשטיין. הוא עצמו יחד עם רעייתו דבורה ובנותיו: מרים, יפה, לאה וחנה – נספו בשואה, בנו משה-אלקוני חי בארץ.
אברהם אולקניצקי היה עסקן ציבורי ויו"ר הציונים בעיר. הוא היה גם גבאי בית-המדרש החדש ויו"ר הנהלת בית-הספר העברי.

אוליכוביץ פנחס גר מול קלמן אפשטיין בכניסה לרחוב בית הכנסת, בבית הוריו. היה ידוע בשם פיניע הערשל יאסל'ס. קרוב למשפחת יהודה שפק. תצלום שלושת ילדיו מופיע בספר יזכור לקהילת סביסלוץ.

אורלנסקי ברל יליד כפר אלובוד, ניצול השואה. נפצע בהיותו פרטיזן. נמצא בקנדה.

אוזרוביץ הבית והחנות היו בצפון השוק ע"י הרוקח אפשטיין. בן: ישראל, פעיל בענייני ביה"ס העברי וחבר אגודים ציונים. בת: שרה עו"ד גרה מחוץ לעיירה. הבת הצעירה: פריידל.

אורין עשקע אביה היה סנדלר. עשקע סיימה סמינר למורים בגרודנה.

אורינובסקי אייזשיק מאטל ורחל גיסו של יעקב פינקלשטיין וגר בבית הוריו שבו גרו גם יעקב פינקל-טיין גיסו בסוף רח' ורשה. הוא היה מפעילי הבונד וגם מסור לאגודת מכבי האש. אשתו – רחל (זילבר). רבקה אחותו היתה אשתו של יעקב פינקלשטיין.

אילנסקי ניוניה בית-אבן דו-קומתי בהתחלת רח' בריסקער, מצד שמאל של הרחוב. לפנים היה בית המסחר של אילנסקי מהגדולים בעיירה. וחלק מהבית שימש כאכסניה לאורחים חשובים. לימים היתה שם חנותה של גאלצע ראטבאכר לבית קנטור. בזמן הכיבוש הסובייטי היו שם משרדי הממשל.

אילנסקי זלמן גר ליד ביתה של תמרה סטיר. היה ידוע בשם: זלמן חלה.

איידלמן סוניה (לבית ליפסקי)
די אקושערקע היתה מילדת מפורסמת. נפטרה לפני מלחמת העולם השניה ממחלה ממארת. בעלה אליהו-משה איידלמן נסע לאמריקה.
הבן: מאיר באמריקה. הבת רבקה: באמריקה.

אייזשיק דוד הקצב גר בבית קטן ליד בית-המדרש החדש. הבית נמצא מאחורי ביתה של מיניע בעלקינד ויצא אל השדות ככה שלא נראה מצד רחוב בית הכנסת. בתו אסתר נישאה לאברהם סטביסקי, המנקר של הקצבה. הם וילדיהם גרו יחד עם אייזשיק דוד.
אייזשיק דוד היגר בצעירותו לארה"ב וחזר אחרי תקופה קצרה.

אידלשטיין לייבל ומלכה ידוע בכינויו לייבל דזשיק. כל המשפחה גרה ברחוב גרודנה ליד ביתו של שלמה גלר, אשתו מלכה (פרגל) אלמנת קולצקי. רכש ממשה בגון שעלה ארצה את ביתו ובית המטבחים שעל-ידו. ניצל מהשואה וחזר לעיירה. היתה להם בת יחידה. לייבל נשא לאשה (אחרי השואה) את רעיה מרגלית מגרודנה וחי בגרודנה. נספה בתאונת דרכים בגרודנה.

אלישברג יוסף וחיה חיה היתה אחותם של האחים זאן. יוסף, בעלה, היה נכדו של הרה"ג

ר' מרדכי אלישברג. הרב הידוע מבויסיק שהיה גם עסקן חובב ציון ידוע. הם גרו בעיירה לונה. בעת הכיבוש הגרמני עברו למשפחת זאץ בסביסלוץ ושם נספו יחד עם יתר תושבי העיר. בנותיהם - עטל, יהודית ולאה - גרות בארץ. לאה נשואה לצבי פינקלשטיין.

אידלשטיין וועלוול אחיו של לייבל איידעלשטיין. גר ברח' גרודנה, יחד עם אמו, היה עגלון.

אנצס בערל ועטל ברל היה בעל בתי-חרושת לעורות בסביסלוץ וביקטרינוסלב שברוסיה בראשית המאה. ב-1918 הוא נרצח באכזריות ע"י הפטלורובצים אצלו בבית-החרושת הענקי ביקטרינוסלב. עטל אשתו נורתה ב-2.11.1942 ביער וישבניק בסביסלוץ. הבת זינה מיטליס (אנצס) חיה בארץ. הבן אנשל ואשתו פירה ושתי בנותיהם היו בגיטו ורשה ונספו בשואה.

אנצביץ דוד גר בבית אמו הקטן, בצפון השוק. הבית נשאר עומד בנס בעת השריפה הגדולה ב-1910. קראו לו דודל ועל קומתו הנמוכה הוסיפו לו גם את התוספת "פולזשידק". תקופה מסויימת חילק עתונים. לימים פתח חנות נעליים בביתו. בנו שהה בארץ יחד עם צבא אנדרס הפולני, בזמן מלחמת העולם השניה, והמשיך הלאה עם צבא זה לאירופה.

אנשל אנציס בנם של בערל ועטל אנציס. אנשל ואשתו פירה ושתי בנותיו גרו בורשה כולם ניספו בשואה.

אנשל העגלון ביתו בדיוק מול הכניסה לביה"ס העברי. אחרי פטירתו של אנשל המשיכו הבנים בעגלונות. בן אחד מאיר, נרצח בעת נסיעתו ע"י שודדים. מיד אחרי גמר המלחמה הראשונה אז נרצח גם בנו של הערשל בורדע הנגר.

אפשטיין חיים רוקח "חיים דער אפטייקער". גר בבית אבן בצידו הצפוני של השוק ובית המרקחת ליד דירתו. בתו היתה מורה בבית-הספר הגרמני בזמן מלחמת העולם הראשונה. בביתו היה מרכז לפעילים ציוניים.

אפשטיין קלמן היה עוסק בעשיית חבלים ונקרא: קלמן עושה החבלים (קלמן דער שטריקן מאכער). ביתו היה בהתחלת רחוב בית הכנסת בין ביתה של חנה יענטע שרייבמן לבין ביתה של ציפע קפלן. המרתף שמתחת לבית שימש מקלט לכל השכנים בעת המלחמה. בבית של קלמן אפשטיין היה גם ה"ביקור-חולים": שם נתנו לכל נזקק בהשאלה כלים רפואיים הבן שלו יענקל גר יחד איתו ועבד יחד אתו בעסק החבלים.

אפשטיין יעקב בנו של קלמן אפשטיין עושה החבלים. גר יחד עם אביו ומנהל יחד איתו את עסק שזירת החבלים.

בארקאן

"בארדוש" אייזשיק בכינוי זה היה ידוע בעיירה "דער בייגל-מאכער" גר בשוהל הויף ליד ביתה של שיינע פריידקע ליס, לא רחוק מבית המדרש החדש. היה אופה כעכים ומחלקם מבית לבית מדי יום בשעות הצהריים. בין פורים לפסח היו אופים בביתו מצות לפסח (פאדראט).

בגון משה בנאי ובעל בית המטבחים בעיירה. הגן הגדול שלפני ביתו הגיע עד לביה"ס העברי. בשנת 1925 מכר את כל רכושו ללייבל אידלשטיין ועלה ארצה. בניו: שמואל, קדיש. בנותיו: צלה, סימה, צפורה, משה, מרים. סימה נישאה ליהודה זילבר מסביסלוץ.

בוגומילסקי פסח גר בסוף רחוב ורשה. היה חבר במועצת העיריה בתפקיד (מעין סגן ראש העיר). בנו: פרץ ידידיה ובתו ריבה גרים בארץ.
אח לבוגומילסקי פרץ.

בוגומילסקי פרץ גר בתחילת רחוב בריסקער לא רחוק מביתו של ניוניה אילנסקי. בניו: ישראל ושמואל, ובתו: דינה עלו ארצה. בן נוסף נסע לארה"ב ישראל היה נשוי לבאשקע סלפק, בתו של יאשקע סלפק.

בוגומילסקי האח השלישי לפסח ופרץ בוגומילסקי. גר אחרי סוף רח' בריסקער (די קאזארמעס) אב לשלוש בנות.

הערשל בורדע אביהם של אסתר ומנשה בורדע, גר במערב השוק בסביבת דוקסין. היה נגר רהיטים הטוב בעיירה. בנו (יודל) נרצח ע"י שודד מיד אחרי מלחמת העולם הראשונה, בעת נסיעה ביער.

בורדא אלתר שען. תחילה היתה חנותו אצל זדנוביץ בשוק ולאחר מכן בביתו מול הסמינריה. חנותו היתה גם חנות למתנות ולהשאלת אופניים. הוא היה מפקד מכבי-האש כל ימיו. נספה באושביץ. אחיו משה בורדא. אחיו החורג פייבל נסע לאמריקה (פיליפ מילער).

בורדא מנשה אחיו של אלתר בורדא. גם הוא היה שען כאחיו וחנותו לא רחוקה מביתו של דוקסין בצד המערבי של השוק.

בוקשטיין יודל וטייבה בנותיהן: הניה, רבקה, אתל.
הבן: אברהם.

בוראק (שמה לא ידוע) שנים רבות עבדה כמורה בבית-הספר האידישאי צישי"א בסביסלוץ. היתה אשתו של המורה האידישאי משה ויגודסקי. גורלה לא ידוע.

בסקופיצקי הגיע לעיירה עם פתיחת תחנת החשמל, בהיותו חשמלאי במקצועו הפעיל את תחנת החשמל והתקין חשמל בבתים ובחוצות.

בעלקינד מיניע בתה של תמרה סטיר ואלמנתו של המורה לעברית שלימד בעלקינד. ביתה ליד בית-המדרש החדש. התפרנסה מחנות קטנה שהחזיקה בביתה אחר פטירת בתה הצעירה ולה, נסעה לבנה שמואל, שחי בארה"ב ושימש כנשיא של ישיבת אוניברסיטה בניו-יורק. אחד מבניה היה קומוניסט ידוע ברוסיה ושם נמצאת גם אנדרטה לזכרו.

בקנשטיין קאפל ושושקע שושקע היא ממשפחת קפלן שגרו ליד בית-הקברות הפרובוסלבי (מוגילקי).

ברזניצקי אפרים ביתם היה הבית האחרון בסוף רחוב אמסטיביוע. ע"י הבית נמצא בית-החרושת לעורות בו עבדו כל בני המשפחה יחד עם כמה שכירים. ר' אפרים-ישראל ברזניצקי היה מצאצאי ר' יום-טוב ליפמן-הלר בעל התוספות יום-טוב. גאון זה נעשה לו נס בזמנו וניצל מגזר דינה של מלכות ולזכר זה הוציא מגילה מאוחרת וציווה לבניו לערוך מדי שנה מן סעודת פורים זוטא לזכר הנס שקרה לו ולהקריא את המגילה שלו. מגילה זו נמצאה גם בידי משפחת ברזניצקי והם מלאו מדי שנה אחרי צוואת הגאון.
הבנים: אביגדור, אברהם, יצחק, יוסף ופנחס. אברהם יצחק עלה ארצה אחרי חתונתו. יוסף עלה ארצה, נשא לאשה את מירצשע פינקלשטיין. היתר ניספו בשואה.
האם חייצשע היתה אחותם של שמואל ואלתר גולדברג.

ברזניצקי אביגדור

הבן הבכור לאפרים וחייצשע ברזניצקי. עבד יחד עם כל בני המשפחה בביה"ח לעורות של המשפחה. אביגדור היה ממיסדי סניפי "השומר-הצעיר" ו"החלוץ" בעיירה. הוא היה יו"ר קבוע של "החלוץ" כל השנים.
כתבה עליו הופיעה בספר יזכור לקהילת סביסלוץ.
כשגרמני היכה את תינוקו - התנפל עליו אביגדור וחנקו. מיד הרגו אותו לעיני אשתו.

ברוידע הינדע וועלוול

נולדו בכפר רודניע ועברו לגור לסביסלוץ. הינדע נשאה לבחור מילובקה. היתה לה מכונת-יד קטנה לסריגת גרביים. האח וועלוול חי בישראל.

ברטנובסקי משה פסיה וליבע

גר ברח' רחבקה מול מכבי-האש ולאחר מכן בביתה של שיינע פרייד-קע ליס בשוהל-הויף.
בתו באשקע ובנו חיים גרים בארה"ב. כן גר בארה"ב אחיו אייזיק בארדען. היה קומיסיונר (מתווך) בעסקי עורות.

ברלקובסקי

היה מנהל בית-הספר בזמן הגרמנים במלחמת העולם הראשונה וגם לאחר מכן. אשתו היתה שיינע, בתו של הרב רוזין. היגר לארה"ב יחד עם כל משפחת הרב רוזן לאחר מלחמת העולם הראשונה וגר בניו-יורק.

ברנשטיין גדליה

יליד אמסטיביע. אשתו: שיינטשע פינקלשטיין, היתה בתו הצעירה של ר' יצחק פינקלשטיין. גרו יחד עם הורי שיינטשע: איצע ואסתר-רחל פינקלשטיין בביתם ברח' ורשה.
החזיק בשכירות בי"ח לרעפים ובמשך כמה שנים היה שותף לאחים נתן וחלאוונע טאפילאפסקי בביה"ח לרעפים.
גדליה ושיינטשע היו יידישיסטים והיו ממיסדי ביה"ס ביידיש. גדליה עצמו נהרג בתחילת המלחמה מרסיס פגז בזמן הפצצה. שיינטשע ושתי בנותיה ניספו יחד עם שאר בני העיירה. אחותו של גדליה - יוכבד עלתה ארצה ואח: הערשל היגר לארגנטינה.

בורנשטיין

אחות של סלפק יצחק. קרובשוק. לאחת הבנות קראו רבקה.

גאלדאצקי ליפא

גר בסוף רח' אמסטיביע. בתו רייזל התחתנה עם יהושע מוצשניק. נפטר בנובמבר 1940.

גולדברג אלתר ומלכה

מורה לעברית בביה"ס העברי וציוני נלהב. חבר בועדות קרן הקיימת. אשתו מלכה חניכת הגימנסיה הרצליה בת"א. בביתם דיברו עברית.
בתם - הדסה ובנם עמנואל.
עמנואל ניצל מהשואה וחי בקנדה.

גולדברג שמואל וחנה

גולדברג שמואל היה יליד קרינקי ואשתו חנה היתה בתה של בת-שבע מסביסלוץ. שמואל היה אח לחייצשע ברזניצקי ולאלתר גולדברג. עלה ארצה ב-1925 והיה בין יתר הסביסלוצאים שקנו מניות (אקציעס) במקור: (ג'דה) ועלו ארצה: ברוך הערשל קפלן, משה בגון, אברהם יצחק ברזניצקי.
בנו צבי ובנותיו - רוזה, יפה ויוכבד.
כתבה עליו בספר: "יזכור לקהילת סביסלוץ".

גולומבוביץ יואל

גר ברח' בריסקער אחרי ביתה של רייכל ליפשיץ בצד הכנסיה הקתולית. כינויו: "שאפען" אולי על שם הבירה שנמכרה בשם זה, כי בביתו

היה בית מרזח. יואל היה בעל קריאה בבית הכנסת. בן-אחד יעקב, על קורותיו בעת השואה מסופר בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".
בת אחת: ליבה. יעקב וליבה למדו תקופת מה בגימנסיה העברית בוולקוביסק. יעקב היה פעיל ב"בית"ר".

גוצאג מאטקע

יתכן ש"גוצאג" הוא לא שם משפחתו כי אם כינוי. תחילה גר באותו בית מרובע גדול בשוהל-הויף סמוך לדירת השוחט אהרון פומרנץ ולאחר מכן בנה בית לעצמו, בית עץ עם עליה, בצד ימין של רח' ורשה, אחרי ביתו של הנגר שבילביץ בגימין. בביתו היה פעם גן-ילדים או כיתת בי"ס לילדים קטנים.

גלין

נכדו של הרב הגאון ר' מאיר-יונה שעליו מסופר בהרבחה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ". חי עם משפחתו בארץ - נפטר בשנת 1961.

גלנר מנדל ופרייידקע

פריידקע היא בת למשפחת פנתר. גרו בביאליסטוק.

גלר שלמה

מוצאו מהכפר מיכלקה. (שלמקה דער מיכאלקער) ביתו היה ברח' גרודנה. בתו האחת היתה נשואה לזבולון חורובסקי וגרה סמוך להורים. בן אחד: ברוך היה ספר ובן שני מאטל היה רצען. בן נוסף יוסף, ובת נוספת.

גלר יהודה

סנדלר. היה ידוע בשם: יודקע דער שוסטער, ביתו בפינת דרום מזרח השוק. היתה לו גם חנות נעליים. היה יהודי בעל תורה. לו שתי בנות ובן יעקב. הבנות היו פעילות בבונד. כולם נספו בשואה.

גרבר

בית-אבן בסימטה שהובילה מביה"ס העברי לרח' גרודנה. בתו אסתר, עלתה ארצה.

גרבר ירחמיאל

הגיע לעיירה בתחילת שנות השלושים. היה ציוני מסור וחבר בועד קרן הקיימת. בנו ובתו היו חברי החלוץ. הבן נמצא בארגנטינה.
הבת גוטע נספתה בשואה.

גרודקי

בעל בימ"ס לתרופות. בחנות בשוק שהיתה לפנים חנותה של פעסל וויגונסקי. קראו בשם: גרודקר דער אפטייקער. בת יחידה: מרים.

גרוסברג

בן אחד בשם שלום.

אסנר עטל

גרה יחד עם בתה לאה בבית קטן. תיכף לאחר גמר בניני הסמינריה. באחד החדרים שבביתה היה בשנת 1931 החדר של סניף החלוץ.

גרינשפון אבא

סחר בתבואה, ביתו ובית מסחרו היו סמוך לבית אולקניצקי ברח' גרודנה. הבת פייגל היתה מילדת בעיירה לאחר פטירת המילדת סוניה אידלמן. פייגל חיה בקנדה.
הבנים משה וישראל גרו בסמוך לאביהם ועסקו יחד אתו במסחר התבואה. אבא גרינשפון היה בעל קריאה ועבר לפני התיבה בבית-המדרש החדש.

גרשוביץ חיים ושיינע

הם באו מכפר זאנקי. ערב המלחמה גרו ליד וילנה. ניצלו ועלו ארצה.
בן: יהושע, ובת - דורה, חיים בארץ. בן אחד - ליפא - נפטר בצעירותו.

גרשוביץ מרדכי ופייגל

גרו לא רחוק מבית הרב. בת אחת - חומה, נשאה למאיר סלפק, בנו של חיים סלפק האופה. בן אחד - יעקב - חי בקנדה. בנים - משה ובנימין בת - באשה ליבה נספו.

דוברובולסקי מרדכי ושושקע

גר בסימטה שהובילה לבית המרחץ העירוני, והחזיק בחכירה את בית המרחץ שנים רבות. בחצר הרחבה שלפני ביתו היו מסתדרות תמיד העגלות של הקבצנים הנודדים שעברו דרך העיירה.
בנו - ברל, בנותיו - בילה, לאה ונעכע. בת אחת יפה ועוד בת רחל שן, עלו ארצה וגרות בירושלים.

דוברובולסקי יוסף וסולע

גרו באותו חדר וליד ביתו של מטאקע דוברובולסקי. הבת רבקה נישאה ליהודה קפלן ועלתה ארצה. יוסף הוא אח למאטקע דוברובולסקי.

דוברובולסקי ברל ובאשע

בנו של מאטקע דוברובולסקי. 2 בנים - אנשל ואפרים.

דוברובולסקי בילה

ביתו של מרדכי דוברובולסקי. בן: אפרים.

דוקסין אהרן

בנו של גרשון דוקסין שהיה מעין עורך-דין בזמן הרוסים. אהרון דוקסין עסק בכתיבת בקשות לרשות. גר יחד עם אחותו בביתם, במערב השוק, מאחורי הצלמניה של זלמן מרגלית. אהרן דוקסין היה במאי חובב של הצגות ביידיש.

דיין

חנות לכלי ברזל. היתה במערב השוק. בן אחד - יעקב. שחקן כדורגל מעולה. עסק בתחביבים רבים ביניהם צילום. גרו בבית משותף עם משפחת שוויף. כולם ניספו בשואה.

דיחובסקי נחום

ספר. המספרה שלו היתה בבית זדנובין. היה סגנו של אלתר בורדע כמפקד מכבי-האש. אחד משני בניו - משה - ניצל מהשואה וחי בארץ.

דרצ'ינסקי דינה

בת למשפחת עדן. למדה בקורסים פרבליסטיים בורשה, ולימדה בכיתות הנמוכות של בית-הספר העברי לפי שיטת לימודים מתקדמת. בעלה היה עוזר מתנדב לכל הצגה שהתקיימה בעיירה בעיקר בעניני שירה ומוסיקה. הוא ניצח גם על מקהלות חובבים. תצלום ילדיהם מופיע בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".

הלפרין יצחק (איצל)

גר ברח' גרודנה. היה בנאי ובונה תנורים. מכיוון שהיה פעם בארץ בירושלים, קראוהו: הירושלמי.
בתו - הניה - גמרה סמינר והיתה מורה.

וטניק משה חיים

קראוהו - דער סיבירער. גר לא רחוק מביתו של אלתר מינץ בסוף הסמטה שהובילה לבית המרחץ ולשדות.
היה גבאי בבית-המדרש החדש והיה מלמד בשטיבל שליד בית-הכנסת "עין יעקב", "שולחן ערוך", ופרשת השבוע למתפללים.
בחדרו גרו חלוצים - קיבוץ הכשרה. באחד הלילות הציתו הגויים את הבית והחלוצים נחלצו ללא בגדים לגופם.
בנו ירחמיאל לחם בגבורה בחיל הפרטיזנים ונפל כגיבור בשדה הקרב סמוך לסביסלוץ.

וטניק אלתר

בן לוטניק משה חיים הסיבירער.

בנה לו בית ברח' בית-הכנסת בדרך המובילה לביה"ס.

וטניק שמעון בנו של משה חיים וטניק הסיבירער. היה עסקן ציוני.

ויגודסקי משה יליד שלזיה. עבד כמורה בבית-הספר האידישאי ציש"א בסביסלוץ. היה מורה בכיתות העליונות והיה גם מורה להתעמלות. נשא לאשה את המורה בוראק. גורלם לא ידוע.

ויגונסקי זיידל ולאה בנו של הרשל ויגונסקי מהכפר בזבודניקי. גר תחילה עם משפחתו בבית אביו בכפר ונכנס לגור לסביסלוץ ערב מלחמת העולם הראשונה.
שתי בנותיו - רבקה ורייזל - נסעו לארה"ב וקנדה.
בת אחת - יוכבד (יאכע) עלתה ארצה.
הבן - הערשל - ניספה בשואה, הערשל ויוכבד היו חברי "בית"ר".

ויגונסקי יעקב היה בנו הצעיר של חלאוונע ויגאנסקי שהחזיק בזמנו בחכירה אחוזה ליד הכפר רשקי. קראו לו יענקל טאראריטשעם.
הוא גר עם אשתו בבית. בתו פייגע-ראשקע - אשתו של חאצקל ירושבסקי ברח' גרודנה.
בת חוה - היגרה לארה"ב.

ויגונסקי שלם שלם ויגונסקי היה ממשפחת חלבנה ויגונסקי המסועפת. היה פעמים אחדות באמריקה ובזמן הזה היתה לאשתו פעסל חנות קטנה ליד דירתה. ביתו היה בית אבן בצפון השוק אחרי חנותו של דניאל גרשון הלפרין. בת יחידה נפטרה בזמן מגיפת הטיפוס בשלהי מלחמת העולם הראשונה. בנם מנדל ויגונסקי היה חתנו של לייזר חלוטה.

ויגונסקי מנדל בנם של שלם ופעסל ויגונסקי. נשא לאשה את בתו של לייזר חלוטה וגר בעליית ביתו של חלוטה, היה משכיל, יידישיסט, ונואם מחונן. עסק בעניני הציבור, בעיקר התמסר ל"עזרת יתומים".
לימים נעשה שותפו של משה רובין (בנו של ישעיהו רובין) לבית החרושת לעורות, וביח"ר זה מן הגדולים בעיירה עד פרוץ המלחמה. היה חבר היודנראט בעת הכיבוש הגרמני.

ויזל משה גר מול בית-הספר העברי.

וייבער יוסף (יאסל) קצב. על תרשותו קראוהו "יאסל דער טויבער". גר בבית קטן בחצרו של העגלון ברוך שאר (בארושקע) ברח' גרודנה. לאחר מכן בנה לעצמו בית ברח' שאחורי הסמינריע לפני הנהר.
אחד מבניו פנחס היה חבר ב"החלוץ" - ובילה שנים בהכשרות, אך יתר בניו היו קומוניסטים. האח הבכור פסח ישב שנים רבות בכלא הפולני ובעת השלטון הסובייטי היה ראש-העיר.
יאסל היה רוב הזמן שותפו של הקצב מאיר-יונה חבלובסקי.
לאחר זמן הפך גם פנחס לקומוניסט.

ווינר פסח בנו של יאסל ווינר הקצב. ראש הקומוניסטים בעיירה וראש-העיר בזמן הכיבוש הסובייטי. חברתו לכלא... היתה לאשתו.

וילק זליג אחיו החורג של אהרן דוקסין. היה הצלם בעיירה, מסר את הצלמניה לזלמן מרגלית והיגר לאמריקה. ערב המלחמה חזר עם שתי בנותיו

לפולניה ועבר לעיירה בילסק.

וכט שבתי גר בדירה שכורה אצל זדנוביץ ולאחר זמן אצל קרסנברג; היה קומיס-יונר למכירת עורות מעובדים, בשותפות עם משה ברטנובסקי.
בת יחידה - בעלקע, שהיתה יפהפיה ונשאה לסוחר עשיר מפוזנן או מגדנסק. כולם ניספו בשואה.

ולין עיסוקו בצביעת בדים (דער פארבער). ביתו היה ברח' גרודנה סמוך לסמטה שהובילה לשוהל-הויף לאחר ביתו של זיונץ הסנדלר.

ורשבסקי חזן ושו"ב. החזן האחרון בעיירה.

זאקוטע הערשל קיילע מבית עין מסביסלוץ. קיילע זאקוטע פרסמה כתבה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ". הם חיו בקנדה.

זבירשטיין גדליה אשתו חוואלקא לבית סלפק. בת - רבקה. בת - חנה עלתה ארצה. בן: יוסף.

זדנוביץ אפרים חתנו של אלתר מינץ וגר בסמוך לו. עסק יחד עם חמו וגיסו בניהול ביח"ר לעורות. פעמים רבות נחלץ להיות שליח ציבור בעת מצוקה וכן עשה גם ערב השואה. היה חבר היודנדראט בזמן הכיבוש הגרמני.
בת - רבקה, בן - זלמן.

משפחת זדנוביץ בית זדנוביץ היה בית אבן דו-קומתי גדל מימדים בפינת השוק ורח' גרודנה. נוסף על החנות הגדולה של זדנוביץ היו בבית זה חנויות, דירות שכורות וגם חדרים ששימשו מלון לעוברי-אורח. אחרי פטירת זדנוביץ נשארה האלמנה עם ארבע בנותיה: שרה, נחמה, ראשקע ופנינה.

זומר אלקה חיה בירושלים.

זוסע זוסע דער שלאסער, בעל בית מלאכה לתקון כל מיני מנעולים. היה חבר מסור למכבי-אש ועל הצטיינותו בשעת כיבוי שרפות קיבל מדליה לשבח שנענדה לו ברוב-עם.

זיונץ אליהו סנדלר. גר ברח' גרודנה. הבן פייבל זיונץ היה עסקן ציוני ועלה ארצה
בת - שרה - גם היא עלתה לארץ. בן - אברהם.
כתבתו של פייבל זיונץ מופיעה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".

זילבר גרו בצד דרום של השוק. הבן יהודה עלתה ארצה בשנות העשרים ונשא לאשה את סימה בגון, בתו של ר' משה בגון. בן שני, נחום, היה נשוי לשרה פינקלשטיין, בתו של יעקב פינקלשטיין.
הבת רחל היתה נשואה לאייזשיק מאטל אורינובסקי.

זילברבלט משה הרש גר ברח' גרודנה לא רחוק ממשפחות קנטור. בנו דוד זילברבלט עלה ארצה. בנות - שרה ויהודית.

זילברבלט דוד בנו של משה הרש זילברבלט. לפני עלייתו ארצה גר בבית הוריו.
בניו - ראובן ובנימין, ובתו שושנה - חיים בארץ.

פרסם כתבה נרחבת בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".
היה פעיל בחיים הציוניים.
עסק בעיבוד עורות.

ד"ר זילברמן ד"ר זילברמן היה רופא שיניים שבא לגור לסביסלוץ בסוף שנות העשרים. היה גם עסקן יידישיסטי, מאנשי ה"בונד" ובעל כשרונות למשחק על הבמה. היה נוהג לקרוא ספרות באידיש בחברה. היה דודו של יעקב איינשטיין - שחקן ה"אהל" בזמנו.
היה לו בן אחד שלמד בווילנה. כולם נספו בשואה.

זלוצקי ברל תקופה מסויימת היה יו"ר ועד הקהילה בעיירה. זה היה מיד לאחר הבחירות הראשונות הרשמיות לועד הקהילה. בתו - ולה, ובנו - אריה, עלו ארצה. עוד בת - חיה גרה בעיירה גינובקה.

זלצמן אפרים וחיה גר בעלית הגג אצל אברהם אולקניצקי. היה קומיסיונר לעורות מעובדים. בת יחידה - בעלקע - נישאה ללייבל סלפק בנו של קלמן סלפק. אפרים היה אח של שלמה זלצמן.

זלצמן שלמה ורייזל גרו ברח' אמסטיבוווע. שלמה היה אחיו של אפרים זלצמן. הבן - אברהם צלמון חי בארץ. ילדים - מאטל, גורלו - לא ידוע.

זלצר ישראל שמש.

זץ (אחים) איצשע ווועלוול זאץ גרו יחד עם אמם ואחיותיהם הנשואות בביתם שע"י תחנת הרכבת. עסקיהם היו מגוונים: מחקלאות ועד אקספדיציה של סחורות ברכבת. אך בעיקר היה עיסוקם במנסרת עצים גדולה שהקימו ליד ביתם. במנסרה זו עבדו גם חלוצים מההכשרה שבעיירה. עוד אחות - חיה גרה בלונה. היא ובעלה ניספו יחד עם כולם בסביס-לוץ.

זץ יודל והינדע אח אחד ממשפחת זץ שגר בעיירה ולא בביתם המשותף, למרות מה שהיה שותף לאחיו בכל. גרו ברח' בריסקער.
בן יחיד שלהם נפטר בשלהי מלחמת העולם הראשונה.

זקהיים גר בבית קטן סמוך לבית החרושת והיה שומר. בתו שרה נישאה לנחום.

חבלובסקי מאיר יונה קצב. גר בשוהל-הויף בשכנות לזיידל החרט. היה שותף לקצב יוסף וייגר. בניו - ישעיה, יצחק, ישראל, מנדל. בנותיו - רייזל, פרומה, חיי-שרה.

חורובסקי אברהם וחנה רחל גרו תחילה ברח' ורשה ליד הגן העירוני ואח"כ ליד בית"ח לעורות שלהם בפינת רח' גרודנה והסימטה שהובילה לבית"ס העברי.
הבנים - זבולון, משה, ישראל ופרץ.
הבנות - רייזל, גאלדע, שייגע ולאה.
זבולון היה נשוי לבתו של שלמה גלר (דער מיכלקער) רייזל ופרץ היגרו לארגנטינה. לאה חיתה בקובה וכעת בארץ. משה'ל חורובסקי היה נגן כינור מעולה והיה גם מלמד נגינה בכינור. יחד עם אחיותיו ארגן להקה שהיתה מנגנת בכל מיני אירועים. ישראל עבר לגור אחרי החתונה לורשה.

חורובסקי זבולון בנו של אברהם חורובסקי וחתנו של שלמה קלר ממיכלקה. גר ליד בית חותנו ברח' גרודנה. עסק בעניני עורות יחד עם הוריו. בנותיו אסתר, גולדה וראיע.

חייטא וועלוול היה ידוע בכינוי - דער פינפערל. תקופה מסויימת התחרה בעגלונים בתקופת המעבר לאוטומובילים, ורכש מכונית משא להובלת משאות. שלושה אחים שלו נסעו לארגנטינה. אחות אחת עלתה ארצה לאר-צשיק שבלביץ.

חלוטה לייזר חנות גדולה בצפון השוק. בעיקר לצרכי כתיבה. דירתו ליד החנות ולמעלה מהם - דירת בתו הנשואה למנדל ויגונסקי.

חלאוונע הרצען ידוע תחת השם: חלאוונע דער רימער.
חנות גדולה לכל דברי רצענות בעיקר לרתמות סוסים, בצד דרום של השוק.

חמלניצקי אייזשיק מאפיה בצפון השוק. ידוע בשם: אייזשיק דער בעקער. שלושת בניו עבדו יחד איתו במאפיה. אחד הבנים - יקותיאל - ניצל מהשואה ועלה ארצה. אייזשיק היה שותף להקמת תחנת החשמל עד שעברה לידי העיריה. אשתו - מלכה ביילע - היתה אחותה של ריבה מוכרת הפירות שגרה ברח' בית-הכנסת. עוד בן מוטל ניצל וחי בשבדיה.

טאפילובסקי פייגע אלמנת יודל טאפילובסקי (בן למשפחת טאפילובסקי שבאה מכפר דווארצשאן). פייגע היתה בתו של הערשל וויגאנסקי מכפר בזבודני-קי. בן אחד נתן (נאסקע) - נשא לאשה את שאשקע מינץ. בתו של יונה מינץ.
בן שני - חלאוונע - נהיה שותף לנתן בעסקים.
בנות - שרה, רחל-לאה, ורייזל.
ביתה בצד ימין בסוף רח' אמסטיבובה.

טאפילובסקי דוד באו מהכפר דווארצשאן. שם החזיקו בחכירה מחלבה אצל פריץ.
בן אחד נתן ושתי בנות - לאה ואסתר - נסעו לארה"ב. גרו ברח' בריסקער.

טאפילובסקי נתן ושאשקע נתן (נאסקע) - בנם של יודל פייגע (לבית ויגונסקי) שותף עם אחיו הצעיר חלאוונע בעסקים. תחילה הקימו טחנת קמח מוטורית ליד ביתם בקצה רח' אמסטיבובה. כן גם חכרו מהפריצה ביח"ר לרעפים גדול במרחק 4-3 ק"מ מהעיירה.
שאשקע - בתו של ר' יונה מינץ.
בן אחד - יהודה, בת - רבקה.

קלמן ספר. המספרה שלו היתה תחילה במערב השוק ולאחר מכן בדרום השוק. הוא היה מאפר (עפ"י רוב בהתנדבות) את השחקנים בכל הה-צגות של תלמידי בית-הספר או בהצגות של חובבים. היו לו 3 בנות.

יארושבסקי חאצקל ופייגע ראשקע ביתם ברח' גרודנה פינת רח' בית-הכנסת. פייגע-ראשקע היתה בתו של יעקב ויגונסקי, שגר לעת זיקנתו בביתה. חאצקל היה מוביל בעגלה פצינטים חולים שבאו להרפא אצל ד"ר ביטנר במרפאתו הפרטית באחוזתו קוטרה (כ-10 ק"מ מהעיירה). לאחר מותו של ד"ר

ביטנר (שהיה תקופה מסויימת ראש העיר בסביסלוץ) נסגרה המרפאה שלו וחאצקל פתח במרתף ביתו מאפיה. בנו היחיד - בנימין - ניסה להעפיל ארצה ולא הצליח.

יודקובסקי פסח

"פסח דער אליבודער". גר כמה שנים באוקופעס וחזר לכפרו אלובוד. בנו יעקב היה חייט ועבד אצל בערל סלפק החייט. בשנת 1930 היגר לארגנטינה. בנו השני היה נשוי לבתו של איצשע הערשל ליס (שרה).

יחס צבי ורבקה מבית ליפשיץ

גרו ברח' גרודנה. הרשל (צבי) עסק בתיווך בענף העורות, מוצאו מהעיירה קרינקי. רבקה היתה בתם של ביילע ויצחק ליפשיץ.
הבנים: משה היה מורה עברי בקרטוז-ברזה ונספה בשואה.
מיליק (שמואל) היה מורה פולני וניצל ברוסיה וחי בעיר קויבישב ב-1945. הבת: ברכה ביחד עם הוריה נספו בשואה.

לאש משה (לואיס)

עסקן בונדאי בזמנו ונואם עממי מחונן. היגר עם משפחתו לקנדה. בנו דוד לואיס עוד עסקן פוליטי ידוע בקנדה המטפל בעניני עובדים. דוד לואיס ביקר בסביסלוץ יחד עם יוסף עין בשנת 1978. למאמר שפירסם אחר הביקור הוא מצרף תמונה גדולה של משפחתו, שבה מצולם הוא יחד עם סביו, דודיו ודודותיו עם ילדיהם בזמן ביקורו בעיירה בשנת 1932. בביקורו האחרון בשנת 1978 חקר מפי עד ראיה אחד כיצד נרצחו יהודי העיירה ע"י הנאצים. הוא משער שמספר יהודי העיירה שהושמדו היה למעלה מ-3,000 נפש.

לב פייבל

פייבל דער גוראלניק. גר בצד מערב של השוק קרוב לביתו של דוקסין. בניו היגרו לארה"ב. כשפרש מעסקיו התמסר לעניני ציבור ובעיקר למוסד "עזרת-יתומים".

לוין

מלמד דרדקי שעל נמיכות קומתו נקרא "דער קליין רבי'לה" והיה אחרון המלמדים בעיירה. שם אשתו - רוחמה. גרו בביתם שמול בית-המדרש הישן, בפינת רח' שוהל הויף והסימטה שבין השוהל-הויף לרח' גרודנער והחדר היה באותו בית.
בתם הבכירה נישאה לרוכל והבן מאיר היגר לארה"ב.
הבן השני - וועלוול לוין - היה תפר.
הבת שרה היתה עובדת בחנותו של לייזר חלוטה. היתה משחקת בהצגות חובבים. ועלוול ושרה היו חברי "החלוץ".

לוין

מהכפר קליפצשי. בן אחר ניצל ונמצא בארץ (יצחק).

לוין הערשל וראשע

גרו תחילה ברח' גרודנה ולאחר מכן בדירה שתחילה גר בה אהרון פאמרנץ השוחט בשוהל-הויף. עסק קצת בחקלאות וקצת בהלוואות.
בת - רבקה, בן - בנימין ניצל מהשואה וחי בארה"ב.

לוין ישראל ובובל

בת - שיינדלי. בנים: יצחק ויוסף.
יוסף לוין ניצל מהשואה ועלה ארצה.

לוין פייבל

בא לגור לעיירה כמה שנים לפני המלחמה מוולקוביסק. היה עובד בבי"ח לעורות ובזמן הסובייטים - ראש עובדי העורות בעיירה.
שני בניו - אהרון ובנימין נמצאים בארץ.
בתו ברוניה - נספתה בשואה יחד עם ההורים.

לוינטשיק מנדל בעל בית גדול פינתי מלא דירות וחנויות בקרן השוק ורח' אמסטיבובה. זכורה השריפה הגדולה בשנת 1931 שבה נשרף הבית כליל. הבית נבנה אח"כ מחדש.

לוקצ'בסקי היחידים בעיירה שעבודתם היתה סלילת רחובות באבנים ועל זה קראום: די ברוקירער. הם ריצפו את כל רחובות העיר. אב ושני בנים. הבן הבכור היה פעיל ב"בית"ר" והצעיר (יוסף) ב"החלוץ".

לחוביצקי גרו ברח' גרודנה מול בית קנטור. בן אחד - שמואל. בן שני - פייבל.

לחוביצקי שמואל היה בעל בית-חרושת לעורות, עבר לגור לורשה ושם המשיך בעסקי עיבוד עורות, בן אחד - עבער, בת אחת - נפטרה בצעירותה.
תחילה גר ברח' גרודנה ליד ולין (דער פארבער) ולאחר מכן בנה לו בית לבנים במערב השוק. בית-החרושת היה בסביבת בית הקברות, לא רחוק מבית-החרושת של מדוידב.

ליבוביץ יחיאל גיס של האחים זאץ וגם קרוב משפחה לכשעצמו. גר יחד עם משפחתו בבית האחים זאץ והיה שותף לעסקיהם. בעיקר טיפל באקספדיציה. בנו יחידו - עזריאל - היה הבן היחידי לכל משפחת זאץ - למד בגמנסיה העברית בביאליסטוק.

ליבכין גרו בבית-אבן בצפון השוק סמוך לבית אברהם פיינזילבר.

לינדר גרו בחצר של וטניק (דער סיבירער) בקצה רחוב השוהל-הויף. הבת - רחל - למדה בוילנה והיתה לגננת ילדים. נמצאת בארץ.

ליס אברהם יוסף קצב. אטליז בבית מנדל לבינטשוק או בסמוך לו. שני בניו עבדו איתו בקצבות.

ליס אהרון קצב. ביתו והאטליז הסמוך נמצאו במערב השוק ליד ביתו של בן-ציון צימבל, עושה הכובעים.
בנים - שמעון, משה-איצשע, אריה ושבתי. בנות - מרים.
אריה ומרים עלו כחברי "החלוץ" ארצה.
ביתם היה מרכז לחברי ההכשרה של "החלוץ" שנמצא בקצה העיירה.

ליס איצשע הערשל קצב. ביתו ליד בית-הספר העברי בסימטה שהובילה לבית-החרושת של אלתר מינץ.
בן אחד - לייבל - היגר לארה"ב. עוד בן - בנימין - נפטר כשהוא צעיר. שתי בנות - רוזה ושרה היו תופרות, חברות ב"החלוץ".
אשתו השניה פייגל ליס נסעה לארגנטינה.
פייגל ליס פרסמה כתבה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".

ליס מנדל מנדל הקצב. תחילה גרו בסוף רח' גרודנה ליד בית-הקברות הפרובוסלבי ולאחר מכן עברו לבנין המשפחתי שלהם בדירה סמוך לשיינע פריידקע ליס. הבנות לאה, טייבל, והבן בנימין נמצאים בארץ.
יתר בני המשפחה ניספו בשואה (מלצר, גיטל, שרה)
מנדל נסע פעם לארה"ב וחזר לעיירה.
אחיה של שיינע פריידקע ליס ושלמה חיים ליס.

ליס שיינע איטקע

הבית והחנות בדרום השוק קרוב לרח' אמסטיביוע. החנות היתה מהגדולות בעיירה ונוהלה אח"כ ע"י חנה פבלוביצקי.
בניה, זבולון ואייזשיק, עברו לגור לורשה ועשו שם חיל.
אייזשיק ושני בניו עלו ארצה בהתחלת שנות השלושים.
בנו של אייזשיק ליס היה נשוי לנורה בתו של גרשון מייזל.

ליס שיינע פריידקע

היא ואמה גרו בבית המשפחתי שבין בית-המדרש הישן לבין מאפית בורדגש. בחזית ביתם היוצאת לשוהל-הויף גרו מזמן לזמן שכנים שונים כגון: משפחת אנצס, המורה נח, ברטנובסקי, ועוד.

ליס שלמה חיים ורותי

אחיה של שיינע פריידקע ליס וגר בדירה באותו בית. שני בנים אחד מהם לייבל היה משחק בהצגות חובבים. שלמה חיים היה עובד בבור-סקאות. הבן השני - בנימין, ובת - חנה.

ליס שמואל וליבע

ליבע היא בת למשפחת קפלן שגרה ליד בית-הקברות הפרובוסלי בצד ימין בסוף רחוב גרודנה.

ליס שמעון

בנו הבכור של אהרון ליס הקצב. גר בסמוך לבית יוסף קצנלנויגן. היה פעיל ב"מכבי האש".

ליסין מתתיהו

חנות של קמח במזרח השוק. מתתיהו (מאטעס) ליסין היה קומוניסט והיה מפקד מטעמם בעיר בזמן הבולשביקים במלחמת העולם הראשונה.

ליפסקי זיידל

היה אחיה של סוניה איידלמן המילדת.

לנצביצקי משה

אשתו: "די דייטשקע", אחותם של אברהם וקלמן קנטור. דירתו וחנותה בביתה שברחוב גרודנה בסמוך לבית אברהם קנטור.
הבן אהרון, היה נשוי לילובסקי ושניהם נספו במרד גטו ביאליסטוק.

ליפשיץ פלטיאל

חרט עץ. ידוע בשם: זיידל, דער טאקער. היה אמן במקצועו, גרו בשוהל-הויף סמוך לדירת מאיר-יונה הקצב. זיידל היה חורט ומגלף דברי מזכרת ואשתו היתה מפיצה אותן בעונת הקיץ בבתי הבראה, הרחק מהעיירה.
בנים - אברהם וחיים-לייזר.
חיים לייזר היה ספר ועסק בזה בדירה ששכר ברח' ורשה.
בנות - לאה, יהודית, שרה.

ליפשיץ אברהם ורבקה

אברה'מל ליפשיץ היה בנו של זיידל החרט ועבד יחד עם אביו בחרטות. נשא לאשה את רבקה רובינוביץ מוולקוביסק. רבקה היתה תופרת מעולה. אחותה - עטקע לוין - חיה בארץ.

ליפשיץ חיים-לזר

בנו של ליפשיץ זיידל החרט. היה ספר. דירתו ברח' וורשה.

ליפשיץ רייכל

אלמנה משמואל ליפשיץ ז"ל. נתאלמנה בגיל 32, גרה עם 4 ילדיה ברחוב בריסקער 6 ע"י גולומבוביץ. הבת הגדולה ריינע היתה נשואה למוטל צאלעס. הבן יצחק והבת הצעירה שיינע ביחד עם האחות ריינע בעלה ובנה בן החמש שמואל, והאם רייכל ניספו בטרמבלינקה. הבן ירחמיאל ניצל מהשואה וחי בארץ.

לרמן בנימין וחיה (סלוצקי)

חיה היא בתו של זאב סלוצקי.

הרב חיים יעקב מישקינסקי

הרב ר' חיים יעקב מישקינסקי כיהן כרב העיירה משנת תרפ"ז ועד השואה. נספה יחד עם בני עיירתו ביער וישבניק ולפני מותו נאם לפני המובלים לטבח ועודדם.
רעייתו, הרבנית יוכבד, היתה ביתו של הרב דוד פינס מביאליסטוק.
בנו בכורו, יצחק עברי, הינו כעת עורך „הדואר" בניו־יורק.
בנו, משה, פרופ' באוניברסיטה בת"א.
הבן הצעיר, נפתלי הרץ – נספה בשואה.
כתבה מפורטת על הרב ח.י. מישקינסקי בספר "יזכור לקהילת סביב־לרץ".

מוצניק משה (משה מנדלס)

אשתו הראשונה היתה פשה קפלן מסביסלוץ. אשתו השניה עטל־דינה (נפטרה מסכרת). חנותו במערב השוק, אחרי בית יהודה שפאק וביתו, בדירה אצל חיים אפשטיין. היה גבאי בבית־המדרש החדש. גרו תחילה בבית הוריו של משה רובין ואחר־כך ליד בית הרוקח אפשטיין עם משפחת אוזרוביץ.
בנים: יהושע, הערשל, יעקב, מינדל, חיה עטע, זיידל, שרה.
זיידל נסע לארגנטינה. הבת עדה קוך נפטרה בארץ בשנת 1981. כל היתר נספו בשואה עם משפחותיהם. יהושע עם אשתו־רייזל גולדצקי והבנות התאומות. הערשל ואשתו עטל ובניהם: יוסף וולולה. חיה עטה בעלה וילדיהם: פשה ואברהם (חיו בוולפה) שרה ובעלה פדקה סרייס־קי (חיו בורשה).
מוצשניק יהושע – אחיה של עדה קוך היה נשוי לרייזל גולדצקי (בת ליפא) נולדו להם תאומות. במלחמת העולם השניה חזרו לסביסלוץ. כולם ניספו בשואה.
(כתבה על משפחת מוצשניק וגלויות שכתב יהושע לאחותו עדה).
מוצשניק משה – אביו של יהושע ועדה.

מושצקי טוביה ומטקה

גרו ברח' גרודנה. מאחורי ביתו היה לו בית קטן לעיבוד עורות.
בת אחת עטל והשניה מרל. הבן: לייבל.

ד"ר מייזל בצלאל

גר בקומה ב' של בית משפחת מייזל בצפון השוק. הרופא היהודי היחיד בעיירה שהיה גם יליד העיירה. היה מרצה בבית המדרש בפני הקהל על הלכות הגיינה. היה ציוני נלהב ועסקן בכל הארגונים הציו־ניים.

מייזל גרשון וחייצשע

גרו בבית מייזל בצד צפון של השוק. גרשון מייזל עסק בעסקי עורות.
בת אחת – חוה – נישאה ללוינסון מהעיר לידה.
בת שניה – נורה ליס – חיה בארץ.
הבנים – איזה ושמעון – נספו יחד עם יתר המשפחה בשואה.

מייזל דוד ובאשע

קראוהו בשם "דאדזשקע". גר ברח' ורשה בבית נפרד ולא יחד עם יתר בני משפחת מייזל. בניו עסקו בעסקי עורות.
היה למדן מופלג וממלא מקום הרב לעת הצורך.
בסוף ימיו עלה ארצה.
בנו – שמואל ושלוש בנותיו – אף הם עלו ארצה.
כתבה מיוחדת על ר' דוד מייזל פורסמה בספר "יזכור לקהילת סביב־

לוץ" ע"י נכדו שמעון פינקלשטיין.

מייזל מנדל בנו של ר' דוד מייזל ואחיו של שמואל מייזל. היה נשוי לחיה פיינש-טיין. ילדיהם: נפתלי, סיומה, לאה. כל המשפחה נספתה בשואה.

מייזל שמואל ורשה בנו של ר' דוד מייזל. עלה עם משפחתו ארצה.

מילער מאטל ועלקע. גרו ברח' אמסטיביוע ליד ביתו של זלצמן.

מינץ אלתר (אברהם) וגוטקע בעל ביח"ר לעורות הגדול בעיר. ביתו בסוף הסמטה שהובילה מרח' בית הכנסת אל השדות והנהר.
בסמוך לביתו גרו שני חתניו – מנקס וזדנוביץ.
ביה"ח נמצא אף הוא, בקצה החצר הגדולה הסמוכה לבית.
בנות – סוניה, אמה, פוליה ומאשה. אמה היתה נשואה לד"ר בבצ'וק מוולקוביסק. מאשה (רבינוביץ) חיה בארץ.
אחיו – יונה מינץ.

מינץ יונה ושיינע יונה מינץ היה בנו של סנדר מינץ מחלוצי תעשית העורות בעיירה ואחיו של אלתר מינץ בעל בית-החרושת הגדול בעיירה לאחר שהפסיד רכושו במהפכה הבולשביסטית, חזר לעיירה ועסק בתיווך בענף העורות, קומיסיונר. ביתם של יונה ושיינע מינץ היה בית ציוני חם ופתוח לכל דורש עזרה. כמר"כ השתדלו לתת השכלה לילדיהם כמיטב האפשרות בעיירה.
ילדיהם: אלקה, שושקה, פריידקה, סנדר, מאשה ושפרה.
פריידקה ומאשה עלו ארצה. יתר בני המשפחה עם בני זוגם וילדיהם ניספו בשואה.

סנדר והניה מינץ סנדר בנו של ר' יונה מינץ, הניה אשתו לבית פרפל מניסבזש ולהם בת אסתרקה. עבד יחד עם אביו בתיווך בענף העורות. גר בבית אילנסקי ברח' בריסקער. היה פעיל בניהול הספריה העברית. בארגון ערבי תרבות בלילות שבת, באולם הספריה-ממיסדי המכבי בעיירה.
נספה יחד עם משפחתו בשואה.

מנדל הנפח "מענדל דער שמיד". הנפחיה שלו היתה בסמטה קטנה מאחורי בית-הספר העברי. בניו – שלמה ויודל – גרו ליד אביהם. תחילה עבדו בנפחות ואח"כ היו שותפים לעגלונים ברכישת אוטומובילים.
עוד בן – שמואל – היה עגלון וגר ליד בית המדרש הישן.

מנקס בנימין וסוניה חתנו של בעל ביה"ח לעורות אלתר מינץ. גר ליד חמיו והיה שותף לעסקו. ציוני נלהב. בנו – אליעזר (לזר) גמר גמנסיה בווילנה.
בן נוסף – סנדר, בן נוסף – ברצ'יק. האחים נספו באושביץ.

מרגלית זלמן ומאשה בנו של שמריה מרגלית. היה הצלם היחידי בעיירה וחנות הצלמניה שלו שנמצאה בבית משפ' דוקסין, במערב בשוק, היתה מרכז לכל בני הנוער.

מרגולית לייב יהודית, ליפא, נחמן ואייזיק. חנות לממתקים וגלידה, ברח' רודבקה.

מרגלית שמריה ומרים ביתם בסוף רח' גרודנה מול בית הקברות הפרובוסלבי. מוצאו של

שמריה מכפר אליבוד, שרוב תושביו היו ממשפחת מרגלית.
הבת הבכורה - פייגל - נישאה לזמה שיין מוולקוביסק.
הבת הצעירה - סימה - נישאה ליצחק רובין.
בן אחר - זלמן, אשתו מאשה לבית גוטמן.
בן אחר - אהרון, חי בארץ.

משפחת מדוידיב

האמא וארבעת בניה היו בעלי בית-חרושת לעורות. ביהח"ר היחיד בעיר שבו עבדו עור קשה לסוליות. הבן נחום היה נשוי ללולה זקהיים. בן נוסף - האצשע, היה לפעמים משחק בבמה של להקות החובבים. לבן אחד היתה סוכנות לדלק.

נזביץ זוסקע

בנו של אלעזר נזביץ. גר בבית הראשון מצד ימין של רח' וורשה.

נזביץ אליהו

גר בצד ימין באמצע רח' גרודנה. ידוע בשם אלי לאזערס. .
בניו - אברהם-עזרא ואלעזר.
היה לו מכבש לסחיטת שמן מפשתן ואת הכוסבה מהפשתן אחרי מצוי השמן (מאקוך) מכרו למאכל לפרות.

נזביץ אברהם עזרא וזלדה

אברהם עזרא היה בנו של אלי לאזערס. נשא לאשה את זעלדע קאפלן ובתו של אברהם משה קפלן. תחילה עבד עם הוריו ואח"כ עבד בעיבוד עורות אצל טוביה מושצקי. היה מפקד באגודת מכבי-האש ומעורב פעיל בכל הנעשה בעיירה. בעת המלחמה היה ברוסיה ובתום המלחמה ביקר בעיירה. עלה ארצה.

נזביץ מרדכי

"מטאל לאזערס". גר ברח' גרודנה סמוך לאחיו אלי נזביץ. בחצר הגדולה שלו היו שוזרים חבלים, עוברים במניזש לשיקצוע חציר ועוד בדומה לאלה קבוצות חקלאיות.
בנו: אלתר נשוי לחייצשיק פינקלטיין גר בסמוך לו.

נזביץ אלתר וחיה

אלתר הוא בנו של מאטל לאזערס. אשתו חיה (חייצשי) היא בתו של יעקב פינקלשטיין. גרו ליד הורי אלתר ברחוב גרודנה והיו שותפים להם בעסקים.

נח

היה מנהל בית-הספר העברי בוולקוביסק ולאחר מכן כיהן כמנהל בית-הספר העברי בסביסלוץ.
נשא לאשה את חיה-רחל (חיה-ראכע) בתו של הרב רוזין ונסע עם כל משפחת רוזין לארצות-הברית.

סובאלסקי

הבן ירוחם.

סטופצ'בסקי לייב

שוחט. ידוע בשם: לייבל דער שוחט. גר ברח' אמסטיבובה.
בנו אברהמיל ניצל מהשואה וחי בארה"ב.
לייבל השוחט היה לא רק שוחט כי אם גם קצב לעת מצוא וגם עושה נקניק לפעמים. היה ממיסדי ישיבה שהתקיימה בבית-המדרש הישן ובנו היה מראשוני התלמידים בה.
אשתו היתה מבית של חסידים.

סמולניק אלכסנדר

היה פקיד בעיריה.

סלפק יוסף ודאבע

יאשקע סלפק תחילה גר ברח' ורשה אך אחר-כך בנה בית במגרש הוריו מול בית-הכנסת.
בביתו היה משרד הקהילה אחרי שנבחרה. לידו גרו בניו הרשל ובנימין ומשפחותיהם. יתר בניו - קלמן, ישראל. בנותיו - באשקע, סוניה, ליבטשע. באשקע נישאה לישראל בוגומילסקי - עלתה ארצה.

סלפק קלמן ולייבע

בנו של יאשקע סלפק. גר בסמטה שהובילה מסוף רח' ורשה אל השער מול לפסיסאד, בדרך לילובקה.
מעל ביתו היתה חצר גדולה ועליה טחנת קמח גדולה של קלמן וגם מנסרת עצים גדולה. פעם נפלה דלקה בערימות הלוחות שהיו מונחים על המגרש ליד המנסרה והרב איידלשטיין שהיה אז רב בסביסלוץ פנה ליהודים שיעזרו לכבות את השריפה למרות שזה היה בשבת.
הבן - לייבל.
הבנות - רייזל, רחל, גיטל.
גיטל ניצלה מהשואה ועלתה ארצה.

סלפק לייבל ובעלקע

לייבל היה בנו של קלמן סלפק ואשתו בעלקע לבית זלצמן בתו של אפרים וחיה זלצמן.
גרו בדירה ליד ביתו של קלמן סלפק. לייבל עבד יחד עם אביו בעסקיו.
בת אחת - רבקה.

סלפק ישראל ופייגל

בנו של יאשקע סלאפאק. יחד עם כמה שותפים היו מביאים קמח למכירה בחנויות.
בת - רחל, בן - שמואל.

סלפק הערשל וניעשקע

בנו של יאשקע סלפק. גר בדירה בבית-אביו מול בית-הכנסת.
אשתו מעיירה לונה. ילד - שיקה.

סלפק בנימין ואסתר

בנו של יאשקע סלפק. גר תחילה ליד ביתו של אחיו קלמן ולאחר מכן ליד בית אביו בשוהל-הויף. הוא היה אילם. עבד בסנדלרות.
בנות - אתל ומשה.

סלפק חיים וחיי שרה

היה בעל מאפיה בביתו שברח' ורשה ליד בית חמיו ר' יצחק פינקל-שטיין. אשתו חיי שרה, ביתו של איצשע פינקלשטיין היתה גם בת-דודתו. כמה שנים גר חיים בוולקוביסק וגם שם היה בעל מאפיה.
בניו - שלמה, אריה, מאיר, אייזל, מנחם, שמחה ויצחק.
בנות - הניה, רינה.
הבן האחד אריה עלה ארצה. יתר בני המשפחה ניספו בשואה.

סלפק מאיר וחומה

בנו של חיים סלפק האופה. אשתו חומה היא בתם של מרדכי ופייגל גרשוביץ מהשוהל-הויף.

סלפק שמואל ושרה

הבת חיה (גנדלר) חיה בארץ.

סלפק הרשל וגיטל (מהמלון)

הבנים - אברהם ולייבל.
הבת: רבקה - נרצחה בשואה ביער ווישניק בסביסלוץ.

סלפק אסתר

סבתה של חנה וולמנסקי.

סלפק יצחק ופניה הבת - אידלה. הבנים - אברהם ויונה.

סלפק יצחק ושרה היתה להם מאפיה במרתף בצפון השוק. שרה היתה בתה של חנה גיטל סטיר.

סלפק בוניע גרו בשוהל-הויף.
בן - מאטל, היה בעת המלחמה בצבא אנדרס הפולני ושהה תקופה קצרה בארץ.
ריתה אחותו של סנדר מינץ, מבוני תעשית העורות בסביבלוץ.
התאלמנה בגיל צעיר. ארבעת ילדיה: ברל, רבקה, לייזר ומוטל.
רבקה נישאה לקלמנוביץ מרדכי ולהם שלוש בנות.
הבנים לייזר ומוטל ניצלו מהשואה.

סלפק ברל חייט. ברל דער שניידער.
בנה של בוניע סלפק. אשתו דינה. להם שני בנים.
היה חייט מעולה. בעל השקפה בונדיסטית ואידישיסטית חזקה.

סלוצקי שמריה על כך שעסק בייצור יין ומכירתו, היה נקרא: שמר'ל דער ויינשיינ-קער. גר בבית אבן בסמוך לביתה של חנה ינטע שרייבמן ברח' גרודנה התחלת רחוב השוהל-הויף.
בנות - ריבה, נשואה לפייבל קנטור.
חיה - נשואה לפלמן מרדכי (המורה לעברית).
חסיה - לאגושביץ.
בת רוחמה - חיה בארץ.

סלוצקי דוד עבד כפקיד בבנק יחד עם אהרון יצחק עין.

סורוקה גרו ברח' גרודנה ועסקו בבורסקאות. הבן הבכור הניך היה מנגן מעולה בחצוצרה. עוד שני בנים, שאחד מהם נפטר בבחרותו.

סולוביציק חנות בשוק.

סטביסקי אברהם ואסתר "אברהמל דער מנקר", הובא ע"י הקצבים מביאליסטוק לשמש מנקר לבשר הטרף. התחתן עם בתו של אייזשיק דוד הקצב - אסתר וגר אתה ועם שתי בנותיו, יחד עם אייזשיק דוד.
כשאזלה עבודת הניקור - התחיל לסחור במשלוח בשר ברכבת לורשה.
ניסה את מזלו להגר לאורוגוואי וחזר כעבור זמן קצר לסביסלוץ

סטיר חנה גיטל אלמנתו של מרדכי סטיר (בנה של תמרה סטיר). גרה תחילה ברח' גרודנה ואח"כ ברח' ורשה. החזיקה חנות מכולת קטנה.
בנים - שלמה ובנימין.
בנות - פייגל ושרה.
בנימין עלה ארצה, אשתו חנה קפלן.

סטיר וועלוול בנה של תמרה וידוע בשם וועלוול תמרה'ס.
בנו משה. ביתו לפני בית מייזל. בית עם כמה שכנים. היה גם קצב אך לא עסק בזה בקביעות.

סטיר פייגל ובצלאל פייגל היתה בתה של חנה גיטל סטיר.

סידרנסקי בעלת קיוסק בפינת השוק ע"י המאפיה של חמלניצקי. הבת פריידה מלאה תפקיד חשוב בימי הכיבוש הרוסי בשנת 1939.
הבן מיכאל גר בפולין בעיר ורוצלב.

ספקטור חנות לבדים בשוק ליד שויף. אשתו רחל. מוטקה נפטר בגיל צעיר ורחל אשתו ניהלה את החנות.
בת אחת - חיה. ניספו בשואה.

סרברוביץ עסק בעבודות מתכת. בתם היתה נשואה לאלתר שברינסקי הספר.

סרלין שלמה סרלין אליעזר סוניה ומאיר.
סרלין יהודה, אסיה אברהם וסוניה.
סרלין רחל נשואה וגרה בארץ (שמה גולדברג).

עדן פסיה משפחת עדן גרה בבית אבן בצפון השוק והיו בעלי חנות. בת דינה דרצינסקי. היתה מורה בבית-הספר העברי וכן גם הבן נפתלי עדן.
בספר יזכור לקהילת סביסלוץ מופיע שיר של דבורה עדן וכתבה של נפתלי עדן.
בן אחר משה מת בבחרותו. תמונת המשפחה ליד מצבת הבן בספר "יזכור" הנ"ל.

עגונין גרו בדרום השוק. בת אחת פייגל.

עין ברל דוד היה אקספדיטור (עוסק במשלוחים דרך הרכבת). גר בהתחלת הרחוב שיצא מדרום מערב השוק ימינה, מול הכניסה הקתולית.

עין פראדל וגיטל אחיותיו של בערל דוד עין. פראדל היתה מילדת.
ביתה של גיטל, מניה, התחתנה עם דוד צמניק.

עין אהרן יצחק וזיסל גר בבית אבן ברח' גרודנה. היה מורה ולאחר תום המלחמה יסד וניהל את הבנק היהודי הקואופרטיבי בעיירה.
בנו - יוסף עין גר בקנדה.
בתו - קיילה זקוטע ועוד בת-שרה - בקנדה.
כתבה מפורטת על המשפחה מופיעה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ" הכתבה כתובה על אחיו החורג של אהרן יצחק - אליהו עין - שהיגר לקנדה.

עין אברהם היה מרכז לכל יוצאי סביסלוץ בארה"ב לשם הגשת עזרה לניצולי השואה. מסר הרבה רשימות ותעודות על תולדות סביסלוץ ליי.וו.א. בניו-יורק. עד יום מותו עסק במסירות יוצאת מהכלל בחיפוש אחר קרובי הניצולים וקישור ביניהם, במשלוח חבילות לניצולים וכו'. סקירה שלו על פעולותיו הנ"ל בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".

עלקינד יעקב וברכה היגרו לאמריקה. בת - רבקה. היה יו"ר ועד יוצאי סביסלוץ בניו-יורק.

פבלוביצקי חתנה של שיינע איטקע ליס. בעל חנות כל-בו גדולה בצד דרום של השוק. היה עסקן ציבורי במכבי-האש, בקהילה וגם ביודנראט.

פדרבסקי יוסף גיסם של האחים זאץ. בנו של הרב מילובקה. גר בבית זאץ והיה

שותפם לעסקים.

פומרנץ אהרן שוחט. גר בשוהל-הויף. בניו ובנותיו המבוגרות נישאו ויצאו את העיר עוד טרם פטירתו. לאחר פטירתו נשארו שני בנים: אלתר ואריה (לייבל) שניהם יצאו את העיר.

פוקס היתה להם מכולת במרתף בביתו של רובין.

פוקס יעקב גרו מול הכנסיה הקתולית. ליד ברל-דוד עין. יעקב היה רצען. בת אחת בשם הניה.

פוקס לייזער עסק בעיבוד עורות. גר ברח' ורשה. בת בשם פייגל.

פיינזילבר אברהם ביתו - בית אבן בצפון השוק, סמוך לבית לבכין (סיוואק) ליד בית מייזל עסק בעניני מסחר שונים. הוא יזם והקים יחד עם כמה בעלי-בתים בשותפות את תחנת החשמל שעברה לאחר-מכן לרשות העיריה.

פיינשטיין משפחת פיינשטיין גרה בסוף רחוב רודבקה, סמוך לבית הקברות. בן אחד - שמעון התחתן עם בת משפחת ברזשקובסקי מוולקוביסק וגר שם עד עלותו ארצה. בת אחת - דבורה - היתה נשואה לאברהם אולקיניצקי. בן נוסף - מנדל.
קרובת המשפחה - חנה פיינשטיין - עלתה ארצה.

פינקלשטיין יצחק ואסתר - רחל ר' יצחק (איצשע) פינקלשטיין הוא אבי משפחות פינקלשטיין בעיירה. מוצאו מליסקובה. אסתר רחל היתה בתו של ר' לייבע סלפק שהיה שנים הסטרוסטה בעיר. ר' יצחק היה נקרא ע"ש חמיו: אצשע לייבע קלמושעס. ביתם ברח' וורשה. יחד אתם גרה בתם הצעירה שיינטשע (ברנשטיין) והבן מנחם. בבית על-ידם גר הבן מרדכי, ובבית נוסף על-ידם הבת חיי שרה (סלפק).
בנים נוספים: יעקב, דוד וישראל.
אסתר רחל היתה אחותם של יאשקע סלפק ושאשקע קנטור.

פינקלשטיין יעקב בנו של יצחק (איצשע) פינקלשטיין. גר לפני סוף רח' ורשה בבית שמאחורי הבית של חורובסקי. עסק לסירוגין במסחר אך עיקר תורתו היתה בהוראה. הוא יסד בזמנו חדר מתוקן וכעבור שנים היה מורה בביה"ס העברי. אשתו רבקה לבית אורינובסקי - אחותו של אייזשיק מאטל אורינובסקי נפטרה בדמי ימיה.
בניו - אריה (לייבל) ויששכר.
בנותיו - חייצשיק (נזביץ), שרה (זילבר) וטייבל.
בת נוספת יפה (שיינטע) נישאה לגדליה קפלן, בנו של ברוך הערשל קפלן וחיה בארץ.
רעייתו השניה היתה סוניה לבית הירשהורן מגרודנה.

פינקלשטיין דוד ובתיה (באשקע) גרו בשוהל-הויף מול בית הכנסת. האטליז היה במרתף של שלם ויגו-נסקי בשוק. דוד היה בנו של יצחק פינקלשטיין ובתיה - בתו של הערשל ויגונסקי מכפר בזבודניקי.
אחותה של באשקע היתה פייגע טאפילאבסקי ואחיה היה זיידל ויגונ-סקי. הבנים: חלאוונע, שלמה וצבי (הערשל). הבנות: מירצ'שע וחיי-שרה. חיי שרה נישאה לזליג קנטור ויחד עם בתם מאשה נשארו

היחידים מכל המשפחה שנשארה בפולין ונספו בשואה.
כל יתר בני המשפחה עלו ארצה.

פינקלשטיין ישראל ופנינה

בנו של יצחק פינקלשטיין. גר בביתו שבצד ימין באמצע רח' וורשה. מצד ימין. היה שותף לבי"ח לעורות. אשתו - פערל מייזל - בתו של דאדזשקע מייזל סיימה סמינר לגננות היתה מורה לעברית.
בנותיו - מנוחה, לאה ושרה. בנו - שמעון, חי בארץ.
ישראל היה חבר ועד הקהילה ופעיל בתנועה הציונית.
כתבה על המשפחה - בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".

פינקלשטיין מרדכי ושיינקע

בנו של יצחק פינקלשטיין וגר בבית ע"י בית הוריו ברח' וורשה. שיינקע אשתו היתה מעיר וולקוביסק. היה שותף למסחר הקמח עם עוד כמה שותפים.
בן אחד - יהודה. בת אחת - סוניה.

פינקלשטיין מנחם ועטקע

בנו הצעיר של יצחק פינקלשטיין וגר יחד עם ההורים ברח' וורשה. בזמן מלחמת העולם הראשונה היה שוטר. בשנת 1925 נסע לארה"ב אשתו - עטקע ויגונסקי, נכדתו של חלאוונע ויגונסקי.
בת אחת - מרים.
אחרי פטירת אשתו עלה ארצה.
היה פעיל בחיים הציבוריים בעיירה. בעיקר בקיום הצגות חובבים ביידיש למטרות צדקה, אך גם בעניני הספריה ביידיש.
בתור שוטר בזמן הכיבוש הגרמני השתדל לעזור כמיטב יכולתו לכל נזקק.

פלדמן מרדכי וחיה

היה מרוה בבית-הספר העברי. חיה היתה בתו של ר' שמריהו סלוצקי שהיה מייצר יין, ובביתו של ר' שמריהו גרו. הבית היה בית אבן סמוך לבית חנה ינטה שרייבמן. כמה שנים היתה בדירתם הספריה העברית.

פלוטקין

שוחט וחזן במשך כמה שנים בעיר. היתה לו מקהלת משוררים שלוותה אותו בתפילות בחגים.

פנתר יצחק משה ואסתר

עסקו בצבעות אריגים. גרו בצד דרום של השוק. בני המשפחה: פריד-קה, פנתר (גלנר). ישראל, חיה. פייבל פנתר ושפרה נמצאים בארץ.
יעקב פנתר ניצל מהשואה וגר בקנדה. כתבה שלו התפרסמה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ". עוד אחות (מרים) גרה בקנדה.

פנתר ישראל ורייצה

ישראל הוא בנם של יצחק משה פנתר ורייצה היא ממשפחת לוין (ליישצשיזנר).

פרבר אליהו-חיים

גר בדירה שכורה בבית זדנוביץ בהתחלת רחוב גרודנה, וגם חנותו היתה באותו בית. החנות היתה חנות לצרכי צביעה בדומה לחנותו של אולקניצקי, אך בקנה מידה יותר קטן.
בחדר שבמבוא לחנות נמצא בערבים המשרד של העגלונים ושם באו להרשם לנסיעה לתחנת הרכבת.
בנו יחידו - זיידל - גמר את הטכניקום היידישאי של "אורט" בוילנה והמשיך ללמד בצרפת.
בשנים האחרונות לפני המלחמה היה מאד פעיל במרכז "החלוץ" בפולניה ועסק בעיקר בטיפול בהכשרות.
הוא נשא לאשה את רחה זילבר.

פרוזשנסקי גרו ברח' בריסקער למטה. בת - חנה.

פלאם גיטל ילידת חלם. היתה מורה לשפה הפולנית בבית-הספר צי"שא בסביס-לרן ובביאליסטוק.

פלר

צאלעס מלך (דער וואלקער) דמות מפורסמת בעיירה. נקרא דער וואלקער ע"ש מקצועו בעיבוד עורות. גר ברח' רודבקה. נשאר בזכרון כאחד מל"ו הצדיקים שהיה נחלץ לעזרה לכל מי שהיה בצרה ואפילו תוך סכנת נפשות - בעת מגיפת הטיפוס. בערב-שבת היה רץ ומכריז לבעלי החנויות שהשבת מתקרבת ויש לסגור את החנויות.

צאלעס מאטל וריינע מוטל הוא בנו של הצדיק ר' אלימלך. הם גרו ברחוב בריסקער 6 בבית רייכל ליפשיץ, ע"י גולומבוביץ. מוטל עסק בעורות ועבד כ"וואלקער". ריינע, בעלה ובנם בן החמש שמואל, הובלו תחילה למחנה וולקוביסק ומשם למחנה ההשמדה טרבלינקה ושם ניספו. ריינע היתה אחותו הבכורה של ירחמיאל עורך הספר על סביסלוץ.

צימבל בן-ציון ומיכלה היה עושה כובעים. (קירזשנער). גר במערב השוק ליד אהרון ליס הקצב. עלה ארצה, אך חלק ממשפחתו נשאר ונספה בשואה. הבת חייה-שרה גרה בארץ.

ציכובולסקי יוצא הכפר טיכובולי. גר בדירות שכורות, פעם בבית לייבל הנגר ואח"כ אצל תמרה סטיר. שלושת בניו - הערשל, נפתלי וארצשיק - היגרו לארגנטינה. נפתלי למד נגרות רהיטים בביאליסטוק.

צירולניק גרו בשוהל-הויף מאחורי בית-הספר העברי. סמוך לנפחיה של מנדל הנפח. בן אחד - נחמן. חיים-נחמן היה נשוי לטאניה ליפשיץ. שניהם נלחמו בגבורה ונפלו על קידוש השם במרד גיטו ביאליסטוק 5.2.43 הי"ד.

צמניק גרו ברח' בריסקער. הבן דוד נישא למניה עין ביתה של גיטל עין.

קאפוסטא הרשל קאפוסטא נלחם בשורות הפרטיזנים וכנראה נפל בקרב. הבת קילה גרה ב- 1946 במוסקווה.

קגן עזבו את העיירה. הבן אליעזר נמצא בארץ.

קאם גרשון המשפחה גרה ברח' בריסקער מול שמואל (חפץ) קפלן.

שבתי קאש (שעפס'ל צאליכעס) גרו ע"י חמלניצקי האופה.
בעל חנות לכלי בית וחומרי בנין. שם אשתו מלכה.

אלטע קאש לבית באסטין אמא של שבתאי קאש. גרה עם הבן. אחותה היא חסיה-רחל פורמנסקי מפורזובה. נכדותיה אסתר וסימה פורמנסקי גרות בתל-אביב. אלטע היתה דודתה של בלה שצקי.

קולגבין ליבשע בת הכפר רומנובצע. ליבשע התאלמנה וגרה עם בתה - רישל - בעלית

ביתו של ברוך הערשל קפלן ברח' גרודנה.
הם עברו לגור לוולקוביסק בסוף שנות העשרים.
בן אחד - יודל - היגר לאמריקה.

קולצקי

קולצקי היה בעלה הראשון של מלכה (פרעגל). שנישאה אח"כ ללייבל אידלשטיין. קולצקי נפטר והשאיר שלושה בנים: אהרון, ברל ושלמה. אהרן נסע לארה"ב. שלמה היה חבר "החלוץ".

קוסובסקי

חתנו של ישעיה רובין (שם אשתו - דאבע). מוצאו מעיירה לונה. גר בבית חותנו והיה שותף לעסקיו בבית החרושת לעורות.

קורקין

חייט. בעיקר עסק בתקון בגדים. גר בצפון השוק בסמוך לקיוסק הגלי-דה של אסתר.

קליינלרר

הוא עצמו לא היה יליד העיירה כי אם התחתן עם בת סביסלוץ.
היה לעסקן יידישיסטי פעיל. עבד בבנק קואופרטיבי.

קליינרמן אבא ופיניע

בניו של נושא המכתבים ומחלק העיתונים הזקן (שנקרא "דער ראז-נאשצשיק"). הם גרו בסמטה שנכנסה לאוקופעס לפני בית-המדרש. שני האחים היו משכילים ומעורבים בחיים הציבוריים בעיר. אבא - יידישיסט מושבע ולעומתו - פיניע היה ציוני וחבר ב"החלוץ".
אבא היה ממיסדי בית-הספר היידישאי. עסקו היה - ייצור מי-סודה בשותפות עם לייזר שפנין.
פיניע היה מזכיר היודנראט בעת הכיבוש הנאצי.

קליינרמן אננע

עבדה שנתיים כגננת בבית-הספר האידישאי צי"שא. הצטיינה כמחנ-כת דגולה. גורלה לא ידוע.

קלמנוביץ מרדכי וחיה-רייזל

משפחת קלמנוביץ נשארה בעיירה מהפליטים שבאו אליה בזמן מלח-מת העולם הראשונה.
מרדכי-מאטקע- היה חבר ועד הקהילה הנבחר מאת היידישיסטים ובתקופת הנאצים היה חבר היודנראט.
אשתו - חיה רייזל היתה ממשפחת קפלן שליד בית הקברות הפרבוסל-בי בסוף רחוב גרודנה. עסק בסחר סוסים.

קלר חיים

בן אחד היה בארץ ונסע לדרום-אפריקה.
עלו ארצה הבנות: שרה (איזבוצקי), רוזה (וסרבך), יהודית (לפמנוביץ) פרידל.

קנטור משה ושאשקע

גר בסוף רח' ורשה. שאשקע היתה בתו של לייבע סלפק ואחות ליאשקע סלפק ולאתר רחל פינקלשטיין.
משה קנטור עסק בעיסוקים שונים ובשנות חייו האחרונות היה מייצר אבני ריחיים לטחנות קמח קטנות. שני בניו - פייבל וזעליג החזיקו לשם-כך בית מלאכה שכור אצל יאשקע קצנלנבוגן.
בניו - לייזר, ברוך ולייבקע - יחד עם בתו שרה, היגרו לארגנטינה.
בת אחת - שפרינצע - היתה עובדת בצלם אצל זלמן מרגלית ועלתה ארצה בהתחלת שנות השלושים.
פייבל וזעליג נשארו בעיירה וניספו בשואה.

קנטור פייבל וריבה

פייבל – בנם של משה ושאשקע קנטור. ריבה היא בתו של ר' שמריה סלוצקי. גרו בבית סלוצקי. ילדים – שמריה, משה.

קנטור זליג וחיי-שרה

זליג הוא בנם של משה ושאשקע קנטור. חיי-שרה בתו של ר' דוד פינקלשטיין. גרו בבית ר' דוד פינקלשטיין מול בית-הכנסת לאחר שכל המשפחה עלתה ארצה.
בת יחידה – מאשה. ניספו כולם בשואה.

קנטור קלמן

קצב. גר ברחוב גרודנה. בנו של שמואל אייזשיק הקצב ואחיו של אברהמקע הקצב. בניו – יעקב וזבולון. בנותיו יצאו את העיירה לפני מלחמת העולם הראשונה.

קנטור יעקב

בנו של קלמן קנטור הקצב. ואף הוא קצב בפני עצמו. גר בסמוך לאביו ברח' גרודנה.

קנטור זבולון

בנו של קלמן קנטור הקצב. גר בסמוך לאביו ברח' גרודנה. הוא למד בישיבה ותקופת מה שמש כמלמד תינוקות.

קנטור אברהם

קצב. גר ברח' גרודנה. בנו של שמואל אייזשיק הקצב. אחיו של קלמן הקצב. בתו הבכירה נשואה אף היא לקצב (יענקל אברהמקע'ס). גדליה בנו הבכור – היגר ערב המלחמה לארה"ב.
בת אחת – בארגנטינה. בתו גולדה (רוטברט) החזיקה חנות בבית אילנסקי. בניו-יאסל, שמואל-אייזשיק, קדוש ועוד שתי בנותיו ניספו בשואה.

קנצפולסקי צבי

הם באו מהכפר קצ'קי. הערשל קנצפולסקי עלה ארצה וגר ברמתיים.

קפלוש יוסף

חזן ורב. היגר עם משפחתו לאמריקה מיד לאחר מלחמת העולם הראשונה. אחד משלושת בניו – אברהם קאופמן – היה מזכיר ועד יוצאי סביסלוץ בניו-יורק.

קפלן

ספר. בא מהכפר היהודי אליבוד. גר בצד שמאל בסוף רח' בריסקער.

קפלן אהרון

ארצשיק קפלן היה בנו של ציפע קפלן. אשתו – מעיירה לונה. גרו בבית של ציפע בשוהל-הויף. בנותיו: פייגל, שרה, צביה – עלו ארצה בשנות השלושים. הבת – קלרה (וינקלשטיין) – ניצלה מהשואה ועלתה ארצה. (כתבה שלה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ").
הבן – שמחה – אף הוא ניצל מהשואה. חי כעת בארה"ב.
שמחה וקלרה ביקרו שניהם בסביסלוץ ההרוסה אחרי המלחמה.

קפלן אברהם

בנה של ציפע קפלן. גר בבית אמו, בשכנות לדירת אחיו ארצשיק. שני האחים עסקו באותו מסחר.

קפלן אריה וצפורה

גרו על-יד בית הקברות הפרבוסלבי (מאגילקעס). נקרא ע"ש אביו אריה סנדר'ס. היה קצב אך לא באופן קבוע.

קפלן אברהם משה

בתו זלדה – היתה נשואה לאברהם עזרא נזביץ.
הבן – ברל – נסע לארגנטינה ולאחר שנים עלה ארצה.
עוד בן – יענק'ל (פאטעטע).

קפלן ברוך-הערשל

תפר. ביתו היה ברח' גרודנה. בן אחד - יודל נסע לארה"ב. יתר בניו - יצחק, צמח, גדליה, שבתי. ברוך הערשל מכר את ביתו, קנה מניה ב"מנור" (ג'דה) ועלה עם משפחתו ארצה בשנת 1926.

קפלן יהודה ורבקה

יהודה היה בנם של שמעון וחיה קפלן. רבקה - בתם של יוסף וסולה דוברובולסקי. עלו ארצה בשנות השלושים. אח של יהודה - מיישל - נסע לאנגליה. אח שני - שמואל - נשאר בעיירה.
הבנים: שלום ושמעון.

קפלן ניסן וחיי-שרה

ניסן היה בעל מאפיה בפינת השוק ורח' בריסקער. המאפיה נקראה על שם חמותו חנה-בוניע.
הבן דוד עלה ארצה.
יתר בני המשפחה - סולה, אברהם, אסתר, כולם ניספו בשואה.

קפלן סנדר וחיה

סנדר היה בן למשפחת קפלן שע"י ביה"ק הפרבוסלבי בסוף רח' גרודנה.

קפלן ציפע

אמם של ארצשיק ואברהמל קפלן. גרה בביתה בהתחלת חצר השוהל-הויף סמוך לבית קלמן אפשטיין.
בתה שרה היתה נשואה לשבזין (מוציק) וגרה אתו ברח' גרודנה.

קפלן מאיר

גרו בסוף רח' בריסקער בקאזארמעס. סוכן ביטוח.
בן אחד בנימין - עלה ארצה. בן שני - הקה - היגר לארגנטינה.
בת אחת חנה: נשואה לבעל טחנת קמח בקאזארמעס.

קפלן משה (משקה שפיצקע)

בעל מאפיה ברח' גרודנה, סמוך לבית זיונץ.
בנו ליפא היה בעל קול מחונן ושר במקהלת החזן פלוטקין.

קפלן שמעון וחיה (שמעון דער בירער)

גרו בצפון השוק. בן - יהודה - עלה ארצה. מעשל ועוד אחד נסעו לאנגליה. עוד אחד - בשם שמואל (מוליע).

קפלן שמואל ובלומה

שמואל "דער חפץ". גרו ברח' בריסקער ע"י הכנסיה. סחרו בתבואה.

קצנלנבוגן יוסף וולה

ידוע בשם: יאשקע דער הויכר. אמנם היה בעל קומה גבוהה אך גם במעמדו היה גבוה. צאצא של הרב יחזקאל קצנלנבוגן שהיה רב בסביסלוץ בערך בשנת 1830. ר' יחזקאל היה בנו של הרב המפורסם ר' אברהם קצנלנבוגן מבריסק (הוא היה הבן השלישי משבעת בניו של ר' אברהם שאחד מהם - שאול - היה רב בוילנה). ר' יוסף היה זקן הציונים בעיר. הוא היה ממיסדי ביה"ס העברי וגם שמש זמן מה כמזכיר. היה גבאי בית-הכנסת, שהוא עצמו נדב והשיג תרומות להקמתו. אשתו - ולה - היתה עזר כנגדו. בכל פעולותיו, שניהם היו אנשים משכילים ודיברו ביניהם בכמה שפות - לרבות עברית.
הם גרו בבית עץ קטן לא רחוק מבית-המדרש הישן, מיד לאחר ניאמקע רבינוביץ הגנן. הבית גבל בשדות. בביתם עבדה במשרתת יתומה - שיינעלע - דמות ידועה בעיר.

קרסנברג משה וגיטל

ביתם היה בפינת השוק ורח' גרודנה, מול בית זדבוניץ. החנות שלהם היתה בסמוך לדירה. גיטל היתה מבית סלוצקי. בת אחת הדסה - נשאה למאיר רובין, בנו של ישעיה רובין. בת שניה - זלדה פולקביץ - גרה בארץ.

קרביצקי סנדלר. ציוני מסור. חבר בועד קרן-הקיימת וביתר הארגונים הציוניים בנו ישראל, עלה ארצה והיה חבר קיבוץ "יגור".

קרלינסקי גרו אחרי בניני הסעמינאריע. הבנים: משה ואהרון.

הרב ר' יוסף רוזין היה רב בעיירה לאחר פטירתו של הר' ר' שניאור-זלמן פינס (אביו של הגאון ר' אהרון קוטלר).
בשנת תרפ"ב נסע לארה"ב יחד עם משפחתו ומשפחות שתי בנותיו הנשואות נלוו אליהם לאחר כמה שנים. כתבה עליו נדפסה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".
בתו הבכירה - שיינדל, נישאה לברלקובסקי שהיה מנהל בית-הספר הגרמני. בת שניה - חיה רחל - נישאה לנח - מנהל בית-הספר העברי. בת שלישית שאשקע. כן היה לו גם בן שגר בגרודנה.

ראטבארד אשתו היתה גאלדע קנטור בתו של ר' אברהם קנטור הקצב. תחילה היתה להם חנות סדקית קטנה בהתחלת רח' גרודנה לאחר בית קרסנ-ברג. לאחר מכן היתה להם חנות גדולה בביתו של ניוניה אילנסקי.

רבינוביץ בנימין נקרא ע"י חותנתו בשם: ניאמקע שיינע-לאה"ס.
ביתו היה לפני יוסף קצנלנבוגן ומאחורי הבית גן-ירק גדול שממנו התפרנס.
בן אחד - מאיר. בת אחת - שושקה היתה גננת.

רביצקי מיכל
רחל-לאה קצב. גר בביתו בצפון השוק והאטליז אף הוא באותו בית.
כתבה של המשפחה פורסמה על-ידי בתו שיינע שהיתה נשואה לאשר שפק בנו של יהודה שפק - בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ".
הבנים - מנחם וזוסע. בנות - דבורה, שרה ושיינע.

ד"ר רביצקי יליד סלונים. גר ברח' ורשה בביתו של סלוצקי דוד.

רבין אברהם

רבין יעקב הסביסלוצאי שנמלט מהגיטו יומיים לפני החיסול. היה חבר המחתרת הלוחמת בגיטו ביאליסטוק.

רדק אהרן והינדה גר ברח' גרודנה. בנו - הערשל - היה חבר ב"החלוץ".

רובין ישעיה בעל ביח"ר גדול לעיבוד עורות שאח"כ נוהל ע"י בנו משה בשותפות עם מנדל ויגונסקי. הוא עם ילדיו הנשואים - כולם גרו בבית אבן גדול בצפון השוק ובית החרושת היה מאחורי הבית.
הבנים - נח, מאיר, יצחק ומשה. שלושת הבנות נשואות (קוסובסקי, אייגשטיין, וודזילובסקי).

רובין משה בנם של ישעיה רובין. היות והיה בעל ביה"ח הגדול בעיר לעורות ברח מהעיר בעת היכנס הסובייטים. תאר את העבר עליו בכתבה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ". חי בארץ.

רובין פייבל בנו של אליעזר רובין. היה מעבד עורות לפי שיטה מיוחדת שהמציא. בעל מוח חריף שלמד הרבה בכוחות עצמו. כתבה עליו פורסמה בספר

"יזכור לקהילת סביסלוץ".

רובין מנחם גרו בתחילת רח' בריסקער סמוך לבית בוגומילסקי ורודי. בת אחת - אידה.

רובין מאיר והדסה בנו של ישעיה רובין. (מייצשיק). רעייתו הדסה היא בתו של משה קרסנברג.

רובין יצחק וסימה יצחק (איצל) - בנו של ישעיה רובין. סימה - בתו של שמריה מרגלית.

רובינשטיין קאפל היגר לארה"ב. בתו: אשת אברהם עין שטפל עד מותו בהגשת עזרה לניצולי העיירה. היה ידוע בשם: "קאפל דער געלערער".

רודי יעקב ומלכה היו בעלי בית מלאכה לייצור זפת וטרפנטינה (סמולרניה). הבן הבכור היגר לארה"ב. בקיץ 1939 נסעה אם עם הבן שלמה והבת חנה לחתונת הבן אבא באמריקה. אז פרצה המלחמה והם כבר לא יכלו לחזור לסביסלוץ - כך ניצלו. האב וארבעת הילדים ניספו בשואה.

רודי יוסף מוצאו מהכפר מיכאשעלץ. יהודי קנאי אדוק ממקורבי הרב. למד בישיבה של ה"חפץ חיים" ברדין. היגר לדרום-אפריקה וכהן שם שנים כרב. בנו הבכור - אבא - היה בעל קול ערב ושימש בדרום אפריקה כחזן. הבן השני - שמואל - היה בדרום-אפריקה לרב.
ר' יוסף בא לעת זקנתו ארצה וחי את שנותיו האחרונות בירושלים. גר ברח' בריסקער.

רודי אחיו של הר' ר' יוסף רודי. גר בבית סמוך לאחיו ברח' בריסקער.

רודי (היתומים) שבי אחים ואחות שנתיתמו בקטנותם. הם נשארו לגור בבית הוריהם בשוהל-הויף באותו בית שבו גר אהרן פאמעראנץ השוחט.
האחות שרה נישאה לבחור שעבד כעושה כובעים - קירזשנער.
האח הגדול - יעקב.
האח הצעיר - יוסף - יאסעלע - עבד כפקיד בעיריה.

ריבה מוכרת הפירות ("די נאשטשיכע") גרה בבית אבן דו-קומתי בחצר בית הכנסת סמוך לבית דוד פינקל-שטיין. קראו לה "די נאשטשיכע" - בעלה - ניאמע בן-גדליה חייט. נשואה לבערל העגלון. ריבה היתה מוכרת פירות בשוק.

רזניק משה גר ברח' בית-הכנסת כמה בתים לאחר בית הרב. היה ידוע כחובב, נגינה וכמנגן על כינור בחתונות. לבחירת חזן היו מתחשבים בדעתו.
בנו האחד - חיים - היה עסקן יידישיסטי בעיקר עבור בית-הספר היידישאי ועבור הספריה ביידיש.
עוד היו לו שני בנים (לייזר ושאול) ושתי בנות.

רקוביצקי חייט ברח' גרודנה. הבן יהושע - ניצל ועלה ארצה.

שור ברוך זקן העגלונים בעיירה. (בארושקע). היה מוביל נוסעים לתחנת הרכבת ולעת זקנה מסר את הזכיון הזה לבנו משה. גר ברח' גרודנה בבית מרווח שמאחוריו חצר גדולה, בפינת החצר עמד בית קטן מושכר. שנים גר בבית זה יאסל ויינר הקצב.

שור משה בנו של ברוך שאר (משקה בארושקעס). הוא ובניו המשיכו להוביל נוסעים לתחנת הרכבת בסביסלוץ.
גר בבית קטן משלו "באקאפעס".

שבילביץ בנימין נגר. גר בצד ימין בהתחלת רח' ורשה, אחרי ביתם של זוסקע נזביץ. בן אחד - לייבל הנגר. בן שני - יוסף. בן שלישי - ארצשיק עלה ארצה ואשתו ממשפחת חייטע מסביסלוץ.
האחות יונה היתה בארץ בפתח-תקווה. היתה נשואה ליליד הארץ בשם לוי.

שבילביץ יאסל בנו של בנימין שבילביץ. (יאסל ברושקע). גר ברח' אמסטיביוועג בתו - אלטא - עברה את כל שבעת מדורי גהינום אושביץ ונסעה לסביסלוץ. נרצחה בדרך או בסביסלוץ.

שבילביץ לייבל לייבל הנגר. גר תחילה בבית שגר בו אהרון השוחט ואח"כ עבר לגור לבית אביו ברח' ורשה. בניו - נח וטוביה (טבל). בת אחת - חיי-שרה. טוביה (טבל) היה פעיל בתנועות נוער ציוניות.

שברינסקי גרו לא רחוק מבית דוקסון במערב השוק. האמא היתה טוחנת גריסים (די גרויפן מאכערקע).
הבן אלתר היה ספר והמספרה שלו היתה אצל תמרה סטיר. אלתר ואחותו היו שניהם חברי "החלוץ".
אשתו של אלתר היתה מבית סרברוביץ.

שבזין חיים - שלמה תחילה מלמד בחדר בביתו ולאחר מכן מורה לתורה ותלמוד בביה"ס העברי. ביתו היה מול בית הרב בשוהל-הויף. היה גם בעל הקריאה בבית-המדרש הישן.
גדל שני דורות של תלמידים ונהג להדביק להם כינויים.
בנו - יעקב.
בתו - ריבה-לאה נסעה לאמריקה. (גראדמאן).

שבזין יעקב בנו של חיים שלמה המלמד. גר בדירה שמאחורי בית-אביו בשוהל-הויף. עם תחילת עידן האוטומובילים נפתחה משאבת בנזין בשוק, מול בית זדנוביץ ויעקב שבזין היה הממונה עליה.

שבזין הניך גר ברח' גרודנה וסחר בתבואה. בנו (מוציק) עבד איתו.

שבזין יצחק איצשקע שבזין, הבן הבכור של הניך שבזין. עזב את העיירה בשנות השלושים והיגר לקנדה, כדי להצטרף לבנות: מרים, פני, רוזה, ורבקה. נפטר בשיבה טובה והובא לקבורה במונטריאול.
איטשקע שבזין היה פעם שותף של משפחת פינשטיין בבית-החרושת לעורות. הבת צילה שבזין - עלתה ארצה.

שבזין משה וזלטה גרו ברח' גריסקער. היה בעל בי"ח לעורות, יצא מהעיירה לוורשה וגם שם היה לבעל ביח"ר גדול לעורות. משה ואשתו נספו בשואה במחנה טרמבלינקה בספטמבר 1942. בנים - גדליה, זליג. בת - מרים. גדליה ניצל מהשואה ועלה ארצה.

שבזין זליג בנם של משה וזלטה. יליד 1919. זליג התחתן אחרי פרוץ המלחמה

עם בת העיר סלונים. ב-7 לספטמבר הוא ואשתו ואחיו גדליהו עזבו את ורשה ומצאו מיקלט זמני בסלונים. זליג נספה בגיטו וולקוביסק.

מרים (מרי) שבזין בתם של משה וזלטה שבזין. מרי עם בעלה היו בגיטו ורשה. הם הסתתרו בבונקר עד חודש דצמבר 1944. שבועיים לפני שחרור ורשה ע"י הרוסים גילו הנאצים את מקום מחבואם.

שלמה שבזין מוציק בנו של הניך שבזין, סחר בתבואה. גר סמוך לבית אביו ברח' גרודנה אשתו היהת שרה, בתה של ציפע קפלן.
הבת ביילה עם בעלה יוסף פרילוקר גרה בבית של הניך. כולם ניספו בשואה.

שוחט יוצאי הכפר "קראסנע". ביתם בחצר גדולה מגודרת שיצאה אל רחבת בית הכנסת ליד ביתה של מיניע בעלקינד. בחצר החזיקו פרות והיו מוכרים חלב ושמנת.
בת אחת - רייזל.

שוואך אהרן זגג. גר מול הכניסה לבית המדרש האמסטיבובי באוקופעס. בניו התחילו לעסוק בקצבות.

שויף אלתר חנות לכלי ברזל במערב השוק.
בן - יעקב.
בת - טניה - עלתה ארצה.

שלכטר פבר היה מנהל ביה"ס העברי אחרי המנהל ברם. הוא ארגן מחדש את בית-הספר והעמידו על רמה מניחה את הדעת. אשתו - אף היא לימדה בביה"ס, בעיקר בפולנית.
בתם היחידה - הלינה.
שלכטר שימש יו"ר היודנראט בזמן הנאצים.

שלכטר חנות נעליים ליד החנות של פבלוביצקי.

שפק יהודה חייט. ביתו היה בפינת השוק ורח' ורשה.
הבנים - משה ואשר. משה היה נשוי לפריידקע מינץ, בתו של יונה מינץ. אשר היה נשוי לשיינע רביצקי בתו של מיכל רביצקי.
הבנות - פיגל, פניה, ציונה. כל המשפחה עלתה ארצה.

שפאנין לייזר ומייטע ביתם היה בהתחלת רחוב בית הכנסת, ליד ביתו של חאצקל ירושבסקי. במרתף שליד ביתו היה ממלא בקבוקים ובלונים במי-סודה. שותפו היה אבא קליינרמן.
כיוון שהיה זקוק למים נקיים למילוי קדח, על חשבונו, מול ביתו באר עם משאבה (פליומפ) שהמים יעלו בצנורות סגורים: באר זו שימשה גם לתועלת יתר שכני הסביבה.

שצקי יקותיאל ובלה יליד סביסלוץ לבית פורמנסקי מפורזובה.
בנות - אסתר, גיטל וחנה. הבן הקטן - שמואל.
הבן הבכור שלמה למד בבית-הספר העברי שבסביסלוץ. אחר המשיך בישיבות מיר, ברנוביץ וקלצק ועד סלובודקה שבליטה. ב-1941 נפל לידי הנאצים. השתחרר בטרזנשטאט במאי 1945.

עלה לארץ ב-1948 וגר בחיפה.

שרייבמן חנה יענטע

גרה בבית אבן בהתחלת רח' השוהל-הויף סמוך לבית שמריה סלוצקי. היה לה בית-חרושת לעיבוד עורות ליד בית המרחץ העירוני. בית-החרושת נשרף פעם ונבנה מחדש. בן אחר שלה - מנחם - נסע לארגנטינה.

תוספות

הלפרן דניאל גרשון ואשתו מרים ליבשה

דירתו לאחרונה באוקופעס וחנות המנופקטורה שלו בשוק ליד חנותו של קרסנברג. רעייתו מרים ליבשה לבית שמעון מייזל. בנותיהם: אסתר, שרה, מרים, רוחמה, מנוחה. בניו: יעקב, שרגא (פייבל), שמואל גרשון, שלמה. אחד-עשר ילדים בנים ובנות. מהם עלו לארץ שבעה בין השנים 1913-1930. הבנים והבנות התערו בחיי הארץ במקצועות ובענפים שונים וכיום צאצאיהם מפוזרים ברחבי הארץ מרמת-הגולן ועד לחצבה בערבה.
ההורים נפטרו בעיירה. ר' דניאל גרשון ב-1936 והאם מרים ב-1941 בזמן הכיבוש הרוסי.

ר' אשר לזרוביץ והניה

גרו ברחוב טראוגוט. ר' אשר היה למדן וירא שמים. רעייתו הניה דאגה לפרנסת המשפחה.
הבנים - יעקב גר בסביסלוץ, מוטקה, הלל בקנדה, משה באמריקה.
הבנות - פייטשע בסביסלוץ, חיה-רייזל בקנדה.

חייה רייזל (לזרוביץ) ומשה לאש

היגרו ב-1921 לקנדה.
בנים - דוד וקרפל נפטרו בקנדה.
בנות - דוריס (דבורה) בישראל.

יחזקאל לאש ודבורה

גרו בסביסלוץ. סוחר בתבואה.
הבנים - משה, זבולון, נפטרו בקנדה.
בנות - פייגל, חיה, נפטרו בקנדה.
שרה חיה בקנדה. בנה דוד קרשינסקי חי בנתניה.

זכרונות
מבית - אבא

בית אבי

הבית שבו התרכזה כל העבודה הציונית בעירנו, הבית שכל מי שנכנס אליו נשם בו אוירה ארץ-ישראלית - היה בית אבי: ביתו של ר' אברהם אולקיניצקי ז"ל. כפי שאני זוכר את הבית, היה זה אחד הבתים היותר יפים בעירנו. הרצפות היו צבועות בצבע אדום מבריק ובכל שבוע היו מברישים ומבריקים אותן. חדר האוכל היה צבוע תכלת, בצבע שמן, כן גם חדר הילדים והמטבח הגדול. בחדר השינה של ההורים ובסלון, היו טפטים יפים ויקרים מאד, שאבי קנה בביאליס-טוק אצל ספקי הצבעים והטפטים. בארון הזכוכית אשר בסלון ניצב הש"ס - הוא התלמוד הבבלי בכריכות עור מבריקות; ומשני עברי הארון היו תלויים שני שטיחים, עבודת "בצלאל" מירושלים: השטיח האחד עם דמות דיוקנו של ד"ר הרצל, ועל השני דמותו של הרברט סמואל - הנציב הראשון לארץ-ישראל - כשהוא ענוד מדליות, לבוש מדים לבנים, חרב לצידו השמאלי ובידו מגבעת ועליה סמל המלוכה הבריטית. נוסף על ארון-הספרים, עמדו: שולחן בעל צורה אליפסית, כסאות מרופדים, ספה עם ציפוי עור, מראה גדולה ובצד - שולחן קטן ועליו עציצים רבים. על החלונות היו תלויים וילונות מעשה רקמה. עד היום מתפלא אני שבכל הבית לא היו תריסים, אבל כך נבנו כל הבתים בעירנו. כה בטוחים היו יהודי העיר שלא יאונה להם כל רע. ואמנם; לא היו גניבות בעיר ולא מעשי שוד, פרט לימי השלטון האחרונים של הפולנים, בהם נופצו כמה שמשות בבתי היהודים.

האהבה והכמיהה לציון ינקו עוד משני ראשי המשפחה הקודמים, כלומר: הסבא מצד אבי והסבא מצד אמי. הזיקה לציון קיבלה את בטויה אצל סבי מצד אבי - הלוא הוא ר' ישראל דב - בכך, שב- 1905 הביא את אבי לירושלים, כדי שילמד בישיבה ב"מאה שערים"; אולם עקב מחלת הקדחת, החזיר את בחור הישיבה לביאליסטוק - מקום מגוריה של משפחת אבי באותם הימים.

מאז ביקר סבי פעמים הרבה בארץ, עד אשר ב-1925 התישב ישיבת קבע בפתח-תקוה, ושם נפטר בשיבה טובה. זיקתו של סבי זה לארץ ניכרה גם בכך, שבשנת לידתי - 1914 - שלח הסבא מארץ-ישראל בקבוק יין "כרמל" לסביסלוץ וביקש לפתחו רק בחגיגת ה"בר-מצווה" שלי. הבקבוק הזה נשמר במשך כל המלחמות שעברו על עירנו וביחוד בזמן הכבוש הרוסי ב- 1921, כשביתנו נתפס על-ידי הצבא האדום. ואמנם, בחגיגת ה"בר-מצווה" שלי, נפתח הבקבוק וכולם טעמו מן היין הישראלי. בקבוקון קטן נשלח גם לסבא, לארץ-ישראל - בקבוקון שהיה ארוז בקופסת עץ קטנה ממולאה בשוקולד - בכדי שהבקבוקון יהיה יציב ולא ינזק מטלטולי הדרך.

אשר לסבא מצד אמי - הלוא הוא ר' שמואל מכניק - מענין לספר כי בזמן היווסדו של בנק "אוצר ההתישבות היהודית" על-ידי הד"ר הרצל, רכש הסבא שלוש מניות, כל אחת בערך נקוב של חמש ליש"ט - בהס"כ חמש-עשרה ליש"ט - סכום שהיה גדול מאד בימים ההם. הוא הדגיש בזה את תמיכתו בציונות ובמנהיגותו של ד"ר הרצל. יש לזכור שבאותם הימים התנגדו רבני הגולה לתנועה הציונית וראו בד"ר הרצל אפיקורס הדוחק את הקץ.

את המניות של בנק "אוצר ההתישבות היהודית" - לא ראיתי מעודי, אולם אבי היה מספר לי עליהן, שמונחות הן במגירה סגורה בארון. והנה, לימים, כשהייתי כבר בארץ, הופיעה מודעה בשם הבנק, הרשום בלונדון, כי הנהלת הבנק מבקשת לדעת, מי מבעלי המניות או יורשיהם נשארו בחיים לאחר השואה ומבקשת מהם להודיע על-כך לפי הכתובת בלונדון. כתבתי מכתב לפי הכתובת שצויינה ולאחר זמן קיבלתי העתק מהמניות, כשהן רשומות על-שמי.

אבי - היה חניך ישיבת וולוז'ין המפורסמת. שם קיבל סמיכות לרבנות מידי הנצי"ב, הלוא הוא הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין. וכשהסבא בא לישיבה וחיפש חתן - יודע תורה ונעים הליכות - לבתו צפורה, היא אמי המנוחה, בחר ראש-הישיבה את הטוב שבבחורי הישיבה. שבע או שמונה שנים התנהלו החיים בבית על מי מנוחות, פרט לתקופה קצרה של ימי מלחמת העולם הראשונה. אולם בסופה של תקופה זו, בשנת 1921, לאחר ניתוח - נפטרה אמי צפורה ז"ל, בדמי ימיה והיא רק בת 29 שנים. היא נטמנה בבית הקברות ברח' גנשה בורשה. היא השאירה שלושה יתומים: אני הייתי אז בן שבע, אחותי מרים - בת שנתיים ואחותי שינה'לה - בת שנה. זמן קצר לאחר מכן נפטר גם אביה מרוב צער ויגון, כי אמי היתה הבת האהובה ביותר על סבא. היא היתה יפהפיה וקולה היה בקול הזמיר. היא היתה שרה יחד עם סבא את זמירות-השבת והבית היה מלא שמחה וזוהר בשבתות ובחגים.

לאחר מות הסבא נפל כל עול הפרנסה וניהול החנות על אבי. על אף קשיי החיים הצליח אבי לעסוק בצרכי הציבור ובניהול העבודה למען בנין הארץ. הוא הקים את בית-הספר העברי, את ועדת הקרן-הקיימת-לישראל, אירגן כל שנה את המגבית למען קרן היסוד ובית אבי היה ביתם של שליחי ציון שהיו מגיעים העירה, אם לארוח או לארגון כל מפעל, למען הרעיון הציוני. ימי ה-2

בנובמבר - הוא יום הצהרת בלפור - היו בביתנו ימי חג ושמחה וכן יום הנחת אבן-הפינה לאוניברסיטה העברית בירושלים. אני זוכר עדיין את הגלויה עם ציור המבנה הקטן, בעל הכיפה העגולה - הוא המבנה הראשון של האוניברסיטה העברית. שמחנו בגלויה זו והחזקנו בה כבקמע. אני זוכר את י"א באדר, יום נפילתו של טרומפלדור ואת הגלויה בה היה מצוייר הגבור הגידם, לבוש מדים, כובע של מצביא לראשו וחגורת קצין על המקטורן. כמה הצטערנו ובכינו על הרצחם של גבורי תל-חי וכמה התגאינו במשפט שהיה מודפס באותיות גדולות מתחת לתמונתו: "טוב למות בעד ארצנו".

בימי ב' בנובמבר ובימי י"א באדר, היינו מתאספים בבית-הכנסת הגדול ואבי היה נואם נאומים חוצבי להבות-אש על האהבה לארץ, על הקשר בין העם למולדת ועל עתיד עם-ישראל, הקשור אך ורק בהחזרת העטרה ליושנה בארץ הנשמה, המחכה לבניה שיבנוה מחדש ויפריחו שממותיה.

כמו כל אדם העוסק בצרכי ציבור היו לאבי גם רגעים של אכזבה. כל שנה היו עורכים בזאר או שוק והגרלות, שכל הכנסותיהם הוקדשו לקרן הקיימת. וכמובן, אבי היה הרוח החיה בכל המפעלים האלה. והנה, באחת ההגרלות, רצה הגורל והזכיה היקרה ביותר - לפי מושגי העיירה - נפלה בידי אבי. היה זה סרויז של כלי חרסינה. כמובן שהיו אנשים שהאשימו את אבי, כי סידר את הדבר במתכוון. צערו היה רב והוא ביקש לערוך את ההגרלה מחדש. אולם אלה שהפעילו את ההגרלה, הוכיחו - קבל עם ועדה - שידו של אבי לא היתה בדבר. דבר זה שכנע את הציבור ומאז - פאר אותו סרויז את המזנון שעמד בחדר-האורחים.

אבי היה אדוק בדתו ושומר מצוות, קלה כחמורה. מימי ילדותי אני זוכר את אבי, מתהלך מדי בוקר בבית והוא עטוף טליתו, מעין באחד מספרי התלמוד. את חג הסוכות זוכר אני, בסוכתנו, אשר היתה בנויה בחזית הבית, על גגה המתרומם. בימי החג תלו עליה וילונות ועליהם תמונות, הקשורות בחג או ממראות ארץ-ישראל. למעלה היתה מחצלת - במקום סכך - ולמחצלת קשרו משבעת המינים בהם נתברכה הארץ. כשהייתי חוזר עם אבי, בחג הסוכות בערב, לאחר תפילת החג, מבית הכנסת - היתה הסוכה מבהיקה ומזהירה בשלל אורותיה, עד למרחוק. השולחן היה מלא כל טוב וכל המשפחה ישבה סביבו וחיכתה לנו. אבא קדש על היין וכולנו שרנו מזמירות החג.

לאחר מותו של סבא, שבנה את בית-המדרש החדש וטיפל בו עד סוף ימיו - עבר הטיפול בו לידי אבא. אבי אסף כסף לבנין במה יפה, עשויה עץ, מעשה ידי חרט-אומן, ודובר גם על הקמת ארון-קודש חדש; אולם לא זכינו לכך - עקב המלחמות שפרצו. בטרם היות החשמל בעירנו, סידר אבי מנורות גז מיוחדות בבית המדרש, שהפיצו אור גדול; והיה זה תפקידו של אבי, שהיה בא אתי, בכל יום ששי ובכל ערב חג - להדליק את המנורות הללו. כמה שמחתי לבוא עם אבי ולעזור לו במלאכת-הקודש הזו, כדי להפיץ אורה ושמחה בשבת ובחג, בצבור המתפללים.

אבי היה, כמובן, הולך שלוש פעמים ביום להתפלל בבית-המדרש החדש וכשאני הייתי בעיר - הלכתי איתו בימי ששי ושבת. רבים התפלאו על שאני עושה זאת, כי הדור הצעיר בעירנו לא נהג כך. אולם אנוכי, אם כי לא הייתי שומר מצוות, הרגשתי צורך לכבד את רצונו של אבא. לאחר שהתקינו את החשמל בעירנו - לא היה צורך במנורות הגז וכל-כך הצטערתי שנבצר ממני לעסוק במלאכת הדלקת המנורות ביחד עם אבי. כי בהזדמנות זו היה אבי מספר לי - בין היתר - על סבא, שבנה את בית-המדרש ועל קולו הנאה, כשהיה עובר לפני התיבה בחגים; והיות והיה הוא כהן - היה תמיד מזמר זמר חודר ללב בשעת ברכת-הכהנים, לפני ארון הקודש.

בלילה הראשון להתקנת החשמל - וזה היה ליל חורף - יצאנו לרחובות והתפלאנו על הפלא הגדול. בפינת הרחוב, ליד ביתו של קרסנברג, דלקה מנורת חשמל על עמוד גבוה והפיצה את אורה סביב. השלג הלבן סנוור באורו, שהגיע עד בית זדנוביץ וגם אל חלק מן השוק. רקדנו מרוב שמחה והתחלנו לזרוק כדורי שלג על כל עובר. זו היתה חגיגה מרגינת לב שנמשכה עד השעה ה-12, כשמתח-נת החשמל נתנו שלושה סימנים לכיבוי האורות. מי יכול היה לתאר לעצמו, שבליל חורף קר כמו זה - יגורשו כל יהודי העיר למחנות-מוות, אי-שם ברחבי הארץ השדודה. אבי לא היה מפנקני, אולם פעם אחת יצא מגדרו. זה היה בשנת 1932, כשעמדתי בבחינה האחרונה לקראת תעודת-הבגרות, בגימנסיה-העברית בביאליסטוק. במשך כל השנים לא היו לגימנסיה זכויות ממשלתיות למתן תעודות בגרות ממשלתיות. והנה, דווקא בשנה בה עמדתי לסיים את הגמנסיה - זיכתה אותנו ממשלת פולין בזכיה זו, שכה רצינו בה כל השנים. הדבר קרה חצי-שנה לפני הסיום: כל הלימודים נלמדו בעברית והנה, עתה צריך היה - תוך חצי שנה להתכונן לבחינה בכל המקצועות - בפולנית, שתערך על-ידי מפקח פולני אנטי-שמי. ואמנם, מתוך ששים התלמידים שהיו בכיתה - עברו את הבחינות וקיבלו את תעודות הבגרות - רק עשרים ואני בתוכם.

כשיצאתי מאולם הבחינות, רואה אני את אבי - שהפתיע אותי בהופעתו הבלתי-מתוכננת - והוא לבוש חליפה קיצית בהירה, נעלי שברו חומות ומגבעת יפה ובהירה לראשו. הוא ידע כבר שעברתי את המבחן ואז חיבקני בזרועותיו ונשק לי. זו היתה, נדמה לי, הפעם הראשונה שראיתיו בכך.

פעם שניה ואחרונה - היה הדבר בתחנת-הרכבת, בליל הפרידה, כשעליתי ארצה. אז, לא רק שחיבק אותי ונשק לי, אלא גם בכהובקשני שאשמור על זיקתי ליהדות - בכל מקום ובכל מצב בו אהיה. את בקשתו זו אני מקיים עד היום. לפני עלייתי ארצה, פקדתי את קבר אמי ז"ל, אשר בוורשה. בשנת 1936 נודע לי על הרצחה של אחותי מרים -בנסיבות טרגיות.

עד היום שמורים אצלי מכתביו של אבי: הם היו מגיעים בדייקנות מדי שבוע לירושלים, בה גרתי במשך תשע שנים, מאז עליתי ארצה כסטודנט באוניברסיטה העברית. המכתבים היו ספוגים אהבה אלי. הוא הביע בהם את געגועיו לארץ ואת

תקוותו, שבאחד הימים יזכה לבנות בה את ביתו. ההתכתבות בינינו היתה על טהרת העברית. מכתביו היו כתובים עברית יפה, מסוגננת ורהוטה ויכלו להתפרסם כמכתבים מהגולה בכל כתב-עט עברי.

עם הכבוש הסוביטי בשנת 1939, היינו נאלצים להתכתב באידיש. הרגשתי, שבין השורות, חבויים האכזבה הגדולה והעצב על התפתחות העניינים בעולם. עד אשר, יום אחד, הגיעה אלי גלויה, כמתכונת כל הגלויות האפורות מרוסיה הסוביטית. הבול היה רוסי, אולם החותמת היתה עגולה, גדולה, עם נשר אדום המחזיק בצפרניו את צלב הקרס.

על אחותי שינה'לה נודע לי שבזמן הכבוש הסוביטי, בפרוץ מלחמת העולם השניה, עבדה כמורה בכפרי הסביבה והיתה רוכבת על אופנים מכפר אחד לשני. כך רכשה ידידים רבים בין איכרי הסביבה. וכך, לאחר גרוש יהודי העיר ורצח הזקנים, התחבאה אצל אחד ממכריה. אולם קרה המקרה ויהודי שלא מתושבי העיר, שאף הוא התחבא אצל מכרו הנוצרי, יצא לילה אחד ממחבואו לשאוף אויר צח; הוא נתפס ונתלה בככר-העיר, יחד עם כל בני המשפחה שהחביאה אותו. אז נפל פחד על האיכר שהחביא את שינה'לע והוא רצחה. גורלם של אשתו השניה של אבי - דבורה לבית פינשטיין - ושתי בנותיה - אחיותי לאה וחנה - היה בודאי כגורל כל יהודי עירנו, שגורשו, ביום חורף קר של חודש חשוון, בעגלות של איכרי הסביבה - לקראת מותם במחנות-המוות, שהיו פזורים בכל רחבי פולין.

אבי, ר' אברהם אולקיצינקי ז"ל, נורה ביום כ"ב מרחשון תש"ב, יחד עם כל זקני העיר (אבי היה אז כבן חמישים), ליד יער הוישובניק, בקצה העיר. זה היה הסיום הנורא והטרגי של פרשת-חיים כה יפה ונפלאה, שתשמש נר לרגלי, עד אחרית ימי ושלא אשכחנה לעולם.

משה אלקוני (אולקיניצקי)
תל-אביב, נובמבר 1981.

אנדרטה לאמא

... אלוהים של אברהם, של יצחק, של יעקב, למה לא סככת את כנפי שכינתך ולמה לא זיכיתיה לפחות במקום מנוחה נכונה בעולמך האמת, את אמא יקרה שלי ברגע שנשמתה עלתה אליך למרומים, שם בעשן מארובות הכבשן במשרפות טרמבלינקה?
בהעלותך קדושים, קדושים וטהורים ברקיע, למה עזבתיה לנשמתה? מאז, מאז היא אתי בלבי ואת נשמתה הקדושה, הטהורה והזכה, אני נושא אתי תמיד ומזכיר את נשמתה בצרור אזכרת הנשמות הקדושות של עמנו ומעלה את שמה של אמא מורתי רייכל בת מרדכי האמא הכי יפה והכי טובה, הכי נעלה והכי נפלאה, הכי אצילה והכי חכמה, הכי מוצלחת והכי, הכי, הכי... שצדקתה תעמוד לעד... אמא שלי...

פעם אחת ויחידה בחייה, היא הרביצה לי ומשכה אותי כה חזק, עד שמכנסי נקרעו עלי, וכל זה מפני שהיא תפסה אותי פעם בקלקלותי, בשעה שתפרתי כפתור קטן במכנסי, דקות ספורות בלבד לאחר כניסת השבת... חילול שבת, היא צעקה בפני בהיסטריה, אתה רוצה שבגללך אמא שלך תנחל גהינום?
בן 5 הייתי אז ולא ידעתי בכלל גהינום מהו? כמובן שלא רציתי שאמא שלי תנחל גהינום בגללי. משהו בתת-הכרתי לחש לי, שגהינום זה כואב נורא ובודאי שלא רציתי להכאיב לאמא שלי. אז בכיתי מר והתרפסתי והתחננתי לפניה והב-טחתי לה לא יותר לתפור כפתורים בשבת... מאז עברו שלוש שנים. אמא שלי נתאלמנה והיא בגיל 32. חטא חילול השבת רדף אותי מאז. אולי בגלל הכפתור שתפרתי למכנסי בשבת, נענשנו מידי שמים?

בררתי את הדבר אצל הרבי ר' שלמה. רבי שאלתיו בתמימות, מהו העונש מן השמים על חטא חילול שבת? והרבי חתך ואמר: כרת. רבי, הקשיתי, ואם החוטא הוא ילד קטן שתפר רק כפתור אחד למכנסיו בשבת?
כרת. חזר הרבי על פסק הדין, אחר עצם את עיניו ובקול רועד ומפחיד קבע: כרת לאחד מההורים של הילד החוטא. רבי שאלתי, ומה זה כרת? כרת היא מיתה. מיתה בידי שמים בדמי החיים...

כך שנים רבות נשאתי נטל אשמה בלבי. ובתוכי התמרדתי וכעסתי נורא וחלקתי על מידת צדקתו של אלוהים שלנו. רבונו של עולם, כל זה באכזריות כזו מענישים בגלל כפתור שהחזיק מכנסיו של ילד יהודי קטן?...
אל נקמות ד' אל נקמות הופיע, השב גמול על גויים, התפללתי... ומלבי הוספתי: למה לגויים מותר הכל ואת כל האיסורים קבעת לבניך היהודים. אתה בחרתנו מכל העמים...

..."אמי נתאלמנה בניה נתיתמו"... במילים אלו תאר משוררנו הלאומי ח. נ. ביאליק את מצב יתמותו הנורא ותאור זה כל-כך דמה למצבי כשנתיתמתי בגיל

שבע... ביום עצוב, כשאמא שלי חזרה מוילנא מההלוויה של אבא שלי וכולנו ישבנו ובכינו בגלל האסון הנורא שפקד אותנו, נזכר אני, שאחי יצחק שהיה צעיר ממני בשנתיים בלבד, השמיע במקום בכיה קול צריחה איומה. מתברר שפשוט הרעב הציק לו נורא על כן הוא דרש אוכל וכעס על כולם בגלל חוסר תשומת-הלב אליו ולכן צרח בקולי-קולות עד שסבתא שלי התקרבה אליו והרגיעה אותו בפת לחם בחמאה וריבה...

אחותי יפה, היתה היתומה הקטנטונת בעולם. המסכנה היתה בת 8 חודשים בלבד. בזו הקטנטונת טיפלה במסירות נאמנה אחותי הגדולה ריינה. ריינה היתה אז כבר בת 11, והיא מחבקת אותה בזרועותיה ממש "אמא" לכל דבר. מה שזכור לי מהימים ההם שבביתנו הצטופפו אז הרבה אנשים מבוגרים. בכל שבעת ימי "השבעה" קיימנו מנין. ר' אלימלך השמש, צדיק העיר, לימדני להגיד קדיש. את ה"קדיש" למדתי בעל-פה. בכל פעם שר' אלימלך אמר לי "נו"... והכניס לי מרפק בצידי, אמרתי את ה"קדיש" ושמעתי את הקהל עונה "אמן". אני התיחסתי ל"קדיש" כאל דיקלום מיוחד שדיקלמתי לכבור אלוהינו מלך העולם יתברך שמו, ואני היתום נבחרתי לדקלם לכבודו. התגאיתי באמירת ה"קדיש" עד כדי-כך שחשבתי את עצמי כמיוחס... בגלל ה"קדיש" זכיתי גם ליחס מיוחד מצד כולם. אמא שלי נהגה לקרוא לי לא בשמי אלא בשם ה"קדיש" שלי והיא הקפידה מאד שלא אחסיר אף "קדיש" אחד... כך שנה תמימה, בבקרים ובערבים, בחום ובקור, בגשם ובשלג קיימתי את מצוות אמירת ה"קדיש", כנהוג: שחרית, מנחה ומעריב, למרות שבתוך תוכי התמרדתי פעמים אין ספור ולא אחת רציתי להפסיק ולהכריז על שביתת "ברוגז" עם הריבון של עולם של אמא ושל סבתא, המבטיח להן גן-עדן בזכותי ולהפסיק עם אמירת ה"קדיש" ויהיה אשר יהיה, כי עייפתי די, כי זה הכביד עלי נורא...

לסבתא שלי קראו ביילה והיא היתה זקנה מאד, כבת תשעים. סבתא היתה אישה משכילה וחכמה מאד והיא בוודאי הבינה אותי ואולי קראה את היצרים במחשבותי... ממנה למדתי הרבה חוכמת חיים. היא היתה אומרת וחוזרת: למה אמר הכתוב: והתהלכתם בבית ה' ברגש?...
ברגש הם ראשי-התיבות של המילים: **ברד, גשם, שלג...** לך נכדי היקר, התכוון הפסוק... ובעל כורחך עליך להמשיך... היא עצמה התחשבנה והתדיינה עם אלוהים על שהותיר אותה הזקנה בחיים ואת בנה הצעיר, את אבא שלי, הוא לקח אליו בדמי ימיו... אני כל-כך כאבתי את כאבה. מפיה שמעתי כל פעם אומרת כאילו לעצמה: ד' נתן וד' לקח... ואני לא שמעתי מה ענה לה אלוהים, ואם ענה לה בכלל, אבל תערומותיה כלפיו היו צודקות מאד ואני הזדהיתי איתה, ואהבתי אותה בכל נפשי.

סבתא שלי היתה אהובה על כולם והיא הקסימה את כולם ביופיה, בחוכמתה ובהליכותיה בהדרת-קודש. במיוחד רב היה קיסמה כשלחשה סודותיה לפני רבונו של עולם... נער הייתי ובתומי האמנתי שבכוח תפילותיה ובעזרת ה"קדיש" שלי אלוהים יחזיר לנו את אבא מן העולם הבא ישר הביתה... הייתי בגיל כזה שהספק

והוודאות מקוננים יחד. לפעמים גבר הספק ופקפקתי בכלל אם אלוהים שומע את הקדיש שלי ואת אנחותיה של סבתא. ואיפה הוא האלוהים? איפה הוא נמצא בכלל? בתומי תארתי לי שאלוהים גר דווקא בארון הקודש, שם בין ספרי התורה שבבית-הכנסת הגדול. אמונה זו ליוותה אותי, בגלל המסורת, בגלל מנהג עתיק יומין של "קריעת-הארון"...

אני אישית חוויתי את זה על בשרי ממש... הדבר קרה בדיוק יומיים לפני שאבא שלי הלך לעולמו. פתאום התפרצה לדירתנו הדודה רבקה, אחותו של אבא ז"ל. היא תפסה את כולנו, את הילדים ומשכה אותנו ללכת איתה לבית-הכנסת "לקרוע את הארון". לדבריה, כך אמרה, נהוג בישראל מדורי-דורות, אחרי שאפסו כל התקוות להחלמה, אז רק המסורת העתיקה של "קריעת הארון" תציל את אבא ממוות, ובזכות המסורת יתעוררו רחמיו של הבורא כי הוא הכל יכול ורק באל-ידו להושיע...

נבהלים ונפחדים, בבכי ביללות ובצעקות התפרצנו פנימה להיכל בית-הכנסת וצעדנו ישר לארון הקודש... אולם, הארון היה נעול ומפתח אין, וגם שמש בית-הכנסת לא היה שם במקום, ושערי רחמים היו סגורים ונעולים בפנינו. במפח נפש, מאוכזבים מאד ומלאי יאוש, חזרנו הביתה בידיים ריקות. שעת הרצון הוחמצה... אחרי יומיים אבא שלי הלך לעולמו... מאז אני בדיעה שאלמלא נעלו את אלוהי הרחמים שלנו בארון, היה אבא שלי ניצל והיה חי עד היום. החמצנו את הרגע של רצון ורחמים ולכן ארע האסון הנורא...

... נצטוויתי לומר "קדיש", וקיימתי והתהלכתי ב"רגש"... ובאמונתי חייתי ועם אלוהים התהלכתי והתפללתי וחזרתי: - יתגדל ויתקדש שמיה רבה...

ירחמיאל ליפשיץ

יד לבית מינץ בסביסלוץ

ראשון המומחים לעיבוד עורות היה ר' סנדר מינץ ואחריו המשיכו בניו ר' אלתר ור' יונה. בית אלתר מינץ היה שם דבר בסביסלוץ, היה זה בית ידוע במעמדו והשפעתו. ראש המשפחה, אברהם יצחק (אלתר) מינץ ורעייתו גוטקה לבית סרלין, שניהם ילידי סביסלוץ, הקימו בית לתפארת, חדור רוח יהודית מסורתית ששמו הלך לפניו בכל האיזור.

בית מינץ שלט בבית-חרושת לעורות, שעמד בקשרים מסחריים הרחק מעבר לגבולות סביסלוץ, ואף מעבר לגבולות פולין.
לזוג מינץ נולדו עוד לפני מלחמת העולם הראשונה 4 בנות. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה החליט ראש משפחת מינץ לעבור מזרחה, לעומק רוסיה, מפני הפולש הגרמני. תחילה שלח את ארבע בנותיו והוא עם אשתו התעכבו בעניני בית-החרושת. בינתיים התקדמו הגרמנים, כבשו את סביסלוץ והפרידו בין בני המשפחה, ההורים נשארו בביתם והבנות התפזרו על-פני רוסיה. רק לאחר 4 שנים התאחדה המשפחה עם שובן של הבנות הביתה. הבכירה, סוניה, נישאה לבנימין מנקס, איש ביאליסטוק, השניה אמה - לד"ר בבצ'וק שהתישב בבול-קוביסק, השלישית פולה - לאפרים זדנוביץ, איש גרייבו, והרביעית מאשה - לחיים רבינוביץ, איש סלונים.
מאשה עם בעלה עלו לארץ ישראל בשנת 1932 והקימו כאן את ביתם עם צאצאיהם אלכסנדר, אברהם-יצחק ורבקה-רחל.

מנקס וזדנוביץ פעלו יחד עם מינץ בבית-החרושת. ראש המשפחה, אברהם יצחק מינץ, נפטר בשם טוב בשנת 1933, אשתו - בשנת 1939.
רע ומר היה גורלם של יתר בני המשפחה: ד"ר בבצ'וק הוגלה לסיביר בימי הכיבוש הסובייטי במלחמת העולם השנייה.
עם שובו לפולין לאחר המלחמה לא מצא עוד בחיים את כל יתר בני המשפחה. אשתו אמה עם בנם נתן וכמו-כן משפחת זדנוביץ עם בתם רבקה ובנם זלמן ומשפחת מנקס עם בניהם אליעזר, סנדר וברל רוכזו ב-2 בנובמבר 1942 במחנה ריכוז ליד וולקוביסק, ביחד עם עוד כעשרים אלף יהודים מכל האיזור, ומשם הועברו לאושביץ ושם הושמדו.

יהי זכרם ברוך!

הביאה לדפוס: מאשה.

משפחת ר' אלתר מינץ

אבי, ר' אלתר (אברהם יצחק) מינץ ז"ל, היה בנו בכורו של סנדר מינץ, מחלוצי תעשית העורות בסביסלוץ. אמי - גוטה בת אליעזר סרלין. גרנו ברח' ברקו יוסלביץ. אבי היה בעל בית-חרושת לעורות הגדול בעיירה והעסיק עשרות עובדים. הרבה מתושבי העייבה התפרנסו מעבודתם במפעל משפחתנו.

כשקמה ההכשרה של החלוץ בסביסלוץ, רוב חברי ההכשרה מצאו תעסוקה במפעל העורות שלנו. ביתנו, וכן הבתים של האחיות סוניה מנקס ופוליה זדנוריץ עמדו בחצר אחת שהשתרעה על שטח גדול. בחצר זו היה גם המפעל שלנו, שתפס בנינים אחדים וכן גן עצי פרי גדול. החצר כולה היתה מוקפת גדר עץ.
ביתינו היה בית מסורתי ואבי השתדל לחנך את ארבע בנותיו ברוח המסורת וגם דאג להקנות להן השכלה כללית. אבי נפטר בשנת 1933 בגיל שבעים וחמש. המצבה על קברו היא היחידה ששרדה בבית הקברות אחרי השואה.
היינו ארבע אחיות. הבכורה סוניה נישאה לבנימין מנקס. הבת אמה נישאה לד"ר פתיה (פסח) בבצ'וק. הבת פוליה נישאה לאפרים שדנוביץ והבת מאשה נישאה לחיים רבינוביץ.

משפחת מנקס

בנימין מנקס היה מראשי העסקנים הציוניים בעיירה. עבד יחד עם חותנו ר' אלתר מינץ במפעל העורות. היה פעיל בחיי הציבור בעיירה. בייסוד ביה"ס העברי ובניהולו ועיקר מירצו הקדיש לכל הקשור לא"י. יחד עם ר' אברהם אולקניצקי נשאו בעל הפעולה הציונית בעיירה, ותרם הרבה לקיום קיבוץ ההכשרה. לבנימין וסוניה מנקס היו שלושה בנים, אליעזר, סנדר ודב.
כולם נספו בשואה.

משפחת בבצ'וק

הבת אמה היתה נשואה לד"ר פתיה (פסח) בבצ'וק, שהיה רופא איזורי בוולקוביסק ושם גם היה מקום מגוריהם. היה להן בן יחיד נתן. אמה ובנה ניספו בשואה. ד"ר בבצ'וק ניצל ונפטר בורשה בשנת 1952.

משפחת זדנוביץ

הבת פוליה נישאה לאפרים זדנוביץ. זדנוביץ היה אדם תרבותי, היטיב לנגן בכינור, היה בעל הופעה נאה. היה פעיל בחיי הציבור בתנועה הציונית. השתתף באופן קבוע בערבי-התרבות שהתקיימו בלילות שבת ונחשב לאחד ממשכילי העיירה. הוא גם עמד בראש מכבי-אש במקום. ילדיהם היו רבקה'לה וזלמן.
כולם נספו בשואה.

הבת הצעירה מאשה נישאה לחיים רבינוביץ מסלונים. משפחת רבינוביץ היו שותפים לחברת רב-מיל, חברה גדולה ועשירה שעסקה בסחר עצים.
מאשה ובעלה עלו ארצה בשנת 1932 והקימו ביתם בכפר-סבא.

בית הורי

אבי, ר' יונה מינץ ז"ל, היה בנם של סנדר וריבה מינץ. ר' סנדר היה מחלוצי תעשיית העורות בסביסלוץ וממקימי בתי-החרושת הראשונים בעיירה. בנעוריו למד אבי בישיבה יחד עם חברו איטשקה שבזין, שלימים נשא לאשה את אחות אבי באבע (צביה) מינץ. משהתבגר אבי עזב את הישיבה ונכנס לעסקי הבורסקאות של סבי. הוא היה נוסע בשליחות סבי לערים שונות, בהן היו לו קשרי מסחר ואליהן היה מייצא את תוצרת ביהח"ר שלו.

וכך, בביקורו פעם בביאליסטוק בבית הסוחר ליזרוביץ, הכיר את גיסתו שיינה פוטוקסקי. היתה זאת אהבה ממבט ראשון וכעבור זמן קצר נישאו. הורי אמי היו נטע ושפרה פוטוקסקי. ר' נטע היה חוכר אחוזה בשם אוגולץ ליד זבלודובה ואימץ לו, בשינוי קל, את שם בעל האחוזה פוטוצקי. בתו, היא אמי, היתה בעלת הופעה מרשימה, משכילה ואצילת נפש. הורי הקימו ביתם בסביסלוץ. הדירה בה גרו היתה מרווחת והבית משופע בכל טוב לפי מושגי הימים ההם. היו בו חדרי שינה להורים, לילדים, חדר אוכל, סלון מטבח וחדרי שירותים אחרים. רהיטים יקרים, תמונות על הקירות בכל החדרים, כלי כסף וחרסינה. אמי נעזרה בעבודות הבית בעוזרת מבנות המקום ובטיפול בילדים במטפלת יהודיה. קראנו לה שושקה הגדולה, להבדיל מאחותי שגם שמה היה שושקה ונקראה בפינו שושקה הקטנה.

בערבים כששקט הבית מהמולת הילדים ואבא היה עסוק בעסקים ובחשבונות, שבהם היה נעזר בחשבוניה, היתה אמא מרבה לקרוא. אני זוכרת את אמי ז"ל יושבת בערבים וקוראה. היא קראה ממיטב הספרות הרוסית והאידית וגם קראה ואהדה את הספרות שהפיצו אנשי התנועות המהפכניות. וכשנכשלה המהפכה הרוסית בשנת 1905, החביאו המהפכנים שבעיירה חוברות וכרוזים בביתנו, בו לא נשקפה סכנה שיתפסו, מאחר וביתנו כבית תעשיין, לא היה חשוד בשיתוף פעולה.

החיים זרמו בנחת. המשפחה גדלה, העסקים פרחו. לאבי היו מחסני סחורה גדולים בערים חרקוב ופולטבה ברוסיה, ואבי תכנן להעביר את המשפחה לאחת הערים הללו. ואז פרצה מלחמת העולם הראשונה. עיירתנו נכבשה ע"י הגרמנים ואביו נשאר ברוסיה ונותק מהמשפחה. משפחתנו ידעה אז עוני ומצוקה. על אמי היה לכלכל חמישה ילדים. אבי הצליח להעביר מדי פעם אמצעים למחיה אבל זה לא הספיק ואמי נאלצה למכור תכשיטיה, כלי כסף וחרסינה, כרים וכסתות, שכל בית יהודי בימים ההם היה משופע בהם, ודברי ערך אחרים. ועם כל זאת ידענו רעב. עיקר מזוננו היה תפוחי-אדמה. מדי יום בשעות אחה"צ היו יושבות הבנות הבוגרות יותר ומקלפות מלוא הדליים תפוחי-אדמה ולמחרת היתה אמא מבשלת אותם בכל מיני צורות: מבושלים במים, אפויים בקליפה בתנור, מרוסקים בצורת פשטידות, לביבות, כדורים בחלב, כדורים עם בצל מטוגן ועוד. היה זה מאכלנו

בוקר, צהריים וערב. כי הלחם היה אז יקר, ויד אמא לא השיגה לקנות הרבה ממנו. וכשהילדים נזקקו לבגדים חדשים, צבעה אמא סדיני פשתן ותפרה מהם בגדים לבנות. ובערבים, לאור מנורת נפט יחידה, ישבה אמא והטליאה בגדים וגרביים וגם קראה. וכדוגמת אמא, הירבו גם הילדים אצלנו לקרוא.

עם פרוץ המהפכה ברוסיה ב-1917, נורה שותפו של אבי למוות ואבי נמלט. ולאחר טלטולים במשך חודשים רבים בדרכים לא דרכים, הצליח לחזור הביתה לעיירה. ואז צריך היה להתחיל מהתחלה. כל רכושו אבד ברוסיה ובלית-ברירה עבר אבי לעבוד בתווך בענף העורות, מה שנקרא אז קומיסיונר. אבי לא נפל ברוחו והצליח יפה גם בזה. מצבנו השתפר ללא הכר. כבר לא היה מחסור במזון ולא בבגדים. אבל עיקר השינוי היה בחינוך. מורים פרטיים לימדו את הילדים, נוסף ללימודים בבית-הספר הממלכתי, את השפה הרוסית, ספרות רוסית, עברית ומורה מיוחד לימד את אחי גמרא. המורה לגמרא היה איש חולני מפליטי העיירה לובטש ותמיד בבואו חיכתה לו כוס חלב עם עוגה.

הדירה שגרנו בה היתה מרווחת ומרוהטת בטעם. היתה לנו ספריה עברית נאה, ובה כל כרכי "התקופה" כתבי מיכה יוסף ברדיצבסקי, כתבי ברנר, ועוד. בסלון מעל לספה היתה תלויה תמונה, שתארה את חורבן בית המקדש, פרי מכחולו של הצייר שעיטר את בית-הכנסת החדש, וכשהייתי ילדה קטנה, הייתי שוכבת על הספה ומסתכלת במבנה הגדול, האפוף להבות אש, באנשים הקופצים מהגג לתוך הלהבות, ותודעת האסון הגדול שפקד את עמנו חדרה אז לעמקי נפשי ככל שהמשכתי ללמוד ולקרוא על האסונות והשואות שפקדו את עמנו, לאורך ההיסטוריה רוויית הדמים שלנו, הלכו תודעה זו והכאב המלווה אותה והעמיקו, ואינם מרפים ממני עד היום הזה.

זכורני במוצאי-שבת אחת, ישבנו אבי ואני ליד האש הבוערת בתנור ואמרתי: "אבא, באים זמנים לעומתם הפרעות בימי הצארים הרוסיים יראו כמשחק ילדים" ואבי ענה לי, מאשינקה, מיין קינד, את תמיד רואה שחורות. ואכן המציאות היתה שחורה מכפי שחזיתי.

אבי היה איש אופטימי מטבעו. בשנות לימודיו בישיבה חל מהפך בהשקפת עולמו. הוא חדל להיות איש דתי. הוא למד רוסית, קרא ספרות חיצונית, ספרים על בעיות חברה וכלכלה וכשהיה ברוסיה, למרות שהיה סוחר, הירבה ללכת לאסיפות פועלים, שמע את מיטב התועמלנים המהפכנים, שמע את טרוצקי ואת לנין. כשחזר הביתה בזמן המהפכה ברוסיה, היה לו קשה להסתגל לחיים בעיירה. אבל אהבת המשפחה והדאגה לה ואהבת החיים עזרו לו להתגבר ורוחו הטובה לא סרה ממנו. בשנת 1933, כשעלה היטלר לשלטון בגרמניה, חל מהפך בהשקפת עולמו של אבי. הוא ראה בעליית הנאצים לשלטון אצבע אלוהים, עונש על שרוב העם היהודי סר מדרכי ה'. הוא התחיל להתפלל שלוש פעמים ביום, להקפיד מאד על כשרות המטבח, היום היינו אומרים הוא חזר בתשובה. ורוח האופטימיות, שכה איפיינה אותו תמיד, לא היתה לו עוד. וכשנפרדתי ממנו בשנת 1934, לקראת עלייתי ארצה, הרגשנו שנינו שהנה באים זמנים קשים ואנחנו כבר לא נתראה (יותר) לעולם והפרידה היתה קשה ומכאיבה.

ביתנו היה בית יהודי-ציוני חם. אמי תרמה את שארית תכשיטיה לקרן-הקיימת ובני ביתנו היו מעורבים בפעילות הציונית השוטפת בעיירה. אחותי פריידקה ז"ל היתה תמיד זוכה במקום הראשון בהתרמה לקהק"ל, בימי פרח. אחי היה פעיל בהנהלת הספריה העברית ובארגון ערבי-תרבות בלילות שבת, בחדר הספריה בהם השתתפו משכילי העיירה, כגון: אברהם אולקניצקי, יוסל אברבוך, אפרים זדנוביץ, בנימין מנקס, פבלוביצקי, הרבנית מישקינסקי ועוד. כמו-כן היה אחי בין מקימי סניף "מכבי" בעיירה. אני וחברתי רבקה שבזין - היינו היחידות מבנות גילנו שלאחר גמר ביה"ס היסודי המשכנו ללמוד בבית-ספר עברי מחוץ לעיר, בגמנסיה "תרבות" בגרודנה.

ביתנו היה גם בית פתוח לעזרה לכל דורש. זכורני, כי כמעט מדי בוקר, היה יושב במטבח איש עני כלשהו, ליד צלחת מרק חלב מהביל, ובלכתו מצאה אמי תמיד איזה בגד חם, נעליים או מתת אחרת לתת לו.תודות לעסקיו של אבי היתה הפרוטה תמיד מצויה בביתנו, והרבה סוחרים מהעיירה, אפילו כאלה שנחשבו אמידים - היו נעזרים ע"י "גמילת-חסד" מידי אבי. ביתנו היה בית מתקדם, תוסס ועד לבעיות השעה. מלא תמיד צעירים וצעירות - חברים לילדי הבית ותמיד נשמעו בו קולות ויכוחים, וכן מצהלות צחוק של בני-נוער. ומי יכול היה לתאר לו, שכל זה ימחק ביד אכזרית ויירמס ברגל גסה של החיה הנאצית הדורסת.

היינו חמש אחיות ואח אחד. אחותי הגדולה אלקה - נישאה לדוד יודלביץ רוקח בעיר ז'טל. היא ושני ילדיה - חנה'לה ונטע'לה נספו בשואה, נורו בגיטו ז'טל. אחותי שושקה - נישאה לנתן טופילובסקי, בעל בי"חר לרעפים ולבנים. היא, בעלה ושני ילדיהם - יהודה'לה ורבקה'לה - נספו בשואה. אחותי פריידקה - עלתה ארצה, נשאה לבן-עירנו משה שפק והם הקימו ביתם בתל-אביב. אחי, סנדר, נשא לאשה את הניה לבית פרפל מניסביזיז.הוא, אשתו ובתם אסתרקה נספו בשואה. אני, מאשה, עליתי ארצה וכעת אני פעילה בהנצחת קדושי עירנו שנספו בשואה. הורי ואחותי הקטנה שפרה'לה - גם הם נספו בשואה. יהא זכרם ברוך, ומותם - אש צורבת בלבי.

לזכר אחותי, פרידה שפק לבית מינץ ז"ל

אחותי, פריידקה קראנו לה בבית, היתה צעירה מלאת מרץ, אמיצה וטובת-לב. כבר בגיל צעיר מאד נטלה עליה משימות ואחריות כאילו היתה הבוגרת בבית ולא השלישית לפי הגיל. בשנת 1920 כשהחיילים ההלרציקים השתוללו בעיירה נתפס אבי ועוד אחדים מאזרחי העיר ונצטוו להוביל עדר בקר מרחק עשרות קי-לומטרים לבית מטבחיים צבאי. אחותי שהיתה אז רק בת 13 או 14 החליטה

לעשות את העבודה הקשה והבלתי נעימה זו, במקום אבי, כי חששנו שאבא לא יוכל לעמוד במאמץ זה. ובערב כשכולנו מחכים מלאי ציפיה וחרדה לשובה, היא חזרה עייפה מאד וסיפרה ברוח טובה איך דאגו לה ושמרו עליה יתר האזרחים "מובילי הבקר" וביחוד שכננו גרשון מייזל, אבי חברותיה חוה וניורה.

באותו זמן, כשעמדה פעם בחוץ ראתה קבוצת חיילים פולנים מובילים סוחר יהודי מוולקוביסק ודורשים ממנו כסף ולא - יעקרו את שיני הזהב מפיו. (פיו היה מלא שיני זהב). אחותי רצה מהר לסוחר ואמרה לו שיעלה אלינו הביתה, גרנו אז ברח' השוק אצל ליבכין - ואבא יתן לו כסף. הסוחר עלה ואחריו כל החיילים והם בזזו כל דבר ערך שהיה בבית, ואפילו הוציאו את אחותי, תינוקת בת כמה שבועות מהעריסה, לבדוק אם אין מסתירים דברי-ערך בעריסה, וכשהסתלקו בסוף היה הבית כמו אחרי פוגרום.

אני זוכרת עוד ברח' אמסטיבובה בבית גולדצקי או בשכנותו גרו שתי אחיות קשישות עניות תופרות לבנים. בכל יום ששי, כשאמי אפתה חלות ועוגות לשבת, היתה אחותי לוקחת חלק מדברי המאפה וכן מהפירות שנקנו לשבת ומביאה להן.

אחותי, כרוב בני גילה, הגיעה למסקנה כי אין לה עתיד בעיירה בגולה ועליה לעלות ארצה. היא למדה את המקצוע היחיד שאפשר היה ללמוד בעיירה, תפירה. הצטרפה ל"החלוץ" יצאה להכשרה ובשנת 1926 עלתה יחד עם חברתה, בת דודתה פניה שבזין ארצה. הן רצו להצטרף לקיבוץ. בקיבוץ אמרו להן כי אין עבודה ומזון בשביל החברים הותיקים ואין הם יכולים לקבל חברים חדשים. אז עברו לג'דה. במקום צריך היה לקום מפעל תעשייתי גדול. הן פתחו מטבח לפועלים ופועלים אמנם באו, אכלו, עזבו ולא שלמו. מג'דה עברו לחיפה ועבדו כתופרות בבתים פרטיים. חברתה פניה שבזין לא יכלה לעמוד בקשיים אלה, חזרה לסביסלרץ ומשם היגרה לקנדה. אחותי הוסיפה לשאת בעול החיים הקשים ולהאבק על יום עבודה. במכתביה הביתה אף פעם לא התאוננה על קשיי החיים. תמיד מצאה איזה צימוק להמתיק בו במכתביה קשיי היום-יום. הנה קנתה תאנים ירוקות טריות ישר מהעץ ויש להן טעם גן-עדן. הנה עברה לגור בחדר על הגג. העליה אליו קשה, אבל הנוף והאויר נפלאים ועוד מיני נפלאות כאלו.

לאחר נשואיה עברה לגור לתל-אביב, בה עבד בעלה, בן עירנו משה שפק בחברת החשמל. הם השתכנו במעונות עובדים ברח' מאזה. שם נולדו שלושת ילדיהם. ואז חלתה אחותי במחלה חשוכת מרפא ונפטרה בשנת 1958. יהי זכרה ברוך.

מאשה רוזן - מינץ
בני-ברק ינואר 1982.

ביתנו — בית משפחת שפק

במרכז העיירה, ברחוב השוק פינת רחוב ורשבר עמד ביתנו, בית-עץ בן שתי קומות. מחלון הבית נשקף השוק, באמצעיתו עמוד זכרון עם גולת נחושת בראשו. בקומה הראשונה חנות הבגדים שלנו, בית המלאכה והמגורים, ובקומה השניה - חדרי מגורים נוספים.

בבית זה הקימו הורינו חנה ויהודה שפק את משפחתם. שבעת ילדיהם נולדו בבית זה. שרה, משה, אשר, צפורה, הניה, צביה וצירל (ציונה). משפחה שומרת מסורת, בית פתוח לכל אורח. לכל עני ונצרך היתה מזומנת ארוחה חמה - קרוב-ניק וחלה חמה אפויה בידי אמא חנה. אבא יהודה היה עסקן, חבר באגודה לגמילות חסדים. בלילות, אחרי יום העבודה היה מבקר חולים ונצרכים ומושיט יד עוזרת לנזקקים. זו היתה בעיניו המצווה היותר גדולה והיותר נעלה. בפרוור העיר היה איזור מגורים של עניים. אמא חנה נהגה לשלוח עם הילדים מצרכי מזון, חיטה ותפוחי-אדמה, וזאת בשעות בין הערביים - כדי לקיים את המצווה בצנעה. גם אחרי עלייתה ארצה, המשיכה לקיים מצוות גמילות חסדים.

איך מקיימים מצוות כיבוד הורים, זכינו אנחנו הילדים ללמוד ממראה עינינו, וזאת כאשר ראינו את הורינו מטפלים בסבא הזקן בביתנו במסירות רבה עד יום מותו. בהיותינו משפחה מסורתית - זכורים לנו לילות שבת, כשאבא מסב בראש השולחן, אמא לצידו, ואנחנו הילדים מסובים בבגדי-חג לשולחן ושרים זמירות שבת המתנגנות באזנינו עד היום. לשולחן השבת תמיד הסב עמנו אורח, אותו הביא אבא בשובו מבית-הכנסת.

חברו מילדות וידידו בלב ונפש של אבא היה אלי נזביץ (אביו של אברהם עזרא). בשנת 1925 עלה משה, אחינו הבכור לארץ ישראל. משה היה מראשוני החלוצים בעיר שעלו ארצה. בעיירה סגרו את החנויות כאשר עזב את העיר, ותהלוכה של מלווים עם תזמורת מכבי האש של העיירה ליוותה אותנו לרכבת. משה עלה ארצה למורת רוחו ולעגמת לבו של האב, אבל משנוכח האב שהבן נחוש בדעתו להשאר בארץ ישראל, עלינו כולנו - האחים וההורים בעקבותיו. חוץ מאחותנו הבכירה שרה, שהיגרה שנים קודם לכן לברזיל. בשעותיה הפנויות היתה אמא חנה הוגה ב"צאנה וראנה". בעלת חכמת חיים עמוקה היתה ולא כפתה אמונתה עלינו. גם כשנוכחה שאנחנו ילדיה נסענו בשבת היתה תומכת ואומרת שילדיה הם הדתיים ביותר כי הם חיים בארץ הקודש.

בעלת נשמה פיוטית היתה, ונהגה לשבת בלילות ירח עד השעות הקטנות ולהתפעל מעולמו של הקב"ה, ומהכוכבים בשמיה של ארץ הקודש כי "בלילה כזה איך אפשר לישון"...
פלאי הטכניקה הפעימו אותה מאד. כאשר היה בא אחד מנכדיה להסיעה במכונית, היתה תמיד חוזרת ואומרת: "גאטס וונדער, איך זיץ, אן עס פארט". אמא חנה ואבא יהודה זכו לשיבה טובה ולאריכות ימים וראו נכדים ונינים מכל ילדיהם.

כתבה דליה - בת משה שפק מפי צפורה, הניה וציונה.

בית דוד מייזל

ערך שמעון פינקלשטיין

בעיירה סביסלוץ בפלך גרודנא, פולין המזרחית, חי יהודי אמיד, תקיף בקהילה, נכבד בעיירה, שעל שמו אני נקרא - שמעון בן גרשון מייזל. משפחת מייזל היתה משפחה ששורשים לה עוד מהמאה ה-16. רבים מבניה עלו לארץ-ישראל וחיים בה. שלוחה אחרת של המשפחה שמוצאה מגרודנו, עלתה גם היא ארצה. בשלוחה זו ראויות לציון חנה מייזל ואחותה לאה וילנסקי. בני משפחה נוספים התגוררו בחיפה, פרדס-חנה, ירושלים ותל-אביב. אחרים היגרו לארה"ב. רבים מבני המשפחה ניספו בשואה וממשפחות אחרות לא נותר שריד ופליט. חנה למדה פדגוגיה באוניברסיטת אודיסה. ב-1905 נבחרה כציר לקונגרס הציוני השביעי בבאזל. בשנים 1905-1909 למדה באוניברסיטאות בשוויץ ובצרפת חקלאות ומדעי הטבע, וב-1909 עלתה לארץ ועבדה בסג'רה כאחראית למטעים. בקונגרס ה-11 השתתפה כציר מטעם "הפועל הצעיר". מ-1920 ואילך היתה חברת ההנהלה של ויצ"ו העולמית. ב-1922 הניחה יסודות ראשונים לביה"ס החקלאי התיכון לבנות בנהלל, הראשון בסוגו בארץ. בית-ספר זה נפתח ב-1926 וחנה ניהלה אותו 25 שנה.

שמעון מייזל גר במרכז העיירה, בבית דו-קומתי עשוי לבנים, ולו ארבעה בנים (דוד, לייבל, בנדט וגרשון) וארבע בנות (שיינה, חנה-מלכה, מרים ואיטקה). אחדים מילדיה של מרים עלו לארץ והשתקעו בה. הבת, שרה, עלתה לארץ ב-1914. היא נישאה לאנשל שטראוס. שניהם השתייכו ל"חבורת העמק", ובשנת 1921 היו בין מייסדי בלפוריה. בנותיהם אהודה, מנוחה וארלה הקימו משפחות והביאו לשרה ולאנשל נכדים רבים, שרובם פזורים בהתישבות באזורי הארץ השונים. לשרה ליפשה 44 נינים, כן ירבו!

הבת מנוחה עלתה לארץ ב-1925. היא עבדה במטבחי פועלים ונישאה לסופר צבי קרול. לאחר מות בעלה החלה לעבוד בעבודה סוציאלית וניהלה את הלשכה הסוציאלית ברמלה עד פירטתה, ב-1981. השאירה אחריה בן נשוי, עופר, אגרונום במקצועו.

הבן שרגא עלה לארץ ב-1929, למד וסיים הנדסה בטכניון העברי בחיפה, נשא לאשה את שולמית לבית אורנשטיין והקים משפחה: בן, מהנדס במקצועו, שתי בנות ונכדים רבים. בתו של גרשון, מנוחה (ניורה), נישאה לבן-העיירה, יוסף ליס, עלתה עימו ארצה ויחד הקימו את ביתם בתל-אביב. יש להם בת אחת, תמר, הנשואה לעתונאי יאיר קוטלר, וכן נכדים.

הבת שיינה עלתה לארץ עם בעלה ועם ילדיהם: הבת דינה,הגרה בירושלים, הבן יואל זכאי, שניהל בי"ס בתל-אביב והיה פעיל בהסתדרות המורים, עד שנפטר ב-1982. במותו הותיר אשה, יהודית שמה, וכן בן ושתי בנות.

בן נוסף של המשפחה, מנחם, נפטר בישראל.

היוצא-דופן במשפחה היה דוד. בעוד שכולם עסקו במסחר ובתעשיה, היה הוא איש תורה. שנים רבות בילה בישיבה, למד עם בנו של החפץ-חיים, קיבל סמיכות לרבנות, עסק בלימוד התורה והתעמק בה. הוא קיים בקפדנות את כל המצוות ועם זאת התייחס בסובלנות לצאצאיו שלא הקפידו ללכת בדרכיו. בבית-המדרש החדש היה מקומו בכותל המזרח, ליד ארון-הקודש. תמיד ציפו למוצא-פיו ולאות ממנו כדי להתחיל בתפילות. הוא נשא לאשה את בתיה לבית וינשטיין, מהעיירה וולפ. בעוד שעיסוקו של אביו היה, בעיקר, חכירת יערות מפריצים, עסק הוא, דוד, במסחר ובחרושת עורות, ויחד עם אשתו קיים גם חנות לחומרי-בנין. במרוצת השנים הולידו 11 בנים ובנות, שאותם חינך דוד לאהבת ארץ-ישראל וכיוונם להגשמה. כל השנים, עד 1933, ישב בעיירה, והגם שלא נשא בתפקיד רשמי מטעם הרבנות, בכל זאת היו באים אליו כדי שיפסוק הלכה והיה לו מעמד מכובד בבית-הכנסת; לפני תפילת כל-נדרי היה נותן היתר לתפילה, ולפני כל תקיעת שופר היה מודיע אם זו "תקיעה", או "שברים" או "תרועה". רוב שנותיו, כפי שאני זוכר אותו, ישב בבית-הכנסת, שקוע בלימודים ובכתיבה, עסק גם במחקר תורני. בהיותי נער בן שתים-עשרה הייתי מזדמן אליו ומקשה לפניו קושיות מן התלמוד, דבר שמצא חן בעיניו. הוא קיווה, שאמשיך בדרכו. כל השנים מילא מחברות רבות בעטו, ניסה לתרץ את הקושיות על רש"י, ואת "שגיאותיו", טען שרש"י לא שגה - הדפוס שגה; שאם יעתיקו קטעים ממקום למקום ומשורה לשורה, אפשר יהיה לתקן את כל השגיאות. ביתו של סבא, שהשתייך לחובבי-ציון, התאפיין בחינוך הציוני ובלימוד השפה העברית. כפי הידוע, היה בין מייסדי "החדר המתוקן", היקצה לו מקום בביתו כדי שיוכלו ללמד עברית - בעברית. בשנת 1933 עלה לארץ עם אשתו ועם בת-הזקונים. הוא התישב בפתח-תקוה, קבע לו מקום בבית-המדרש המרכזי ואת כל זמנו הקדיש לתורה. דעת הבריות היתה נוחה הימנו והכל התיחסו אליו באהבה ובהערצה. אדם חריף היה, בקי בש"ס ובפוסקים. היה אוהב-ציון, וחובב ספר ועיתון עבריים. נפטר ב-1938, בגיל שבעים ושבע, והובא למנוחות בבית-העלמין בפתח-תקוה.

סבתי, בתיה, היתה אשה לא רגילה. בעוד בעלה שקוע בלימוד התורה, סייעה היא בניהול העסקים, ותוך כך ילדה וגידלה אחד-עשר ילדים ודאגה לחינוכם. התעניינה בנכדים ובכל בני המשפחה. היתה זו היא שקראה את התפילות בבית-הכנסת באוזני הנשים שנמצאו בקירבתה. כל חייה עסקה בצדקה. גם בשנותיה האחרונות, כאשר לא היתה עוד מסוגלת לצאת מפתח ביתה, ביקשה ממני לסייע לנצרכים שונים.

סבתא גידלה את ילדיה במסירות, וברוב נסיונה סייעה לרבים מבני העיירה בטיפול במחלות ובתחלואים למיניהן. אני הייתי הבכור בנכדיה והיא הרעיפה עלי רוב אהבה והקדישה לי תשומת-לב מרובה. עד היום זכורים לי הסיפורים והפזמונים שהשמיעה באוזני. אמה של סבתי קבורה עוד מהמאה הקודמת בהר-הזיתים. בערוב ימיה הביעה סבתא את כאבה העמוק על אובדן בני המשפחה,

ובכללם ילדיה שנותרו בפולין וניספו בשואה. ליבה כאב ודאב, ולא פעם שפכה את ליבה לפני. נפטרה בשנת ה-85 לחייה ונטמנה בבית-העלמין בפתח-תקוה, לצידו של בעלה, דוד.

הבת הבכורה, אסתר, נישאה ליצחק דננברג ועברה להתגורר עימו בעיירה מיקשביץ, באיזור פינסק. נולדה להם בת אחת, חוה שמה, שמאוחר יותר עלתה ארצה. חוה נהגה לבקרנו מדי שנה בחופשת הקיץ; נערה נאה, שקטה וצנועה בהליכותיה. כיוון שהתחנכה כבת יחידה התקשתה לקבל החלטות מכריעות בחייה. היא למדה מדעי הטבע באוניברסיטה העברית שעל הר-הצופים, ועם השלמת חוק לימודיה עבדה במוסדות חינוך שונים. הוריה נספו בשואה, דבר שהשפיע על המשך חייה. זמן רב חיתה בגפה ורק ב-1955, כשבן עירה, משה דוליבגטון, הגיע לביקור מארה"ב, נפגשה עימו - והם נישאו, והיגרו לארה"ב. אולם היא לא השלימה עם שהייתה בארה"ב וקיוותה לחזור ארצה. באחד מבי-קוריה אף התעניינה ברכישת דירה. לצערנו, לא הצליחה להגשים את רצונה. בשנת 1980 נפטרה לאחר מחלה קשה.

אני זוכר את יצחק דננברג עוד בהיותי ילד. היה בא לבקר בביתנו. אדם טוב-לב, מלא וגדוש יידע וחכמה, תמיד נכון לספר ולעזור. מאוחר יותר, בתקופת משבר, סייע גם לאחיותי. לאחת מהן סייע בעת נישואיה. ליצחק היה אח בירו-שלים. עד היום מתגוררת משפחתם בעיר זו. זוהי משפחה יפה, מעובדיה המרכ-זיים של הסוכנות היהודית, בשעתה.

הבת השניה, היא רבקה, נולדה על-פי התעודות, ב-1888. עלתה לארץ ב-1908 ועסקה בהוראה: עבדה כמורה בצפת, לימדה תימנים שהגיעו לתל-אביב עם העלייה הראשונה, לימדה בשפיה, בבן-שמן ועוד. בבן-שמן חינכה, בין היתר, את ילדי משפחת פרימן. תמיד תרה אחרי אתגרים, וכך הגיעה ליישובים נידחים ולאוכלוסיה "קשה". היתה חדורה אידיאלים ובמרכז חייה עמדו תמיד, עד ליומה האחרון, חינוך ילדי ישראל והכפר.

ב-1909 יצאה לשנת השתלמות בשוויץ. בשובה ארצה המשיכה במלאכת ההוראה וב-1921 פתחה, יחד עם אחותה חיה, בית-ספר וגן-ילדים בשיטת מונטיסורי. רבקה היתה אישיות מיוחדת במינה. כל השנים היתה רווקה, ולמעשה היוותה מרכז ומוקד לבני המשפחה, בארץ ובחו"ל, ועל פיה יישק דבר. היתה רודפת שלום ואחווה משפחתית. חלומה הגדול היה להביא לריכוז כל בני המשפ-חה בארץ ולהתישבותם על חלקת האדמה שנרכשה בשעתה, לפני מלחמת העולם הראשונה על-ידי סבא. כולם כיבדוה, נועצו בה והתחשבו בדעתה.

בשנים 1921-1945 קיימו, היא ואחותה חיה, בית-ספר פרטי בחיפה. היה בכך משום הגשמת ה"אני מאמין" שלהם בחינוך, שגרס, כי אין בנמצא ילד שאיננו מסוגל ללמוד; השאלה היא רק, כמה זמן ומאמצים משקיעים בלימודיו. בשנים האחרונות פרשה ממקצוע ההוראה, אולם המשיכה לייעץ למורים ולמורות, שפנו לבקש את עצתה. בביתן קיימו תערוכה מתמדת של המכשירים שהיו מבוססים

על שיטת מונטיסורי. לא אחת פגשתי את תלמידי סמינר הקיבוצים מהצפון בביתה. התעניינה תמיד בחינוכם של כל ילדי המשפחה והשתדלה לסייע בכל המובנים. כשלוש שנים לפני פטירתה אמרה לי: "כאשר יורע מצבי אבקשך להעביר אותי לכפר, שם ברצוני לסיים את חיי". בקשתה זו נתמלאה מאוחר מדי. רק בשבועות האחרונים לחייה הועברה לסנטוריום באזורנו. נפטרה בשיבה טובה, ב-1978, והובאה למנוחות ליד הוריה בבית-העלמין בפתח-תקוה.

הילד השלישי, גרשון, לא זכה, כנראה, לחיים ארוכים. בתקופת מלחמת-העולם יצא סבא בעניני עסקים לרוסיה, והתמהמה לשוב. גרשון, שהיה הבן הבכור במשפחה, יצא אז לחפשו. הוא לא חזר. לעומת זאת, כעבור שנה שב סבא לביתו.

אמי, פנינה, הרביעית במנין הילדים, התחנכה בבית כשאר אחיה ואחיותיה. ב-1911 נסעה לוורשה, שם למדה בכיתה אחת עם חנה רובינא, בקורסים הפדגוגיים של יחיאל הלפרין. בתום לימודיה עסקה בהקניית הלשון העברית בעיירה שלנו ובעיירות הסמוכות. היא הצטיינה במרץ ובתושיה, שהיו לה בשפע, ואת כל אונה ומרצה השקיעה בחינוך ילדיה. ב-1913 נישאה לאבי, ישראל פינקל-שטיין, בן למשפחה עניפה ומקובלת בעיירה, שהיה פעיל מאד בקהילה ובציבור. ב-1918, כשהגרמנים נכנסו לאיזור, היה חבר ועד הקהילה. למעשה היה פעיל ברוב מוסדות העיר ובוועד בית-הספר העברי. הוא ניחן בכושר הסברה, ידע לנאום, בקי בקריאה בספר התורה. בעיקר, זכורני, שהביא הביתה את מגילת-אסתר וקרא מתוכה באוזני הקרובים שהתקשו ללכת לבית-הכנסת. ב-1905 היה פעיל בתנועה הסוציאליסטית ובהגנה המקומית. זוכר אני את הסיפור, שקשה היה לי להאמין באמיתותו, שבתקופה ההיא התהלך עם אקדח שנועד להגנה מפני פוגרומים באזורים השונים של רוסיה דאז. אבי הקפיד לשמור על מסורת אבות. בימי חג ומועד דאג להשרות אווירת חג. הוא הצטרף לתנועה הציונית, ואני זוכר היטב כיצד היה פעיל בהתרמות לקרנות הלאומיות.

את ילדיו חינך ביד רכה, השפיע עליהם רוב אהבה, והם ידעו לכבדו ולהעריכו. עיסוקו היה בחרושת עורות בקנה-מידה רחב למדי. הוא הרחיב את מפעלו, בנה מבנים נוספים, אולם בתחילת שנות ה-30 חל משבר כלכלי ונפוצו פשיטות-רגל בקרב הקניינים של מוצרי העורות, דבר שהיקשה מאד על המשך קיומו של מפעלנו. אבא תיכנן לחסל את עסקיו ולעלות לארץ, אולם המשבר בעסקים ולאחר-מכן פרוץ מלחמת-העולם השניה, והשואה שהתרחשה בה, שמו קץ לתוכניותיו, ויחד עם כל בני העיירה ניספו גם הם.

הבת הבכורה, מנוחה, לאחר גמר לימודיה בעיירה נסעה ללמוד בסמינר העברי בגרודנא וסיימה אותו בהצלחה. היא לימדה בבתי-ספר באיזור, ובשנים האחרונות לימדה בגימנסיה העברית בפינסק. אפשר שמישרתה הטובה בפינסק גרמה לדחיית עלייתה לארץ-ישראל. ואומנם, במכתביה מצאתי שהיא דוחה הגשת תעודת-הבגרות לאוניברסיטה, ותוהה אם לא תאחר את המועד. בתקופת הכיבוש הרוסי המשיכה כמורה ללמד בשפת האידיש. בפינסק נישאה לעורך-דין

בשם משה. עם הכיבוש הגרמני נותקו הקשרים וגורלה היה כגורלם של רבים מבני עמנו. מנוחה היתה פעילה בתנועת השומר-הצעיר והנוער הציוני בעיירה. בתקופת לימודי במקוה-ישראל קיימה איתי קשר מכתבים הדוק והדריכה אותי בעצותיה הנבונות.

אחותי השניה, לאה, נסעה יחד עם האחות הצעירה שרה, ללמוד בגימנסיה בסלונים. במשפחתנו נהגו הכל לסייע זה לזה, ולמרות שהיתה זו תקופה קשה - הצליחו כולם להשלים את חוק לימודיהם. בראותי את המצב הקשה הפסקתי את לימודי לתקופה מסויימת ויצאתי לסייע לפרנסת המשפחה. לאה היתה אחות טובה ומסורה. היא יצאה לביקור משפחתה של דודתי אסתר ודודי יצחק, שם הכירה את בעלה לעתיד, נטקע קולודני, וב-1939 נישאו. נולדה להם בת, פירלה היה שמה. אני, כמובן, לא ראיתיה ולא הכרתיה. גורלם דמה לגורל אחותי הבכי-רה.

אחותי שרה, יצאה ללמוד מקצוע של אחות בביאליסטוק עוד לפני פרוץ המלחמה. היא סיימה את לימודיה ועבדה כאחות. לאחר-מכן גייסו אותה לבית-חולים צבאי שהועתק מזרחה. מאז לא שמעתי ממנה יותר. כך נחרב ביתנו, ובני משפחתי שכה הייתי קשור אליהם ניספו בטרם-עת ונשארתי יחיד ובליבי פצע שלא יגליד לעולם.

אני, הצעיר במשפחה, חשבתי תמיד לעלות לארץ-ישראל. למעשה התכוונתי להגשים זאת יחד עם סבא וסבתא, אולם בהיותי בן יחיד במשפחה לא אבו הורי להיפרד ממני - והנסיעה נדחתה. זכורני, שאמרתי פעם למורה לפולנית שלי, שאין לי צורך ללמוד שפה זו כי לא אשתמש בה. היה בליבי משהו נגד הפולנים. בעיירה נמצא קיבוץ הכשרה שחבריו הועסקו במפעלי העורות של התעשיינים מקרב המשפחות הציוניות. הדבר עורר את רוגזם של פועלי המקום, ובאחד הלי-לות הציתו את בית הקיבוץ והכל יצאו החוצה כשכותנות-לילה לעורם. מחזה זה זכור לי היטב. האנטישמיות בעיירה היתה ניכרת למדי, דבר שחיזק בי את ההכרה שמקומי לא שם וכי עלי לעלות לארץ, ויהי-מה! בהתקרב מועד גיוסי לצבא הפולני הבינו גם אבא ואמא, שעליהם להיפרד ממני ולאפשר לי לעלות. ואומנם, בעזרת המשפחה בארץ עליתי ארצה ונתקבלתי למקוה-ישראל. זה היה בשלהי 1936. למדתי שלוש שנים ועשיתי חיל בלימודי, מתוך תקווה שלאחר סיום לימודי אוכל לעשות למען בני משפחתי. לצערי פרצה מלחמת-העולם, שהיקשתה על הקשר בינינו, ועל כל פנים לא היתה אפשרות מעשית לפעול למען עלייתם ארצה. כמובן שלא התיאשתי, ומכל משכורת הפרשתי כדי מחציתה ליצירת קרן שממנה אוכל, בבוא היום, לסייע למשפחה. הקרן גדלה, ועד היום נותר בה סכום בסף (בסניף בל"ל בתל-אביב), שלא פדיתיו. ערכו היום, ירד, כמובן, לחלוטין.

בארץ לא היה בדעתי להמשיך בעסקי הורי למרות שהדבר הוצע לי על-ידי בני המשפחה. החלטתי לחיות ולעסוק בחקלאות. ההתלבטות היתה: קיבוץ או מושב. חיי המושב נראו לי, משום מה, יותר, זאת חרף הסברי החברים שבמושב עלולים לנצל את הזולת בעוד שבקיבוץ חיים יותר מתוך שיוויון. לא התקשיתי

להשיג עבודה בחקלאות. זו היתה תקופה קשה, ובכל זאת קיבלתי ניהול פרדס ועיבודו בבאר-יעקב, שם עבדתי למעלה משנה. הייתי בין המאושרים במקום, שכן אחרים רעבו אז ללחם. זכורני, איך אכלו פירות-בוסר בפרדסים, בעיקר חברי פלוגת בית"ר, שהתמקמה אז בבאר-יעקב. גם החקלאים, תושבי המקום, פרנסתם היתה דלה. השתדלתי לחסוך פרוטה לפרוטה. התגוררתי מעבר לעמדות, כי שם המגורים לא עלו לי בכסף; כמובן שהיה עלי, כמו גם על חברים אחרים, לשמור בלילות. מיום בואי לארץ נמצאו במקוה-ישראל כמה מכרים מחו"ל שהמליצו עלי, וכעבור שבוע ימים נתקבלתי ל"הגנה". זו היתה תקופת המאורעות, הייתי פעיל, עברתי קורסים למיניהם, שמרתי ועבדתי. כך שלוש שנים.

בפרוץ מלחמת-העולם השניה חדלו לעבד פרדסים בבאר-יעקב, ואז עברתי לנהל פרדס גדול יותר בראשון-לציון, באיזור צריפין, והעסקתי רק יהודים בעבודה מאורגנת ולא כוח עבודה זול יותר. אני זוכר את חברי השומר-הצעיר מקיבוץ ג' בראשון-לציון, שרעבו ללחם. הם עבדו אצלי - והתווכחו. כל שעה היו צריכים לנוח רבע שעה, והיו מעלים נושא לויכוח. מתוך קירבה אידיאולוגית מצאתי עימם שפה משותפת, לא התפתיתי להעסיק פועלים שהיו מוכנים לעבוד גם תמורת שכר נמוך יותר.

בעקבות תאונה שאירעה לי בעבודה בפרדס, נטשתי את האיזור ועברתי לגור קרוב יותר לבני משפחתי, בשרון, בכפר מל"ל; ומכיוון שזו היתה תקופת מלחמה והמחסור בתוצרת חקלאית היה רב, גידלנו, בעיקר, תפוחי-אדמה. באיזור כפר-סבא עקרנו פרדסים ובמקומם זרענו וגידלנו חיטה, תפוחי-אדמה ומיקשות אבטיחים. עבדתי קשה מאד, אבל הייתי מרוצה מעבודתי וראיתי ברכה בעמלי. עבדתי בשותפות עם שני חברים מכפר מל"ל ועם דודי שמואל, ויחדיו עיבדנו מאות דונמים. בתקופה ההיא הקשר עם המשפחה נותק לחלוטין. המשכתי לקוות, מבלי לדעת כיצד יפול דבר. ב-1943, לאחר שהצלחתי לחסוך סכום כסף, החלטתי להתישב במושב. האיזור הזה נראה לי גם בגלל הקירבה אל בני המשפחה. משק שעמדתי לרכוש בכפר מל"ל הוצא ממני לטובת בן המקום, ואז קיבלתי הצעה, שקסמה לי, ורכשתי את המשק במושב ירקונה, שבו אני חי עד היום הזה. תוך כדי עבודתי בסביבה הכרתי את חברתי לחיים, שרה, וב-1944 נישאנו, ב-1945 נולדה בתנו, נורית.

החיים בכפר לא היו קלים. הפרדס היה נטוע באדמה לא כל-כך מתאימה, ולמרות מומחיותי הרבה לא הצלחתי להפיק ממנו רווחים, ביחוד בתקופת המלחמה אבל גם לאחריה. מכיוון שכך, פניתי לענף העופות ובו ראיתי ברכה. הייתי בין ראשוני מגדלי העופות בירקונה. עבדתי יומם וליל; ביום הייתי יוצא לשדות ובלילה עובד במושב. בשנים הראשונות במושב קשה היה להתפרנס מהמשק. הפסקתי לעבד את השדות מחוץ לכפר, התפרנסנו בדוחק רב ואשתי לחצה עלי לצאת לעבודת-חוץ. גם היא עזרה - אך קשה היה להתקיים. קיבלתי אז הצעה מעובדי מחלקת החינוך בוועד הלאומי, ממחנכים שהכירו אותי ממקוה-ישראל. והתחלתי לעבוד כמורה לחקלאות בכפר-סבא. במרוצת הזמן התקדמתי, נעשיתי

מדריך, השלמתי את לימודי הפדגוגיים, סיימתי סמינר ואחר המשכתי בלימודי באוניברסיטה העברית בירושלים, בנושאי חינוך והיסטוריה. אולם, את המשק לא הזנחנו. הוספנו לעבדו ולטפחו, ופה ושם אף להפיק ממנו רווחים, שאיפשרו לנו, במועד מאוחר יותר, להקים בית ולהתבסס במידה רבה.

הילד השני, ישראל, נולד רק כעבור 14 שנים, ב-1959, לאחר שמירת הריון במשך חודשים רבים. כך גדלה המשפחה, ואני מרשה לעצמי לקבוע, שקיימנו וניהלנו חיים יפים וטובים. מקץ 38 שנות נישואים מאושרים נפטרה שרה ממחלה קשה.

בתי, נורית, גדלה כבת יחידה במשך תקופה ארוכה, בת מוצלחת, יפה וכשרו-נית, שסיימה את חוק לימודיה בבית-הספר כצנלסון בכפר-סבא והמשיכה בלימודי כלכלה ומדעי המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים, שאותם סיימה בהצלחה רבה. מאז ועד היום היא מסייעת בכלכלת המשפחה. קודם עבדה במשרד החקלאות, ואילו היום היא משמשת חשבית באגף הרווחה בעיריית הרצליה. היא נישאה לבן כפר-ויתקין, הלל אדירי, ולהם היום שלושה ילדים: ערן, תלמיד בכיתה י', מיכל בכיתה ט' והצעיר אהוד, עודנו בגן-חובה. בתי מתגוררת בהרצליה אולם יש בדעתה להתישב עם משפחתה בירקונה במסגרת תוכנית ההרחבה של המושב, ולצורך זה השקיעו את חלקם עוד לפני שמונה שנים.

בני, ישראל, לאחר שסיים תיכון התגייס לצבא. הצטיין כחייל, הדריך מספר שנים טירונים בהנדסה קרבית - מן המקצועות הקשים בצבא. מצא ענין להתעמק בהדרכה, עבר קורסים ועם שחרורו החל בלימודיו בפקולטה לחקלאות ברחובות. בינתיים סיים שנה שניה בכלכלה חקלאית, ובספטמבר 1982 נשא לאשה את ענת גופר מרעננה, חברתו לספסל הלימודים, שעימה יצא חמש שנים. בעתיד ישתקע בירקונה וימשיך את חייו במשק, בו נולד.

הבן החמישי של משפחת סבי היה לייבל. למעשה לא הכרתיו כיוון שעזב את העיירה עוד לפני הולדתי, לפני מלחמת-העולם הראשונה, וביקר בארץ שנה לפני בואי לכאן. כך שלא הצלחנו להיפגש. יכול אני לומר עליו, שתמיד היה נכון לעזור לזולת. לאחר שהצליח בעסקיו בארה"ב סייע רבות לבני המשפחה, ועד ליומו האחרון נענה לכל פנייה מצד בני המשפחה. הוא רכש לסבא ולסבתא בית בפתח-תקוה. בארה"ב הרחיב את משפחתו, התחתן עם פלור ונולדו להם שני ילדים, שגדלו בינתיים ונישאו. הבן נהרג בתאונת-דרכים והשאיר אחריו שתי ילדות קטנות. האסון פגע בו קשה, בריאותו נתערערה והוא נפטר בטרם-עת ב-1954, בניו-יורק. הבת, רחל, מתגוררת היום בסן-פרנציסקו. ביקרתיה שם. יש להם ארבעה ילדים וכן נכדים. בעלה הוא רופא והיא עקרת-בית. דומה שהם מרוצים מאורח חייהם. הם ביקרו גם בארץ ואני מקיים איתם קשר. רחל נשואה ללני רובינגיר. ילדיהם: תום, קרול, מרטין וסול. קרול נשואה לסטיב ולהם שתי בנות. מרטין נשוי לרוז והשנה הם חבקו בן.

השישית במשפחה היתה חיה, שנקראה כך על שם סבא של סבתי, ששמו היה

חיים ואשר נפטר סמוך ללידתה של חיה. היא המשיכה בדרכה של אחותה הבכי-רה. ב-1912 עלתה לארץ ולמדה בגימנסיה "הרצליה". בתום לימודיה עסקה בהוראה, עברה את תקופת המלחמה בארץ ובגמר המלחמה נסעה עם אחיה, חיים, ללמוד בצרפת. היא למדה חינוך בשיטת מונטיסורי. מאוחר יותר ניצלה את לימודיה לשם הקמת בית-ספר בארץ - ביחד עם אחותה רבקה. חיה היתה אשה מעשית, בעלת אופי חזק מאד, שידעה לכלכל את הענינים. בעוד דודתי רבקה היתה רחוקה מלהיות מעשית ועסקה יותר בפילוסופיה, עמדה היא, חיה, על קרקע מוצקה. יחד עם אחותה רבקה רכשה מגרש בחיפה, בנו עליו בית וקיימו בו בית-ספר שנים רבות. דודתי חיה מייזל, כמוה כאחותה רבקה, לא הקימה משפחה, ובמקום זאת דאגה למשפחה כולה, כאילו אימצה אותה, דאגה ללמד את הילדים, לחנכם ולסייע להם בהמשך לימודיהם. עד יומה האחרון כמעט טיפלה בענייני הבית המשותף והיתה ערה לכל הנעשה סביבה. ב-1981 נפטרה, ונטמנה ליד הוריה ואחותה בפתח-תקוה. הבית קיים עד היום. מתוך מחשבה שגם האחים שהגרו לארה"ב חייבים לחזור ארצה, שיתפו אותם בבעלות על הבית.

יחד עם דודתי חיה עלה לארץ גם האח חיים, הצעיר ממנה בשנה, וגם הוא למד בגימנסיה "הרצליה". הכרתיו מאוחר יותר. היה כשרוני במיוחד. טרם בואו לארץ הספיק ללמוד בישיבה בלידא, רוסיה. בגיל שש-עשרה קיבל סמיכות לרבנות. הצטיין בלימודי מתמטיקה וכן גם בלימודים אחרים. בסיימו את הגימנסיה גוייס לצבא התורכי, יחד עם משה שרת (שרתוק) ואחרים, סיים בית-ספר לקצינים והפך להיות קצין בצבא התורכי. מהמכתבים השמורים עימי מהתקופה ההיא, אני למד, שהצבא התורכי לא קסם לו במיוחד והוא חיפש דרכים לנטרש את שורותיו. בהיותו בעמדה באלכסנדריה עבר לצד האנגלי, תחילה כשבוי ואחר-כך נשאר שם ועסק בהקניית השפה העברית ליהודי המקום. באחד הימים פגש בו אהרון אהרונסון, שהציע לו, ולעוד אחד מחבריו, להצטרף לפעולות ריגול נגד התורכים. דודי סירב. מאוחר-יותר הסביר לי את עמדתו (בספרו מביע אהרונסון את רוגזו על-כך). לאחר שהשתחרר מהצבא נסע יחד עם אחותו לצרפת. הוא למד הנדסה וסייע לאחיותיו. הצליח במתן שיעורים בעברית בכל מקום, אולם עם סיום לימודיו לא חזר ארצה אלא נסע לארה"ב. הוא לא עשה שם חיל בעסקיו, אולם הקים משפחה ואת ילדיו חינך בשפה העברית. גם אשתו סטלה וגם הבנות סנדרה ומנוחה למדו עברית, ואף התקשרו למפעל הציוני. מאוחר יותר ביקרו בארץ. הנכד יונתן ממשיך לבקר בארץ ועתיד להתישב כאן לאחר שישלים את חוק לימודיו בהארווארד, ארה"ב. דודי חיים לא עשה עסקים גדולים. היה פעיל בציבור היהודי ושימש יו"ר תרבות במונטריאול שבה מצא את סיפוקו הנפשי, ואולי גם את הדחף הפנימי שלא לעלות לארץ. לפני כ-15 שנה ביקר כאן לראשונה. זכורני, שביקרנו בבן-שמן ונפגשנו עם פרימן הזקן, שתפסו באוזנו ואמר לו: "איך העזת להגר לארה"ב במקום לבוא לכאן וליטול חלק פעיל בהקמת המדינה! יכולת להיות שר החוץ של ישראל". הוא ניחן בכושר דיבור ונחשב לאדם משכיל

במלוא מובן המילה. נפטר בקנדה לפני כארבע שנים. אשתו חיה עד היום, ואילו הבנות והנכדים מבקרים בארץ מעל לעת. ראויה לציון העובדה, שהידידות עם משפחת פרימן, שהחלה ב-1909, נמשכת עד היום הזה.

לסנדרה שני ילדים, יונתן ולין, שביקרו בארץ, ואילו יונתן עצמו ביקר כאן מדי שנה בחמש השנים האחרונות, אם במסגרת קבוצות-נוער ואם באורח עצמאי בשנה האחרונה למד ערבית באוניברסיטת קהיר, ועתה הוא מתכנן את עתידו בישראל. אחותו לין הינה שחקנית. בעלה של סנדרה, ליאו קולבר, הוא עורך-דין במקצועו, איש עסקים המנהל את עסקיה של משפחת ברונפמן. לאחותו הבכורה, מנוחה (נורה), בעל בשם סם פרידמן: רופא בכיר, המנהל את הפקולטה לרפואה באחת האוניברסיטאות המפורסמות במונטריאול. להם ארבעה ילדים. הקשר שלהם לישראל אינו כה הדוק, אך הם שומרים על קשר עם המשפחה, ביקרו בארץ ואחד הבנים עשה כאן את חופשת הקיץ שלו.

השביעית במשפחה היא אהובה,המתגוררת היום בבית-אבות של "משען" בגבעתיים. עלתה לארץ ב-1914, למדה בגימנסיה "הרצליה", אשר בתקופת המלחמה (1916) עברה לשפיה, שם פגשה בלאה וילנסקי. היא המשיכה בבית-ספר לרפואה בצרפת, חזרה לארץ ועבדה 30 שנה ברפואה במקומות שונים, רוב הזמן - בעתלית. מסירותה לעבודה לא ידעה גבול, ותושבי המקום ידעו להעריך זאת. היא התקשרה מאד לבני המקום, בעיקר לדור הצעיר ש"גידלה", השומר עד היום על קשר עימה. עם פרישתה מעבודתה, ב-1962, מצאה חובה לעצמה לסייע לאחיותיה שהזדקנו בינתיים וחיו יחד בביתן בחיפה שנים רבות. לאחר פטירתה של חיה ז"ל, היא נותרה יחידה ואז נכנסה לבית-אבות. בני המשפחה, ואני בתוכם, מבקרים אצלה לעיתים תכופות ומשתדלים להקל עליה את שהייתה בבית-האבות.

שמואל, הצעיר מאהובה בשנה, היה פעיל במוסדות רבים בעיירה. היה קצין במכבי-אש המקומי וחבר במוסדות לעזרה הדדית. שפר עליו מזלו והצליח להגיע לארץ-ישראל כתייר במסגרת ה"מכביה" ב-1932. שנה אחריו עלתה גם משפחתו אשתו רשה ושני ילדיו, אלי ואריה.
במלחמת-העצמאות גוייס אלי לחי"ש ונלחם בחזית המזרחית. שנים רבות עסק בחקלאות, היה בשליחות באיראן, ובאחרונה הוא עוסק, בנוסף לטיפול בפרדסו, גם בגאולת אדמות בשומרון. במרוצת השנים בגרו הילדים והקימו משפחות: אלי התחתן עם שולה נדב מכפר מל"ל ונולדו להם שתי בנות, טליה ואורנה. טליה נישאה ליגאל קרבי ולהם שלושה ילדים: עדי, יונתן וחגי. אורנה נישאה ליוסף רוזנברג. הצעיר יותר, אריה, לאחר השלים את לימודיו בתיכון התגייס לפלמ"ח, שירת בגדוד "הפורצים", ולאחר שחרורו מהצבא נסע לארה"ב ולמד הנדסת חקלאות. היום הוא עובד בכיר בתה"ל. שני הבנים הקימו את ביתם על האדמה המשפחתית ברמות-השבים. לאריה ולאשתו אהובה שלושה ילדים: עדית, שסיימה את שירותה הצבאי והחלה בלימודיה באוניברסיטת באר-שבע; דוד(נקרא על שם סבא), לומד בבית-הספר הימי בעכו; ונילי, העומדת לסיים את

ביה״ס היסודי. שמואל מייזל עצמו כבר זקן -גילו מעל שמונים - גר בביתו בגפו, בקירבת בני משפחתו. כל חייו היה איש עבודה, טיפל בפרדסו ובגידולים חקלאיים נוספים. מאז נפטרה אשתו רשה, ב-1975, הוא חי בבדידות. רשה התיתמה בצעירותה וגדלה אצל דודה בעיירה. חייה לא היו קלים. אולם בארץ זכתה לשנים טובות. תמיד אזכור את היחס הנאה והטוב למבקרים בביתה. בעת עבודתי בחלקה האדמה המשפחתית היתה מזמינה אותי תכופות לארוחת-צהריים בביתה.

הבן הבא מנדל, אשר הקים משפחה בעיירה. נשא לאשה את חיה לבית פיינשטיין,להם שני בנים, נפתלי ושמריהו. ובת שקראו לה לאה. גם משפחה זו נספתה בשואה.

בת-הזקונים במשפחה, רחל, גדלה בתקופת המלחמה. בנעוריה השתלבה יפה בחברה ונימנתה על תנועת החלוץ. עלתה יחד עם ההורים לארץ, התגוררה עימם בפתח-תקוה, וכעבור מספר שנים נישאה לרב משה פלצ׳ינסקי, נצר לאחת ממשפחות האצולה של עם ישראל ונכדו האהוב של ר׳ נתן צבי פינקל, ״הסבא מסלובודקה״, מראשי תנועת המוסר בדורות האחרונים ומייסד ישיבת סלובודקה. הוא נולד בשנת תרס״ה (1905) לאביו יהודה שלמה פלצ׳ינסקי, רבה של הקהילה היהודית בוישקי שבלטביה, שניספה יחד עם שניים מבניו, ובני משפחתם, בשואה ב-1925 עלה משה עם סבו לארץ. ב-1929 שב ללטביה ללמד עברית בסמינר למורים בריגה. ב-1932 חזר לארץ וכעבור שנתיים נשא את רחל לאשה. במשך כ-20 שנה שימש כמחנך והעמיד דורות של תלמידים. בעבודתו כמחנך נחשפו ובלטו סגולותיו המיוחדות: חריפות המחשבה, כושר הסברה, הבנה לנפש הילד ואהבת ארץ-ישראל. משה היה טיפוס מיוחד במינו, תמיד עליז, תמיד במצב-רוח מרומם, אהב חיים, אהב את משפחתו והקדיש לה הרבה מזמנו. הוא חיפש את דרכו בחיים - בחקלאות ובענפים אחרים - אולם חזר למקצועו, ההוראה, שבו התמיד עד לפרישתו. מסתבר, שהיה מורה מעולה ותלמידיו העריצוהו. השכלתו היתה תורנית בעיקרה, אך ידע ללמד גם חשבון, דקדוק ומקצועות אחרים. מגיל צעיר עזב את ביתו ולמד בישיבות שונות ברוסיה ובליטא. תקופה מסויימת למד גם בישיבת חברון (זה היה כשנה לפני פרעות חברון). אדם נעים הליכות, שתענוג היה להמצא במחיצתו ולשוחח עימו; בקי בתורה, מוסמך לרבנות, יודע שיר; שליח ציבור, שכל המתפללים שבעו נחת ממנו. בשנת תשל״ח נפטר ממחלה קשה. בן שבעים ושתיים היה. הותיר אחריו שתי בנות: ד״ר דוידיה שהם וד״ר שולמית בלאנק. נולדו להם בן ושתי בנות. הבן, נתן, נפטר בגיל צעיר. הבנות הצטיינו בהישגיהן. הבת דוידיה סיימה לימודיה בהצטיינות באוניברסיטת בר-אילן, במיקרוביולוגיה, וכיום היא מנהלת מעבדה בבית-החולים בכפר-סבא. היא נישאה ליעקב שוהם, רופא במקצועו, שעסק זמן רב במחקר והיום מנהל חברה למחקר רפואי. הם נתברכו בשלושה ילדים: תמר, אסף ואפרת. הבת השנייה, שולמית, סיימה רפואה בירושלים, עבדה בבתי-חולים שונים, נישאה ליצחק בלאנק, ד״ר לכימיה, ולהם שני בנים, אהרון ותמיר ובת מאיה. שולה, השופעת מרץ ועשייה, מוסיפה להשתלם בתחומי רפואה שונים.

יד למשפחת שבזין בסביסלוץ

ראש-המשפחה - אנח, יהודי אדוק, צדיק. גר ברח' גרודנו, שם ניהל עסק בסחר תבואה והתפלל בבית-המדרש הישן. היה מידידיו הקרובים של הרב רוזן ז"ל. יום יום אחרי גמר תפילת מנחה, היה לומד עם ידידו דף גמרא.

ילדיו: יצחק, הבן הבכור, עזב בשנות השלושים ועבר לקנדה, כדי להצטרף לבנות: מרים, פני, רוזה ורבקה, נפטר במונטריאול, הובא לקבורה בזקנה טובה. משה, ואשתו זלטה וילדיהם: גדליהו, זליג והבת מרים - המשפחה גרה בשנות העשרים ברח' בריסקר ומשם עברו לגור בבית שהקימו ברח' גרודנר. בעל בי"ח לעורות בשותפות. בשנת 1929 המשפחה עברה לורשה-פרגה. היה איש בעל מרץ רב ויוזמה, פעיל בתעשית העור, הקים בשותפות מפעל רציני. משה ואשתו זלטה תרמו הרבה, תמכו במשפחה הקרובה, נספו בשואה במחנה טרבלינסקי בספטמבר 1942. ילדיהם: בנו הבכור גדליהו - ניצול השואה.
בן נוסף זליג - יליד שנת 1919 הוא ואשתו ילידת העיר סלונים, התחתנו אחרי פרוץ המלחמה. זליג עזב את ורשה, עם האח גדליהו, ב-7 בספטמבר 1939. גרו בסלונים, זליג נספה בגטו וולקוביסקי. בתו מרים - גרה עם בעלה בגטו ורשה, הסתתרו בבונקר עד חודש דצמבר 1944 ושבועיים לפני שחרור ורשה ע"י הרוסים גילו הנאצים מקום מחבואם.

יתר בניו של אנח: הבן שלמה - בנו של אנח ואשתו גרו ביחד עם אנח באותו בית. הבת בילה עם בעלה יוסף - משפחת פרילוקר גרה בבית של אנח, כולם נספו בשואה. קרובי משפחה נוספים: משפחת לוין - הרשל ואשתו רשה (אחות לזלטה) ובתם רבקה, נספו בשואה. בנם בנימין ניצל וגר באמריקה.

לקט זכרונות לבית רובין

משה רובין — אלוני יצחק 1984

לפי הסיפורים של סבא שלי, ר' אליהו רובין ז"ל, היה אבא שלו, ר' משה-דוד רובין ז"ל מהראשונים בסביסלוץ, שהתחיל בעיבוד עורות בשיטות פרימיטיביות. בית-החרושת לעיבוד העורות נבנה על-יד הנחל סביסלוץ שמחוץ לעיר, ומימיו הזכים חסכו בהוצאות הצריכה במים. מן הנחל העבירו את העורות לצריף מיוחד שהוקם בעיירה ושם העורות עברו את שלבי היצור הנוספים. ראשון המומחים לייצור העורות היה ר' סנדר מינץ ואחריו המשיכו בניו ר' אלתר ור' יונה. מומחים גדולים היו גם ר' שמעון מיזל ובניו דוד, לייבל וגרשון. אחריהם פיינשטיין, בערל אנציס, גם גרשון סלוצקי בנה בית-חרושת, אבל הפסיק ונסע לאנגליה. עם הזמן נוספו עוד מומחים כמו ישראל פינקלשטיין, משה שבזין ושותפו שמואל לחוביצקי והאחים מדבידיו, שרכשו את הבנין של גרשון סלוצקי.

לאחר פטירתו של ר' משה דוד רובין המשיך סבא אליהו וגם בנה בית-חרושת (גרברניה) בסוף רחוב האוקופס ומאז גם אבא שלי ישעיהו ז"ל הצטרף לעסקים, בנה בית-חרושת לעיבוד הגמר (עורות יבשים). גם דודי מנחם רובין ז"ל פתח בית-חרושת בסוף רחוב גרודנה.

השוק לעורות מעובדים ברוסיה היה טוב בימים ההם ואבא שלי היה נוסע לעתים קרובות, כמעט כל שנה לניזשני נובגורוד לחודש שלם להשתתף ביריד. שם הוא נפגש עם הרבה סוחרים שקנה מהם עורות גלמיים (לא מעובדים) ושלחם במשך כל השנה בקרונות משא ברכבת לסביסלוץ. היו גם הרבה סוחרים שקנו מאבא עורות מעובדים ואת הסחורה הוא היה מספק להם ברכבת.
ב-1914 פרצה מלחמת העולם הראשונה. העסקים אמנם שיגשגו אבל לתקופה קצרה בלבד. תוך זמן קצר הגרמנים כבשו את פולין שהיתה שייכת בזמן הצאר לרוסיה. זמן קצר לפני כיבוש סביסלוץ העביר אבא שלי במשלוחים ברכבת לרוסיה המון סחורה מבית-החרושת שלו ואף הצליח להבריח את הילדים שלו לרוסיה ואליהם הצטרפו דודי מנחם ואשתו בלקה. בעיר הומל דודי המשיך בעיבוד העורות. ההורים שלי וגם סבא אליהו וסבתא חנה-גיטל נשארו איתי בסביסלוץ וחיינו תחת הכיבוש הגרמני.
עם תום מלחמת העולם הראשונה קיבלה פולין את עצמאותה וסביסלוץ חידשה את ייצור העורות שלה עבור השוק של פולניה. בעיירה נפתחו עוד כמה בתי-חרושת והעסקים שוב שיגשגו. בשנת 1927 בשותפות עם ר' מנדל ויגונסקי פתחנו בית-חרושת גדול והוא פעל עד פרוץ מלחמת העולם השניה ב-1.9.1939.

ר' מנדל ויגונסקי היה יהודי מכובד מאד ושימש סגן ראש עירית סביסלוץ. כתבה מפורטת עליו ועל כל מה שעברתי בתקופת השואה הופיעה בספר יזכור לקהילת סביסלוץ.

לקס דבורה (גרשוביץ)

מדי פעם, כשאני נזכרת בסביסלוץ, עיר מולדתי, זה נראה לי כחלום רחוק והרבה דברים זכורים לי מתוך שמועה. כללית המקום יקר לי ויש לי הרבה נוסטלגיה לתקופת הילדות בה ביליתי, לכן החלטתי להעלות על הנייר מקצת הזכרונות.

נולדתי בסביסלוץ. להורי היה בית פרטי (דו-משפחתי עם דודי אהרון מרגוליס) ברח' 3 במאי. השכנים היו איזיק האופה (איזיק דער בעקער) ומלכה בעלה היה חולה ונפטר בשנות השלושים המאוחרות. היא היתה מיודדת עם אשתו של המורה גולדברג והם דיברו עברית. בחצר היה בית בו גר מלך השמש (מלך דער שמש) עם משפחתו. אחת הבנות היתה תופרת. צמוד אליהם התגוררה פשקה זיונץ עם בנה שלום ובתה שרה, לה היו 2 בנים בקנדה ולמזלם הספיקו לעזוב את פולין ולהגר לקנדה לפני פרוץ המלחמה. בקרבת מקום היה הבית של חיים דער אפטייקער, המשטרה היתה בביתו וחנות בגדים של יהודה ורבקה קפלן. זה היה בית של 2 קומות ובנוי מלבנים.

הדו-משפחתי שלנו גבל עם דודי, אח אמי שהוא היה נשוי ליהודית מבית זילברבלט ולהם היו 3 בנים: ליפא, נחמן ואייזיק שהיה בגילי ולמדנו יחד. הורי, חיים ושיינה גרשוביץ לבית מרגוליס מהוליבוד נשאו בשנת 1912 והתגוררו בחוה זנקי בקרבת סביסלוץ. מפה גם נבע השם חיים או שיינה די זנקר (שם כנוי) היינו 3 ילדים: ליפא, שוקה ואנוכי דורה. התחלתי את לימודי בגן והגננת שלי היתה הדסה הבת של גולדברג, המורה. המשכתי את לימודי בבי"ס יבנה אויף דעם שול הויף, עד כיתה ו'. המורים הזכורים לי: המנהל ואשתו שלכטר, המורה פלדמן, דינה דרצ'ינסקי (את בתה פגשנו בוילנא בשנת 1940, היא היתה אז מאושפזת ואמי ביקרה אותה פעם בשבוע ודאגה לצרכיה). הרבי חיים שלמה למד אותנו תורה, הוא היה אדם חכם ופעם שאל אותי באם זה נכון שנסעתי על מגלשיים בשבת. היו לו פירושים ותשובות לשאלות רבות שלמדנו. לשאלות למה ה' אינו דואג לעניים שהם דווקא אדוקים ולומדים תורה, תשובתו היתה, שצריכים לעבוד ואז ה' עוזר.

מהחברות בכיתה, שלצערי נשארתי אחרי המלחמה יחידה (לא פגשתי בשום הזדמנות אף אחת) היו סוניה מדבידיב (אביה נפטר ואמה נשארה עם 3 ילדים, 2 בנים וסוניה, שהיתה הצעירה ביניהם. הם גרו בוארשעווער גאס והיתה להם סוכנות דלק. הבת של יחה די געלע, הבנים זמה זדנוביץ (ממשפ' מינץ)... עצוב מאד, אך אינני זוכרת שמות נוספים והתמונות שהיו לי אבדו בזמן המלחמה. בביתנו היה הבנק העממי (בזק-לודובי) והפקידים קלינלרר, יצחק עין. היה טלפון בבנק ומספרו היה 32. לא נראה לי שהיו הרבה יותר טלפונים בעיירה, הקשר היה באמצעות הדואר. שיחות טלפון מחוץ למקום היו קובעים מראש לשעה מסויימת ומדברים מהדואר.

אבי ניהל חווה בסביבות וילנא, הוא ביקר בסביסלוץ לעתים רחוקות, לחגים ומדי פעם לסוף שבוע. לכן בכל חופש ארוך מבי"ס היינו נוסעים אליו ובקיץ 1939 כרגיל יצאנו לחפש לחווה ורוסוב ע"י וילנא. וכשפרצה מלחמת העולם השניה ב- 1.9.1939 לא חזרנו יותר לסביסלוץ. למעשה מאז לא הייתי יותר בעיירה. לחופשות אל אבא נהגנו לנסוע ברכבת, בורושקה העגלון היה אוסף אותנו ב-5.00 לפנות בוקר לתחנת הרכבת. בלידה החלפנו רכבת ועברנו לרכבת לוילנא. בתחנה חיכה לנו תמיד אבא והשמחה היתה רבה.

תקופה מסויימת זכורה לי שהיה בי"ס ידישאי והשפיעו עלי לעבור לשם. אמי היתה אמביולנטית בקשר לנושא זה, אך אחי שוקה בשום אופן לא הסכים וקיבלתי את דעתו. העמדה הברורה שלנו הניעה את אמי לתת את הסכמתה לזה. זה אמנם אישי מאד, אך ברצוני לציין שגדלתי בבית חם, הרבה אהבה ויחס נבון במיוחד מצד אמי, שהיתה אתי רוב הזמן. לא זכור לי שבאה פעם בטענות בקשר להישגים לא מספיקים בלימודים. תמיד עם הסבר, תמיכה ועידוד "באם חשובים לך הציונים תלמדי יותר ואז תוכלי להשיג." אמי היתה פעילה בויצ"ו, באינטר-נאט-יומי שקלט ילדים אחרי שעות הלימוד. זכורים לי לילות שהיתה יוצאת מטעם לינת הצדק לטפל בחולה כרוני בלילה, על-מנת לאפשר לבני המשפחה לישון ולאגור כח להמשיך לטפל בקרוב.

יוסף לוין

נולדתי בסביסלוץ בשנת 1919 לאבי - ישראל לוין ולאמי - בבל לבית גוש-צינסקי שבאורודוק. בית הוריה היה ספוג אהבה לציון, למרות שאחד מאחיה היה אוהד לבונד, שהיה מקובל אז ברחוב היהודי. בהיותי ילד העניקה לי אהבה לציון. אמי היתה אשה משכילה, קראה הרבה ספרים ובעיקר את הספרות הרוסית הקלאסית, פעם נסעה עם אחיה לביאליסטוק, בהיותה נערה כבת שתים-עשרה, ובחוצות העיר התקיימה הפגנה של הבונד נגד השלטון הצארי המדכא. לפתע הותקפו המפגינים מכל צד על-ידי פרשי הקוזקים, על סוסיהם ואלות בידיהם, מכים על ימין ועל שמאל על ראשיהם של המפגינים. קוזק משופם הרים את האלה על ראש אמי ובראותו את פניה, שנסתה לכסות בידיה, קרא: "בשם אלהים, יפת מראה, לא אהרגך". וכך ניצלה בנס מידי קוזק אכזר.

אבי, ישראל לוין, בנו של פנחס לוין, נולד והתחנך באחוזה ע"י סביסלוץ. מכאן הכנוי "דער ליישצינער". פנחס, סבא נולד כפנחס פנטר, עד שהגיע לגיל צבא. הוא ואחיו - יצחק משה פנטר - חייבים היו להתגייס לצבא הצארי לתקופה ממושכת והיתה קיימת סכנה פן ישארו הוריהם ללא מפרנסים. החליט אביהם בשנת 1885 לנסוע לרבי ולשאול בעצתו. כשנתקבלו אצל הרבי בכפר מרוחק, נדהמו לראות זקן בעל הדרת פנים, בעל זקן לבן כשלג, כולו אומר יראת כבוד. החדר הקטן היה מלא ספרי קודש מן הרצפה עד לתקרה. הוא שפך את מר ליבו בפני הרבי וסיפר לו על הסכנה המרחפת על ביתו אם ילקחו בניו לצבא לתקופת שנים ארוכה, כפי שהיה נהוג אז. היתה, כמובן, גם סכנת עבירה באכילת טריפה. הרבי, שקוע בהרהורים, עיניו עצומות, כמנהל דו-שיח עם ריבון העולמים: - "לכו לשלום ואלוהים יעזור" - אמר להם אחרי הפסקה ממושכת ויעץ לזקן לנסוע לכפר מרוחק ולהשאיר לאמץ את בנו בכורו ועל-ידי כך לפתור את הבעיה כי החוק הצארי אמר, ששני בנים לוקחים לצבא, אבל בן יחיד - כמפרנס - אין לוקחים. את סבי פנחס אימץ טירון מכפר רחוק בשם לוין וכך נהיה סבא פנחס פנטר - ללוין והמשפחה נתפלגה לשניים.
במשך הזמן גם נוצרה בעיה דתית בעת העליה לתורה: כידוע, כל לוין הוא גם "לוי" והפנטרים מוצאם מ"ישראלים", על-כך חייב היה סבי, ולאחריו גם אבי ואנוכי להעיר לבעל הקריאה בהיקרא הכינוי "יעמוד... הלוי".

כיהודי חסות באותה תקופה פיאודלית, נהיה סבא שלי חוכר אחוזה אצל הנסיך זיבטובסקי - אישיות ידועה ברוסיה הצארית, הוא שימש כשופט בסנט פטרבורג - כיום לנינגרד. הנסיך זיבטובסקי היה בא פעם או פעמיים בשנתיים מפטרסבורג לאחוזתו (שנים-עשר ק"מ מסביסלוץ) לבשובה. מכאן גם הכינוי שנדבק לכל המשפחה "דער ליישצינער". היה בא לגבות שכר וגם לחדש את ההסכם. נוכחותו של הנסיך היה מאורע חשוב לנתיניו וגם למשפחת סבי. במשך הזמן נעשו ביקורי הנסיך קצרים יותר, בגלל מחלת בנו יחידו, שלמרות הטיפול,

החינוך והמותרות - גדל במין מרה שחורה - מדוכא.

סבא ומשפחתו - עשרה בנים ובנות - שבכורו היה אבי ישראל, עמלו קשה בניהול ועיבוד אדמות האחוזה והמשק כולו. הם ראו חייל במלאכתם וקיבלו מנטליות של חקלאים בכל, בניגוד ליהודי העיירה, שרובם היו חנוונים ובעלי מלאכה. ארבעים שנה ישבו סבא ומשפחתו באחוזתו של זיבטובסקי כישובניק וארענדאטור, ורק בחגים ובימים הנוראים, היה נוסע העירה לבית-הכנסת.

המצב השתנה בפרוץ מהפכת אוקטובר ב-1917. הנסיך כנראה נהרג במהפכה וכעבור שנתיים כשהבולשביקים - היחפנים דאז יצאו לכבוש את ורשה בדרך לברלין, נדחפו על-ידי הלגיונות של "פילסודסקי". בינתיים הנתינים הכפריים של תמול שלשום פרקו את עולם והתחילו בביזה במה שבא ליד. גם את סבא ראו כזר - כמנדל, דבר שקודם לא העיזו אפילו לחשוב מפחד, כעת באנרכיה ריחפה גם סכנה עליו ועל משפחתו. כמעט ברגע האחרון הצליח סבא להוציא כמה רהיטים מהארמון של הנסיך ועבר לגור בסביסלוץ. שם גם רכש בית וגינה ברחוב גרודנר. את הרהיטים חילק סבא בין ילדיו שהתחתנו והקימו משפחות. לבנו בכורו, לאבא שלי, נתן ארון בגדים מארמון הנסיך שקישט את דירתנו הצנועה ובין יתר הרהיטים היה כשושנה בין החוחים.
בסביסלוץ גרנו ברחוב 3 במאי אצל הרוסי הלמן-בליז'נויק. מצבנו הכלכלי היה בכי רע. אז אבא שהורגל מנעוריו לניהול משק חקלאי ועיבוד אדמות האחוזה נאלץ להתפרנס מכל מיני דברים כמו שחיטה לא חוקית ברפת, עגל או כבש, דבר שקומם נגדו את בעלי האטליזים ולא פעם הלשינו לפני המשטרה וזו רדפה ללא רחם אנשים כמוהו. אחר-כך חכר: גני פרי, חלקות אדמה קטנות לגידול תפוחי-אדמה ודגנים. חיי הכפר נמשכו אצלנו והתבטאו באפייה עצמית של לחם, ברפת פרה וסוס ועגלה והבאת עצים מהיער ונסיעות לפריץ.

הוא לא אהב את חיי העיר והתגעגע לחיי כפר וכל הקשור בזה. בקיצור היה כנטע זר בעיר. פעם בשנת 1925 בא לביתנו איש כבן שלושים. ללא מלים נעמד על-יד ארון הבגדים ולא מש עין ממנו על שאלותיה של אמי: מר רצונו? ומי הוא? לא ענה, נראה כבלתי שפוי בדעתו. רק כעבור מספר ימים כשבא בלווית אדם אחר ושוטר, התברר שזהו, לא פחות ולא יותר, אלא בנו הבלתי-שפוי של הנסיך. הסתבר, שאותו הצילה משפחה רוסית לבנה שגרה בפרברי סביסלוץ, בחשבה שהזמנים עוד ישתנו וממשלת הצאר תחזור ואז תבוא על שכרה. וכך, בשוטטו בעיר, פגש את סבא ואבא שלי וכשנודעה לו כתובתם - בא לביתם. אותם עוד זכר מנעוריו כשאביו היה הכל-יכול. בביתו של סבא הכיר מיד את מזנון השיש ואצלנו - את הארון מארמון הוריו. הענין הובא לבית-המשפט, כשהאשים את סבא בהחזיקו רהיטים השייכים לארמון הנסיך. למזלו של פנחס לוין שהציג בבית-המשפט שטרות חתומים בשמו של הנסיך. רק אז פסק השופט, לזכותו, בעלות על הרהיטים. כעבור זמן קצר באו מהמוזיאון וקנו אצלנו את הארון העתיק, שהיה מעשה ימי אמן מתקופת המלוכה בצרפת.
סבא נפטר בשיבה טובה ב- 1939. זהו בקיצור קטע משורשי משפחת לוין.

זכרונות בית אבא

קשה לכתוב זכרונות על אנשים אשר הומתו בהמוניהם על-ידי הנאצים ועוזריהם, באופן כה טרגי, בלי הבדל גיל: אנשים, נשים וטף. ועל לא עוול בכפם. כל חטאם - שהיו יהודים. אך עוד יותר קשה השתיקה. על-כן חובתנו לכתוב, לספר, למען ידעו הדורות הבאים; לזכור ולא לשכוח - מה עשו הנאצים לעם היהודי! קשה לתאר את הסבל והעינויים שעברו על אלה אשר נפלו לידיהם: זה היה רצח עם. איפה היה כל העולם אשר שתק?! גם אם הגיעו הנה ושמה שמועות על מה שהתרחש - לא האמינו כי דבר כזה אכן קורה. הנאצים באו מצויידים, בכל מיני כלי משחית ובתכניותיהם אשר תכננו מראש לבצע על היהודים שנפלו לידיהם, ועשו את המלאכה. לא בא הגואל לחלצם מצפורני החיה הטורפת צמאת הדם אשר אבד לה צלם אנוש ומטרתה להרוג, להשמיד בלי רחם, בלי רסן.

כל תושבי סביסלוץ, עיר מולדתי, נטבחו ונשמדו. במו ידיהם כרו קבר אחים ביער וושניק - היער הפך לשדה קטל ונשאר בית-קברות. אבדו הקרבנות האומללים, הנפשות היקרות והטהורות - תהיה מנוחתם עדן.... זכרונות מימי הילדות נחרטו עמוק בתוך תוכי ומלווים אותי כל חיי, לכל אורך הדרך. היער וושניק בזמנים כתיקונם, היה שוקק חיים. נהנינו מצל ענפיו השחים, משלל צבעי ירקותם ומריחם המשכר. לא פעם טיילתי בין השבילים, המתפתלים בין העצים העבותים, עשירי הענפים. איש לא יכול היה להעלות על דעתו, כי זמן יבוא והמקום האידיאלי הזה יהפך לבית-קברות. אהבתי את עיר מולדתי. היא לא היתה עיר גדולה, אבל קראו לה "קליין ווארשע" - "ורשה הקטנה" ובצדק - השם התאים לה. עיירה יפה היתה, על בתיה, רחובותיה ושעריה מעשה ידי אמן. לא הרחק מן העיר עברו פסי הרכבת המקשרים אותה עם כל העולם הרחב. פעמים הרבה הלכנו לטייל וראינו איך באה ויוצאת רכבת. מרבית האוכלוסיה היתה של יהודים וימי חג ושבת היו מורגשים: החנויות היו סגורות, שבתו מכל מלאכה, שקט ושלווה. בזמני, ראש העיר היה יהודי בשם פבלוביצקי, היתה להם חנות גלנטריה. במוסדות, במשרדים, היהודים לקחו חלק פעיל. בשנת 1910 היתה שריפה גדולה בעיר. זה היה ביום קיץ לוהט. רוח חמסין השתוללה. האש התחילה מבנין הסמינר והתפשטה חיש מהר בכל העיר. האיכרים מכפרי הסביבה באו לעזרה. בעמל רב עצרו את האש ליד בית הכומר. בין בתי הלבנים הגבוהים, עמד בית-עץ קטן והוא ניצל. הבית היה שייך לדוד אנצוויץ', בעל חנות נעליים. הבית היה קטן ובתוכו תנור גדול. לכבוד שבת היו מדליקים את התנור והשכנים, מכל הסביבה, היו מביאים את סירי ה"טשולנט" לשבת. התהלכה אז אגדה, כי בזכות זאת קרה הנס.

לפני מלחמת העולם הראשונה היתה סביסלוץ תחת שלטון הרוסים. עם פרוץ המלחמה, ב-1914, הגרמנים כבשו את העיר והיו בשלטון במשך ארבע שנים.

עם פרוץ המהפכה הבולשביסטית, הם יצאו למלחמה על הגרמנים והתקיפו אותם ובאחת ההתקפות עברו אנשי צבא בולשביקים את העיר סביסלוץ. בזמן ההוא התאספו בביתנו מספר משפחות, אחים לצרה. האוכלוסיה היתה שרויה בפחד: הקוזקים היו ידועים לשמצה, אז קרה שהקוזקים נכנסו אלינו על נשקם ופגיונו-תיהם - מפחיד היה לראותם! - והם, לא פחות ולא יותר, רצו לקחת את הבנות. סבתי ז"ל לא התבלבלה, הוציאה ממקום סתר שקיק עם מטבעות זהב, נפנפה באויר ואמרה: "הי, קוזק"! הקוזק חטף את הכסף והסתלק. ככה הצילה אותנו מרע והכל עבר בשלום... הרוסים הפסידו במלחמה והשלטון עבר לפולנים.

ביתינו היה במערב העיר והיה בנוי מלבנים. אבי, מיכאל רביצקי ז"ל נחשב כאיש אמיד. אני קיבלתי חינוך מסורתי ומשחר ילדותי למדתי את השפה העברית. אבי ז"ל קרא את הספרות הקשורה לחיבת ציון. אני זוכרת, כאשר משה בגון ובני משפחתו התכוננו לנסוע לארץ-ישראל, בא יום אחד אלינו ואמר לאבי ז"ל: "מיכאל, אני נוסע לארץ-ישראל"! ענה לו אבי: "בסדר, אתה בנאי - סע עכשיו, אחרי כן נבוא אנחנו, הסוחרים"...

בחיינו למדנו לדעת, כי מי שלא עשה חשבון ותכנית מה יעשה בארץ - לקח על עצמו סיכון; ומי שתכנן - הסתדר ולא הלך לאיבוד, עבד בכל מיני עבודות ואם-כי לא היה קל - עבר את המכשולים ובסופו של דבר הסתדר יפה מאד.

אני זוכרת יום קיץ בהיר וחם, יום שמש. פתאום התחילה רוח חזקה - ציקלון. נעשה חושך, השמים והארץ התמזגו יחד. מפחיד היה לראות זאת. הדבר ארך רגעים, אבל באותו פרק זמן הרוח הספיקה לחולל נזקים רבים: עצים בני מאות שנים נעקרו, אבל לא היו אבידות בנפש. האנשים עברו בפחד והודו לאל. זה היה אסון טבע.

היה לנו מורה לעברית, שמו לבקובסקי ולו בן בשם אייזיק. הוא ידע לשיר יפה מאד והיה מתהלך עם ספר שירים של ביאליק. היינו מתאספים, בני נוער רבים, בבית מלך צלס, ושומעים את השירים, מאד נהניתי - היו אלה ערבים תרבותיים מלאי תוכן.

יפה שפק - רביצקי.

זכרונות מבית אבא

ישנם זכרונות יקרים, אשר מלווים את האדם לכל אורך חייו. זכרון שכזה הוא זכרוני מבית הורי בעיירת הולדתי סביסלוץ.
בביתנו היתה מצבעה לחוטים, ולעיתים היינו אף מבצעים את כל התהליך של הפיכת הצמר הגולמי לחוטים. לקוחותינו היו גויים שבאו מכל הסביבה. קצב העבודה הוגבר פי כמה בעונת האביב. בעונת גז הצאן. למרות שגם לשכנינו היתה מצבעה ותחרות תמידית היתה ניטשת בינינו, הפרנסה היתה בטוחה תמיד.

ביתנו היה בית דתי ושומר מצוות. אבי יצחק-משה התמסר בחלק משעות היום ללימוד תורה בבית ובבית-הכנסת. על אמא אסתר הוטלה איפה המעמסה של גידול הילדים והעבודה במצבעה, כשאנו הילדים ואבא מסייעים לה בעבודה זו (במצבעה). כך נוסף להליכה לבית-הספר ולמשחקי הילדים, שזורים היו חיינו גם בעבודה במצבעה.

שבעה ילדים היינו - ישראל, פריידקה, מרישה, יעקב, פיבל, שפרה וחייצ'ה. כרבים מבני עיירתנו סביסלוץ, ומיהודי אירופה לא פסחה השואה על משפחתנו, משפחת פנטר. את אבינו, אימנו היקרים ושלושה מהילדים: פרידקה, ישראל וחייצ'ה לקחו הגרמנים יותר לא ראינו אותם. גם אחי יעקב עבר את המחנות אך בניגוד להורי הוא ניצל; וארבעת הילדים הנותרים זוכרים באהבה ובגעגועים את בית-אבא.

שפרה כרובי לבית פנטר.

מסביסלוץ ואילך

הקדמה

ילידת הארץ אנוכי. מעולם לא ביקרתי בסביסלוץ ולא הכרתי את אבות-אבותי, את בני משפחת אבי שחיו או נולדו בה. סביסלוץ עבורי - הם זכרונות-ילדות מעומעמים של מכתבים שהגיעו בשפה שלא הכרתי, אך למדתי מהר את תמונת האותיות של שמה - אם ברוסית ואם באידיש (ותמיד תמהתי ושאלתי: מדוע תכתוב פעם בב', פעם בו' ופעם בשתי ואוין ובתוספת אלף). עוד: הבולים שעל המעטפות, שאספנו וחיכינו להם, עם שמחתו של אבי לבוא מכתב. וכן גם צלצול השם הזר בפי אבי, על שתי גרסותיו: סביסלוץ ושישלביץ. כמובן, דיברו בה בבית - לא ידעתי מה, תמיד בשפה בלתי מובנת.

והנה עולם זה הולך ונשכח - ילדי אינם מכירים אותו כלל. בזה אחר זה נפטרו כל בני המשפחה: אחות אבי, אבי, אחות שניה, שלישית, אחיו ולבסוף גם אמי, שהיתה החוליה המקשרת לאחר פטירת אבי (היא קראה וכתבה רוסית). פסקו לבוא מכתבים, הם שקעו בתהום נשיה.

מכתבי ירחמיאל מטעם ועד עולי סביסלוץ המשיכו להגיע עתה על שמי. קיבלתי בדואר גליון ועליו הכותרת "יד ושם" ובקשה: לרשום את פרטי בני המשפחה הסביסלוצ'אים שנספו בשואה, למען הנציחם. ידוע היה לי, כי איש מבני המשפחה הזו לא נכחד בשואה ולשמחתי - לא היה לי מה לשלוח.
יום אחד התעורר בי הרצון לבוא להשתתף באחת האזכרות. לא בדיוק ידעתי מה אמצא שם: מישהו שהכיר את אבי? את בני משפחתי? שיוכל לספר לי עליהם דברים אשר לא הכרתי? לפתע נתברר לי: כי מעט מאד ידעתי; כי אבי המעיט לספר וגם המעט הזה הולך, נשכח ונעלם.

לא מצאתי את אשר קויתי, אך הפגישה ריגשה אותי מבחינות אחרות: שמעתי רשמיהם של יוצאי-העיירה (היום בקנדה) שביקרו בסביסלוץ לאחרונה. שמעתי על הרעיון להוציא ספר "יזכור" שני. משהו בלתי ניתן להגדרה היה באנשים שלא הכרתי מסביבי, אשר עורר בי את השאלה: היש מכנה משותף לאנשים שמוצאם ובית גידולם אחד הוא? כי ה"משהו" הזה הזכיר לי את אבי. האפשר לומר שסביסלוץ טבעה חותם מסויים באנשיה? ומעל לכל - התרגשתי ביותר, כאשר שמעתי ונוכחתי (וידעתי כי שנה-שנה חוזר המעמד על עצמו) - איך קבוצת אנשים עומדת דום, קשובה ומעלה ב"יזכור", בין יתר השמות, את שם אבי, על אף שכבר לא היה בהם כמעט איש שהכירו.

זה שנים שאני מתכננת לחקור את תולדות המשפחה ודוחה, ודוחה: ההווה תמיד דוחק את רגלי העבר. אותה פגישה נתנה לי דחף רב להתחיל לממש את מחשבתי, הדבר לא היה קל ופשוט. לי לא די היה לשבת ליד גליון ניר, לעצום עיניים ולהעלות את העבר. עלי היה לבנות את העבר; ולבנותו מקטעי זכרונות,

אותם אלקט אצל אנשים שונים ואולי אגלם בספרים. לשם כך היה עלי להרחיק ולנסוע. זאת אכן עשיתי (לעתים טפין-טפין, אך עוד ידי נטויה) והנה - תוך כדי עשיה, נפתחו אשנבים חסומים בחומת השכחה - גם בקרבי וגם בקרב בני שיחי - וצללי תמונות נוספים צפו אלי בזכרון. באין משהו אחר - שמחתי על כל פרט. צרפתי את כל הידע והנה - לאט, נבנית והולכת התמונה, מעשה פסיפס.
בינתיים נרתמתי וקיבלתי על עצמי גם את רישום קורותיהן של משפחות מוצ'ניק - פינשטיין, אשר גורל מוזר הפגיש את סבתי וסבי עם הוריה של עדה, בהיותם גרים דלת מול דלת, בבית אחד, בעיירה רחוקה; ואת שתינו כאן - בשרונה, אשר בגליל-התחתון - בית ליד בית, שכנות מסורות, יחד גידלנו ילדים, שאף הם משתפים פעולה עד עצם היום הזה. והרי תמיד חזרה וסיפרה לי, שאף סבה נטמן לצד ר' מאיר יונה - אבי סבתי.

עתה אני כבר חלק מן העיירה הזו. ישבתי במשך כל השבוע האחרון עם דפים אשר רשמו חברים רבים בתמצית לבם - כל שזכרו והיה להם להעלות על הכתב אודות יקיריהם (כי נאותי עתה גם לעזר בתקון ועריכת חלקו העברי של החומר, לפחות). וכבר אני מכירה דמויות חדשות העולות מן הניר - שמות החוזרים ומופיעים בכתבות שונות, במשפחות שונות. ועם השוואתי תאריכים, תקופות - יכולה אני לשבץ אל תוכן ולהפגיש עמהן את דמויותי שלי. ונזכרת אני לפתע את אבא המספר פרט זה או אחר.

עוד על ר' מאיר יונה וב"ב

אבי-סבי, ר' מאיר יונה, הגיע אל כסא הרבנות בסביסלוץ - במחצית השניה של המאה הקודמת. פרטים עליו נרשמו ב"יזכור לקהילת סביסלוץ" א' (יצא בתשכ"א), בכתבתו של ראובן אגושביץ ז"ל; וכן הוקדשה לו שם כתבה מיוחדת, שנלקחה מתוך ספרו של ד"ר ב.מ. לוין - "מתיבות" - תלמוד קטן לסדר מועד, נשים ונזיקין (מתוך הסדרה "ספרות הגאונים". הופיע בתרצ"ד). ספר זה - אשר בו ציטט ד"ר לוין פרושים רבים של ר' מאיר יונה - נמצא בעזבונו של אבי ז"ל ובו מצאתי פרטים נוספים על ר' מאיר יונה ובני-ביתו, שלא הופיעו ברשימות הנזכרות לעיל.

ר' מאיר יונה התיחס על ר' יעקב קופיל קופילמן, מבריזגוי בגרמניה, בעל "עמק הלכה". אחד מאבות אבותיו היה ר' יצחק מזטוריא, שישב בכפר זה בפלך מינסק, עד שבא אליו ר' חיים מוולוז'ין וקרא לו להיות אצלו מלמד בישיבתו. אז בא לוולוז'ין לשנים אחדות ואח"כ שב לכפרו (הערתו של הסופר יעקב רבינוביץ ז"ל - נכד לר' מאיר יונה. הוא שהמציא את הכתבה לד"ר לוין ושמע את הדבר מדודו, ר' מרדכי בר' מאיר ש"ץ).
יעקב רבינוביץ עצמו - על פי תולדותיו המופיעים בספרים רבים, היה בן לבכורו של ר' מאיר יונה - הוא ר' אברהם אהרון רבינוביץ, אשר נשא לאשה את חיה-הדסה וינוגרדסקי מוולקוביסק ועבר כנראה לוולקוביסק, שם נולד יעקב.
ר' מרדכי ש"ץ כיהן אחרי מות אביו כרב בעיירה ועליו - כתבה קצרה ב"יזכור

לסביסלוץ" א', אשר כתב אבי - אברהם אהרן גלין-גלר (נקרא על-שם דודו ר' אברהם אהרון רבינוביץ, שמת בדמי ימיו). בספר "שרי המאה" לרב י.ל. הכהן מימון מצאצי כי ר' מרדכי ש"ץ הצטרף ל"מזרחי".

כן נמנים בספר "מתיבות", הנזכר לעיל, חלק מפגעים נוספים שפקדו את בני ביתו של ר' מאיר יונה: מותו של בן צעיר ושני ילדיו אחריו, מות בת בתולה בגיל עשרים, מות נשי שניים מבניו וטלטולם לאפריקה וצרות רבות אחרות.
בן שלישי של ר' מאיר יונה - אף הוא נזכר שם - היה שוחט בודק בקיפטאון, אפריקה.

סבתי וסבי
חינקע* ושלמה-סלומון גלין ז"ל

סבתי חיענקע היתה אשה משכילה ובעלת תרבות גבוהה. דומני שאוכל לזכור מסיפורי אבי, כי היה לה ידע רב בתורה. יעקב רבינוביץ העריץ אותה ודיבר עליה תמיד בהתלהבות. היא נולדה - לפי חשבוני בשנת 1854 או 1855.
חיענקע נישאה לשלמה גלין - תלמיד חכם ובן למשפחה עשירה ומיוחסת, שעבר לסביסלוץ מוולפה הסמוכה. הוא היה בנם של רות ומשה מיכאל, שהיו בעלי אחוזה בוולפה ואשר לכל שלושת בניהם היתה סמיכות לרבנות.
שלמה גלין נחשב לאחד מנכבדי סביסלוץ. ביתם - לפי דברי מישה גלין, בן-דודו של אבי - היה בית יפה, על עמודים (מישה ביקר בו פעם אחת בנעוריו), בו שכן גם הבנק אשר ניהל ואשר - לפי מושגי הימים ההם - היה בקנה-מידה רציני וקשריו הגיעו עד ביאליסטוק.

שלוש בנות ושני בנים גידלו, לפי הסדר הבא: חיה (אידה), רחל, אברהם - אהרן (הוא אבי), פעשע (או פסיה וגם פולינה) ושמעון. היתה זו המשפחה היחידה בסביסלוץ באותה עת, שכל ילדיה היו אקדמאים. לא ידוע לי דבר על פרקי זמן ארוכים, או על שנות ילדותם ונעוריהם של הבנים. על סבתי וסבי ידוע לי מעט מזעיר. על סבתי שמעתי פעם, כי כאשר מלאו לה 50 שנה - נראתה עדיין כבת 30.

בעת שבתם חיה גרה בעין-גנים (החל מ-1913), נבהלה פעם שכנתנו - שרה שפירא - לשמעה זועקת מרה. היא מהרה לביתה ומצאה שם את יעקב רבינוביץ, שזה עתה סיפר לחיה על דבר האסון שפקד את אביה: יהודי לוה ממנו סכום כסף גדול ביותר וברח עמו לאמריקה. שלמה גלין הפסיד את כל רכושו.

משה רובין - כאשר הכרתיו לראשונה באחת האזכרות לבני העיירה - סיפר לי כי סבי וסבתי, לעת זקנתם, גרו בביתם, עד לשנת צאתו לא"י - 1914.
"ביתנו היה במרכז העיירה" - סיפר - "במרתף היתה המאפיה של קפלן, בקומה הראשונה גרה משפחתנו ובקומה השניה - במחציתה האחת משפחת מוצ'ניק ובמחצית השניה חיענקע ושלמה גלין. ומפעם לפעם היה בא לבקרם ממוסקבה - בנם שמעון". קויתי שרובין יזכר לספר לי פרטים נוספים אודותיהם, אולם כל אשר זכר היה שסבתי התלוננה תמיד: "מדוע נחוץ לבשל שלוש פעמים ביום"?

בשנת 1914, עם תחילת מלחמת העולם הראשונה – לפי מכתבי אבי – יצאו ההורים עם פעשע ושמעון את סביסלוץ. הם עברו לאוקראינה, בה נפטרה סבתי חיענקע ב-8 בינואר 1924. כנראה שלאחר פטירתה עבר סבי אל בנו שמעון במוסקבה (בידי תמונתו עם נכדו אלכסנדר גלין, כבן 4). שלמה גלין נפטר בין פורים לפסח של שנת 1932.

*) בבית דברו עליה כעל חינה וכן כתבו את שמה – באותיות לטיניות – בנותיה רחל ופולינה על גב תמונתה אשר שלחו אלי, אך במכתביו של אבי משנת 1948 מצאתי את הנוסח והכתיב דלעיל.

דודתי
חיה גלין ז"ל

נולדה בסביסלוץ ב- 1879 או 1880. היא היתה שם עד 1913. נמצאת בידי גלויה משנת 1909 אשר נכתבה אליה מורשה, לפי הכתובת: "חיה גלין, עיירה סביסלוץ, פלך גרודנה". ידוע לי כי היתה בונדיסטית. היא למדה משפטים ועוד בהיותי ילדה שמעתי בבית שהגיעה לדרגת שופטת, אך פוטרה כאשר סרבה לחתום על פסק-דין מוות. ב- 1913 עזבה את העיירה. היא ידעה כי אבי קנה (עוד בהיותו בסיביר) נחלה בארץ ישראל והחליטה לבקר שם בדרכה לארצות-הברית. בינתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה, ואילצה אותה להישאר בא"י. עד 1921 גרה בבית שקנה אבי וכן בתל-אביב.

שכנתנו בעין-גנים, שרה שפירא – כיום בת 92 – סיפרה לי עליה בהערכה ובהערצה. היתה – לדבריה – ראשונה בהשכלתה מבין אנשי עין-גנים (ואלה היו מן העלית) ואדם ישר. "אשה עם ראש של גבר" – כינתה אותה. אותו זמן לא היתה אשה רשאית להבחר לועד – אפילו לא בפתח-תקוה רבתי. אך חיה, מיד עם בואה, נכנסה לועד של עין-גנים ושמשה כגזבריתו כל ימי המלחמה. גם אבי, במכתביו, מספר כי היא ניהלה את נחלתו – הבית והפרדס, שאך זה נטע חלק ממנו. אברהם הרצפלד, בעלותו ארצה ב- 1914, גר עמה בבית ומספר שמעון קושניר בספרו "שדות ולב": בשל לחצם של התורכים להתעתמן, נזכר הרצפלד ב"מקצוער" בסיביר – זיוף פספורטים – ושב לעסוק בו. חיה, אחותו של גלין-גלר, סייעה לו בכך, כשם שאחיה סייע על-ידו באותה מלאכה, בסיביר הרחוקה. הפעם היו אלה פספורטים תורכיים.

במהירות למדה עברית ועזרה תמיד לשכנים. היא גילתה אומץ לב בלתי-רגיל, הן באפיזודה מסויימת, בה נתפשו – הודות לחיה – שני גנבים ערבים, שפרצו מדי לילה לבתים ויד התושבים קצרה מלהושיע; והן כשנשארה בעין-גנים כל ימי המלחמה ובעיקר בתקופת הגרוש התורכי, כשרק גברים מספר העזו להשאר שם – בעין-גנים התנהלה חזית, תחילה השתלטו עליה התורכים, אחרי-כן האנגלים ובביתנו ישבו קצינים תורכים ואנגלים – חליפות.
היא גם ניהלה בתל-אביב בשותפות עם חברה, מפעל לתפירה ולשבתות – חזרה

עין-גנימה. היתה צנועה מאד, הסתפקה במועט וכשהרצפלד הציע לה לקנות ריהוט מינימלי לבית, מן הכסף של אחיה שעמד לרשותה בבנק - סירבה.

למרות היותה בונדיסטית - נשלחה כצירה (אחת משתים) מטעם הפועלות בפתח-תקוה - לועידת פועלות חשובה וארגנה אחר-כך אסיפת פועלות בביתה. ב- 1921 עזבה את הארץ ונסעה לארצות-הברית. בשנים הראשונות גרה אצל אחותו הצעירה של הרצפלד. ב- 1944 התגוררה בברוקלין. ב- 1948 כתובתה: ברונקס. בניו-יורק שמרה על קשר עם יוצאי סביסלוץ שם. במכתבי אבי מצאתי את השמות הבאים: שרה מאנדל, שהיתה גם חברתה בעבודה (עבדה בבית-חרושת), אלטר לעוויטשיק, ליפשיץ, אברבוך, ברנשטיין, גורפינקל וליברמן - אבי מציינם כסביסלוצאים. ב-1946 כתבה לאבי על רצונה לעלות ארצה, אך קשיים עמדו לפניה בהשגת אישור עליה. בסוף שנת 1947 הכינה עצמה לעליה, אז חלתה ואושפזה בסנטוריום. היא נפטרה ב- 12.1.48, בגיל 68.

אברהם עין - שהיה חברו של אבי עוד בסביסלוץ ואשר הכיר גם את חיה משם אך לא נפגש עמה בניו-יורק - שמע על פטירתה מפי אלטר לעוויטשיק והודיע את הדבר, במכתב, לאבי. בלוויתה השתתפה - בין היתר - הגב' עין *).

*) וכן הגב' לוין וקויפמן, שאיני יודעת אם גם הן היו סביסלוצאיות.

דודתי
רחל גלין ז"ל

נולדה בסביסלוץ ב- 1882. היתה, כנראה, בונדיסטית. בזקנתה - סיפרה לי גיסתי, פסיה מוסל - אהבה לשיר משירי המהפכה של הבונדיסטים. בשנת 1907 עזבה את סביסלוץ - לשוויץ, ללמוד. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה לא היתה כבר אפשרות לצאת משם ונשארה בשוויץ במשך שנים רבות. היא למדה רפואה ופילוסופיה ורכשה שני תארי דוקטור. נמצאת בידי גלויה משנת 1920, שכתב יעקב רבינוביץ, בהיותו בפראג, לחיה גלין (אז בארץ-ישראל): - "מרחל קיבלתי גלויה. היא נשארת בברן וממשיכה את לימודיה".

בימי המלחמה היה מצבם הכלכלי של הסטודנטים והמהגרים הרוסים הרבים בשוויץ - גרוע והוחלט לפתוח עבורם מסעדה זולה, שתמומן מהופעותיהם של אמנים רוסים. רחל גלין ניהלה מסעדה זו ושם זכתה להכיר את לנין ואת אשתו קרופסקיה, שבאה לשוויץ על-מנת להרפא.
משוויץ עברה רחל לגרמניה, שם הוציאה כמה ספרי ילדים בשפה הגרמנית, אשר שליטתה בה עלתה עכשיו על שליטתה ברוסית. ב- 1937 חזרה לרוסיה - בתקופה בה הוצאו להורג אלפי אנשים, שלא התאימו לסטאלין. ידידים הזהירוה, כי עלולה היא להחשד בריגול, על-כן, מחשש לנסוע למוסקבה - נסעה לטשקנט אשר באוזבקיסטן - בחלק האסיאתי של רוסיה. שם עבדה במיניסטריון-הבריאות

כרופאה סניטרית.

בתקופת המלחמה הצטרפה אליה אחותה פעשע. זכורה לי גלויתן הראשונה שהגיעה מטשקנט לאחר ניתוק מוחלט, כשאבי כבר חשש פן נספו. בה כתבו שהדודה "דלות" פוקדת אותן תכופות. ב- 1948 קיבל מהן אבי גלויה מסיביר, שם עסקה רחל בסטטיסטיקות, בשטח הרפואה והוטריניריה. מאוחר יותר עברו לגרודנה, בה חיו עד לפטירתן. במלאות לרחל 80 שנה, שלחה אלינו קטע מעתון העיר, שפרסם את תמונתה בצרוף כתבה קצרה. הרי קטעים ממנה: "רחל נולדה בסביסלוץ. כאן, באיזור הגרודנאי, עברה צעירותה, התחילה פעולתה המהפכנית מחתרתית. גם בגולה - בשוויץ, גרמניה, איטליה - שיתפה פעולה עם המהפכנים הרוסים. כל חייה תשא זכרונות פגישותיה עם ולדימיר לנין ועם נדז'דה קרופס-קיה... במשך כל השנים נשאה עמה אהבה מאירה למולדתה - האיזור הגרודנאי. עתה, בגימלאות, מועמדת לתואר במדעים-רפואיים, מספרת רחל גלין לצעירים על האיזור הגרודנאי שלנו בשנים עברו, איך השתנו הערים, הישובים... היא נוסעת תכופות לוולקוביסק, סביסלוץ, עם "תעודת-מסע" מטעם המחלקה האיזורית של החברה "מדע" *). בפעילויות בבתי-הספר של גרודנה שמעו ספוריה על לנין... בעתון "פרבדה" הגרודנאי נדפסו לא פעם זכרונותיה על גרודנה, סביסלוץ, וולפה".

בשנות הששים, לאחר פטירתה של פעשה אחותה, הכירה רחל את גיסי משה מוסל - אחי בעלי - ואת אשתו, שגרו בקובנה. הם נפגשו עמה פעמים רבות, הזמינוה לביתם וביקרוה בגרודנה. סיפרו שהיתה שופעת מרץ, הליכתה - בזריזות וקיץ וחורף, מדי בוקר, רחצה את כל גופה במים קרים. בעת ההרצאות שנתנה בערים השונות - על לנין, נגד אלכוהוליות, או על הגיינה וגידול ילדים - נהגה לעמוד וסרבה לשבת, גם כשהתקרבה לגיל 90. בדעותיה הפוליטיות התנגדה לישראל, אך אחרי מלחמת ששת הימים שינתה אותן ובמלחמת יום הכיפורים שאלה לשלום בני. כשהתכוננו גיסתי וגיסי לעלות ארצה - תכננו לקחת עמם עבורי, העתק מספר "זכרונות" שהיתה עסוקה בכתיבתו אותו זמן. לצורך ה"זכרונות" אף כתבה אלי וביקשה (למרות הסכנה שבדבר, ציינה) כי אכתוב לה כל מה שידוע היה לי על סבה ר' מאיר-יונה ועל בן-דודה - יעקב רבינוביץ. היא כתבה כי מצאה את שמו של ר' מאיר-יונה באנציקלופדיה הרוסית, וכל שנאמר בה, שהיה איש חכם וחיבר ספרים רבים - אך, כמובן, לא הוזכרה שם עובדת היותו יהודי ורב. שלחתי לה אז העתק או קיצור הכתבה מתוך "יזכור לסביסלוץ" א'. על מכתבי זה לא קיבלתי כבר תשובה.

לאחר זמן נודע לגיסתי ולגיסי דבר מותה, בגיל של למעלה מ-90, לאחר ניתוח כבד. הם ניסו להשיג את כתב-היד של "זכרונות", אך נתברר להם שכל רכושה עבר לידי אחיה שמעון וילדיו. נסיונותיהם להיפגש עם הצעירים - עלה בתוהו. בעלותם ארצה ב- 1979 סיפרו לי בפרוטרוט ותארו בפני את דודתי זו, שלא הכרתיה, אלא ממספר מכתבים.

*) חברה מכובדת מאד, שרק לחברים מעטים יש הזכות להימנות עליהם.

אבי
אברהם-אהרון גלין—גלר ז"ל

אבי נולד בסביסלוץ ב- 31.8.84. את בחינות הבגרות שלו עבר בכוחות עצמו בלא לימוד בגימנסיה. את העיירה עזב ב-1907. הוא גמר בית-ספר גבוה לרוקחות ושימש כרוקח מוסמך בלודז', שם נתקרב למפלגת "פועלי-ציון". אבי היה הציוני היחידי במשפחתו והאחד שתיכנן במשך שנים רבות וגם הגשים, לעלות לארץ-ישראל, לרכוש בה חלקת קרקע ולהסב את מקצועו לחקלאות - כצו האידיאלים של תנועות הפועלים הציוניות דאז.

בכדי לממן את חלומו במהירות המירבית, פרסם מודעה בעתון, כי מוכן הוא לשמש במקצועו בכל מקום אליו יתבקש. הוא הוזמן לסיביר, לפתח בית-מרקחת בעיר בודיבוי, על נהר לנה, במחוז אירקוטסק - שמה נסע ב- 1911 ושהה בה עשר שנים. בבודיבוי לכד את העדה היהודית למטרות ציונות ותרבות, התרימם לקהק"ל, סיפר להם על גאולת האדמה בא"י ופרסם את העלון "ציוני סיביר". מא"י שלח לו בן-דודו הסופר יעקב רבינוביץ, את חוברות ה"פועל הצעיר" וממוסקבה קיבל קופסאות קרן-הקיימת לישראל וגליונות "ראזסבייט" להפצה.

אותה שנה הגיע לסיביר, כגולה, אברהם הרצפלד ופגישתם הולידה ידידות אמיצה ופוריה. הרצפלד, שהיה מחסידי הטריטוריאליסטים, הפך - בהשפעת אבי - לציוני בלב ונפש ושניהם ארגנו בעיר מסיבות תרבות וציונות - במקום מסיבות הקלפים, שהיו נהוגות במקום. כן עסקו ב"התקנת" תעודות, עבור יהודים ששאפו לברוח מסיביר. בהיותו בסיביר היה אבי צמחוני, עסק בספורט וחישל את גופו באורח ספרטני. את הכסף שחסך, שלח ליעקב רבינוביץ וכבר ב- 1913 קנה זה עבורו חלקת אדמה ובית - במושב הראשון בארץ-ישראל הוא עין-גנים, ליד פתח-תקוה. באותה שנה הגיעה ארצה אחותי חיה וניהלה את ביתו ופרדסו, כמעט עד לבואו שמה. בשנת 1921 נאלץ אבי לברוח מסיביר, לאחר שסטר על לחיי איש הק.ג.ב. מעשה שבגללו חיפשו להרגו. הוא מכר את בית-המרקחת, שינה את שמו לגלין-גלר *), התחבא ולבסוף ברח מסיביר. כשנה ארכה דרכו, ברכבות, אף ברגל. בדרכו עבר באוקראינה ובמוסקבה, שם ראה, בפעם האחרונה, את הוריו, אחיו שמעון ואחותו פעשע. דרך פרס וטורקיה עשה דרכו ארצה, הנה הגיע ב- 1922, לאחר שאחותו חיה לא היתה כבר בארץ. כמתוכנן הסב את מקצועו, נשא אשה - זהבה קפלן ז"ל, בת ליטא; ועד לסוף ימיו חי בעין-גנים והיה בה פרדסן וחקלאי.

התקיים באבי שילוב בלתי מצוי של משכיל ואיש אדמה אידיאליסט. כל ימיו קרא הרבה, עסק בלימוד עצמי (מתמטיקה, פיזיקה, כימיה) ופירסם ספר מסות בשם "עין תחת עין". היה נאמן לעקרון שנקבע בעין-גנים עם יסודה: עבודה עברית (בניגוד לאכרי פתח-תקוה, שהעסיקו כמעט אך ורק ערבים). קפלן **) בן סביסלוץ הגר בפתח-תקוה, סיפר לי, כי עבד בפרדסו של אבי בעלותו ארצה והוא בן 16. היה אדם צנוע ביותר (גם לפי עדות עצמו, במכתביו) וישר ביותר.

היה גאה מאד בעובדת היותו נכד לר' מאיר-יונה. השתתף בפגישות הזכרון של בני העיירה ולאחר מותו בקרה בן, מספר פעמים, גם אמי ז"ל. בילדותי - זכורני - נהג לבקר בביתנו ידיד אבי, בן-עירו - אבא ברנשטיין, שגר בחיפה.

לאחר פטירת אחותו חיה - ניהל חליפת מכתבים עם אברהם עין בניו-יורק. במכתבו מיום 6.9.50, אל דודי - אחי אמי - הגר בניו-יורק, מצאתי כי מבקש הוא את דודי למסור דרישת שלום לכל משפחת ה' עין ולאחרים יוצאי שישלביץ.

אבי נפטר בי"ז בתמוז תשכ"א (1961), בן 77 שנה. מלבדי נשאר אחריו גם בן - ד"ר אוריון גלין-גלר, אשר שמו עובד מן השם מאיר-יונה.

*) בעברי עתה על החומר שנכתב על סביסלוץ ובניה - פגשתי בשם שלמה גלר. שם זה העלה בי זכרון השאלות ששאלתי את אבי לא פעם: מדוע ומנין הוסיף אותו "גלר" לשמו. ותשובתו כי בסביסלוץ היה לו חבר, בן-כתה, בשם שלמה גלר ומשום מה החליט ל"אמץ" את שם משפחתו, כתוספת לשלו.

**) קבלן בניה בפתח-תקוה.

דודתי
פעשע גלין ז"ל

נולדה בסביסלוץ ב- 1886 בביתנו כינוה בשם פסיה. מגיסתי שמעתי גם את השם פולינה וכך חתמה גם על מכתביה. במכתבי אבי מצאתי את הנוסח פעשע. פעשע גלין למדה בסמינר-בסביסלוץ או בגרודנה *) והיתה מורה. בספר "יזכור לסביסלוץ" א', בכתבה "החדר המתוקן, מאת נ. עדן - נזכרת מרת גלין, כאחת המורות לרוסית בו. מאד מסתבר, כי המדובר בדודתי, הדבר מתאים גם מבחינת התאריכים.

פעשע עזבה את סביסלוץ, עם הוריה ואחיה שמעון, ב-1914, עם תחילת המלחמה - לאוקראינה. אבי, בדרכו ארצה ב-1922, נפגש עמה. אינני יודעת היכן שהתה עד למלחמת העולם השניה; כנראה הצטרפה אל אחיה שמעון במוסקבה. עם תחילת מלחמה זו, עברה אל אחותה רחל, בטשקנט, לשם נהרו פליטים רבים מליטא, מוסקבה ולנינגרד. בינואר 1948, קיבל אבי גלויה משתיהן - מסיביר. פעשע שמשה שם מורה לגרמנית ולאיטלקית וחיפשה הזדמנות לעלות לא"י.

משם חזרו האחיות לאיזור מוצאן, קנו בית ישן בגרודנה (ברח' הגנבים) ובחלקת האדמה שלידו - גידלו ירקות. פעשע שאפה כל השנים לעלות לארץ. ובשנותיה האחרונות הסכימה להסתפק בביקור בן חודשים מספר בלבד. היא הגישה כבר את הניירות הדרושים, כשחלתה, נותחה בכליותיה ונפטרה - בגיל 77. (לפי חשבוני, בשנת 1963). שלושה חודשים לפני מותה, התלוננה במכתב לאמי על מצב רוחה הקשה, באבדה את השן הראשונה בפיה.

*) שמעתי זאת ממישה גלין. הסמינר, לדבריו, התקיים זמן קצר בלבד.

דודי
שמעון גלין ז"ל

נולד בסביבלוץ ב- 1888. את העיירה עזב ב- 1914, עם הוריו ואחותו פעשע (לאוקראינה. משם עבר, כנראה, למוסקבה). היה מהנדס; הירצה בטכניון במוסקבה ופרסם ספר לימוד במתמטיקה.

שמעון גלין היה נשוי שלוש פעמים: אשתו הראשונה ובנו היחיד, שהיה לו ממנה - מתו ב-1917-1918. מאשתו השניה נולדו לו: בן - אלכסנדר ובת - ליליה. הוא חי עד סוף ימיו במוסקבה וחשש ליצור איתנו קשר מכתבים. שלושה חודשים לאחר פטירת אחותו רחל (אף השתתף בהלויתה, בגרודנה) - בראשית יוני, אותה שנה - קיבל התקף לב בלכתו ברחוב ונפטר.

בנו, אלכסנדר, אף הוא מהנדס במקצועו, נלחם במלחמת העולם השניה והיום - קצין בכיר בצבא הקבע. בת-דודי, ליליה, היתה פעם רקדנית. בילדותה חלתה קשות ולפי מצוות הרופאים שלחו הורי אליהם מידי חורף, ארגזי תפוזים לרפאותה. שניהם נשואים לנכרים (בלתי יהודים) וכאמור - התעלמו מנסיונותיהם של גיסתי וגיסי להיפגש עמם ומימינו לא היה בינינו קשר כלשהו, עד היום.

ולסיום

בני משפחתי, אכן, לא נספו בשואה, אך חוט החיים, גם אצלם, לא תמיד המשיך להטוות: שלוש דודותי נשארו רווקות, לא נישאו ולא ילדו ילדים ועמן תם דורן. דודי, בנו ובתו, כאמור, ניתקו מגע, חששו פן יאונה להם רע אם יוודע על קשריהם עם בני-משפחה בישראל, התעלמו במכוון; הדור הצעיר סרב לבוא לקראת האפשרות האחרונה שהיתה להם ליצירת קשר עם עולמנו שלנו.

ברצוננו לקוות, כי הרשימות שאני מגישה בזה - תנצחנה את מתי, תספרנה את ספוריהם - השונים מאד ונבדלים זה מזה - אך ביחד הרי כאן סיפורה של משפחה אחת בת סביסלוץ.

כתבה: תחיה מוסל
שרונה, ינואר 1983

המקורות:
א. מתוך "מתיבות" - מאת ד"ר ב.מ. לוין.
ב. מתוך "שדות ולב" - מאת שמעון קושניר.
ג. מפי אמי ז"ל בשנת 1973 (שרונה).
ד. מפי שרה שפירא - עין-גנים.
ה. מפי פסיה מוסל - עין-גנים.
ו. מפי מישה גלין - תל-אביב
ז. מתוך מכתביו של אבי ז"ל לדודי יהודה קפלן - ניו-יורק.

זכרונות ילדות

עיירתי סביסלוץ - כפי שנצטיירה בזכרונותי:

נזכר אני ברחובותיה; גרודנע גאס, אמסטיבובער גאס, רודאווקער גאס, ווארש-עווער גאס, 3 במאי גאס, דער סקווער, והשדרה בה טיילנו בשבתות. באמצע השוק הבאר (די פאמפע) שממנה היה "אוואסער טרענער" נושא בדליים על גבו, מים לבתי הסביבה והיה חוזר "אנאסער" (רטוב). הייתי כבן שש וחברי הטוב היה פשקה, בנו של השכן, שהיה בן גילי. שערותיו היו לבנות ואפו סולד. יחד שחקנו בצ'יז'יק, רצנו לשדות המרעה, החלקנו על הקרח בצידי הרחוב על מחלקים עשו-יים עץ ומתחתם חוט ברזל, מעשה ידינו. חברים יהודים אז לא היו לי, כי בסביבה לא גרו יהודים. פעם סיפרה אמו של פשקה - לנו לילדים - על רצח האל ישוע וכי שיודש מכר אותו לרומאים. לא ידעתי מי זה יודש, לכן באתי הביתה והתלונ-נתי בפני אמא על העוול שיודש עשה לישוע - "ומי זה היודש"? אמי ספגה כפיה: "תראו, בגיל כה רך כבר מספרים לך על שנאת הנוצרים ליהודים בשל עוול שלא עשו", והסבירה לי שכבר אלפיים שנה סובלים היהודים ונרדפים על-ידם. אחרי התיעצות, החליטו הורי לשלחני לרבי ל"חדר", פן חלילה אגדל לגוי! לא הבנתי: "מה קורה פה"! טוב היה לי לשחק עם פשקה. "לך ותפרד ממנו"! - ציוותה אמי! ניגשתי אליו ואמרתי ברוסית (בשפה זו דיברנו אז) "פשקה, הבה נפרד! הולך אני ללמוד ולאלוהים להתפלל". פשקה התחיל לבכות ולבקש שלא אלך, באומרו "אתה משלנו". (לימים, כעבור עשר שנים, נהיה לאנטישמי ממש ופעם, בנוכחותי, סטר לאוורבוך בשוק). מה להגיד? גם אני התגעגעתי. ובכן שלחו אותי לסבתא ברחוב גרודנער, קרוב לשול-הוף, שם גר הרבי. היינו דחוסים בחדר קטן ומלוכלך כעשרים ילדים בגילי, בכובעים על ראשינו וחוזרים אחרי הרבי: "קומץ אלף או". מתחת לאח היה לול, קרקרו תרנגולות ובעריסה בכה התינוק. האויר היה ללא נשוא. וכך טעמתי בגיל רך טעמו של השוט של הרבי. כעבור מספר ימים ברחתי מה"חדר" ובבכי ביקשתי את אמי לבל תשלח אותי יותר לשם. אמי החליטה אז לרשום אותי למכינה, שהיתה בביתו של מוטקה גוצג והגננת דינה. שם כבר היה הכל שונה לגמרי: התחלנו לדבר עברית ושרנו עם דינה: "בבוהן כה, בבוהן כה, הכו הכו כה"! אחר-כך: באצבע כה, באמה כה, בקמיצה כה ובזרת כה. כשחזרתי הביתה היה פשקה עומד על-יד חלוני ומחכה לי. אמו - אשה גבוהה ורזה, בניגוד גמור לבעלה שהיה נמוך וגיבן - היתה מוציאה את ראשה מחלונה הקטן וצועקת: "פשקה, לך הביתה". והוא היה מתכופף ועונה לה: "שקט, שא, דגי שלי".

אמא החליטה שאני חייב להתידד עם ילד יהודי ולשם כך לקחה אותי למשפ-חת קפלן - הרשל, דער שערער. היו להם שני בנים: משה ולייבע. עם משה התידדתי. לימים התגלה כבעל כשרון לציור. לפעמים היתה סבתא שלו מבקשת: "משה, כתוב מכתב לאמריקה"! ותמורת סוכריה היה כותב באידיש מילה במילה, כל אשר שמע מפיה. בגיל שבע התחלתי ללמוד בבית-הספר העברי שמנהלו היה שלבטר. המורה הראשון לחשבון היה פינקלשטיין, ולא פעם הרגשתי את נחת

זרועו וסרגלו, בבקשו ממני להושיט את ידי. פעם, בטיול לשדרה, השתתפה גם רעייתו - אשה אצילה, ששרה רומנסה רוסית עתיקה, שאת מנגינתה עודני זוכר. אחר מכן באו המורים פלדמן וגולדברג ובכיתות הגבוהות המורה פאווע ורעיתו, שלימדה אותנו פולנית. התחלנו אז ללמוד את "קורות היהודים" של דובנוב. הרגשתי משיכה עזה למקצועות הללו, שעוד כיום - בנקל - אצטט קטעים מ-"שופטים", "ירמיהו" ו"ישעיהו". בל"ג בעומר היינו הולכים, שורות שורות, עם מורינו, ליער פופורצני. נזכר אני במזכיר בית-הספר יוסף קצנלנבוגן הגבוה, ובאשתו, שהיו משתתפים בטיול. הם כאילו נלקחו מתקופה אחרת, לפי הלבוש והמטריה: גרביה השחורים שהיו משתלשלים על רגליה וכובעה - כאילו נלקחו מאופריטה. סיפרו עליו שהשתתף בבזל בקונגרס הציוני הראשון.

איך עברו חלפו השנים היפות?! אזכור אותך, בית-ספרי לטובה. גם את תנועת השומר-הצעיר בעיירתנו, שכה הוסיפה לחינוכי ולאהבת המולדת העתיקה, ולסוציאליזם. קן "השומר-הצעיר" היה מקום פגישתנו הראשון עם בחורות, שם שרנו וגם רקדנו. נעימות היו לי האסיפות ושיחות הרעים, ביחוד בערבי שבתות, ומאוחר יותר - ההשתתפות בטיולים ליערות שבסביבה, "קום-זיצען" בערבים מסביב למדורה. שירי "השומר-הצעיר" נלקחו משירי רחל, טשרניחובסקי וביאליק. מסיימים היינו ב"תחזקנה" ידי כל אחינו המחוננים"! כמה יופי ותמי-מות, חינוך טוב, הנחלת לי! עוד כיום, בבואי לביקור לקבוץ "השומר-הצעיר" מרגיש אני מין נוסטלגיה וגעגועים לזמנים עברו. חלמנו אז על עתיד יותר טוב, עתיד בארץ-ישראל. ואיזו פרספקטיבה היתה לנוער היהודי בפולין אז? - אנטי-שמיות, כמעט בהמית, שהיתה נפוצה בקרב האוכלוסיה הנוצרית, המטיפה רק לגרוש! נזכר אני: בהיותי בכיתה אלף או בית, הייתי חוזר הביתה לא ברחוב הראשי הקרוב, אלא הולך סביב-סביב, דרך אוקופובה, למנוע פגישה עם הילדים הנוצרים השקוצים, שהיו זורקים אבנים, מרביצים וקוראים לי בשם הגנאי: "ז'ידק, ז'ידק". להתלונן: לא היה בפני מי, הן בלאו הכי לא חסרו דאגות בבית: חוסר נעליים והלבשה בחורף ברטיבות גרם לא פעם כי היינו הולכים לבית הספר לפי התור. ולא עוד, אלא כאשר בכיתות הנמוכות היו - מטעם הג'וינט - מחלקים לנו ספל קקאו ולחמניה, מדי פעם הייתי מחפש בבית ספל יותר גדול. (אחר-כך כשהתחלתי ללמוד את ההסטוריה הפולנית וביחוד את ספרותה היפה - הרגשתי כזר, לא שלנו הן ואנו - מיותרים.

למרות שפה ושם הזכירו מספר יהודים שנלחמו ונפלו בעד המולדת הפולנית, כגון יוסבליץ. הדבר לא הוסיף אהדה ליהודים. הפולני התנהג עם היהודי בהתאם לקוניוקטורה: מעזרתו היה נהנה ובסופו של דבר היה כפוי טובה.

האידיליה בסביסלוץ לא נמשכה זמן רב ובשנת 1939, בסתיו - פרצה המלחמה ששיבשה את כל מהלך החיים, עקרה אותי כעבור שנה ממשפחתי, מעיירתי ומה-סביבה היהודית בכלל, שכה הייתי רגיל לה. הסופה טלטלה אותי לכל מיני מקו-מות בצבא האדום וביערות. עברתי כמו כולם מדורי גהינום. פעם, בעיר וורוניז', ביקשני אשה נוצריה, בלונדית, נאה - כשנודע לה עלי ועל חברי שיהודים אנו -

להרים קרש ברצפה בדירתה. זה היה כמעט ביום האחרון לפני שעזבנו את העיר, בעת האופנסיבה הגרמנית על סטלינגרד. כשבצענו את העבודה וחלק מהקרש היה בחוץ, מצאנו חבילה עטופה שהכילה תפילין. מסתבר שבעלה היה יהודי ובנותיה לא ידעו כלל שאביהן יהודי. לקחנו את התפילין איתנו.

תקופה ארוכה נעדרתי מסביבה יהודית וכל-כך התגעגעתי ליהודים, רציתי לבכות על צווארם. ביערות הקימונו מין מגורים באדמה. פעם, בהיותי בתפקיד שמירה ביער, פגשתי חייל יהודי כמוני, שידע עברית. בחושך, בין העצים, הלכנו שנינו ולמרות הרעב והגשם הרגשנו איך נעם לנו הזמן. פתאום שמענו שירה, מין זמזום וכשהתקרבנו, שמענו כמעט ברור שירת "כל נדרי". יותר בכי משירה... על קיום יום-הכיפורים שכחתי לגמרי. התקרבנו למקום בשקט וראינו באור חלש - שבא מחתיכת בד ספוגה בשמן בוער, עמדה קבוצת חיילים יהודים ושרה "כל נדרי ואסרי". כשהבחינו בנו נפחדו. לא תארו לעצמם שאנו במדים, יהודים, ומה רבה היתה השמחה כשנודע להם שגם אני יהודי. יחד התפללנו ובכינו בזכרנו את משפחתנו.

יוסף לוין.

יפה (שינטשע) קפלן מספרת

אני יפה (שיינטשע) קפלן כותבת על משפחתי (פינקלשטיין). אני ביתו של יעקב פינקשלטיין ורבקה, שגרו ברח' וארשה. הורי נפטרו לפני השואה. אחותי חייצ'שיק נשאה לאלתר נזביץ מרח' גרודנר. שרה נישאה לנחום זילבר. אחי אריה התחתן עם חברה מוארשה, אחותי טייבל נישאה לחבר מביאליסטוק. יששכר התחתן עם בת סביסלוץ שאינני זוכרת את שם משפחתה.

לכולם היו ילדים וכולם ניספו בשואה. דודי אורינובסקי אייזשיק, אח של אמי, נשא לאשה את רחל זילבר אחותו של נחום וגרו בבית הורי. הוא היה מפעילי הבונד וגם מסור לאגודת מכבי האש. קשה לכתוב על העיר שלנו שנהרסה, היתה זו עיר קטנה ויפה וכל יהודי בעיר היה בעל בעמו ומיוחד במינו.

אני זוכרת אותם שהיו כל שבת באים לגן היפה מול ביתינו לבלות את השבת אחר הצהריים. זו היתה עיר מפותחת תרבותית, בתי-ספר וספריות ונוער מפותח. חבל, חבל, על האסון המחריד שקרה למשפחתי וקשה לשכוח את היקרים לי. נשארתי לבדי מכל המשפחה.

משפחת זאץ

משפחת זאץ (״די זאצעס״) גרה בבית עץ גדול בסמוך לתחנת הרכבת. האחים איצשע וועלוול ושלוש אחיות: האחת אסתר נשואה ליחיאל ליבוביץ שגם הוא קרוב משפחה, והשניה עלקע נשואה ליוסקה פדרבסקי בנו של הרב מילובקה, והשלישית לאה נשואה לעזריאל (עיזשע) בנם של יחיאל. אסתר היא אם המשפחה, כבר בזקנה מופלגת וכולם שומרים עליה בחיבה ובמסירות. כל שלוש המשפחות האלה גרות ביחד. ישנו עוד אחד יודל זאץ ואשתו היבדה שגר בעיירה ברח' בריסקער , שבנו יחידו מת משחפת במלחמת העולם הראשונה, גם הוא שותף מלא לאחיו בעסקים. אח נוסף היגר בזמנו לארה״ב ועוד אחות חיה גרה בעיירה לוינה ונשואה ליוסף אלישברג, ולפי הידוע נמצאו גם הם בסביסלוץ בזמן השואה ומצאו את מותם יחד עם כל בני משפחתם.

משפחת זאץ היתה ידועה ומכובדת בעיר. מדי פעם נראו כשהם באים בכרכרתם וחונים ליד ביתו של אברבוך, בקצה הדרומי של השוק, כיוון שבחנות הסיטונאית של אברבוך רכשו את רוב מצרכיהם. אך גם בהרבה חנויות אחרות הכירו את משפחת זאץ כצרכנים גדולים, כי בביתם היו גם מתארחים אנשים ששהו לרגל עבודתם ליד תחנת הרכבת. לפעמים היו באים העירה גם לחגים. זוכר אני את איצשע זאץ כשהוא בא לבית המדרש החדש, בו גם אנו התפללנו, מתקבל שם בכבוד, מקום נכבד שמור לו ליד כותל המזרח. ידוע לכל שתרומותיו לבית המדרש ולקערות בעיו״כ הגונות הן. גם לשאר תרומות כגון קק״ל או תרומות לצרכי מוסדות או נזקקים בעיירה, מגיעים עד לביתם של משפחת זאץ למרות המרחק. אין דבר, מרוויחים את שכר ההליכה.

במה עסקה משפחה זו? בעצמם ילידי כפר ניזבודנשיץ הסמוך לילובקה והרבה שנים עיבדו אדמות. איצשע זאץ עזר לכמה משפחות רוסיות בעלות קרקעות ויערות בסביבה שהיער נלקח מהם ע״י הפולנים להתדין עם השלטונות, וכשהצליח להחזיר להן את היער או האדמה היה שכרו בצידו. הגיס יחיאל היה אקספדיטור ברכבת, ובתחילת שנות השלושים הם הקימו בסמוך לביתם מנסרת עצים גדולה וזה היה עיקר עיסוקם.

כשנפתחה הכשרת החלוץ בסביסלוץ וחפשו מקומות עבודה עבור החלוצים פתחה משפחת זאץ את שערי המנסרה לפניהם וחלק נכבד מחברי ההכשרה עבדו אצלם. היתה תקופה שחשבו לעלות ארצה ושלחו את יוסף פדרבסקי לארץ לתור ולראות אם יש להם אפשרות להסתדר שם, אך התקופה היתה תקופת חוסר עבודה בארץ והם לא ראו שום אפשרות לעלות. הם חשבו גם לשלוח את עזריאל ללמוד בטכניון בחיפה אך אז פרצו מאורעות 1936 והידיעות שהגיעו על המצב בארץ הרתיעו אותם מלשלוח את הבן היחיד מכל המשפחה למקום של סכנה. הם היו טובי לב וטובי מזג וזכורים בלב כל שרידי העיירה לטובה. תהי רשימה זו נר לנשמתם. יהי זכרם ברוך.

משפחות פינשטיין—מוצניק

ר' מנחם-מנדל הכהן - קפלן ואשתו פרומה לאה, שחיו בסביסלוץ בערך ממחצית המאה הקודמת - הקימו משפחה עניפה של צאצאים. ידועים לנו שמו-תיהם של כמה מהם בלבד. לימים עזב אבי המשפחה, עם שבעה מבניו, את סביס-לוץ והיגרו לארגנטינה. שם, על אדמות ייק"א (מיסודו של הברון הירש) - היו החלוצים הראשונים שהתישבו והקימו משק חקלאי. אחד מבניו של ר' מנחם-מנדל היה יצחק קפלן, שנולד בראש חודש חשון תרל"ט (1878) בסביסלוץ - ובה למד לימודים יהודיים מסורתיים ב"חדרים". בית אביו מנחם-מנדל-בקבוצה הסמוכה לדומינגז, ארגנטינה - היה מקום תורה, אליו נתאספו יהודי הסביבה ללמד "עין-יעקב".

פרטים אלה לקוחים מתוך הספר, אשר יצא לאור ב-1958 ע"י "בית-הציונים ובית-הכנסת יבנה" - לכבוד יובלו ה-80 של ר' יצחק קפלאן. הספר הוצא לאור בעברית ובאידיש ותכנו: על פרשות התורה, רעיונות על פרקי-אבות ומדרשים וכן רעיונותיו על עצמאות ישראל ועניני היהדות. הספר נקרא בשם: "הדים מן החדר הישן" - הלא המה החדרים מעיירת הולדתו סביסלוץ.

כמה מנכדיו של ר' מנחם-מנדל קפלן, עלו בשנים האחרונות ארצה מארגנ-טינה. אחדים מהם רופאים: ד"ר מרתה קפלן - עובדת היום בבית-החולים "פוריה"; שולה מגל - אשתו של ד"ר מגל העובד בבית-החולים בעפולה; רופא שיניים הגר בקרית-אונו וכן רופא נוסף.

שתי בנותיו של ר' מנחם מנדל-קפלן - פשה ושרה-רחל - נשארו בסביסלוץ והקימו בה משפחות. פשה - היתה אשתו הראשונה של משה מוצניק, אשר נקרא מעתה, על שם חמיו - משה מנדליס. (על משפחת מוצניק ועל ה' משה מנדליס - ראה כתבה נפרדת). שרה-רחל נשאה לר' נפתלי פינשטיין, שהיה נצר למשפחת רבנים, אשר כיהנה בריז'ינו במשך 13 דורות. שרה-רחל ילדה חמישה ילדים: שמריהו, שמעון, דבורה, חיה ומנדל (על-שם סבו). היא התאלמנה בהיותה צעירה בגיל שלושים ומשהו. בתקופה מסויימת גרה מול דירתם של ר' דוד ובאשה מייזל. בנה הבכור, שמריהו פינשטיין, נשא לאשה את אסתר-רבקה מוצניק מביאליסטוק שהיתה בתו של ר' מאיר (היה רב בקנישין) - אחד מאחיו של ר' משה מנדליס מוצניק. כך נקשרו משפחות פינשטיין ומוצניק בקשר כפול. (אחותה של אסתר-רבקה - חנה מוצניק - חיה היום בקנדה).

שמריהו פינשטיין קנה לו בית מאחרי "השער" ובצמוד אליו - בנה בית-חרושת לעיבוד עורות. הבית עמד בקצה העיירה - מעבר לו השתרעו רק השדות - וגבל עם בית-העלמין של סביסלוץ: מחלונות הבית אפשר היה לראות את המצ-בות. אז עברו שרה-רחל ויתר ילדיה, לגור עם שמריהו בביתו. שמריה ואחיו שמעון, יחד עם שותפים, ניהלו את בית-החרושת. שני ילדים נולדו לשמריה

ולאסתר-רבקה פינשטיין: ב-31 לדצמבר 1915 נולדה חנה, אשר בכדי למנוע טעות בינה לבין דודתה חנה (מוצניק) - נהגו לכנותה בשם החיבה חנה'לה. ובשם זה הכירוה כל יודעיה בסביסלוץ. כשהיתה אסתר-רבקה בהריונה השני - והימים ימי מלחמת העולם הראשונה - גוייס שמריהו לצבא הצאר ניקולאי, ביחד עם אברהם עין ועם בחור נוסף, גוי מיאלובקה - שניהם עבדו לפני כן כפועלים בבית החרושת שלו. שלושתם נשלחו עתה ביחד לחזית.

כשנה לאחר הולדתה של חנה, הבכורה, נולד אחיה - מאיר פינשטיין. ביום בו הוכנס מאיר בבריתו של אברהם אבינו - נראה אביהם שמריהו בפעם האחרונה בסביסלוץ, בעודו בחיים. הוא קיבל חופשה מן הצבא, למען יקח חלק בשמחה - טקס "הברית" של בנו הפעוט. לאחר-מכן חזר לצבא ומאז לא נראה יותר בעיירה. ממש בגמר המלחמה נהרג והוא אך בן 28 שנים. עדי ראיה למותו היו אברהם עין וכן הגוי - אשר שרתו עימו. אברהם עין כתב אז גלויה לרבה של סביסלוץ, העיד כי שמריהו פינשטיין נהרג בקרב וכי הובא לקבורה עפ"י דיני ישראל. השמועה פשטה בעיירה וכל אנשיה, שרחשו אהבה רבה לשמרל ידעו על-דבר מותו; זולתי אשתו, אסתר-רבקה, אשר לה לא העז איש לספר את הדבר. במשך שנתיים שמרו על הסוד ואפילו הרב, שקיבל את גלויתו של אברהם עין - שמר על קשר השתיקה.

היא חשה שמסתירים מאתה דבר, אף ניסתה לחקור גוי סביסלוצאי, שאף הוא שרת ביחד עימם וחזר מן החזית - ללא הצלחה. כשלא יכלה לשאת יותר את ספקותיה - הודיעה יום אחד: "אינני מאמינה כי אף הרב עצמו אינו יודע דבר, לבטח מסתיר הוא ממני את האמת, ואני אגש ואשאלהו"!
ידידים, ששמעו דבריה, נחפזו והודיעו לרב על כוונותיה. הרב, שלא היה מעונין כי תבוא אליו ותשטח לפניו את שאלותיה - מיהר ושלח את הגלויה לגיסה, שמעון פינשטיין, אחיו של שמרל ז"ל. שמעון הוא שהביא את בשורת המוות אל ביתם. משידעה לבסוף את האמת המרה, לא יכלה אסתר-רבקה להוסיף לשבת בסביסלוץ ובערך ב-1919, בהיות חנהלה כבת 4 שנים - עברה עם שני ילדיה הקטנים לביאליסטוק, עיר מוצאה.

למרות שהיתה ילדה קטנה בעזבה - זוכרת חנהלה פרטים מן התקופה בה התגוררו עדיין בסביסלוץ. היא היתה בת גילה של עדה מוצניק וקרובת משפחה לה והקשר ביניהן היה הדוק. זוכרת היא את עצמן משחקות יחד בחצר הגדולה שהקיפה את ביתם ואת בית-החרושת שלהם. ואולם, גם בעברה לביאליסטוק - לא נפרדה חנהלה מסביסלוץ: כל קיץ, מדי שנה, היתה באה אל סבתה שרה-רחל ומבלה בביתה את שני חודשי החופש, בחברתה של עדה ובני גילן האחרים הכירה היטב את העיירה ובני סביסלוץ כולם הכירוה.

בתי החרושת בסביסלוץ לא היו מן המשוכללים, לא היו בהם מכונות חדישות הפועלות בעזרת חשמל, עבודת כפיים, קשה ומלוכלכת בוצעה שם. בתוך דוד גדול, מלא תמיסה של אקסטרקטים חריפים, היו שורים את העורות הגלמיים לעיבוד. גם העורות - "לחים" או "יבשים" - וגם האקסטרקטים, הובאו מחוץ-

לארץ ודולרים רבים שולמו במחירם. את הדוד חייבים היו לסובב, בעזרת ידית העשויה לדבר, בלא-הרף, במשך 24 שעות ביממה והפועלים עבדו במשמרות - יומם ולילה. חנה'לה זוכרת את עצמה בעודה קטנה, עומדת מלאת סקרנות, ליד הדוד הגדול. לפתע תקף אותה חשק עז לתפוס בידית ולסובבו מעט. מכסהו היה פתוח והיא מניעה ודוחפת את הידית; עוד רגע - וכל התמיסה תשפך על הרצפה ועליה עצמה... למרבה המזל ראה את הדבר הדוד שמעון - אשר, לאחר מות אחיו, המשיך הוא עם שותפיהם, בניהול בית-החרושת - וברגע הנכון מנע את האסון. מאז אסר עליה את הכניסה פנימה.

בהיותה כבר נערה - זוכרת היא - היו "חלוצים" באים לעבוד שם; כמה מהם היו מתחצפים ומקישים בחלון החדר בו נהגה ללון בבית סבתה. עם אחד מהם התידדה וסבתה הרשתה לה להזמינו הביתה, לשבת ולשוחח עמה בחדרה. חנה זוכרת את ביתם הגדול: עוד בהיותה קטנטונת, היה הדוד שמעון עורך נשפים וסבתה קיבלה את האורחים והאירה פניה לכולם. כל מורי העיירה התאספו בביתם, ביניהם - המורה ברלקובסקי, שנסע לאחר-מכן לאמריקה. סבתה שרה-רחל, היתה אשה אדוקה בדתה, התפללה שחרית, מנחה ומעריב, פסעה לאחור בתפילת "שמונה-עשרה". יחד עם זאת היתה פתוחה להבין את צרכי נכדתה, הנערה המתבגרת.

סבתה היתה מרבה לבקר את קברי המשפחה בבית-העלמין הסמוך וחנה'לה היתה תמיד נלווית אליה בלכתה שמה. "לא קרה" - מספרת לי חנה - "שסבתא תסור אל בית הקברות ולא תגש אל קברו של ר' מאיר-יונה. היה זה קבר מכובד, עליו ניצב "אהל", כלומר: בנין מיוחד שסבתא היתה ניצבת לפניו ברחשי כבוד. עוד זוכרת היא שהרבו להזכיר את שמו של ר' מאיר-יונה בביתם ומשום כך - סבורה היא - היתה גם איזו קירבת משפחה ביניהם, אולם פרטים נוספים אינם ידועים לה.

במשך הזמן נישאו גם אחיו היותר צעירים של שמריהו פינשטיין: שמעון - התחתן עם סוניה ברשקובסקי מוולקוביסק, עבר לוולקוביסק ונעשה סוחר בחומרי בנין וברזל. במלחמת העולם השניה, ממש עם סגירת השערים, באניה האחרונה, הצליחו לעלות ארצה עם שלושת ילדיהם: נפתלי, דוד ושלמה. שמעון וסוניה פינשטיין נפטרו בשיבה טובה ובניהם, עם בני משפחותיהם, חיים בארץ בתל-אביב. דבורה פינשטיין נישאה - היתה לאשתו השניה של אברהם אולקני-צקי. לאברהם היו שתי בנות מנישואיו הקודמים: שיינה ומרי. מרי נרצחה בידי מאהב קנאי: משלא נענתה לחזוריו - הוא דקרה בסכין. דבורה ילדה לאברהם שתי בנות: לאה'לה וחנה'לה. אברהם, דבורה, שיינה והקטנות - נהרגו כולם בשואה. חיה פינשטיין התחתנה עם בן סביסלוץ - מנדל מייזל (חנה זיהתה אותו בתמונה שנדפסה בספר "יזכור לקהילת סביסלוץ", עמ' 78: הוא הבחור השמאלי בשורה העליונה). חיה ילדה שלושה ילדים למנדל: נפתלי - שכונה "תולה" או "טולי", סיומה ולאה (על-שם לאה קפלן, סבתא של חיה). כולם ניספו בשואה. מנדל פינשטיין - התחתן עם בת סמיאטץ ועבר לגור שמה. שניהם יחד עם בנם

ניספו בשואה.

כשהגיע זמנו של מאיר בן שמריה פינשטיין להתיצב לצבא - חששה אמו, פן גורלו בצבא יהיה כגורל בעלה וחיפשה דרך לפטרו מכך. היא שלחה את בתה חנה לגור בסביסלוץ למען תוכל לטעון, כי מאיר בן יחיד לה וזכאי לשחרור משרות בצבא. במשך שנתיים התגוררה חנה בסביסלוץ. היא שכרה חדר אצל משפחת פנתר, שם עבדה ותפרה מחוכים וחזיות. חייצה בתם - בת גילה.

בספטמבר 1936, כאשר עלתה חנה פינשטיין ארצה - לקחה עמה את תמונות בני משפחתה ותמונות חברות וחברים עמם בילתה בסביסלוץ - תמונות אלו מצויות בידה עד היום. בעיקר יקרה לה תמונת אביה במדי-הצבא שהיתה התמונה היחידה של אבא במדים, אשר שרדה בידי אמה ומשום כך סרבה האם להיפרד ממנה. חנה לקחה אותה בגניבה וכך ניצלה התמונה מהשמדה.

רבים מאנשי סביסלוץ חיים בזכרונה של חנה; שמות רבים מוכרים לה, אם גם לא על כולם יודעת היא לספר פרטים. בחלקם - זוכרת מה היו ובמה התעסקו, לא גורל כולם ידוע לה בבטחון. על נשי סביסלוץ ובנותיה, באופן כללי, מעידה היא, כי היו טובות לב ועקרות-בית מעולות, שהיטיבו לבשל ולאפות.
חנה פינשטיין גרה עכשיו בחיפה, נשואה למיכאל אברבוך ולהם שלושה ילדים נשואים: שמריהו (ע"ש אביה ז"ל) רבקה (על שם אמה ז"ל) ואליהו; וכן נכדים.

בית אבא סלפק בסביסלוץ

בית אבי היה בשנים 1875 עד 1918 בתחילת רחוב בריסקר. היה זה בית דירות חד-קומתי בו היו דירות בשורה זו ליד זו ומלפנים ומאחור היו עצים וגינות. בבית היו 3 חדרים ומטבח ובו גרנו אבא, אמא אחי איצה-ליב שנולד ב- 1896, אחותי חסיה (חשקה) שנולדה ב- 1902 ואני חיה שנולדתי ב- 1908. לאחר המלחמה ב-1918 עברנו לגור בסוף רחוב בריסקר בבית בודד שהיה ממוקם מספר מאות מטרים מהרחוב יחד עם עוד מספר בתים בצורת חצי קשת. בחזית חצי הקשת של הבתים היתה באר ממנה שאבו מים בעזרת גלגלת דלי וחבל. היה זה בית בו היו 3 חדרים ומטבח וחצר בה היו עצים ומחסן עצים.

אבא היה סוחר עצים ויחד עם שותף סחרו בעצים בכל האיזור. מעט לפני מלחמת העולם הראשונה הפסיק לעסוק במסחר עצים ועבר לעבוד באחד ממפעלי עיבוד העורות יחד עם עוד מאות יהודים אחרים. אבא היה איש עבודה כל חייו היה עוזר לזולת והיה פעיל מאד בחוות ההכשרה שהיתה בעיר והכשירה יהודים לקראת עליה לארץ-ישראל. אבא היה שר יפה והיה "בעל זמירות" בשבתות בבית-הכנסת, הוא קרא ולמד תוך כדי עבודתו הקשה והיה מספר לנו מהדברים שקרא.

אמא היתה עקרת-בית שדאגה שלא יהיה כל מחסור בבית, היתה קמה מוקדם מכינה לנו הבגדים והאוכל וכאשר היינו קמים מי לעבודה ומי ללימודים, היה כבר הכל מוכן. זוכרת אני את החגים והשבתות אותם היינו חוגגים בבית יחד כולנו ובמיוחד את מוצאי יום-הכיפורים אשר בו היינו מתיישבים ליש השולחן עליו היה עומד הסמובר, ובצלחות הלבנות המקושטות היה דג מלוח וחלה כדי באלה להפסיק את הצום לאחר צאת יום הכיפור. לאחר מכן היינו אוכלים ארוחה קלה ושומעים לזמירותיו של אבא. לאבי קראו שמואל והוסיפו לו את התואר "רינקיר" בגלל שבצעירותו עבד כמורה בחווה בעיירה "רינקי", ולאמא קראו שרה ללא כל תואר נוסף.

אחי איצה למד השכלה ותורה בישיבות. התחתן עם בת העיירה קרינקי שם קיבל מהוריה חנות יינות ועסק בזה עד יום מותו ב- 1928 עת קיבל התקף "פנדיציט", הועבר לביה"ח בוורשה ומת לאחר מכן מהתקף חוזר. הוא היה רק בן 32 כאשר מת. אחותי חסיה (חשקה) הגדולה ממני בכ- 6 שנים למדה בביה"ס עממי בסביסלוץ, לאחר מכן למדה תפירה, בזה עסקה מספר שנים וכאשר נמאס לה עשתה קורס לניהול בית יתומים ואז עברה לוולקוביסק שם ניהלה בהצלחה גדולה בית יתומים.

אני למדתי בביה"ס עממי בסביסלוץ ואחר כך הייתי פעילה בתנועות הנוער שהכינה יהודים צעירים לעליה ארצה, וכן הייתי פעילה בקרן-הקיימת ובקרן היסוד באיסוף תרומות. עוד לפני שחסיה עברה לניהול בית היתומים היינו יחד מספר שנים בחוות ההכשרה לנוער בסביסלוץ שם לימדו אותנו עברית וכן על

הנעשה בארץ ישראל באותה התקופה כדי שכאשר נוכל לעלות, נוכל להסתדר טוב יותר בארץ-ישראל.

החיים בסביסלוץ היו חיים של עבודה בעיקר, אך גם זמן לתרבות נמצא. תיאטרונים חלקם באידיש היו באים מוילנה וביאליסטוק לעיירה, היו ערבי ספרות ושירה עם משוררים שהגיעו לשם-כך לעיירה, והיתה פעילות חברתית של נוער. היינו 8 חברות אשר היינו הולכות לכל מקום יחד, הן לפעילות הנוער והן לפעילות למען העליה ואחת מהן קוראים לה מאשה (כיום רבינוביץ) עלתה עמנו ארצה יותר מאוחר.

את צבי, בעלי, הכרתי ב- 1924 עת חזר מארץ-ישראל לאחר שחלה שם קשה והוא בא להבריא לבית הוריו אך לא הפסיק לחלום על עליה שנית. צבי בא עם אביו ופועלים על-מנת לקדוח באר בסביסלוץ והם התאכסנו אצל דודתי ושם באחד הערבים באנו 8 החברות והכרנו אותו ועוד מספר אנשים מקרינקי. נפגשנו מספר פעמים עד אשר ב- 1924 עלה צבי ארצה בשנית וב- 1928 חזר כדי להתחתן עמי ולקחת אותי לארץ עימו. לצבי היה "סרטיפיקט" ולי לא היה. היתה לי המלצה מה"חלוץ" וכן הכינו אותי למבחן אך קבעו לי להבחן רק בתחילת 1929. צבי עלה ב- 1929 בשלישית לארץ-ישראל ואני מספר חודשים לאחר מכן נסעתי להבחן. במבחן ישב אדם בשם פנחס קוזלובסקי (יותר מאוחר ספיר, שכני בכפר-סבא, ויותר מאוחר שר האוצר של מדינת-ישראל) ושם שאל אותי על קרן היסוד, קרן הקיימת, מי זה אוסישקין, מי זה סוקולוב, מי זה ויצמן, על נקודות הישוב בארץ, על מה יודעת אני על החיים בארץ ועוד. פנחס שבחן אותי הודיע לי כי עברתי את המבחן וכי אקבל "סרטיפיקט". רצתי מהמשרד החוצה ומרוב שמחה לא השגחתי ועפתי מכל המדרגות לרחוב. מספר שבועות לאחר מכן עליתי ארצה ובאתי לכפר-סבא לצבי בעלי שחיכה לי שם. היה זה ב- 1929.

חסיה אחותי עלתה לארץ ב- 1933 כתיירת שבאה עם משלחת המכביה הראשונה ומאז נשארה כאן. אבי ואימי רצו גם הם לעלות ארצה אך חששו מהתנאים הקשים שהיו כאן - כך הם שמעו משליחים שהגיעו לעיירה וסיפרו. הם חשבו כי אולי כאשר אני וחסיה נתבסס יותר הם יעלו, אך בינתיים פרצה מלחמת העולם השניה ומאז לא שמעתי מהם כלום.

אני מצרפת כאן תמונה של חסיה אחותי ושלי, כפי שהצטלמנו בסביסלוץ ב-1928. כן מצורף עץ שורשים הכולל 5 דורות.

סופר ע"י חיה גנדלר (לשעבר סלפק)
ונרשם ע"י בנה ז'מקה גנדלר.

משה מנדלס ז"ל לבית מוצניק

(ספרו: משה קוך וחנה אברבוך לבית פיינשטיין)

ר' משה מנדלס היה מנכבדי סביסלוץ. אחד מארבעה אחים - כולם רבנים - היה, אך הוא סרב לחיות מן הרבנות. - "פחות רב"... - היה נוהג לומר ומצא בקושי את פרנסתו מחנות קטנה לדברי מכולת ומצרכים שונים. ר' משה מנדלס היה פעיל בחיי היהודים בעיירה, עסק בגמילות-חסד, בקופות-מלוה שונות, ניהל ולקח חלק בברורים ובמשפטים תורניים. משה קוך סבור שאף היה סגנו של ראש-העיר הנוצרי.

אשתו הראשונה היתה פשה או הניה קפלן. סיפור מיוחד, שהיה מפורסם בזמנו בעיירה, סיפרה לי חנה פיינשטיין-אברבוך (כיום בחיפה), אותו שמעה, לא מכבר, מפי דודתה חנה מוצניק, כאשר ביקרה אצלה בקנדה. כאשר שמעתי סיפור זה מפיה, נזכרתי כי אותו ספרה לי גם עדה-מוצניק-קוך, לפני כ-30 שנה. (הדודה חנה היא ביתו של ר' מאיר - אחד האחים הרבנים). וכה סיפרה:

"מספר ילדים נולדו לר' משה מנדלס וכולם מתו סמוך ללידתם. מספר פעמים ישבו אשתו והוא "שבעה" אחרי פעוטותיהם והיו אומללים. אז הגיעו לביתו שלושת אחיו הרבנים, אשר החליטו כי כל המשפחה חייבת להאסף יחדיו, על-מנת לנחמו ולעודדו. ארבעה יהודים גברתנים, גבוהים ורחבי-כתפיים ניצבים ברחוב ומחכים. מתקרבת עגלה ובה זוג יהודים קטנים, נמוכים. לא הניחו הבנים להוריהם לרדת ארצה מן העגלה וקיימו בהם מצוות כיבוד אב ואם כהלכתה: שנים-שנים נשאו על כפות ידיהם את האב ואת האם וכה הכניסום אחר כבוד אל הבית. ומאז שנתאספה כל המשפחה בביתו - נולדו וגדלו לר' משה מנדלס ילדים רבים".

מאשתו הראשונה נולדו לו: זיידל - שהיגר אחר-כך לארגנטינה. בת נוספת - שאת שמה לא הצלחתי לברר - אף היא נסעה לארגנטינה ונפטרה שם בעודה צעירה. וכן: חיה-עטה, הרשל-צבי, יהושע ומינדל.

כאשר נפטרה אמם נשארו הילדים עזובים וללא השגחה. אז נשא ר' משה מנדלס אשה שניה - את עטל-דינה (אשר יתכן והיתה קרובת משפחה רחוקה לו). גם על נישואים אלה קיים סיפור בלתי-רגיל, המסביר כיצד נישאת רווקה צעירה לאלמן מטופל בששה ילדים. וזה הסיפור:

"אביה של עטל-דינה חלם חלום. בחלומו בא אליו משה מנדלס וביקש ממנו עזרה לטפול בילדיו. על-כך השיב לו - בשיחה אשר ניהלו בחלומו - כי נתון יתן לו את בתו, שתטפל בילדים. התעורר משנתו, קרא לבתו, סיפר לה את חלומו וציווה עליה: עטל-דינה, את תנשאי לר' משה מנדלס. לסרב לא ידעו לפנים והנישואים קמו והיו".

כאם אמיתית היתה עטל-דינה לילדיה החורגים, טיפלה בהם במידה שאין למעלה הימנה - הרשל ויהושע תמיד סיפרו על-כך בהתפעלות. משום-כך שררה תמיד מצידם אהבה גדולה ומסירות לילדיה של עטל-דינה עצמה: שרה, יעקב-יענקל ועדה (איידלה). ר' משה מנדלס היה כבר מבוגר מאד, כאשר נולדה עדה - בת זקוניו, אך עדיין היה כוחו במותניו. בן שבעים עדיין העמיס שק של מלח. בימי השוק יש והיו הגויים משתכרים ובאים לחנויות לשבור ולשדוד. יום אחד נכנס גוי אל החנות. בבירור נראה כי שכור הוא: הטריד, לקח מצרכים, סרב לשלם. אז תפסו ר' משה מנדלס בשתי ידיו, הרימו וזרקו מן החנות.

האם עטל-דינה חלתה בסכרת. הילדים הגדולים כבר עזבו את העיר. רק מינדל, שהקדישה עצמה להוריה ולא נישאה - נשארה בבית. כאחות טיפלה באימה החורגת. האינסולין היה כבר ידוע אז, אך את עטל-דינה לא ניתן היה להציל. סיפר משה אולקניצקי באזכרה האחרונה לקדושי סביסלוץ (1981), כי משנודע שמצבה אנוש, נאספו ידידי המשפחה בבית-הכנסת להתפלל על חייה - ללא הועיל. עטל-דינה נפטרה בשנת 1933 לערך.

עדה, אף היא עזבה את הבית ועברה לורשה (בסוף 1932 או תחילת 1933). עתה נשארה רק מינדל לטפל באב הזקן. מספר משה קוך: "פגישתי השניה עם ר' משה מנדלס - וזו היתה כבר פגישה רצינית - התקיימה בורשה, בבית הורי. אמי התרשמה ממנו מאד".

לאחר זמן אמר האב לעדה: "ר', יצחק קוך - נו, יהודי פולני! (היהודים הליטאים לא סבלו את היהודים הפולנים ובפרט את החסידים וכינו אותם די פוילישע יידען. אבל האם - סושה קוך הרשימה אותו. כשנשאה עדה למשה לא היה כבר גם אביה בחיים. ר' משה מנדלס מוצ'ניק נפטר ב-1936 הוא כבן 80 שנה.

לזכר הכפר הוליבוד שע"י סביסלוץ

עד שנת 1855 היו ברוסיה מעטות משפחות יהודיות שעסקו בחקלאות. רוב היהודים חיו בערים ובעיירות והיו סוחרים, חנוונים, ובעלי מקצועות כגון: סנדלרים, חייטים, נגרים, נפחים, מכונאים ומסגרים. לעשירים הורשה לגור בכל רחבי רוסיה, לעסוק ולהתפרנס כראות עיניהם, לרוב היהודים הורשה לגור רק במקומות קבועים ולעיתים הם אולצו לנהל עסקיהם עם שותפים רוסיים בלבד ותחת שם זר.

בימיו של הצאר אלכסנדר השני, בהשתדלותו ובהשפעתו של יהודי אחד שהיה מקורב למלכות, נבחרו מתוך אלפי מועמדים 200 זוגות צעירים ממשפחות יהודיות מכובדות, והוקצו להם אדמות חקלאיות. בסביבת סביסלוץ היו שני כפרים כאלה: "הוליבוד קולוניה גלילסקיה" מיכלקה קולוניה איזראלסקיה.

תקצר היריעה מלספר הכל על קשיי הסתגלותם לעבודת אדמה. לבסוף בכוח רצונם העז ותמיכת יהדות גרמניה וארגון י.ק.א. הם הצליחו. בכפר הוליבוד היו כשני תריסרי משפחות, רבים מהם ממשפחת מרגלית. הם התקיימו והתפרנסו אך ורק מעבודת האדמה ומעמל כפיהם, תופעה יוצאת דופן בחיי היהודים לפני מלחמת העולם הראשונה תחת שלטון הצאר הרוסי. רמת חייהם לא היתה גבוהה, אך גאים היו באורח חייהם ומעמדם הכפרי. בהשוואה לאיכר הרוסי הם חיו חיי רווחה.

אחת הסיבות להתפתחות המשגשגת של המשקים היתה בודאי העזרה וההדרכה שקיבלו האכרים היהודים מבחוץ. עזרה באספקת ציוד מודרני והשבחת גזע הבקר, קיבלו מיהדות גרמניה. מארגון י.ק.א. קיבלו עזרה בהדרכה לפיתוח ענפי החקלאות השונים כמו פלחה, מטעי פרי, גידול דבורים ובריכות דגים. את תוצרתם, בעיקר תוצרת החלב, שיווקו ליהודי סביסלוץ, במיוחד לאלה ששמרו על כשרות. את הדגים שיווקו בעיקר לעיר וורשה בקרונות רכבת מיוחדים. עם הסתגלותם למקום ורכישת הידע הדרוש בעבודה, הם פיתחו משקים שהיו למופת בחקלאות בימים ההם. איכרי הסביבה, במיוחד איכרי הכפר השכן הורודניקי, למדו מהיהודים פרק בחקלאות מודרנית מאחר והם עבדו אצל היהודים כשכירים ומצאו במשקים מקום עבודה טוב. דבר זה השפיע ליחסים טובים והדוקים וכתוצאה - האנטישמיות כמעט ונעלמה כלפי האיכר היהודי החדש. למרות שחלק גדול מהנוער בהוליבוד עזב את המקום והיגר ברובו לארצות-הברית, בכל זאת נשאר תמיד גרעין שהמשיך בעבודת המשק ובטיפוחו.

גם בסביסלוץ גרו שתי משפחות יוצאות הוליבוד: משפחתו של שמריהו (שמערל) מרגלית (כותב שורות אלה הוא אחד מבניו) שלא ויתרה על מישקה בהוליבוד והמשיכה לעבד את אדמתה בכפר בעזרת שכירים חקלאיים גויים מהכפר הרודניקי. שמריהו מרגלית היה נכדו של אייזיק מרגלית, מראשוני המת-

ישבים בהוליבוד. אייזיק היה דואג לבעיות היהודים בכפר ומתוך בינם לבין השלטונות כל אימת שנתעוררה מחלוקת או גזירה כלשהי. גם שיינע לבית מרגלית שנולדה בהוליבוד ולימים נשאה לחיים גרשוביץ גרה עם בעלה ושני ילדיהם, יהושע ודורה, בסביסלוץ. משפחת גרשוביץ ניצלה במלחמת העולם השניה והצליחה להגיע לישראל.

אחרי השואה לא נשאר זכר מהישוב פרט לכמה שרידים שניצלו ונותרו בחיים.

אהרון מרגלית.

מי היה דוד לואיס?

אחי דוד לאש נולד ב-1909 בסביסלוץ, פולין. אבינו משה היה מעבד עורות והש-תייך ל"בונד". ב-1921 הגרנו כל המשפחה לקנדה וגרנו במונטריאול. כשפרצה מלחמת העולם הראשונה היה אחי דוד בן חמש, וכולנו הסתתרנו במרתפים. כשהחזית התרחקה מהעיירה ויצאנו מהמרתפים התגלו לעינינו המון גופות של חללים. דוד הקטן ראה את אלה ושאל ושאל - למה?

כעבור שש שנים באה עלינו עוד מלחמה והבולשביקים-הרוסים כבשו את סביסלוץ. אבינו משה ביחד עם עוד בונדיסטים התארגנו לאגודה שהגישה עזרה לנפגעי מלחמה ולאנשים נזקקים וסובלים מרעב.

הבולשביקים אסרו את אבינו וגזרו עליו גזר-דין מוות. רק תודות לשתדל-נותם של כל תושבי סביסלוץ, ניצל אבינו. אחי היה כבר בן 11, ושאל למה? הוא לא הבין הכיצד רוסים שחושבים עצמם ל"סוציאליסטים" גוזרים על בן-אדם דין מוות על הגשת עזרה לאנשים רעבים. למזלנו בקנדה מצאנו את החופש המיוחל. אחי העריץ את אבא כי ממנו למד המון דברים בחיים, למרות שלאבא לא היתה השכלה אקדמאית, רבים מאנשי האקדמיה דהיום יכלו ללמוד ממנו יושר וחוכמת חיים, כפי שלמדנו אנחנו מאבא שלנו.

מקרה גזר-דין המוות על אבא השפיע במיוחד על אחי דוד, וזה סלל בפניו את דרכו לסוציאליזם הדמוקרטי. אבא היה בין ראשוני ומיסדי ארגון העובדים בקנדה. דוד אחי היה עילוי והצטיין בלימודיו והיה גם פעיל כסוציאליסט. בגיל 22 סיים את לימודיו ב"מיגיל אוניברסיטי", והגיש בקשה להתקבל ב-"רוהדס-סקלרשיפ". אני זוכרת איך אחי עמד להבחן בע"פ לפני ועד ה"רוהדס סקלרשיפ" שהיה מורכב מאקדמאים, מאישים מפורסמים וסוחרים. ביניהם היה נוכח סר אדוארד ביטי, נשיא חברת הרכבות "קנדה-פציפיק", שהציג לאחי את השאלה: מה הדבר הראשון שהיית עושה אם היינו בוחרים בך להיות ראש ממשלת קנדה?
דוד לא היסס והשיב בו במקום: "הייתי מלאים את חברת-הרכבות".
בתמורה הוא קיבל את ה"סקלרפיש". אז נסע לאנגליה. בכל שנות לימודיו באוקספורד דוד היה פעיל מאד בכל חוגי הסטודנטים, במועדון העובדים ובליגה הסוציאליסטית ובמפלגת העבודה.

ב-1932 הרברט מוריסון, מזכיר מפלגת העבודה באנגליה, הציע לאחי העורך דין הצעיר, להשאר באנגליה ולעבוד במחיצתו. אולם באותו זמן קראו לו ידידיו לחזור ולפעול במסגרת המפלגה בקנדה. ב-1935 נבחר אחי למזכיר המפלגה. אחר לחבר בפרלמנט ובסוף למנהיג המפלגה.

כך 40 שנה שרת אחי את המפלגה הסוציאליסטית בקנדה. בשנותיו האחרו-נות היה פרופסור מרצה בקרלטוהן אוניברסיטי באוטבה. השאיר 2 בנים ו-2 בנות. בנו הבכור סטיבן, עומד כיום בראש הנ.ד.פ. במחוז אונטריו, הצעיר מיכאל פעיל במנגדון הארגון שבמפלגה.

בשנת 1975 אחי דוד, קיבל את ההצטיינות הכי גבוהה שהאינטרנציונל הסוציאליסטי מעניק למנהיגיו. הטקס שודר בטלויזיה הקנדית. גם העיר וויניפג העניקה לו תואר אזרחות כבוד. אחי נשא בכבור את דבר היותו יהודי והיה גאה במוצאו מסביסלוץ ואהב להדגיש פרט זה כל ימי חייו. וזמן קצר לפני מותו, גם זכה ביחד עם יוסף עין לבקר בעיירה...

יהי זכרו ברוך.

הסיפור על תולדותיהם של משה ודוד לאש נרשם מפי דורית אנדרס בת משה לאש המתגו-ררת כיום בנתניה ותורגם לפי תמצית ממאמר באידיש מתוך "אונדזער צייט" 1975.

העורך.

מאמרים מפורטים בנושא זה הופיעו בספר

"יזכור לסביסלוץ א'"

חברה תרבות ופרפראות

קיבוץ מעפילים בסביסלוץ
ת"ד 34

סופר ע"י משה קוך, מושב שרונה, דצמבר 1981 - ינואר 1982

כתבה: תחיה מוסל

מחוץ לעיירה סביסלוץ, במרחק של כ- 2-1 ק"מ ממנה, במחנות צבא לשעבר, התגוררה קבוצת הכשרה של "החלוץ", שנקראה על שם חוג "המעפילים" מסניף ורשה. חוג זה היה הראשון שהוציא חברים להכשרות. הנסיון לגבש קבוצות הכשרה בעיירות הקטנות, נועד למשוך את הנוער הציוני, שלא ידע להחליט לאיזו תנועה יצטרף.

הגעתי לשם מורשה למחרת יום-הכפורים, באוקטובר 1930. היינו קבוצה קטנה, כ-15 איש, בני ורשה, ביאליסטוק, פורזובה ועוד. את פנינו קיבלה שרה קפלן, בת סביסלוץ, במאור פנים: "ברוכים הבאים, תנוחו..."
היינו סקרנים לדעת מה מצפה לנו, מה טיבה של העבודה ומהו לוח הזמנים. בינתיים הגיעו בני-נוער נוספים מן העיירה:
- "היום חטיבת עצים ועליכם להצטרף מיד"!
- "הן יום ששי עתה והבחורים עייפים, נסעו כל הלילה, כמה מהם לאחר יום צום. הניחום וינוחו. יצאו לעבודה ביום א' ".
כך הוחלט, אך פנימה התפרצו אחרים וטענו:
- "בלתי אפשרי. העבודה מרובה. גשם עלול לרדת הלילה ויש לסיים לחטוב ולאחסן את כל העצים טרם כניסת-השבת. כולנו נצטרף ונעזור..."
ואומנם הטו שכם והשתתפו עמנו בעבודה. כזו היתה קבלת הפנים הסביס-לוצאית וכזה היחס: אנשי עבודה, יחס משפחתי.

אותו היום, בחטיבת העצים אצל רופא העיירה ד"ר מייזל - שברתי את הגרזן הראשון. לאחר מכן עבדנו בכל מלאכה שנזדמנה אצל בני העיירה. אני עבדתי בבורסקות - אצל מצניקוב ובמנסרות - אצל סלפק ומינץ. יש ויצאתי לעבודות-דחק. הקבוצה אשר שהתה שם לפנינו עבדה, בין היתר, גם בחוות קלפצ'יק, המרוחקת יותר מן העיר - עד לתאונה שארעה, כאשר אחד הבחורים

כרת אצבע לבעל החווה. כל עוד רוחם בם, מיהרו הכל להסתלק וקבוצתנו תפשה את מקומם. על מאורע-ביש זה נתחבר אחר-כך שיר שפתח במלים:

"בקיבוץ "מעפילים"
אין צחוק ושיר" ---

ארבע מבנות סביסלוץ נצטרפו אלינו להכשרה: שרה קפלן, הניה שפאק, רבקה גרבר ומרים ליס, ובני נוער רבים אחרים נהגו לבקרנו בערבים ומידי שבת, התעניינו בנושא ההכשרה, רצו להכיר את הקיבוץ - שעות על שעות שוחחו ובילו עימנו. בימות החול עבדנו, בשבתות טיילנו בעיר. סביסלוץ היתה עיירה קטנה, במרכזה באר לשאיבת מים וסביבה ככר רבועה. מצידה האחד - חנויות, מעברה השני - העיריה (מגיסטרט); שרותי העיר, כגון: מכבי-האש, הדאר, בית-המרקחת וכדומה; ופתחים ל-4-3 רחובות. יד-זכרון ועליה נשר - הסמל הפולני - ניצבה במרכז לזכר טראוגוט, הגיבור הפולני.

תושבי העיירה התפרנסו זה מזה: הסנדלר עשה זוג נעליים ושילמו לו בסוכר או במלח. אמידים היו הבורסקאים וכן בעלי המנסרות והסוחרים. מלבד קשרי עבודה לא הותר לנו לקשור קשרים עם אנשי העיירה. כללי התנועה הקיבוצית אסרו על החברים להתידד עם אנשים מחוץ לקבוצה, אסרו להיכנס לבתים ואפילו לשתות כוס תה. ילדי סלפק היו באים למגרש-העבודה להפגש ולשוחח. פעם, פעמיים הזמינוני לביתם ולא הלכתי. - "למה נזמינך"? - אמרו - "תמיד תרוצים בפיך ואינך בא". לבסוף הייתי היחיד ששבר את הכלל. במוצאי-שבת אחת טיילתי עם חבר בעיר. פגשנו במרים ליס והיא הזמינתנו להיכנס, לבלות בביתה, פטפון ניגן שירי חזנות, הוגש כיבוד. כאשר חזרנו הביתה בחצות, קמה מהומה:

- "עכשיו חוזרים? היכן הייתם? הן לא תוכלו לקום בבוקר לעבודה"... לעבודה קמנו במועד, אך לאחריה נתעורר ויכוח חריף.

- "וכי לבית זרים הלכתי"? - טענתי - הלא לחברה, הבאה לבקרנו כאן, חברת התנועה. הלא גם ליב אחיה יומם ולילה שוהה במחיצתנו. אני איני מוכן להגביל עצמי במסגרת מצומצמת! העיירה קטנה, אנשיה כה לבביים"

דברי לא הועילו: - "כך לא יתכן להמשיך! נאלץ להודיע למרכז בורשה, כי מצוי עמנו חבר השובר את המוסכמות! תאלץ להסיק מסקנות" - רגזה מזכירת ההכשרה - "והרוצה להתידד עמנו - בביתנו יבקר!"...

שלושה-ארבעה חודשים בלבד שהיתי בהכשרה בסביסלוץ, אך תקופה זו - נתברר לאחר-מכן - היתה מכריעה בחיי. בין הבנות שהירבו לבקר בהכשרתנו, היו שתי נערות יפות, חברות טובות: פניה נזביץ ועדה (איידלה) מוצ'ניק. עדה היתה יפה מאד, מצאה חן בעיני, אך עדיין היתה צעירה - בת 14 שנים בלבד. היה נעים לבלות עמה ערב, ואולם לא עלה בדעתי לומר לה: "בואי, הצטרפי אלי להכשרה". גם את אביה הזדמן לי לפגוש בתקופת שהייתי שם, לגמרי במקרה פגשתיו, אף לא ידעתי אז כי אביה של עדה הוא. שבת, טיילנו, חברי הקיבוץ ונקלענו לקרבת בית-הכנסת, במרכז העיר. בעת ההיא, אף הנער "המתקדם" (מלבד הקומוניסטים) היה מבקר בבית-הכנסת. נכנסנו. מבטי נמשך אל יהודי

מכובד, אשר עדה דמתה לו מאד. הוא חש במבטי וקרא לי.
- ''באתם להתפלל''? - שאל באידיש, כשנגשתי. ''יפה, ברוכים הבאים! היודע אתה לקרוא בספר''?
- ''יודע''.
- ''ואיזו פרשה השבוע''? - ידעתי, במקרה.
- ''נו, ומה תאמר על הפרשה''?
- ''פרשה יפה. דברים רבים נכונים''.
- ''וגמרא, התדע''?
- ''עדיין זוכר במקצת''.
החברה רצו לחזור לארוחת-הצהריים, אך השיחה התחילה למשוך את ליבי. לא על רגל אחת מסתיימת שיחה שנושאה פרשת-השבוע. הוא שאל, אני עניתי. לבסוף שחררני ואמר:
- ''נו, אתה הרי קיבוצניק. לך הביתה''!

כאמור, לא ידעתי אז מיהו היהודי. נזדמן לי לראותו שנית ניצב בפתח חנותו, שהיתה סמוכה לביתה של הניה שפאק, חברת הכשרתנו, אליהם נהגתי לסור כשהזמינוני, בימות החורף - לכוס תה. לראשו חבש מגבעת עגולה קשה, ולבוש היה קפוטה - כדרך היהודים הליטאיים המיוחסים, הן בשבת והן בימות חול ומסחר, וקשור למתניו, בקשר מיוחד, היה ה''גרטלה'' - הוא סרט המשי הארוג, המסמל את הפרדת הנשמה מהגוף.

זה היה ר' משה-מנדלס מוצ'ניק - אביה של עדה. את אמה לא הכרתי, בביתם לא הייתי. בתום תקופת הכשרתי חזרתי לורשה ורק לאחר שרותי הצבאי, שנמשך כשנה וחצי - קרוב לשנתיים, נפגשתי עם עדה בשנית, בורשה. ובתחילת 1939 - היתה לי לאשה.

קיבוץ ההכשרה — מתוך המקורות

מתוך: תל-חי - קיבוץ הכשרה בפולין
כינסו וערכו: יעקב זילברשייד, אריה פיאלקוב
הוצאת בית לוחמי הגטאות והוצאת הקיבוץ המאוחד

1. **חיה אלטמן (רודזינסקי): בסביסלוץ - קבוצה טובה.**
הייתי בפלוגה בסביסלוץ בשנים 1934-1935. קבוצתנו מנתה 35-40 חברים. עבודתה התרכזה בעיקר בבתי-החרושת לעורות ובורסקאות, שעיר זו היתה משופעת בהם. זכורים לי היטב ה"בארבונים", אלו החביות הגדולות שסובבנו יומם ולילה. זאת היתה עבודה קשה "במשמרות", מפרכת ומיגעת. קשה במיוחד היה בסתיו ובחורף - גררנו את רגלינו בבוץ ובשלג, בגשם ובקור.
ואף-על-פי-כן היתה גם פעילות תרבותית, שהרחיבה דעתנו. חיי היום-יום התנהלו פחות או יותר בסדר. היו ימים שהתקיימנו רק על פת לחם וקפה שחור, אך יחד עם זה היינו מבלים את הערבים בשירה ובריקודים.
היתה זאת קבוצה טובה. לצערי, לא כולם הגיעו ארצה, וכואב הלב עליהם.

2. **יפה סבירסקי (בכר) בסבוב הבארבאנים**
בשנת 1934 יצאתי להכשרה בסביסלוץ. הייתי הצעירה ביותר בין החברים, אבל רציתי להיות שווה עם כולם בכל. עבדתי בבית-חרושת לעורות בסבוב "הבארבאנים", עבודה פיזית קשה. לא רציתי לעבוד בשירות בית ובחרתי לעבוד בלילות בבית-החרושת.
גרנו מחוץ לעיר ע"י תחנת הרכבת. בדירה היתה רטיבות, אפילו כשהסקנו אותה.
עם כל העוני והדחקות היו לנו חיי חברה נפלאים. היתה לנו השפעה גדולה על הנוער בעיירה והודות לקיבוץ נמשכו רבים לרעיון הציוני.
בזכרוני נחרת חג ה-1 במאי. ביחד עם חברי סניף "החלוץ" השתתפנו בהפגנה משותפת עם הפועלים הפולנים בסיסמאות שלנו בשפה הפולנית. בשבילי היתה זאת חוויה מיוחדת.
כבת חסידים עברתי משבר מסויים בחיים אלה. הייתי אמנם בעיירה חברת "פרייהייט", אבל הבית היה דתי-חסידי ולא קל היה לי להשתחרר מהמסורת. בתחילה נראה היה בשבילי הכל מוזר, אבל התגברתי. לא פשוט היה הדבר בגיל 17 לעבוד קשה ולחיות חיים אחרים, בלתי רגילים. דרושים היו הרבה כוחות נפש לעמוד במבחן זה. הנער הטוב הלך להכשרה וגם אני ראיתי את דרכי בה.

לאחר שחלק מהחברים עלה ארצה וחלק עזב, נשארו בפלוגה מעטים ונאלצה להתחסל.
מתוך: החלוץ ותנועות הנוער בפולין 1917-1939.
מאת: לוי אריה שריד.
הוצאת עם עובד - תרבות וחינוך.

3. **עמ' 432: קיבוץ "מעפילים"**
קיבוץ "מעפילים", שהתמזג אח"כ עם קיבוץ "תל-חי" עבר תחנות שונות של הכשרה עונתית, התמקם בסוף 1930 בסביסלוץ (גליל ביאליסטוק) שם הועסקו החברים במנסרות ובבורסקאות שבעיר. הקיבוץ מנה בסוף 1930 35-40 חברים, רובם חברי "החלוץ" בפולין הקונגרסאית.

בית המדרש החדש

שלושה בתי-מדרש ובית-כנסת אחד היו בעיירה. בית-מדרש אחד היה ברובע הדרום מזרחי של העיר שנקרא "אקאפעס" והיתר בחצר בית-הכנסת. אבי ז"ל היה ממתפללי בית-המדרש החדש, וכיתר מתפללי בית-מדרש זה אהבנוהו במיוחד. "דער נייער בית-מדרש" - כך כונה כדי להבדיל בינו ובין בית-המדרש הישן שסימני פיח מהשרפה האחרונה עוד נשארו על כתליו. בראש מיסדיו ובוניו היה ר' שמואל מכניק הוא ר' שמואל דער מעלשינקער. לא הספקתי להכירו כי ילד קטן הייתי כשנפטר. אמי ז"ל סיפרה לי כי לא יכול היה לעמוד בצערו הרב כשנפטרה בתו האהובה בדמי ימיה. הוא נשכב על מיטתו, לא דיבר ולא הכניס מזון לפיו, עד שיצאה נשמתו. איש לא רגיל היה לא בחייו ולא במותו.

כדי לזכות במצוות בנית בית-המדרש לא הסתפק בתרומה ובהתרמה כי אם עמד ועזר לעוסקים בבניה בידיו ממש, וכשתמה מלאכת הבנין היה הוא הגבאי ויש שקראוהו בבית-המדרש שמואל הגבאי. הוא היה גם השליח-ציבור העיקרי העובר לפני התיבה ובלילות שבת אחרי הסעודה היו נעמדים השכנים ליד ביתו לשמוע כיצד ר' שמואל ובני-ביתו שרים זמירות של שבת. לפני שנים, כשהרב הראשי לישראל היה הרב אונטרמן ז"ל,יצא לי פעם לשבת על-ידו במסיבת מצווה. כששמע שהנני מסביסלוץ אמר שכהונתו הראשונה ברבנות היתה באמסטיבובה ואגב כך הוא זוכר כמה מחשובי יהודי סביסלוץ ובעיקר את ר' שמואל דער מעלשינקער. כשאמרתי לו שנכדו חי בארץ, הביע את משאלתו לראותו ולשוחח על זקנו. אחרי מותו של ר' שמואל קיבל את הגבאות בבית-המדרש חתנו של ר' שמואל והוא ר' אברהם אולקניצקי, שהיה למדן ומשכיל כאחד. הוא היה יו"ר הציונים ואחד מראשי קהילתנו עד לחורבנה. ר' אברהם אולקניצקי ישב בפינה הדרומית של קיר המזרח ומשם חלש על כל הנעשה בעת התפילה. בערב יום-הכפור כשהעמידו את השולחן עם ה"קערות" ליד הבמה היה ר' אברהם מתישב ליד הקערה של בית-המדרש ולידו פנקס גדול של חשבונות. כל מי שנכנס היה ניגש אליו תחילה ושואל על גודל חובו, ורק אחרי שסילק את חובו לבית-המדרש היה מפריש מכספו גם ליתר קערות הצדקה. כילדים היינו יושבים ומסתכלים איך קערת בית-המדרש מתמלאת בסכומים גדולים לעומת כל יתר הקערות, ומשתדלים לנחש כמה כסף יאסף במשך היום.

ר' אברהם היה גבאי אך לא התפלל לפני התיבה. כאלה היו יתר שני הגבאים: ר' משה מנדל מוצשניק שהדגיש את האות ריש בדיבורו ור' משה וטניק (דער סיבירער). שניהם לא הצטיינו בקולות ערבים יתר על המידה אך תפילתם לפני התיבה נתקבלה כמובנת מאליה ואין מערער. לעומת זאת היתה שמחה על כל פנים כשראו שלתיבה מתקרב ר' אבא גרינשפון. ר' אבא היה בעל הקריאה של בית-המדרש, בעל קול ערב וצלול ולפעמים היה שר בנגון מיוחד את הפיוט: "יה אלי וגואלי, אתיצבה, לקראתיך"...כהקדמה לתפילת מוסף. מתפילתו נהנו הנאה

כפולה: גם תפילה ערבה וגם לא אורכת יותר מדי זמן. אחרי גמר התפילה בבית-המדרש החדש תמיד נשאר עוד זמן לשמוע את החזן בבית-הכנסת למי שחובב חזנות.

בית-המדרש החדש היה כעין ניגוד לבית-המדרש הישן. בית המדרש הישן כולו אומר רצינות וכאן קלילות - שם אפלולית וכאן אור. שם רב וכלי קודש וסתם אדוקים קנאים וכאן כעין רוח ליברלית שורה. על הבמה עומד השמש הזקן ר' וועלוול עם זקנו הלבן הארוך. הוא ר' וועלוול כורך הספרים, "וועלוול דער אייגבינדער". מי שנתן פעם לר' וועלוול לכרוך ספר יזכור בודאי איך חזר אליו הספר לא רק מכורך כי אם מתוקן בכל דף מדפיו. ר' וועלוול זקן מדי ותשוש מכדי שיוכל למלא בגופו את כל תפקידי השמשות. לכן משתדל כל אחד לא להכביד עליו ואין דורש ממנו דבר. להיפך, כל אחד חולק לו כבוד ומשתדל לעזור לו בכל. ומי הם המתפללים בבית-מדרש זה: מכל סוגי הבעלי-בתים. הסמכות הראשית הוא כמובן מאליו ר' דוד מייזל, דאדזקע. בשעת התקיעות בראש-השנה עולה ר' דוד על הבמה ומקריא את התקיעות לפני בעל התוקע. לא עזבוהו את שמו של בעל תוקע זה. כל השנה נחבא אל הכלים היה. אלמוני ישב ליד הכותל הדרומי. אך פעם בשנה הראה את כוחו וכמעט שלא זקוק היה ר' דוד לחייבו לחזור על תקיעה אחת שנית. כך גם דער קליין - רבי'לה. על ספסל ליד הבמה מקומו ותפילתו בשקט. אך פעם אחת בשנה הוא יוצא מאלמוניותו. חזקה בידו שהוא מברך לפני התיבה בתפילת מנחה של יום-כיפור. מיד אחרי קריאתו מפטיר יונה ע"י ר' אבא גרינשפון (המפטיר נקנה בכסף רב ע"י אחד מיושבי קיר המזרח. נעמד הקליין רבי'לה להתפלל מנחה וכולם מתפלאים: מאין לו ליהודי קטן זה קול חזק כזה. נוסח התפילה הוא נוסח הגר"א וכולם בטוחים שבכל תפוצות ישראל מתפללים כך ולא אחרת. גם נוהגי התפילה אותם נוהגי התפילה של מתנגדים ליטאים. ההקפות בשמחת-תורה הן שבע ולא יותר. בין הקפה להקפה שר ר' אבא איזה ניגון קצר ובזה יצאו חובת שמחה. גם מספר העליות לתורה הוא קבוע ואין חורגים מהמסגרת. וכמובן שאין הקומץ משביע את הארי. לכן יש גם נעלבים מדי פעם. הנה למשל ר' אייזשיק דוד הקצב, יהודי למדן, מעין בגמרא בעת כל הפסקה בתפילה. רוגז תמיד על הגבאים ר' משה מנדל מוצשניק טוען שאיננו יודע כיצד לספק את רצונו. ר' איזשיק דוד הוא לוי. נותנים לו עליה של לוי אז הוא טוען שמגיע לו "אחרון", כי הגאון מוילנה היה אומר "אחרון אחרון תנעים". וכשנותנים לו "אחרון" הוא טוען שהגיע לו לוי.

אך כאלה אינם רבים. העליות השמנות נמכרות מעל הבמה לכל המרבה במחיר. ויש עליות כאלה שניתנות ב"חזקה" לאיש מסויים וסומכים עליו שהוא ישלם כיאות. למראית עין גם הן עומדות למכירה אך מי זה יתחרה עם בעל "חזקה". יש שנותנים כסף ויש שווה כסף. כן מכריז ר' קלמן סלאפאק על מתן לוחות עצים לתקרה חדשה לבית-המדרש. בעל מנסרה וטחנת קמח הוא ר' קלמן וכל ימות השנה טרוד בעסקיו. אך בערב יום-כיפור הוא נעמד ליד מקומו בפינה

הצפונית של קיר המזרח ועומד כל היום הקדוש מבלי לשבת. לעומת זאת קורה ומישהו אינו נוקב בסכום ועונה שהוא נודר כ"דאשתקד" ויפרש זאת כל אחד איך שהוא רוצה. והנה ר' לייזר חלוטה: בכל ימות השנה בחנותו הגדולה אשר בביתו שבשוק מסתובב ר' לייזר טרוד תמיד כשעפרון מונח על אוזנו הימנית. כאן בבית-המדרש, מהלך הוא עם שני זוגות משקפים. זוג אחד על חטמו והשני על המצח ור' לייזר מתמרן איתם כל הזמן. הוא ניגש לעבר התיבה אך רק בשבת או בערב יום-הכיפורים לאחר התפילה להגיד בקול את שיר היחוד. למדרגת בעל תפילה של חג לא זכה להגיע. ומי עוד ליד כותל המזרח? - גבור העיירה אלתר מינץ. באיחור קל הוא מופיע תמיד, יחד עם שני חתניו: אפרים זדנוביץ ובנימין מנקס. אם יש ברצונו לקנות עליה - הוא עושה זאת ע"י רמז קל באצבע-עותיו ור' משה-מנדלי מבין את הרמז מרחוק. לידם מתישב לעתים איצשע זאץ כשהוא בא במיוחד העירה לחוג את החגים. כניגוד גמור לכל יושבי המזרח - מתפלל ר' יעקב פינקלשטיין דוקא ליד הספסלים הדרומיים האחוריים. הוא ידוע כמשכיל ובא להתפלל רק ביום חג ומועד. ה"מחזור" העבה המוחזק בידיו אינו "מחזור" כלל כי אם כרך של התקופה ובשעה שכולם נעמדים להגיד תפילה חשובה סוגר ר' יעקב את הספר ומתפלל יחד עם הלב. לשם כך אינו צריך למחזור, כי תפילות אלה הוא יודע להגיד בעל-פה.

לא רק בעלי בתים חשובים הם המתפללים כי אם מכל השכבות של התושבים. ר' מנדל הנפח מתפלל בנחת ומבטא כל אות ואות לחוד, ותמיד התפלאתי איך הצליח תמיד לגמור לפני הש"ץ. לידו זיידל החרט. קולו כמעט שלא נשמע כלל. רוצה הוא לנוח מעבודתו הקשה בחרטות. מהעבר השני יושב ארצשיק קפלן, בעל קול ערב, הנהו מתפלל לעתים קרובות בקבלת-שבת. בנו הקטן, שמחה, שר במקהלה של החזן בבית-הכנסת לידו ארקע ליס הקצב. גם הוא מראה את כוחו לפעמים בקבלת-שבת, ומי יזכור וימנה עכשיו את כל יתר המתפללים? עברו כבר למעלה מארבעים שנה שבית-מדרש זה הפך להיות קול-נוע. הסוביטים הפכו-הו לקולנוע, וקל לשער את המתרחש אז בליבות מתפלליו, כעבור זמן קצר בא החורבן הגמור וההרס המוחלט. אך הוא נשאר עומד על תילו. עוד נשאר במוחי זכרון המעמד בו עליתי על הבמה בבית-מדרשנו האהוב בהיותי לבר-מצווה. כנהוג אצלנו אמרתי כחתן המפטיר רק את הברכות של ההפטרה ואת ההפטרה עצמה קרא מעל גבי קלף ר' אבא גרינשפון ז"ל, בקולו הערב והצלול ופעם שניה זכינו לאותו מעמד ערב עלייתי ארצה בשנת תרצ"ב. לא שיערתי אז בליבי שאשאר בין הבודדים שעוד זוכרים היום בית-מדרש זה הלא הוא בית-המדרש החדש (דער נייער בית-מדרש) ואומר בלבי, הבה נרשום כמה מילים לזכרו.

צבי פינקלשטיין
תל-אביב כ' שבט תשמ"א.

על הרינה ועל התפילה

נוסח התפילה בעירנו היה נוסח אשכנז, ללא "ויצמח פורקניה" ב"קדיש" וללא "כתר" בקדושה. תחילת התפילה עם "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" ולא עם "הודו" כדרך החסידים. אין לשכוח שעל הבדלי נוסח קטנים אלו היו מחלקות חריפות בישראל ולידי הלשנות למלכות הגיעו הדברים. עירנו היתה כולה עיר של מתנגדים. על אשתו של ר' לייב סטופצ'בסקי, הוא "ליבל השוחט", סיפרו שהיא באה מבית של חסידים ונוהגת בביתה מנהג של חסידים. בפסח, למשל, היא מבשלת קניידלאך רק ביום האחרון, ור' לייב, בעלה, שהיה גבר בריא וחזק, חייב שבעה ימים להתאפק עד שיטעם טעמה של קניידל. בנם הבכור, אברהמ'ל, (ניצל מהשואה וחי בארה"ב) היה הילד היחידי בזמנו שנשא פאות ארוכות. על החסידים ידענו מעט מאד, וכל מה שידענו היו בדיחות ושירי גנאי עליהם ועל צדיקיהם, שנראו בעינינו כרמאים גרידא.

נזכר אני בחתונה אחת ובה שר חאצשע מדבידיב שיר ביידיש על חלומו של חסיד: מה היה הוא עושה אילו היה במקומו של הקב"ה (וועז איך וואלט געווען דער בורא-עולם-וויסט איהר וואס איך וואלט געמאכט...) ראשית היה אופה קוגל בשבת, שהתנור קטן מדי לאפותו. ונותן אותו לאכילה רק לחסידים וחלילה לא למתנגדים. שנית - היה בונה בית-מדרש גדול שהשוהל-הויף צר מלהכילו - ושוב, הרשות להתפלל בו רק לחסידים. ובסוף, העיקר: הוא היה מקצה מקום לבית קברות ענקי, שהעיירה קטנה מדי להכילו, ובו היה קובר רק חסידים... והקהל נהנה. הנני מודה ומתוודה שעד עזיבתי את העיירה לא ראיתי סידור תפילה נוסח ספרד בעיני. כנראה שכל זה נבע עוד מהשפעת הגאון מוילנה. הכרוז של הגר"א על המלחמה בחסידים נפל על קרקע פוריה בסביבתנו ור' יחזקאל קצנלבויגן ששימש כרבה של סביסלוץ היה בנו של ר' אברהם קצלנבוגן מבריסק, הלוחם הגדול נגד התנועה החסידית בזמנו, שקרא לויכוח איתו את ר' לוי יצחק מברדיצ'ב.

לא רק נוסח התפילה היה נוסח אשכנז, כי אם כל הקשור אל התפילה היה אשכנזי מתנגדי מובהק. קדושים למיניהם לא היו ידועים לנו כלל, לא באמצע התפילה ולא לאחריה. שתית ייש בבית-המדרש - דבר כזה לא עלה כלל על הדעת אפילו בחג שמחת-תורה לא שתו ייש בעת העליה לתורה, כי אם אחה"צ, לפני תפילת מנחה. וגם אז - לא בבית-המדרש עצמו, כי אם ב"פאליש", הוא חדר הכניסה. ה"הקפות" ב"שמחת-תורה" מספרן שבע ולא יותר. בסוף כל "הקפה" ניגון קצר. היה מקום תפילה אחד ב"שוהלן-שטיבל" בכניסה לבית-הכנסת. שם התפללו פשוטי עם ושם היתה השמחה קצת יותר גדולה, כי הלא חייבים לקיים את מצוות "ושמחת בחגיך". ואמנם היינו מתגנבים לשם ב"שמחת תורה". ניגון אחד נשאר חרות במוחי והוא שלוב של יידיש ועברית, כעין דואט בין שנים: "אמר ה' ליעקב - יא, טאטא, יא פאטער, יא - אל תירא עבדי יעקב - ניין טאטע,

ניין. ניין, פאטער ניין. איך האב פאר קיינעם קיין מורא ניט - נאר פאר דיר אליין". וכך לפי סדר הא'-ב' ממשיך עד הסוף מא' ועד ת'.

פרט לניגונים הנ"ל זכורים לי עוד כמה ניגונים שלא שמעתים מאז ועד היום, ואלה הם: האחד היה מושר עם יציאת השבת בבית-המדרש לפני תפילת ערבית. השעה שעת בין השמשות ובפנים כבר חושך, אך בחוץ טרם יצאו הכוכבים. ואז שרים כל הנוכחים בצוותא את מזמור ס"ג, מתהילים: למנצח בנגינות "מזמור שיר". בעיקר גובר הניגון במשפט: "יודוך" עמים אלהים - יודוך עמים כולם, שחוזר על עצמו פעמים במזמור קטן זה. אחרי גמר השירה נעמדים לתפילת ערבית בחשכה, ורק כשהחזן מפטיר את המלים: ה' אלהיכם, אמת - מדליק השמש את הנרות. השבת הקדושה יוצאת והחול עם כל הצרות מתחיל.

הניגון השני היה מושר ע"י הכהנים בעלותם לדוכן. כאן, בארצנו הקדושה, עולים הכהנים לדוכן כל יום, אך לא כן היה אצלנו: ברכת הכהנים היתה רק בימי חג ומועד. הציבור נעמד מול ארון הקודש. הילדים ליד האבות והעינים מושפלות למטה, כי אסור בתכלית האיסור להסתכל על הכהנים העומדים על הדוכן, למרות מה שהללו הסתירו פניהם בטליתותיהם ואין לראותם כלל. בדממה שמשתררת חוזרים הכהנים מלה במלה אחרי החזן. לפני המלה האחרונה מכל אחת משלוש הברכות הם נעצרים. הקהל אומר בלחש את התפילה: רבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך. חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא... וכו', וכו'... בזמן שהקהל אומר תפילה הכהנים שרים ניגון. לא אזכור לצערי את הניגון היום, אך מתיקותו זכורה לי.

ניגון שלישי אזכור וגם כמוהו לא שמעתי מאז, ולא עוד אלא שלא פגשתי מישהו שאצלם היה מקובל לשיר את זה. וכוונתי למזמור המתחיל במלים: יה אלי וגואלי, אתיצבה לקראתך. בבית המדרש שלנו, בית-המדרש החדש, לא היו חזנים מעולם. הגבאי ר' משה מוצשניק, הידוע בשמו ר' משה מענדל'ס, והגבאי השני - ר' משה חיים וטניק הידוע בכינויו: "דער סיבירער" - הם היו עוברים לפני התיבה בימי חג ומועד. ר' משה מוצשניק היה מבטא בחזרה את הריש, ור' חיים וטניק היה בעל קול צרוד והיה מרבה באי,אי,אי. ושניהם היו רחוקים מלהיות חזנים למופת. אך מיראת הדרך-ארץ בפניהם לא עלה על דעת מישהו לערער אחר תפילתם וכולם קיבלום באהבה. לעומת זאת יכולת לראות השתפכות של נחת-רוח על כל פנים כשראו את ר' אבא גרינשפון, ניגש לתיבה. ר' אבא בעל קול ערב וצלול היה, הוא היה הבעל-קורא הקבוע. וכמנהג עירנו היה קורא גם את ה"הפטרה". בקיצור: ר' אבא לפני התיבה - חג לכולם. ור' אבא זה היה עולה על הבמה, לפני תפילת מוסף בשלושת הרגלים, ובנגון שמקורו, כנראה, היה ידוע רק לו, שר בקולו הערב: יה, אלי וגואלי, אתיצבה לקראתך...

אין להסיק מרשימתי זו שכולם בעיירה הסתפקו בתפילת הגבאים: ודאי שלא. היו כאלה שלא שקטו ולא נחו עד שהובא חזן לעיר, ומקום תפילתו של החזן היה בבית הכנסת. החזן היה גם שו"ב, כי להוציא כסף על חזן, שיהיה רק חזן ולא יותר

עד לבזבוז כזה טרם הגיעו הדברים. חזן, שיהיה גם שו"ב - זהו מוצא של פשרה בין דורשי חזן לבין מתנגדיהם. החזנים הרכיבו מקהלות של ילדים ששרו על-ידם בימים הנוראים: וגם בעת הסליחות הראשונות, שנאמרו במוצ"ש שלפני ראש-השנה בחצות לילה.

בתפילת מוסף בימים הנוראים, בחזרת השץ - היה בית-הכנסת מלא מפה לפה רבים באו מבתי-המדרש הסמוכים, ששם כבר נגמרה התפילה, לשמוע את "הבן יקיר לי", "אדם יסודו מעפר" ועוד כאלה תפילות מפורסמות כשהן מושרות בפי החזן והמשוררים. וכדרך הטבע, נחלקו הדעות אח"כ: האם היטיב החזן לשיר או לא. גם בימים כתיקונם אין להחזיר את הגלגל אחורנית. לולא קרה מה שקרה, גם אז לא היו הדברים נשארים כשהיו - לא כל שכן אחרי כל מה שקרה. אך אם יקרני המקרה ואזננו תשמענה אחת מהתפילות שהזכרתי לעיל - ומיד תופיע מול עיני עיירתי עם מתפלליה כפי שהשארתים, כפי שאזכרם.

צבי פינקלשטיין
תל-אביב 8.1.84

עידן החשמל הגיע לעיירה מספר שנים לאחר תום המלחמה, כשהחיים התחילו חוזרים למסלולם הרגיל, והיה פרי יוזמתם של כמה תושבים. היוזם הראשי היה אברהם פיינזילבר המכונה גם "בן-הרב", שהיה אדם אמיד ומכובד ואוהב קידמה. כשהציגו מחזה בביה"ס והיו זקוקים לציליגדר - קבלוהו אצל אברהם פיינזילבר, וכשרצו לטלפן - הלכו לביתו של פיינזילבר כי אצלו היה הטלפון הראשון, אם לא היחידי, מחוץ לטלפון של הדואר - וגם לקבלת גמ"ח הלכו לאברהם פיינזילבר.

כינס אברהם פיינזילבר אליו כמה בעלי בתים חשובים וביניהם יעקב פינקלשטיין המורה ואייזיק חמלניצקי האופה, ועשו שותפות ביניהם, לשם קבלת זכיון מהעיריה והקמת תחנת-חשמל בעיירה. שותפות זו לא החזיקה מעמד זמן רב והתפרקה, למרבה הבושה בלווית גידופים ומכות; כי הקרקע שקיבלו מהעיריה בצידו המערבי של הגן-העירוני - היתה לא הרחק מן הנחל ומן הביצה שעל-ידו וכן משום שהקמת המבנה בלעה כספים רבים. בעלי הבתים הפסידו מה שהפסידו והמפעל עבר לידי העיריה. מועצת-העיריה - בהנהלתו של ראש-העיר הפולני וילניץ (בעל אחוזה לא רחוקה מסביסלוץ; בן-אדם סבלני וטוב-לב) - רק התארגנה אז ובמועצה ישבו תשעה יהודים ושלושה נוצרים. זכורני שפנינו למועצה זו, כי תשחרר את סניף "החלוץ" בעיירה מתשלום של 3 זלוטי בחודש עבור מנורת החשמל היחידה שדלקה בחצר הסניף. הדבר גרם לויכוח עז במועצת העיר

בערוב היום, כחצי שעה לפני שקיעת החמה, היה מפעיל בסקופיצקי את התחנה ואז היו נדלקות המנורות בכל בית. הן היו נדלקות אט אט עד שהאירו באור מלא. רבע שעה לפני חצות-הליל כבה החשמל לשניה ונדלק מחדש - סימן כי בעוד רבע-שעה יכבה החשמל לגמרי, וכל זוג צעיר המטייל עדיין אי-שם מתבקש למהר ולהפרד, כדי שיוכל להגיע לביתו כל עוד אור בבית. ("דער טונק" דבר טיפוסי סביסלוצאי) ובחצות, בשתים-עשרה בדיוק, החשמל נכבה - כשם שנדלק - לאט לאט.

ולשאלות: האין אלה קומוניסטים רעי-לב וכו'. סוף-דבר, הוקם המפעל והועברה רשת עמודי חשמל ברחובות. תושב חדש הופיע - מומחה להפעלת התחנה וחשמלאי במקצועו - יהודי בשם ביסקופיצקי,שנשאר לגור בעיירה דרך קבע.
ביסקופיצקי נראה תמיד מטפס על העמודים כשווי ברזל קשורים לרגליו, או מתקין מנורות חשמל בבית של אחד התושבים. אך עיקר גאוותו היה בהתקנת חשמל בבתי-המדרש ובבית-הכנסת, ששם היו הרבה נברשות, מכל הגדלים.

חשמל לכח, להתנעת מכונות, עדיין לא סיפקה התחנה, בבתי-החרושת לעורות המשיכו לסובב את התופים הגדולים (בארבאנעס) ובתוכם העורות - בידיים. זיידל החרט המשיך לסובב את מכונת החרטות ברגלו, וכן כל היתר; אך

בכל זאת היתה התקדמות: ברחובות היתה אורה. בבתים הניחו הצידה את מנורות הנפט ונפטרו מעבודת צחצוח זכוכיות המנורות ומעבודת מלוי הנפט והטבת הפתילים. נפטרו גם מהפיח שיצא ממנורות הנפט, ובחדר היתה תלויה המנורה – היה אור מחיה נפשות; כמאמר הבריות בימים ההם, ביידיש: "ליכטיג אין אלע ווינקעלאך".

צבי פינקלשטיין

פרטים על מכבי סביסלוץ

לפי זכרוני מכבי בסביסלוץ נוסדה בשנת 1927/8. הנשיא של מכבי היה ד"ר מייזל. המנהל היה זלמן מרגלית. במכבי השתתפו בני נוער מכל המפלגות. הקימו מועדון ובאירגון היו ענפי ספורט אלה:
כדורגל, כדור-סל, כדור-יד, פינג-פונג וביליארד.
הפעילות הכי גדולה היתה בכדורגל. שיחקנו נגד מכבי וולקוביסק, נגד פ.פ.ס., נגד קרינקי. בכדור-יד שיחקנו נגד "הסמינריסטים", דבר שהיה אטרקציה בעיירה.

מכבי היווה חלק גדול וחשוב בפעילות התרבותית של הנוער המקומי. משחק הכדורגל הראשון אורגן ע"י מנהל בית-הספר העברי נוח, שהיה חתנו של הרב רוזן.

יהושע גרשוביץ.

יידישיסטים וקומוניסטים

במקביל לתנועה העברית-ציונית זרמה בעיירה התנועה היידישיסטית-בונדאית. בעיקר גדל כוחה של זו האחרונה בהתחלת המאה כשכל רוסיה געשה מחמת מלחמת יפן. השיא היה בשנת 1905 כשנדמה היה לכל לוחמי וחולמי החופש כי הנה שעת הגאולה קרבה, חיש מהר באה ההתפכחות, הריאקציה הרימה ראש ודיכאה ביד קשה כל סימן של התחזקות למשטר הצאר. ומי היה החשוד העיקרי בהסתה נגד המלכות אם לא הנוער היהודי, בשנים אלה רבו הצעירים שברחו מרוסיה אל מחוץ למדינה ושמו פעמיהם בעיקר לאמריקה ולאנגליה.

גם סביסלוץ לא היתה שונה מיתר הערים. בעיירה התרכזו כמה מאות של פועלים שבאו מבחוץ לעבוד בבתי-החרושת לעורות ואלה היוו קרקע פוריה לכל מיני תועמלנים ומהפכנים. כאמור שקט כל הגל הזה לאחר שנת 1905. עד עת מצוא המשיכו בפעילותם היידישיסטים, ופעילותם היתה בעיקר תרבותית. הם יסדו ספריה, הציגו מחזות ביידיש, וארגנו נשפי קריאה ולבסוף יסדו גם גן-ילדים ובית-ספר.

החלוקה בין יידישיסטים וציונים עברה בהרבה מקרים בתוך המשפחות-עצמן. דוגמא לכך: משפחת קליינרמן. קליינרמן הזקן היה מחלק הדואר בעיירה בזמן הרוסים. קראוהו: דער אלטער ראזנאזטשיק כלומר נושא המכתבים הזקן. ביתו היה בית קטן ליד בית-המדרש האמסטיביבי. בנו הבכור היה אבא קליינרמן והוא היה מראשי היידישסטים, ובנו הצעיר, פיניע קליינרמן, היה בועד החלוץ: וציוני נלהב. שניהם, נמוכי קומה ובעלי טמפרמנט סוער; נלחמו זה בזה בחרוף נפש.

אבא קליינרמן יחד עם גדליה ברנשטיין ואשתו, שיינטשע, לבית פינקלשטיין ואיתם עסקן יידישיסטי חדש בעיירה בשם קליינלעהרער יחד עם עוד כמה צעירים כגון חיים רעזניק - טרחו ופתחו את ביה"ס ביידיש. בתחילת שנות השלושים בא לעיירה רופא שיניים בשם ד"ר זליברמן שהיה חובב יידיש מושבע ואף הוא תרם מכוחו לכל הפעילויות שנעשו, כמובן מאליו, כולם על טהרת ההתנדבות.

כניצב בין שני המחנות שהיה כעין פועל-ציון-שמאל - היה מנדל ויגונסקי, מצד אחד יידישיסט קנאי ונלהב אך מכריז יחד עם זה על כך שהוא גם ציוני. ואמנם מנדל ויגונסקי נחשב בעיני כל כאיש משכיל ומקובל על שני המחנות כאחד. בימים כתיקונם זרמו להם מי שני המחנות במקביל ובשקט. אך בימי בחירות, סערו הרוחות כך בזמן הבחירות הכלליות וכך בעת הבחירות לועד הקהילה. נואמים מבחוץ ונואמים מקומיים חצבו להבות אש בפיהם. אסיפות שניהם התקיימו על-פי-רוב בבית-המדרש הישן. לועד הקהילה הראשון נבחרו נציגים משני המחנות כאחד.

ומה על הקומוניסטים? הם היו קטנים אולי במספרם, אך יותר מגובשים. בשלהי מלחמת העולם הראשונה כשהצבא האדום המהולל עבר דרך העיירה בצעדו לעבר ורשה ושהה אצלנו כשבעה שבועות, יצאו כל אלה ממחבואם ובאו לעזרת השלטון החדש בכל מה שיכלו. בראשם עמד מאטקע ליעסין. הם ניהלו למעשה את כל חיי העיר בתקופה קצרה זו, בעיקר עזרו לגייס פועלים לעבודות ציבוריות שונות והתרימו סוסים עבור הצבא. הם היו קנאים ומסורים למשימתם ולא התחשבו אפילו עם בני משפחתם הם. רבים מהנפגעים על-ידם בזמן ההוא שמרו להם טינה בלבם גם אחרי שחזר ושב המשטר הפולני על כנו. די היה להצביע בפני הרשויות הפולניות על מישהו כעל קומוניסט פעיל לשעבר בכדי להכניס את ההוא לבית-סוהר.

אך יהודים בני רחמנים הם ולידי הלשנות לא הגיעו הדברים. קומוניסטים אלה לא היו פעילים יותר כמובן, ורבים מהם ערקו לארה"ב. אך דור חדש של צעירים קומוניסטים צמח בחשאי. וכשהגיעו הסוביטים בעת מלחמת העולם השניה, מיהרו גם אלה לבוא לעזרת המשטר החדש. בראש כולם היתה משפחת ויינר. פסח ויינר, הבן הבכור של יוסף ויינר הקצב, ישב שנים בכלא הפולני על עוון היותו קומוניסט. גם יתר אחיו הפכו לקומוניסטים תחת השפעתו. פסח היה לראש העיר בתקופת הסוביטים. פרט לכמה יוצאים מהכלל שבחרו להימלט מהעיירה מחמת הפחד מפני השלטון הקומוניסטי - רוב תושבי העיירה הסתגלו פחות או יותר למצב החדש, אך חיש מהר נהפכה הקערה על פיה. הנאצים השמידו את כולם כאחד והסוף הטרגי איחד את כל יהודי העיירה, מכל הזרמים והמפלגות.

צ.פ.

העגלונים

קבוצה מיוחדת היו העגלונים, או כפי שנקראו: "בעלי-עגלות". כמעט ולא זכור לי שהיתה ביניהם תחרות, כי תמיד היו מאורגנים. שני סוגי עגלונים היו: אלה שהובילו נוסעים, בעיקר לתחנת הרכבת הקרובה בסביסלוץ וגם לתחנת הרכבת הרחוקה שבברסטוביץ, וכאלה שהובילו משאות לרכבת, לוולקוביסק ולשאר מקומות. מובילי הנוסעים היוו את הקבוצה הקטנה יותר. הובלת נוסעים נחשבה לפרנסה טובה יותר וקלה יותר וגם עברה בירושה מאב לבן. כן זכור ברוך שאר (בארושקע) בתור אחד שהוביל נוסעים לתחנת סביסלוץ וכן גם בנו - משקה בארושקעס. ברוך שאר היה זקן העגלונים ומנהיגם. הוא היחידי בהם שגר בבית גדול ויפה ברחוב גרודנה ומאחורי הבית חצר גדולה ובפינתה - בית קטן, בבית קטן זה גר, במשך שנים, יוסל ויינר הקצב, שבניו היו ממנהיגי הקומוניסטים בעיירה ואחד מהם, פסח, נאסר ע"י הפולנים, ישב שנים בבית-סהר ובעת הכיבוש הסובייטי שימש כראש-העיר. בנו של ברוך, משה, היה גברתן ואלים. הוא גר בפרבר אקאפעס ובניו גדלו ועזרו לידו וכך היה סידרה של נסיעה לתחנת הרכבת שנסעה בכיוון וולקוביסק-לידה-וילנה, בשעה חמש לפנות בוקר: הנוסע חייב היה לרשום את עצמו לנסיעה בערב במשרדים. העגלונים שכרו לשם כך את החדר הקטן בכניסה לחנות-הצבעים הקטנה של אלי'חיים פארבר שנמצאה בביתה של האלמנה זדנוביץ, ומדי ערב ישב שם אחד מהם ורשם את שמות הנוסעים. בשעה 3.00 בלילה היה העגלון התורני עובר על בתי הנוסעים ומקיש על חלונם להעירם וכעבור חצי שעה חוזר שנית לקחתם.

מעיד אני עלי שפעמים רבות נסעתי אתם ללא שום תקלה, אדרבה ואדרבה, כשהגענו לתחנת הרכבת עדיין היה הכל לוטה בחשכה ומוכר הכרטיסים עדיין ישן שנת ישרים. וכשבאנו מנסיעות לעיירה תמיד חיכתה עגלה בחצר בית הנתיבות, מוכנה להסעה. הקבוצה הגדולה יותר היתה של מובילי המשאות. אלה שרכו דרכם בדרכים, בימים ובלילות, בגשם ובקור ולא פעם בסכנת נפשות. אין פלא שהעגלון חייב היה להיות חזק וקשוח. ואכן, היתה זאת קבוצה של אנשים קשוחים, מאורגנת, שהשפעתה על תושבי העיר היה רב יותר משל כל קבוצה אחרת. אנשי ישר היו ולא נתנו לאנשי-עולה להשתולל. הם גם הראו את נחת זרועם לגויים אנטישמיים ואלה לא העיזו לפגוע ביהודים.

בככר השוק, מול ביתה של זדנוביץ, ליד לוח-המודעות העירוני, תמיד נמצא מישהו מהם. אליהם נלוו עוד כמה בחורים שכוחם עמם, כגון יברל לייב קפיטן או אברהם-עזרא נזביץ והם בלמו מבעוד מועד כל גוי משתולל. כפי שאמרנו, קשוחה וקשה היתה פרנסתם, ואין הקמץ משביע את הארי. כשצריך היה להחליף סוס או לקנות סוס אחר, במקום זה שמת - על-פי-רוב לא היה כסף והגיבורים האלה נעשו בבת-אחת קטנים ועלובים. ומכת הגנבות והחרמת סוסים ע"י הרשות כל זה דחף אותם להתארגנות לעזרה הדדית. הם ידעו, בדרכם הם, להכריח כל

פורץ-גדר או עושה-עוול, שיחזור בו מסורו. הם היו קשורים גם עם מכבי-האש ובהישמע קול החצוצרה, המכריז על שריפה, היו מיד באים ברכיבה לבית מכבי-האש ורותמים סוסיהם לחבית המים והמשאבות.

בסוף שעות העשרים התחילו להתאים עצמם לזמן החדש ורכשו מכוניות. תחילה - מכונית משא ולאחר מכן - שני אוטובוסים. אחד נסע בבוקר לביאלי-סטוק וחזר בערב. השני נסע פעמיים ביום לוולקוביסק. אחד מאלה אף המשיך מדי ערב לעיירה ילובקה. לתחנת הרכבת עדיין המשיכו להוביל נוסעים בעגלות. גם דבר זה היה בודאי מתקדם לולא השואה שהכריתה בבת אחת את הכל.

צ.פ.

סיפורים קצרים על החיים בסביסלוץ

רשם אהרון מרגלית

אספר לכם אפיזודה אחת המתארת את חיי הדלות והעוני בעיירתי הקטנטונת. כידוע אחת לחודש ב-15 נערך "יריד" גדול שהיה מרשים מאד והיהודים מצאו בו את מלוא פרנסתם.
לאבא של חברי יענקעלע מי שהיה מהמכובדים בעיירה, היתה חנות מכולת שאת פרנסתם שאבו מיריד זה. בשבועות שבין יריד ליריד לא היתה להם פרנסה. אז חברי יענקעלע היה פונה אלי באופן קבוע, כמעט מדי שבוע בשבוע, ומקבל ממני גמילת-חסד הלוואה של 500 זלוטי לשבוע ימים. תמיד התפלאתי כיצד דייק חברי לעמוד בהבטחתו והחזיר לי תמיד בזמן את ההלוואה. כך חזר הדבר על עצמו ואני אף פעם לא היססתי ותמיד באתי לעזרתו.

אולם באחד הימים כשישבתי עם משפחתי וסיפרתי לבני ביתי על חברי יענקעלע התגלה הדבר כי אחי זלמן היה מלווה ליענקעלע בדיוק באותם הימים שהוא היה מדייק להחזיר לי מי יודע כמה עוד זוגות אחים מצא לו יענקלע כדי למשוך מיריד ליריד...

***

מי לא זוכר עוד את ברושקה העגלון - "הבעל עגלה", זה שהסיע את הנוסעים לתחנת הרכבת וממנה?
מספרים עליו שפעם ביום "יריד" אחד חמד לו לצון וקנה מגוי אחד "שוק" ביצים. (שוק זה היה 60 ביצים).
על-מנת לסופרן, אמר ברושקה לגוי להחזיק היטב בידיו את קצות חולצתו "הרובשקה" וכך תוך-כדי ספירת הביצים העביר את כל 60 הביצים לחולצתו של הגוי.
כשנגמרה הספירה התיר ברושקה את החבל שהחזיק את מכנסיו של הגוי, והמכנסיים אוי ואבוי, כי נפלו...
והגוי שנשאר רק בתחתוניו, עמד נבוך ולא ידע אם להציל את הביצים או אולי לתפוס את המכנסיים ולהציל את ערוותו...
בינתיים כל המתקהלים מסביב התפוצצו מצחוק.

בליל עלטה של קיץ נערכה בחצר ביתינו חתונה לבת-דודתי מהכפר הוליבוד עם בן זוג, שלפי הערכתם של ההורים, לא התאים להשתדך עם משפחתנו. לכן החתונה נערכה רק בתוך מסגרת המשפחה והכל נשמר בסודי סודות.
האורחים הגיעו בערב כל אחד בנפרד ומאחר וביתנו עמד בסוף הרחוב מול בית-הקברות הפרבוסלבני, איש לא ראה אותם בבואם ולא הובחנה תנועה כלשהי.
בשעה 11.00 בלילה, יצאה כל הכבודה לחצר, נרות דולקים בידיהם וטכס החופה נערך כמקובל למחרת בבוקר סיפרה שכנתנו, אלמנתו של "למיזדה הנפח", שבמו עיניה היא ראתה איך אמש בחצר המרגוליסים רקדו "המתים" ונרות דולקים היו בידיהם...

סיפר אהרון מרגלית.

***

העגלון ברושקה נהג לאסוף נוסעים ולהסיעם בעגלה לתחנת-הרכבת. וכשמישהו התלונן על הצפיפות הבלתי נסבלת, היה ברושקה מרגיעו בזה הלשון: "אויף דער טהרה ברעט וועט דיר זיין גראמער" ז.א. כשישכיבו אותך על שולחן הטהרה שם יהיה לך נוח יותר...

סיפר שרגא הלפרין.

צבי פינקלשטיין

דריי חנה'ס

דריי חברות מיטן נאמען חנה זענען געווען אין שטעטל פאר דער ערשטער וועלט-מלחמה און כדי מען זאל וויסן וועלכע חנה מען מיינט, האט מען זיי צוגעפאסט א צוגאב צום נאמען. איינע, א רויטע האט מען גערופן פשוט: חנה די רויטע.
די צווייטע איז געווען א דיקע, האט מען זי בערופן: חנה די בריטע.
די דריטע, אפשר דערפאר וואס זי איז געווען צו קלוג - האט מען זי גערופן: חנה די שוטה.
אויף סוויסלאטשער יידיש: "חנה די רייטע, חנה די ברייטע, און חנה די שייטע"...

צווי יאשקעס

פיל יוגענטליכע האבן פרייווויליק געהערט צו דער חברה "לינת-חולים" און פלעגן גיין זיצן גאנצע נעכט ביי קראנקע און זיי באדינען.
איינמאל האט יאשקע סלאפאק זיך אויפגעכאפט פון שלאף און דערזען זיצן איןווינקל פון צימער א ונג פארל וואס האט זיך זייער פיין אמוזירט...
יאשקע סלאפאק האט זיך בעלאזט פריער דערלאנגען וואס ער האט געבעטן און טאן דאס וואס ער האט פארלאנגט. דערנאך האט ער געזאגט צו זיי: אפשר האט מען אייך געשיקט צו יאשקע דעם הויכן? (געמיינט האט ער יאשקע קצענעלנבויגן וועלכער איז ווירקליך געלעגן קראנק).
דאס פארל איז שנעל פארשוונדן פארשעמט געלאפן צו יאשקע דעם הויכן.

א שטעטל פון טריפהניאקעס

שמואל גאלדבערג, דער ברודער פון אלתר גאלדבערג און חייה'טשע בערעזניצקי, האט געהאט א פרומן ברודער וואס איז געבליבן ווויגען אין זייער געבורטס-שטעטל קרינקי. קומענדיק אין סוויסלאטש האט ער באלד איינגעזען אז ביי זיינע ברידער איז ניט אזוי בשר, האט ער ניט געוואלט עסן.
זאגט צו אים שמואל: גיי עסן צו חייה'טשען.
ענטפערט ער: ביי חיה'טשען איז אויך א שאלה.
פרעגט וויידער שמואל: טא וו וועסטו עסן?
ענטפערט ער מיטן גמרא ניגון: זועל איך טאקע אין שישלעוויטש מער ניט קומען.
ס'איז א שטעטל פון טריפהניאקעס...

די שישלעוויצער קומען...

חיים סלאפאק - חיים דער בעקער - האט געווינט עטלעכע יאר אין וואלקאוויסק. צו אים אין דער בעקעריי, וואס האט זיך געפונען אין צענטער שטאט, אין א קעלער, פלעגן פארפארן די סוויסלאטשער וועלכע זיינען געקומען קיין וואלקאוויסק. חיים פלעגט דערז-עענדיק די סוויסלאטשער אויסרופן אויפן קול צו זיין פרוי: חיה-שרה'קע, גיס צו וואסער אין טאפ, די שישלעוויצער גייען...

דווקא פון פארנט...

חיים דער בעקער האט געהאט פינף זין ביז עס אים געבוירן געווארן די ערשטע טאכטער, א שיינע גערעטענע מיידל-העניעלע-און חיים האט זי ספעציעל ליב געהאט. איינמאל האט א פרוי, א קונד וואס איז איריין קויפן ברויט, זיך עפעס שלעכט אויסגעדריקט וועגן העניעלען, האט חיים, וואס איז געווען א ייד א גבר, אויפגעהויבן די פרוי אין דער לופט און אזוי איר געטראגן צום טיר ארויסצווארפן. די פרוי ייעלנדיק פארמיידן אזא חרפה, האט זיך געבעטן ביי אים: חיים'קע - כאטש פון דער הינטערשטער טיר. אבער חיים האט זי ניט נאכגעגעבן.

- ניין, דווקא פון פארנט...

לייבע איז געווארן א פריץ

לייבע דשיק . אן אריימאן, וואס איז געשלאפן אין נייעם בית-המדרש און צוגעהאלפן דעם שמש, איז געווען א ייד א בעל-גוף און באקאנט מיט זיין היבשן אפעטיט. ער פלעגט עסן טעג און שבתים און ימים-טובים ביי חשובע בעלי-בתים. איינמאל האט זיך לייבע איבערגע-שטאפט מיטן טשאלנט און קראנק געווארן.

ווי אזוי האט עס דיר פאסירט? זאגט לייבע אז די באלעבאסטע האט עטלעכע מאל אים איבערגעפרעגט צו ער וויל נאך טשאלנט האט ער געזאגט: יא.

אויף דער פראגע: פארוואס האסטו לייבע ניט געזאגט אז דו ווילסט ניט מער? האט לייבע געענטפערט:

וועז איך אנטזאג זיך צו עסן, וואלט מען אויף מיר געזאגט אז לייבע איז געווארן א פריץ.

דער צוזאמענלויף פון די נאראנים

אין חודש יוני 1928 האט מען מיט גרויס פאראד אפגעדעקט אין סוויסלאטש דעם "פאמי-ענטניק" לזכר דעם פויילישן נאציאנאלן פירער טראוגוט. א שטיינערנער דענקמאל אין ארומגעצומטן גערטל (סקווער). געגנאיבער דעם סעמינאר ווו עס זאל האבן אמאל טאקע געהאט געלערנט טראוגוט. ספעציעלע צוגן האבן געפירט אן געלט מענטשן פון וואלקאוויסק און די שטעטל איז געווען פול געפאקט. אלע האבן געווארט אויף מי יודע וואס וועט דא פארקומען און פארשטייט זיך, ווי נאך יעדער איבערגעטריבענער דערווארטונג, געווען שפעטער שטארק אנטוישט. יארן נאך דעם האט מען אין סוויסלאטש געהרופן דעם טאג: דער צוזאמענלויף פון די נאראנים.

צווי דירעקטארן

אז די איניציאטארן פון דער עלעקטראווינע אברהם פיינזילבער און יעקב פינקלשטיין זיינען צוגעטראטן פארווירקלעכן זייער פראיעקט, האט זיי געפעלט צוויי זאכן: א גוי אויף וועמענס נאמען די דערלויבעניש זאל זיין, און שותפים וואס האבן געלט. דעם גוי האט יעקב פינקלשטיין געקראגן פאר ניט טייער, אבער שותפים מיט געלט איז שוין א ביסל שווערער. האט מען געזוכט צו שותפות אייזשיק חמיעלניצקי דעם בעקער און אים געמאכט פאר א דירעקטאר. א פארשיכורטער פון נייעם טיטל איז אייזשיק דער בעקער אוועק אין סעמינאריע בעטן מען זאל ביי אים קויפן ברויט און זיך געווענדעט צום דירעקטאר פון סעמינאר בזה הלשון: יא דירעקטאר, פאן דירעקטאר. (איך בין דירעקטאר) דעם פויילישן בעל גאווה האט זיך צאקאכט די יוכע און ער האט אייזשיקן ארויסגעטריבן פון זיין ביורא.

אונטער די אויגן

וועז די אנטוויקלונג פון גרינדן די עלעקטראוניע איז געגאנגן שווער, און די ביסל געלט וואס די שותפים האבן אריינגעלייגט האט זיך שנעל צעטרענצלט-איז, א ווי געווינטלעך געקומען צו קריגעריי צויישן די שותפים און (א בושה און א חרפה) אייזשיק דער בעקער האט אויפגעהויבן די האנט אויף אברהמקע פיינזילבער. וועז מעט האט געפרעגט יעקב פינקלשטיין וואס עס האט פאסירט, האט ער געענטפערט אז ער האט ניט געקענט זען געוני, ווייל אייזשיק האט עס געמאכט "אונטער די אויגן".

אן אוויוון וואס רויכערט

ר' משה בעגון איז געווען א מוליער וואס האט אלץ געקענט און פלעגט אויך מאכן אויוונס, וואס עס האט פארלאנגט א ספעציעלע קענטעניש. ר' משה איז געווען א קלוגער ייד פול מיט הומאר. איינמאל האט אים אפגעהאלטן אין גאס א פרוי און געטענה'ט: ר' משה, דער אויוון וואס איר האט געמאכט רויכערט.
איך האט, מיסתמא, געהייצט-האט געענטפערט ר' משה מיט זיין הויכע שטימע, און געגאנגען ווייטער זיין וועג.

אזוי ווי תמרה נאכן יריד

די אלטע תמרה האט יארן לאנג געוואלט פארן קיין ארץ ישראל. זי איז אבער שטענדיק געווען שטארק פארנומען. פלעגט זי דאס אפלייגן ביז נאך דעם יריד. אזוי איז געבליבן אין שטעטל דער גלייכווערעטל אויף איינעם וואס לייגט אפ אזאך נאך און נאך; ער לייגט עז אפ ווי תמרה אויף נאך דעם יריד...

פארשוינען

דאס ווארט איז באנוצט געווארן אין צווי באדייטונגען.
איינס צו באצייכענען אז דער מאנסביל אדער די פרוי זיינען שיינע, בכבודיקא, דאן פלאגט מען אפילו צוגעבן: אן אן עין הרע א פארשוין.
און צווייטנס: סתם צו באצייכענען: אזוי פיל און אזוי פיל פארשוין. פלעגט טאקע בארושקע דער בעלא-עגלה וואס האט געפירט פאסאזשירן צום סטאנציע, פארטייטשן דאמיט די סיבה, וואס ער נעמט א הויכן פרייז פאר דעם פארן צום באן, און נוצט אויס דאס וואס קיין צווייטער טאר ניט מיט אים קאנקורירן. מיר קומט טייערער, פלעגט ער זאגן, ווייל יעדע מיאוסע מיידל, ווי נאר זי זעצט זיך אריין ביי מיר אין וועגל, ווערט זי גלייך א פארשוין...

לא לחכמים לחם

ר' לייזער חאלוטע פלעגט ספעציעל הנאה האבן פון אריגינעל אויסטייטשן א פסוק. אויפן פסוק אין קהלת: לא לחכמים לחם פלעגט ער זאגן, פארוואס שטייט ניט: לא לחכם לחם נא בלשון רבים: לא לחכמים לחם, ווייל ווו עס געפינט זיך איין חכם האט ער ברויט צו עסן. שלעכט איז אין ארט, ווי א שטייגער שישלעוויץ, ווו עס זיינען דא א סך חכמים...

מאכלים

יעדער שישליוויצער געדענקט דעם טעם פון בארדושעס בייגל, פון דעם גראבן בעקערס גרויסע קוכן, פון אסתר'ס פון ביידל מארזשינע און פון די גריץ וואס די מאמע האט געקאכט פרייטיג פארמיטאג. פאר דעם גריץ פלעגט מען אין די ארומיקע שטעטלאך רופן זיי: די שישל-עוויצער קרופניקעס.

מקורות ע"פ עדויות גלויות ומכתבים שנמצאו
מתקופת מלחמת העולם השניה.

דוקומנטציה

סביסלוץ בלי יהודים
(יודען-ריין)

בחודש מאי ב-1978 ביקרו שני סביסלוצאים מקנדה, דוד לאש ויוסף עין בעיירה בסביסלוץ. לרגל הוצאת הספר על סביסלוץ, ובהזדמנות ביקורם של יוסף עין ורעייתו בארץ, נערכה פגישה עם חברי ארגון יוצאי העיירה בישראל. בפגישת רעים מילדות שנתקיימה במלון דן קיסריה, השתתפו ירחמיאל ליפשיץ ורעייתו, שרגא הלפרן ורעייתו, אלקוני משה ורעייתו, גדליהו שבזין ורעייתו ואחותו של דוד לאש ז"ל הגב' דוריס אנדרס מקנדה. המארח מסר תמונות נדירות והקרין שיקופיות בליווי הסברים וסקירה מפורטת על ביקורם ההיסטורי בסביסלוץ הסובייטית.

יוסף עין מספר: דוד לאש ואנוכי, בטיסתנו ההיסטורית למוסקבה, נפגשנו במטוס בקבוצה של אוקראינים קנדיים, שנסעו לבקר בברית-המועצות, ולהפגש עם בני משפחותיהם. האשרה שלהם הגבילה את ביקורם לעיר אחת או לכל היותר לשתיים באוקראינה. בני משפחותיהם וידידיהם נאלצו על-כן לצאת לאחת הערים המיועדות בכדי להפגש איתם. במקרה פגשנו בדרכנו ליטאים קנדיים. אלה היו מוגבלים להפגש עם קרוביהם רק בערים וילנה וקובנה. ראינו אותם בוכים מרוב התרגשות כשקרוביהם באו לראותם וגם להפרד מהם כאחת. הקרובים התאספו מכפרים ומקומות מרוחקים ונפגשו בערים המיועדות. אנחנו עמדנו וקינאנו בהם, על אף שלא כמוהם אנחנו כן קיבלנו רשות לבקר את עיר מולדתנו בכל זאת היינו עצובים מאד, כי הלוא ידענו ששם בסביסלוץ לא נמצא כיום אף אחד מקרובינו ואיש מבני משפחתנו כבר לא יבוא לקבל את פנינו. צערנו היה עמוק מנשוא על, שאף אחד מקרובינו לא ניצל מהשואה הנוראה.

לבקשתנו, הסובייטים הבטיחו להפגיש אותנו עם סביסלוצאים, שהיו אולי עדי ראיה להתרחשויות הטראגיות בתקופת הנאצים. ואכן נפגשנו עם מורה תיכון אחד, גוי מקומי מבוגר וההוא בצער רב סיפר לנו כי ב-2 בנובמבר 1942 אספו את

כל היהודים, למעלה משלושת אלפים נפש, גברים, נשים וטף, וגרשום ליער וישבניק, ושם נורו כולם. את הגופות השליכו לקבר משותף.

המדריך הסובייטי הסיענו במכונית ממשלתית לבקר את קבר האחים ביער וישבניק. כשעה עמדנו המומים על-יד המצבה-האנדרטה שהוקמה לזכר הקורבנות. שנינו אמרנו קדיש ובכינו. בעיניים זולגות דמעות קראנו וקראנו פעמים אין ספור את הכתובת ברוסית החרותה בלוח על האנדרטה.

קבר אחים
של אוכלוסיה אזרחית שנורתה
בידי כובשים פשיסטים גרמניים
בשנות מלחמת העולם השניה
בשנים 1941-1945

כאב הלב שעל המצבה לא הוזכר דבר, שהקבורים פה, כולם היו יהודים שלנו, חפים מפשע, בני העיירה והסביבה ז"ל הי"ד.
לפני מלחמת העולם השניה היתה סביסלוץ שייכת לפולניה וחיו בה למעלה מ-3,000 יהודים. זו היתה "שטעטל" טיפוסית במזרח-אירופה, שמרבית אוכלוסיתה היתה יהודית. עיירה בעלת אווירה אינטלקטואלית, מלאת וויכוחים בלתי פוסקים על ציונות וסוציאליזם, על ענייני דת וחילוניות ומה לא?
חיי חברה, מקהלה וחובבי תיאטרון, ספריות ובתי-כנסת ובתי-ספר דתיים וחילוניים. בלב העיירה היתה רחבה (כיכר השוק) מקום הירידים וההתכנסויות. במרכז עמד אובליסק מגודר בגדר יפה. בראש העמוד היה כדור מוזהב.
כיום סביסלוץ נמצאת בשטחה של ברית-המועצות, 13 ק"מ מהגבול הפולני החדש.

בליווי מדריך ("שומר מטעם") טיילנו שני יהודים ברחובותיה החדשים של עיירתנו וחיפשנו שרידים מהעבר היהודי שזכרנו מימי ילדותנו בעיירה.
פתאום התעכב המדריך שלנו על-יד בנין מפואר ואמר: זהו בנין בית-הקולנוע העירוני. מיד היכרנו את הבנין. היה זה בית-המדרש החדש שעמד בשלמותו ועליו היה שלט ענקי לאורך כל הפינה: "קינו-תיאטרון" ברוסית.
צילמתי את הבנין והערתי למדריך שכאן בבנין הזה היה בית התפילה היהודי. המדריך לא הגיב. אחר התנצל בהסבר שסביסלוצאים שורשיים, ילידי העיירה ממש, אולי עוד נשארו כעשר משפחות בלבד והאוכלוסיה כיום היא כבר דור שני ושלישי של אזרחים סובייטיים שהתישבו בעיירה. רציתי לשאול לאן גורשו הגויים הסביסלוצאים, אבל העדפתי לא להרגיזו בשאלות רגישות.

ברחוב גרודנר, כשעמדתי מול המקום, שפעם היה ביתינו, התקרב אלינו גוי סביסלוצאי ואמר, שהוא הכיר את אבי ז"ל וקרא בשמו אהרון יצחק עין, והוסיף שאבא שלו חי והוא היה חבר טוב של אבא שלי. לשמע הדברים האלה, עמדתי להתעלף וליפול מרוב התרגשות. בקושי התגברתי ואמרתי לו: בוא תפגיש אותי

עם אביך. הגוי שתק רגע כנראה הוא הבין שזה עלול לסבך אותו ואת אביו עם הרשויות, אז המציא מהר אמתלא וענה לי: אני מצטער מאד, אבל אבא שלי נסע לדייג לכל היום.

הגוי שבע-רצון, חייך אלי בתקווה, שהבנתי את הרמז. כבן סביסלוץ ידעתי היטב כי דייג לא היה תחביבם של הגויים בעיירה. לא היה בנמצא נהר גדול בסביבתנו ולא התברכנו בבריכת דגים מעולם...

בהמשך טיולנו הבענו משאלה לראות את בית-הקברות היהודי. המלווים שלנו "מטעם", התחמקו מהרעיון הזה ודחו כל פעם לאחר-כך ובינתיים פיטמו אותנו בסטטיסטיקות על ההתקדמות והפיתוח שזכתה סביסלוץ שלאחר המלחמה. סביסלוץ כיום היא מרכז איזורי, המורכב מ-10 קומונות ו-6 כפרים. הם הכירו לנו את כל הצוות הרפואי בבית-החולים המפואר ולחצנו את ידיהם של כל 52 הרופאים וכמה התרגשנו, כשידנו לחצה את ידו הרועדת מהתרגשות ומפחד כמובן, של הרופא היהודי היחיד שבוודאי לא רצה שיתגלה לכולם שהוא יהודי. כך ביקרנו גם בגימנסיה ואפילו זכינו לצעוד בראש הצועדים בתהלוכה החגיגית לכבוד יום החייל האלמוני. במיוחד התגאו המארחים בבנינים המפוארים שבנו בעיירה ובשכונה החדשה שנבנתה באיזור ה"אוקופעטס".

לא רחוק מבית הקברות היהודי הטרידה אותנו המחשבה שעל אף קירבת המקום הם התחמקו בכוונה מהביקור בבית הקברות והסתירו משהו מפנינו.

ואז כמעט בשעה האחרונה לפי שעסבנו את העיירה, פניתי למדריך שלי ואמרתי, אבל אני מוכרח להשתטח על הקבר של אבותי. אז נכמרו רחמיו עלי והוא על דעת עצמו הסיע אותנו קרוב לבית הקברות, עצר והשאיר אותנו לנפשנו לאחריותנו... העזובה והחורבן היו מחרידים. מכל מה שהיה פעם בית קברות יהודי לא שרד הרבה. המצבות ברובן נשדדו ואלה שנמצאו שקעו, נשברו ונשחתו ללא הכר. שרידים מהם הצלחתי לצלם. על מצבה אחת ניתן היה לפענח את השם: אלתר מינץ.

על בן עיירתנו יוסף עין האדם והיהודי החם.

יוסף עין נולד בעיירה סביסלוץ ב-1912. בשנת 1930 הגיע לקנדה. בראשית דרכו הוא עבד כמכונאי במוסך ובערבים למד. ב-1935 נתקבל ב"מקגיל" אוניברסיטי וסיים כמהנדס ב-1939. בכל שנות מלחמת העולם השניה עבד למען חיל-האויר הקנדי כמהנדס ראשי במחוז המזרחי של קנדה. ב-1945 הוא ייסד חברה קבלנית פרטית לעבודות בנין ביחד עם גיסו הרשל זאקוטה שהיה נשוי לאחותו קיילע.

את עבודתו הציבורית הוא התחיל ב-1950 באורט, כי ראה עצמו קשור לבית-הספר הטכניקום האידי-שאי בווילנה שאותו סיים ב-1929. יוסף היה נשיא האיאס הקנדי ופעל הרבה בהסתדרות היהודית בקנדה וגם נתמנה לנשיא הפדרציה במונטריאול בשנים 1974-1976. ב-1971 כיהן כנשיא המגבית במונטריאול. ב-1980 היה נשיא המגבית המאוחדת בקנדה. ב-1982 נתמנה למנהל הסוכנות היהודית לא"י. ב-1984 נציגה של קנדה במועצת הסוכנות היהודית לא"י. נשיא האיאס וסגן נשיא הדזוינט בקנדה. ב-1935 התחתן עם פייגע חברת תנועת נוער סוציאליסטי, אשת-חיל המלווה אותו בכל. יש להם שלושה ילדים, 2 בנים ובת אחת. בנו הבכור אהרון ע"ש אביו, כיום ממלא תפקיד של מנהל הספריה היהודית במונטריאול. השני סטיבן מבקר תכופות בישראל והוא סגן נשיא הקהילה היהודית בטורונטו. הבת סוזן נשואה לרופא-עיניים, בחור יהודי אמריקאי, שהכירו בעת טיול בישראל ולהם שלושה ילדים והם חיים באמריקה.

העורך.

חיסול גיטו סביסלוץ

(מתוך הארכיון המרכזי לשואה ולגבורה יד-ושם ירושלים
סיווג 1084/12, 11/45 נשמר באוסף טננבוים-מערסיק)

על חיסולו של גיטו סביסלוץ מספר אהרון לנצביצקי בשם פליט מקומי:
ימים אחדים לפני החיסול, כאשר בעיירה נפוצו שמועות מחרידות- שמשהו עלול לקרות, ציפו כולם להבהרה מראש היודנראט, שהיה אדם חכם שקיים יחסים טובים עם הקומנדאנט ההויפטמאן הגרמני שממנו הצליח להשיג מידע אמין ואפילו לבטל גזרות.

ראש היודנראט פנה להויפטמן אדנבאק וההוא צחק ואמר "כל אלה הם פרי דמיונם של הפנטזיה החולנית של היהודים", הייתי יכול להעניש על הפצת שמועות זוועה, שום דבר לא יקרה"! כך הבטיח.

כאשר השמועות לא פסקו אלא הלכו והתרבו הלך ראש היודנראט בשבת לוודא שוב והגרמני נשבע במצפונו המפלגתי ששום דבר לא יקרה. ראש היודנראט דיווח על זה בבית המדרש והיהודים האמינו, התפללו בשלווה, אכלו את הטשולנט ובילו את היום כמקובל בשבת בגיטו.

אבל השכם ביום ראשון בא הצו שעל כל היהודים להתיצב בשעה 10.00 בבוקר בכיכר השוק. היודנראט מילא ובשעה המיועדת עמדו כולם בשוק וכל אחד עם החבילה הקטנה כפי שהורשה. חזרה לבתיהם כבר לא הלכו. בו במקום בוצעה ההפרדה. כל הצעירים, גברים, נשים וילדים הועמדו בצד אחד בערך 3,000 במספר וכל הזקנים ונשים בערך 300 - הופרדו בצד. מסביב לשוק ובכל הרחובות הסמוכים כבר עמדו מוכנות בערך 500 עגלות איכרים על עגלוניהם שעמדו מקודם. בגלל העגלות התפשטו השמועות המוקדמות והקומיסר הגרמני הרגיע את היהודים שמטרתן להשיא מטענים לתחנת הרכבת.

עכשיו ראו היהודים את עצמם לכודים. לברוח היה בלתי אפשרי, מפני שמסביב היו מוקפים במשמר כבד. רק לבודדים עלה להתחמק ולברוח. כשאך נגמרה ההפרדה שלא לקחה הרבה זמן, הושיבו את כולם בעגלות, ההמון הגדול צעירים לחוד וזקנים לחוד. ומיד נסעו לכיוון תחנת הרכבת הנמצאת במרחק של פחות מ- 2 ק"מ מהעיירה. במרחק קטן לפני התחנה נמצאת חורשה קטנה. שם עצרו עם כמה מאות זקנים ואת כל השאר הושיבו בקרונות והסיעום למחנה לוולקוביסק.

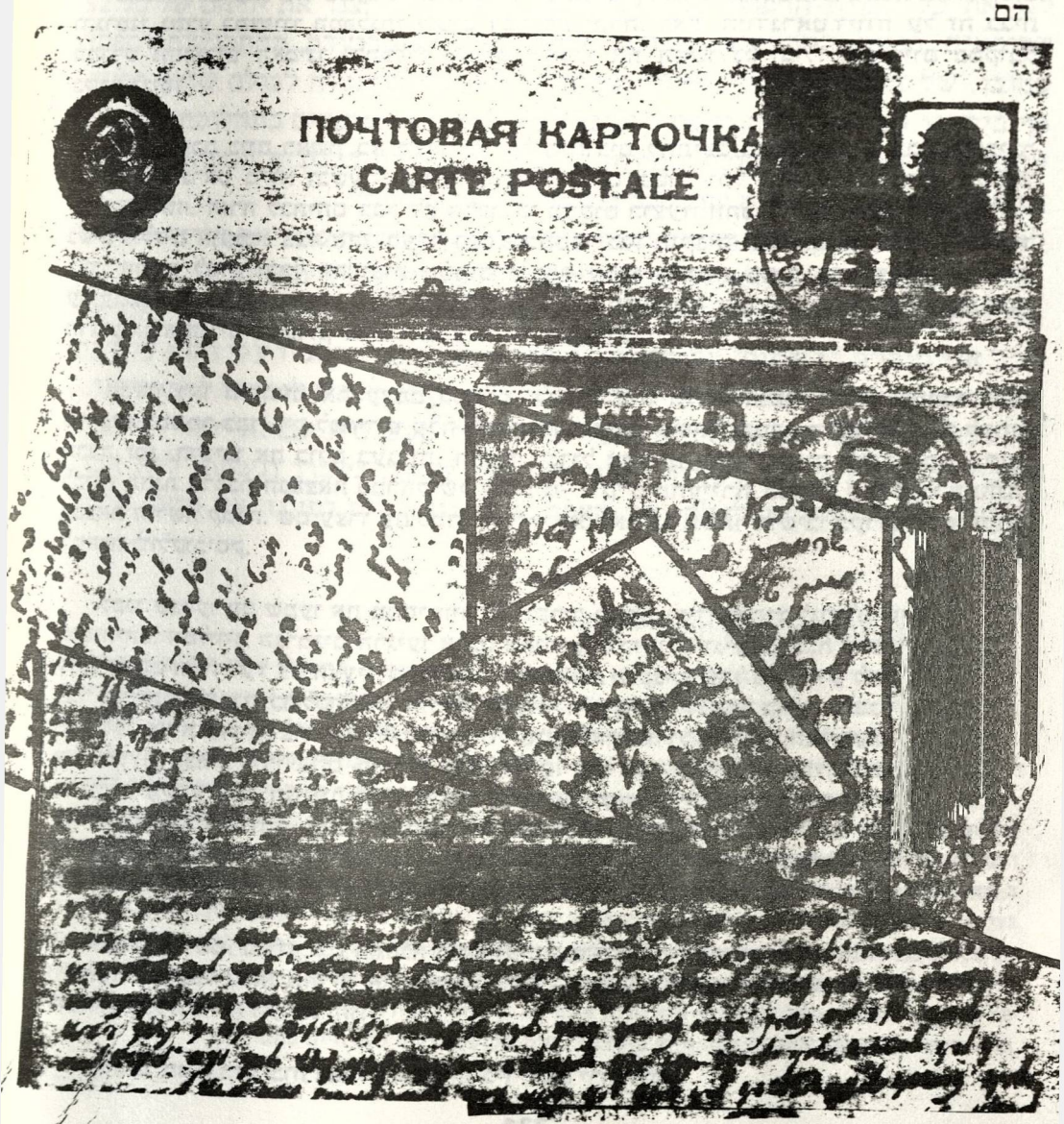
לפני שנסעו הם שמעו את מטחי היריות מקרוב וכולם רעדו ופחדו לגורלם של אבותיהם ואמותיהם. המלווים הגרמנים הרגיעו אותם באומרם שהזקנים יגיעו ברכבת השניה. וכהוכחה לדברים הם העידו על 25 הצעירים שנשארו ללוות את הזקנים. אבל מיד נודע לכולם מה קרה. כבר בהיותם במחנה בוולקוביסק הורשה לראש היודנראט לנסוע ברכב גרמני לסביסלוץ. ושם לפי גביית עדויות נודע לו: את הזקנים הסיעו לחורשה ולא לרכבת. שם העמידו את כולם ע"י בורות קבורה וירו בהם מרובים ומאקדחים. תוך 10 דקות כולם נפלו הרוגים. היריות כוונו גם על הרימות הגוויות ובכל מקרה שראו שמישהו עדיין מפרפר הם ירו בו שנית או שחיסלוהו בקנה הרובה. הצעירים עמדו מן הצד וראו הכל. כשהכל נגמר, הם נצטוו להשליך את הגוויות לבורות ולכסותן באדמה. רק בור קבורה אחד נשאר ריק. אז הגרמנים ירו בצעירים והגויים בעלי-העגלות השליכום לבור וכיסום באדמה. הגויים סיפרו שראו כל זה במו עיניהם.

הערת הרושם: בידוע, גם המחנה בוולקוביסק כבר חוסל, רק בודדים ברחו בדרכם למלקין (הכוונה לטרמבלינקה) אחדים אף הצליחו לקפוץ מהרכבת ולברוח. אחד מהם הוא הסביר- לוצאי שמסר לנו את העדות הזו.

החומר מוגש באדיבות הנהלת הספריה ביד-ושם ירושלים.

דוקומנטציה מתקופת השואה

על-פי מכתבים וגלויות מתקופת מלחמת העולם השניה. עדה מוצ'ניק למשל עזבה את ורשה לאחר שזו הופצצה בידי הגרמנים. על גורלם של רוב המשפחות שנשארו בסביסלוץ בתקופה שבין 1939–1942, אפשר לעקוב רק במידה מסויימת, מן הגלויות והמכתבים שנתקבלו מהקרובים, כל עוד הגיעו ובמידה שהעזו לכתוב בגלוי או ברמזים על קורותיהם. לאחר כניסתם של הגרמנים לעיירה, נפסק הקשר ולא נשמע מהם דבר. כולם ניספו בשואה. הבנים ומשפחותיהם בארץ שמרו על הגלויות והמכתבים, שבצרוף כמה תמונות, מהווים את השריד היחיד ממשפחותיהם.

מחלק מאוסף נדיר זה אנו לדוגמה לומדים על משפחת מוצ'ניק, שחיה-עטה היתה נשואה והתגוררה בוולפה, בורשה גרו: הרשל מוצניק, אשתו עטל ושני בניהם ולולה ויוספקה; יהושע מוצניק, אשתו רייזל (לבית גולדצקי מסביסלוץ) ובנותיהם התאומות; שרה, שנשאה לפדקה (פעטיה) סריסקי בל"ג בעומר 1939; וכן יענקל, שהיה רווק. ומינדל - שאף היא נשארה רווקה - לא עזבה את סביס-לוץ.

בעזרת מספר אנשים (משה קוך, פסיה מוסל, יצחק מוסל - תורגמו מספר מכתבים ו-11 גלויות, לעברית. פעמים אחדות חוזר ונזכר בהם: "לספר כל מה שעברנו אי-אפשר... זה יארך זמן רב... גם לא רצוי". עם משה קוך - התאמצנו לזהות את כל השמות הנזכרים שם, שמות אנשים ומקומות. תתכנה טעויות בשל כתב-היד הקשה. ובכל זאת, פחות או יותר, התמונה ברורה. כמו-כן נתאפשר לקרוא בין השיטין ולפענח רמזים. קשר דואר זה מכסה את התקופה שבין 1.3.40 ועד 27.1.41. כתבו: חיה-עטה, יעקב, יהושע ורייזל).

מתוכם משתמעות ההתפתחויות הבאות:
חיה-עטה נשארה כל העת בוולפה, מבקרת לפעמים בביאליסטוק. הורשאים סבלו אבדות ברכוש, אך נשארו כולם בחיים. יענקל עבר לסביסלוץ, לרח' סנקביץ 14, בסוף אוקטובר או תחילת נובמבר 1940, וכן חזרו לסביסלוץ גם יהושע, רייזל ובנותיהם. הרשל עם אשתו ושרה ובעלה עברו למורט, השייכת לגרמנים ומאוחר יותר חזרו שרה ופעטיה לורשה. ילדיו של הרשל מפוזרים: ולולה בגרודבה, ויוספקה בלונה. פרט לרמזים כגון: "לכתוב לכם מה שעברנו - אני מאמין שידוע לכם מן העתונות". חוזרים ונשנים משפטים כמו: "העיקר שעברנו בהפסדים כספיים בלבד", "כולנו בריאים", "פה שקט מאד", אין לכם מה לדאוג". הילדים עדיין לומדים (מאוחר יותר הגדולים שבהם מתחילים כבר להרוויח לקיומם). המצב קשה ביחס להשגת עבודה: מדי פעם הבעת תקווה, שבקרוב יתחילו לעבוד - עבודה שחורה - אך תקווה זו אינה מתגשמת בנקל. במשך 8 חודשים, מציין יעקב "אני עובד כבר כמה ימים בעבודה שחורה". וכן: "אני יכול להרויח אצל יוסף 5 חנה בונגס השחור" (רמז לחמש ככרות לחם שחור). "מהעבודה אפשר להרויח לחם צר". המצב בורשה קשה יותר. בתיהם נשרפו, קשה להשיג מזון.

אח"כ מחריף המצב. יעקב משנה כתובתו ולבסוף עובר לביאליסטוק באוקטו-בר 1940. החל מאוקטובר 1940 כותבים רק יהושע ורייזל, מסביסלוץ: "אין דבר מיוחד", "חיים בלי דאגות", "רבים ממשפחתנו כבר הסתדרו היטב: החתן המבוגר של הדודה שרה - רחל (פינשטיין) שומר לילה. וכן עובד כבר גם החתן הצעיר (החתן המבוגר - אברהם אולקניצקי והצעיר - מנדל מייזל בעלה של חיה פינ-שטיין). הבן של דודה ליבה עובד בכביש. יחד עם זה כותב יהושע, כי ברויטמן - לא בא לעתים קרובות ואת החברים לשעבר: צוקרמן, טוכמן, ולדרמן - לא רואים בכלל (פרוש הדבר - מחסור בלחם; וסוכר, לבוש ונעליים - אין בכלל). גם הם מחליפים את דירתם, לרחוב רודובקר, אחרי השער, אצל וינציק החיט, יהושע עדיין מחפש עבודה.

בנובמבר כותבת רייזל על פטירת אביה (ליפא גולדצקי). חיה-עטה באה לביקור מדי שבוע מוולפה לסביסלוץ. לשרה ופעטיה היתה הזדמנות כנראה לעלות ארצה, אך הדבר לא יצא לפועל. ושוב כתבת חדשה: משפ' מוצניק, סביסלוץ, פרוו מאסקיה מס' 20 ס.ס.ס.ר. בסוף דצמבר 1940: "מה שיביא הזמן - אין לדעת, אנו לגמרי לא יודעים חדשות מן העולם. רק הזמן יגיד לפני כמה זמן היו כולם קרובים - ועכשיו"?. ינואר 1941: "פה לא מרגישים שום אנטישמיות: בכל המשרדים הממשלתיים, היהודים תופשים עמדות אחראיות". הילדות קיבלו מתנה לראש השנה מביה"ס, על למידתם הטובה. "בלומה נפטרה ומינדל ירשה את מחצית ביתה". ויחד עם זה: "יש לי הרגשה שאנו מנותקים מן העולם. וכשבאות כמה מלים מן הקרובים לנו - רוצים שוב לחיות ומקווים שיבואו עוד ימים טובים. לפני כמה זמן זה קרה, כשכולם היו? עליכם להיות מאושרים שבמאושרים שניצלתם מזה".

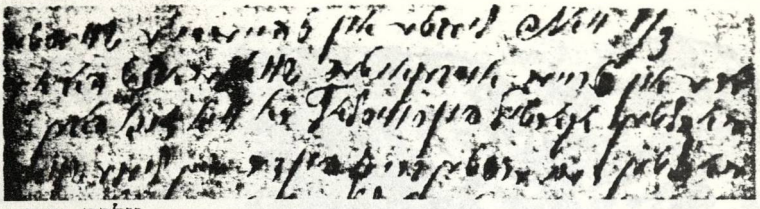
הגלויה האחרונה נכתבה בתחילת או בסוף ינואר 1941. הדואר עדיין מגיע לסביסלוץ, גם מישראל, גם מוורשה. הם שולחים חבילות מזון מסביסלוץ לורשה, בהן: שומן, חמאה וגריסים. יהושע פתח חנות ובה הוא קונה עבור הממשלה חפצים ישנים: סמרטוטים, ברזלים ישנים, נוצות ישנות, סירי יציקה וכו'. "אני מרויח בחודש למחיה של שבוע, אך נשארה עדיין מעט ירושה וחיים איכשהו". יעקב - בביאליסטוק, אצל מוטל (מוצניק, בן-דוד). "לא חסר לנו כלום, בינתיים; חוץ מכמה דברים משיגים אצלנו את הכל. "למים - מרויחים". אני מעט מיואשת, אך בעולם - גרוע מזה"...
מכאן והלאה - שתיקה עד מוות. הי"ד.

מותו של יעקב מוצניק

כאמור בגלויה מיום 20.10.40 - עבר יעקב לביאליסטוק, לחפש עבודה והתגורר שם אצל בן-דודו מוטל מוצניק. שם נפגש יעקב עם יהודה קוך, אחי משה. יהודה הצליח להשאר חי בתום המלחמה והגיע - חולה אנוש - עם צבא אנדרס לארץ-ישראל. משה גילה אותו, הצליח להפגש עמו ובבקורו היחיד בשרונה (לאחר מכן נפטר משחפת) סיפר לו, בין היתר, על מותו של יעקב מוצניק. בביאליסטוק פחדו להסתובב ברחובות משום כך התגוררו הם על גגות הבתים, נודדים מגג לגג. יום אחד החליטו השניים לעזוב את העיר, ירדו מן הגג, הסתובבו באחת החצרות והנה - הגרמנים עורכים מצוד, יהודה הצליח להמלט, אך למול עיניו נפגע יעקב מוצניק ביריות ונפל.

שאר הגלויות והמכתבים הם עדות נדירה ומחרידה על חיי יקירינו ומצווה גדולה היא להנציחם. חלק קטן מהאוסף הנדיר רואה אור בספר הזה, בפעם הראשונה, אולם בקרוב כל האוסף היקר ירוכז ע"י ירחמיאל ויועבר למוזיאון הדואר של השואה, אשר בסמינר לחקר השואה, ב"משואה", שע"י קיבוץ תל-יצחק בשרון, ויהווה מוקד משיכה לחוקרים ולמתעניינים בנושא השואה והגבורה.

המערכת.

וולפה, 1.3.40

אחותי האהובה והיקרה עדה וגיסי היקר. כעת קיבלתי גלויה מסביסלוץ, בה נאמר כי קיבלו את מכתבך הראשון, אחותי היקרה. אני טרם קיבלתי דבר, אך תודה לאל גם על פריסת שלום זו. אנו מרוצים שלפחות הצלחת את - בנס שקרה לך - ולא נשארת מרוחקת מבעלך. כולנו, תודה לאל, בריאים. אברהמל לומד כבר, פשה - לא.

אחותי היקרה, כתבי לי מכתב ואענה לך מיד. כל בני משפחתנו, תודה לאל, נשארו בחיים. עוד לא נפגשנו עם איש מהם, חוץ מאשר עם יעקב. פעטיה (בעלה של שרה מוצ'ניק מוורשה) הצליח לצאת מן המלחמה. כולם כמו אחר שריפה, שבעי-רצון עם מעט הדם הזה. ילדיו של הרשל נמצאים בלונה. ולולה לומד טוב מאד. בפעם ראשונה לא אכתוב לך הרבה. אני מחכה למכתבך בקוצר-רוח וכתבי לי על הכל. אנו מוכנים לענות מיד. דרישת שלום מכולם. דורשת בשלומך בלבביות, חיה-לאה והמשפחה.

אחותך וגיסך
חיה-עטה.

3.3.40

יקירתי,

קיבלנו, עדה יקרה, את גלוית הדואר מה- 15.1. אנו שמחים מאד שהגעת בשלום. אנו תודה לאל בריאים. אני נמצא זה ארבעה חודשים בסביסלוץ. הרשל, עטל, שרה ופעטיה וכן צודקה, דבורצ'ה ופרלקה נמצאים באותה העיר כאהרן פיינזילבר. הם תודה לאל, בריאים. צירל, שלמה ורושקה נמצאים אצל בן הדוד אלחנן. אני בא לעתים קרובות לביאליסטוק. גם הם כולם שם, תודה לאל בריאים ומקבלים מכתבים מאמריקה. אצל חיה-עטה גם כן הכל בסדר. ולולה לומד בגרודנה ויוספקה בלונה.

הבתים מס' 16 ומס' 15[5] הושמדו כולם ואנו נשארנו כמו ביום הולדנו. אצל דבורצ'ה נשאר יותר במס' 15 - זה המזל. מקוים שבקרוב מאד נפגש יחדיו. לכתוב ברור יותר את שעבר עלינו - זה יותר מדי. העיקר לפחות, שיצאנו רק בנזק כספי. בעלי-הבית שלי נמצאים בביאליסטוק. אנו מתפלאים שמשה אינו כותב דבר. היו בריאים וכתבו לפחות פעם בשבוע.

רייזל, יהושע והילדות וכן מינדל - פורסים בשלומכם בלבביות.ד"ש ממשפחת סרייסקי.[6]
ממני יעקב.

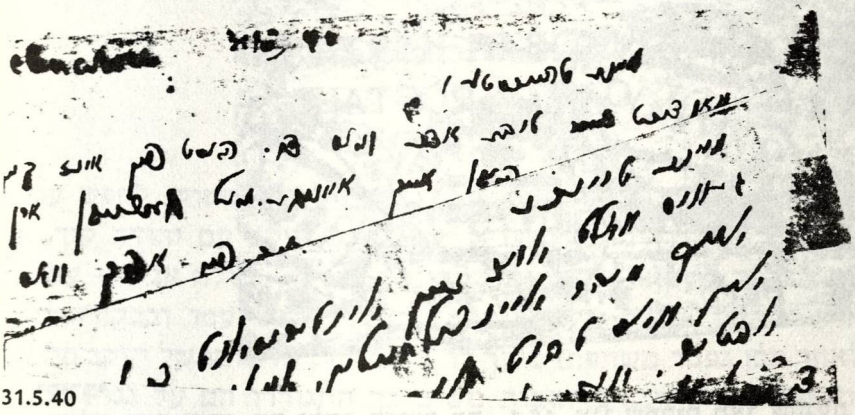
26.3.40

יקירי,

קיבלנו, עדה יקרה, את גלויתך, עליה ענינו מיד, אך אין אנו בטוחים שהגיעה לכן אני כותב אליך בנוסח דומה. בסביסלוץ, וולפה, גרודנה, ביאליסטוק, סמיאטץ - כולם תודה לאל, בריאים ומרויחים לקיומם. אני נמצא זה חמישה חודשים בסביסלוץ. שרה ופעטיה נמצאים באותו המקום[7] פעטיה עובד במשרתו. הם החליפו את דירתם. הם גרים עכשיו אצל מייסטר, בבית הישן. הרשל, עטל, צודקה, דבורצה ופרלקה - נמצאים בעירו של אהרן פיינזילבר ומת-קיימים. העיר שייכת עכשיו לגרמנים. רושקה, צירל ושלמה - נמצאים בעירו של בן-הדוד אלחנן. בשבוע שעבר באה דבורצ'ה לקחת את רושקה. פה לא ביקרה, אך קיבלנו ממנה גלויה. היא אפילו כותבת, שאם ארצה - אוכל לבוא אליהם. דבר זה אינו אקטואלי עדיין ובכל זאת - במחשבתי. בשבוע שעבר היה אצלנו שלמה. ולולה לומד בגרודנה ויוספקה בלונה. לכתוב כל מה שעברנו - אני מאמין שידוע לכם מן העתונות. העיקר שעברנו בהפסדים כספיים בלבד וכולנו בריאים. היו בריאים וכתבו לעיתים תכופות יותר, כי לא כל המכתבים מגיעים.

יהושע, רייזל והילדות וכן מינדל - פורסים בשלומכם.

שלכם, יעקב.

31.5.40

אנו מתפלאים, עדה אהובה מאד, שלא קיבלת מאתנו שום ידיעה. כתבנו לך מספר פעמים ובהיותי אתמול בביאליסטוק, נודע לי - מגלויות שכתבת לדודה פרומקה - שלא קיבלת מאתנו שום ידיעה, גם לא שאני נמצא בסביסלוץ. השבוע כבר קיבלתי מקום עבודה ואני מקווה שבקרוב אתרגל לעבודה. שרה עם פעטיה נמצאים במקומם. פעטיה עובד במקום העבודה שלו, שרה אינה עושה דבר. הם גרים בדירה בה גרתי אני, אצל מייסטר. הרשל, עטל ומשפחת שטיין נמצאים במורט והם, תודה לאל, בריאים. הילדים נמצאים בלונה. ולולה לומד בגרודנה ומרויח כבר. לא הרבה, אך עם זה יגיע למשהו. רושקה נמצאת כבר שוב אצל הוריה.

שרה ופעטיה כותבים, שיש להם אפשרות להתראות אתך[8] ושואלים לדעתנו. אך לדאבוני, אין אנו יכולים להביע דיעה. לשם-כך יש להמצא במקום ולהחליט כל אחד לעצמו. מזיידל - מקבלים מכתבים. בביאליסטוק, תודה לאל, כולם בריאים. היו בריאים, אל תדאגו לנו. כתבו תכופות, מינדל דורשת בשלומכם בלבביות.

המסור לכם, יעקב.

יקירי,

בודאי היה לנו מענין יותר לדעת מכם פרטים רבים יותר. היכן נמצא משה? ומה עושים שניכם? כתבו לעתים קרובות. ביחס אלינו אין לכם מה לדאוג, אצלנו שקט מאד. בקרוב אתחיל לעבוד בעבודה שחורה. אוכל להרויח בה עבור חמשה חנה בוניס שחורים.[9] ובכל זאת מרוצים, כי כך צריך להיות. הבה נקוה שבמהרה יהיה טוב.

היו בריאים, שלכם, יהושע.

16.6.40

יקירי,

קיבלנו מכתבכם מ- 25.4 ואנו מרוצים מן הידיעות הבודדות עליהן כותבת עדה. אני מבין לסבלה, אך לדאבוננו אין אנו יכולים לעזור במאומה, כי לכתוב פרטים עלינו - עוד גרוע יותר. ובפרט - אצל הורשאים. תודה לאל שלפחות בריאים. לעת כזו אין צורך לדאוג כלל. כתבתי כבר פעמים רבות ואיני מבין מדוע אינכם מקבלים את מכתבינו. לכתוב פרטים - יגזול זמן רב ודבר זה אינו רצוי. העיקר שאנו בריאים, סבלנו רק נזקים כספיים.

שטיין והמשפחה והרשל עם עטל נמצאים אצל אהרון פיינזילבר. הילדים-בלונה. סוניה[10] ופעטיה - במקום מגוריהם הקודם. פעטיה עובד באותו המקום[11] ומרויח יותר, אך קשה מאד להתקיים. מן החנות של צודקה לא נשאר דבר - הכל עלה באש וכן כל הרכוש בבית. גם משל הרשל, שרה ומשלי - לא נשאר זכר. מהוריו של משה אין לנו ידיעה, מספר שבועות לפני נסיעתי דברתי עם אביו. מה שעבר עליהם הוא רק פחד. אני נמצא כאן זה החודש השמיני. אני עובד זה כמה ימים בעבודה שחורה, מן העבודה אפשר להרויח לחם צר.

אסיים את כתיבתי בדרישת-שלום לבבית ונשיקות לכם,

אחיכם המסור לכם,

יעקב.

צ'ירל ושלמה נמצאים אצל בן-הדוד אלחנן.

יקירי,

מודים לכם מאד עבור המכתב המיוחד. לדאבוננו חולף זמן רב עד אשר מגיעים המכתבים. רק המאורעות בעולם חולפים מהר מדי. כשמקבלים מכתב מהרהרים בו רבות: "מי יודע מה שם עכשיו"? אצלנו - שום חדשות מיוחדות. כולם בריאים ומרוצים. אני מחסל את חנותי, כי איני רוצה להיות יותר סוחר. מוטב ללכת לעבוד בעבודה יומית ולהשתכר ללחם עוני. זאת יודעת איידלה - כי לא אהבתי מסחר.

נבקשכם לכתוב לעתים תכופות, גם אנו נוהגים כך. היו בריאים. רייזל והילדות פורסות בשלומכם.

שלכם - יהושע.

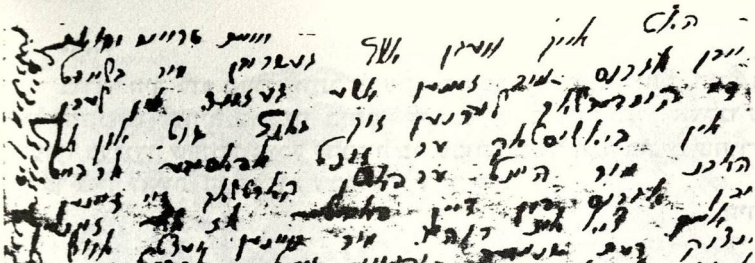
10.9.40

יקירי,

קיבלנו מכתבה של עדה, ממנו אנו מרוצים מאד ועליו מודים מאד. משלנו - אנו מקבלים ידיעות תכופות. כולם בריאים. להרשל יש חנות ומעט-מעט הוא מוכר. דבורצ'ה ומשפחתה נמצאים כבר שוב במקום הקודם.[12] דירתם נמצאת בבית בו היתה חנותו של ליפשיץ. כתבתי לסוניה ובקשתיה שתברר בקשר לקוק, אך עד היום לא קיבלנו שום תשובה. ברגע שנקבל - נודיעכם מיד.

אצלנו לא אירע חדש. מה נשמע אצלכם? אנו רוצים שתכתבו לנו תכופות. ולולה עובד בלידה ומרוויח לעצמו. יוספקה לומד. היו בריאים. דרישות-שלום לבביות מכולנו. קיבלנו היום ידיעה משרה, בה כותבת היא שקיבלה מכם מכתב. יהושע ומשפחתו וכן מינדל - פורסים בשלומכם בלבביות.

המסור לכם - יעקב.

20.10.40

יקירי,

קראנו עכשיו את גלויתה של חנה'לה עם פריסת השלום מעדה. אנו מרוצים שאצלכם הכל בסדר. אצלנו אין דבר מיוחד. כולם בריאים ואנו חיים חיים שקטים, ללא דאגות. אני חושב שבקרוב אקבל עבודה, אז יהיה טוב מאד. רבים מבני משפחתנו כבר הסתדרו היטב. החתן המבוגר של הדודה שרה-רחל - שומר לילה.החתן הצעיר-עובד כבר ביום.[13] בנה של דודה ליבה עובד בכביש וכך מסתדרים. החתן ברויטמן אינו מגיע לעתים קרובות ואת החברים לשעבר - צוקרמן, טוכמן ולדרמן [14] - אין רואים והם אינם מתעניינים כלל.

פה אנו יודעים מה אצלך; העיקר שאת כותבת אליהם כל הזמן. אנו מרוצים מאד מן הסדר השורר כאן. אנו רוצים רק שהמלחמה תגמר ושיהיה כבר שקט בעולם. החלפנו את דירתנו בדירה גדולה יותר של שני חדרים ומטבח.

מזיידל, הרשל, שרה - מקבלים מכתבים. היו בריאים, כתבו תכופות.

אוהבך - יהושע.

יקירי,

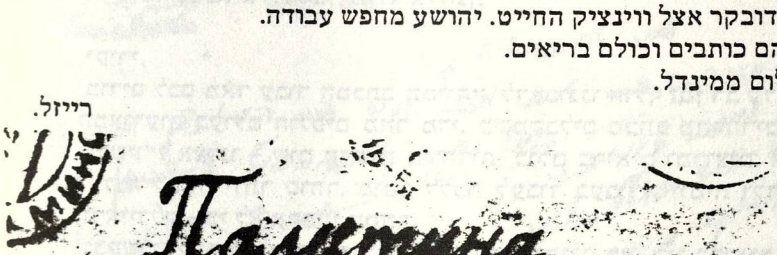
יהושע כותב לכם על הכל. נשאר לי רק לשלוח פריסת-שלום. כולנו בריאים וחיים בארץ חופשיה. הילדים לומדים די-טוב ולנו טוב. יענקל בביאליסטוק, הוא מחפש עבודה מתאימה. מוורשה שומעים - היום קיבלנו גלויות: הם בריאים כולם. מה אצלכם? האם שקט?

אנו גרים כעת ברחוב רודובקר אצל ווינציק החייט. יהושע מחפש עבודה.

משה, ד"ש ממשפחתך, הם כותבים וכולם בריאים.

היו בריאים. דרישות שלום ממינדל.

רייזל.

26.11.40

יקירי,

זה זמן רב שלא הגיע מכם דבר. מה שלומכם? אצלנו קרה אסון: אבי היקר [15] נפטר לפני שבועיים. אני מתגעגעת הרבה, אך מוכרחה להתרגל לחיות בלעדיו. ככה עוברים החיים. הילדות בריאות ולומדות היטב. יהושע מחפש עבודה מתאימה, עם הזמן - תמצא. יענקל בביאליסטוק. בימים אלה יתחיל לעבוד. משה - מוורשה היתה דרישת שלום מהוריך וכל המשפחה. כולם בריאים.

אנו כולנו בריאים. איך החיים אצלכם? אני מאמינה שחדשות על פעטיה - אתם יודעים יותר מאיתנו. האם אצלכם שקט? כתבו יותר פרטים ולעתים קרובות יותר. אנו גרים בדירה חדשה וגרים לגמרי אחרת, היו בריאים.

דרישת שלום ממינדל

שלכם, רייזל.

יקירי,

אנו רוצים מאד לקבל מכם מכתבים לעתים קרובות, כי בזמנים אלה - זו הנחמה היחידה, כשיודעים שכל הקרובים בריאים. אנו חיים די מרוצים ושמחים. אני יושב לעיתים קרובות בבית ונמצא עם רייזל והילדות. אני עוזר בעבודות הבית. חיים הרבה יותר בשקט מאשר קודם: לא קונים ולא מוכרים סחורה. הכלל, במילה אחת - טוב. אצלנו ארץ של עבודה: כולם צריכים לעבוד ולכולם יש עבודה וגם אני משתדל לחפש עבודה מתאימה.

האם חנה'לה עדיין אצלכם? על הורי משה כתבה שרה: כולם בריאים.

יהושע.

יקירי,

שתי גלויותיכם מהחדשים ה-10 וה-11, קיבלנו; עליהן מודים לכם, כי כבר ציפינו להן. אנו מרוצים שאצלכם הכל בסדר. עברנו לדירה חדשה ברח' רודבקר, אחרי השער. יש לנו שני חדרים קטנים. יש לי כבר עבודה - משרה ממשלתית: פתחתי חנות ואני קונה עבור הממשלה דברים ישנים כגון: סמרטוטים, עצמות, ברזל, נוצות, ערדלים וכו'. יש לי אחוזים מן המכירה. חנות זו ברשותי סך-הכל עשרה ימים - כך שאינני יודע עדיין איך אצליח, אך לפחות - מרוצה.

מוורשה, מקבלים מכתבים משרה. פעטיה עובד ב"יאס", שרה אינה עושה דבר. הם כותבים רק כי הם בריאים. מהורי משה, כותבים הם, שכולם בריאים. וכן היה מכתב מהרשל, בו כותבים, כי הם בריאים ומרויחים לאכול. חיה-עטה באה כל שבוע לסביסלוץ בזמן האחרון. היא מרויחה מעט. מינדל - בריאה ומסתדרת לפרנסתה. לולה עובד בלידה ומרויח לעצמו ויוספקה לומד אצלנו. הילדים מוכשרים מאד ולומדים היטב. רייזל בריאה. מרוצים.

היו בריאים וכתבו לעתים קרובות.

שלכם, יהושע.

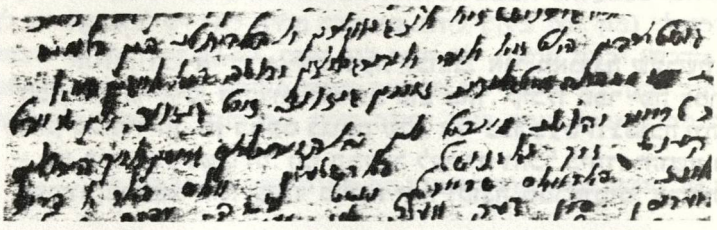
יקירי,

יהושע כתב לכם על הכל, לי נשאר רק לכתוב דרישת שלום. אנו חיים את היום. מה שיביא הזמן אין לדעת. לגמרי אין שומעים חדשות מן העולם רק הזמן ידבר.

איך מוצאת חן בעיניכם חנותו של יהושע היקר שלי? כה רוצים לדעת חדשות - הכל על כולם. לפני זמן-מה היו כולם קרובים - ועכשיו? האם אצלכם שקט? פה אומרים שבוורשה לא כל-כך טוב, לפחות אינם כותבים כלום. בינתיים לא חסר לנו דבר. כל שמחתנו - הילדות, הן לומדות בסדר וגדלות יפה.

היו בריאים דרישת שלום מהילדות וממינדל. משה, הוריך בריאים.

שלכם, רייזל.

4.1.41

יקירי,

השבוע השגתם שיא בכתיבה, קיבלנו ארבע גלויות מאיידלה האהובה שלנו. אני מתפלאה שמשה אינו כותב אף-פעם ולו מלים מספר. מוורשה קיבלנו מכתב, בו כותבים הם שהוריו של משה בריאים וכן כל המשפחה. מוורשה מגיעים מכתבים לעתים קרובות. הרשל עם עטל נמצאים במורט, יש להם מסעדה קטנה. לולה עובד בלידה, יוספקה לומד בלונה. שרה השאירה פה רהיטים, אך החפצים נשרפו. כך קרה גם עם רכושה של דבורצעס. לדבורצה לא טוב. איננה גרה בנלבקה 14/14. אנו חיים עכשיו די בשקט. אני נמצא שמונה שעות בחנותי, אך אני אדם חופשי. פה אין מרגישים שום אנטישמיות. בכל המשרדים הממשלתיים, בכל מקום - היהודים תופשים משרות אחראיות. הילדות לומדות טוב מאד. היום קיבלו בבית-הספר מתנה לראש-השנה על למידתן הטובה. הן גדלות יפה מאד, שתיהן מרוצות וחיות היטב ביניהן.

מינדל איננה עושה דבר בינתיים. היא נעשתה בעלת-בית על מחצית ביתה של בלומה כי בלומה נפטרה. העיניים אצלה במצב טוב יותר. כל בני המשפחה בריאים.

היו בריאים וכתבו גם להבא לעיתים תכופות, כמו עד עתה. מינדל והילדות דורשות בשלום-כם בלבביות.

המסור לכם, יהושע.

יקירי,

אינכם יכולים לתאר איזו שמחה גורמים לנו מכתביכם. מדוע משה אינו כותב? יש לי הרגשה שאנו מנותקים מן העולם וכשמגיעות מלים מספר מהקרובים לנו - רוצים שוב לחיות ומקווים שעוד יגיעו ימים טובים. מתי זה היה, כשכולם היו? עליכם להיות מאושרים שבמאו-שרים שיצאתם מזה, הורי קוך - בריאים.

כתבו חדשות מכולם.

שלכם, רייזל.

27.1.41

יקירי,

קיבלנו דרישת שלום דרך משה אולקניצקי וחנה פינשטיין, שעדה היתה אצלם. מוורשה כותבים שהוריו של קוך ומשפחתם - בריאים. שלחנו להם השבוע חבילה עם מצרכי מזון, כי שם חסר למחיה. שלחנו: שומן, חמאה, גריסים. אנו מקבלים מהם לעתים תכופות מכתבים. פעטיה עובד ב"יאס", שרה - עקרת-בית. הם מרויחים בקושי למחייתם. אצלכם הכל בסדר. אני עובד בחנותי, בה אני קונה עבור הממשלה חפצים ישנים. אני מרויח בחודש למחיה של שבוע, אך נשארה עדיין מעט ירושה וחיים איך-שהוא. מינדל בדירה הישנה. בלומה נפטרה ומינדל ירשה את מחצית ביתה. יעקב בביאליסטוק. הוא מרויח מעט. נמצא אצל מוטל. חיה-עטה מסתדרת גם-כן איכשהו למחייתה. לא חסר לנו דבר בינתיים. חוץ מכמה דברים - משיגים אצלנו הכל.

כתבו מה נשמע אצלכם? מדוע משה איננו כותב דבר?

היו בריאים.

שלכם, יהושע.

יקירי,

זה זמן רב, איידלע, שהפסקת לכתוב. אני מאמינה שעכשיו, אחרי הטיול, תשובי לכתוב הכל. אנו בריאים. הילדות לומדות טוב מאד. קיבלו ספר יפה כמתנה לראש-השנה על הצטיי-נותן בלימודיהן. הן כמעט בגובה שלי, אני כבר נעשית נמוכה יותר. אני מעט מיואשת. ראשית - עם מות אבי, נשברתי. וכן המעבר לעיירה והכל ביחד. יהושע מרגיש לא רע. יש לו שערות אפורות בראשו. הוא עומד בחנות יפה וקונה סמרטוטים, ברזלים ישנים, נרצות ישנות, סירי

יציקה. למים - מרויחים. אך בעולם עוד גרוע מזה. יענקל בביאליסטוק, אינו מוצא לעצמו עבודה מתאימה. מינדל נעשתה בעלת-בית גדולה.

היו בריאים, ד"ש למשה. מדוע אינו כותב דבר?

רייזל שלכם.

גלויה נדירה שנשלחה למשה אולקניצקי מאביו, מסביסלוץ. הגלויה הוחתמה בחותמת צלב הקרס הנאצי בדואר של מינסק הכבושה ונתקבלה בארץ ב-7/7/41.

גלויה מניסן קפלן לבנו דוד בישראל

לבני הנאמן דוד יחי'. אני בא להודיעך שאנחנו תודה לאל בריאים ואותו דבר רצינו לשמוע טובות ממך.

את הגלויה שלך קיבלנו מתאריך 19/2. כאשר אנחנו רואים גלויה ממך, כאילו אנחנו נולדים מחדש. מאמריקה לא מגיעים מכתבים. המאפיה היא כבר לא בבעלותנו. אני עובד במאפיה ממשלתית לאפיית לחמניות, שבבעלות הממשלה והיא אצל אייזשיק חמילניצקי. אני עובד איתו יחד ואולי אקבל "רוגל" (מין חצי כעך) ליום. בינתיים תודה לאל יש לנו הכל. יש לנו מצה ר"מד" (מין משקה מדבש) וכמה עופות. לא חסר לנו כלום. רק שאצטרך לעבוד בפסח. יותר חדשות אין לי לכתוב. היה בריא ומי יתן ושיהיה שלום בעולם ושנזכה לראותך. אני מאחל לך חג-פסח שמח ממני אביך ואמך ניסן וחייה-שרה, אברהם'ל, סולקה, אסתר'קה, דורשים בשלומך.

אני שולח לך את הכתובת של סוניה מאיר סוקולובסקי תל-אביב יוסף אליהו מס' 15.

תרגם מאידיש: ירחמיאל.

גלויה שקיבל עמנואל גולדברג מהמורה וולינצ'יק

סביסלוץ 6.5.1944

חבר גולדברג!

מסרו לי את מכתבך. אני חייב לענות לך בכמה מילים:
סביסלוץ איננה נשרפה. אנשים שם לא נשארו. מכירים גם לא. האוכלוסיה היהודית סבלה יותר מכל. מסביסלוץ את היהודים הוציאו 1.11.42 בבוקר.
חלק הזקנים נשאר בוישובניק, חלק הסיעו לוולקוביסק. משם לא הרבה הגיעו לביליסטוק. כמעט ולא נשאר אף אחד. נשארו בלבד אלה אשר הסתכנו לברוח. בסביסלוץ ישנם רק פלקנ-ברג, קובנס, אני ועוד כמה כאלה שעליהם לא שאלו.
בדבר עדויות ההורים שלך לא כדאי אפילו לדבר.
משתתף עמוק בצערך.

שלך,
וולינצ'יק.

המכתב המקורי שעמנואל גולדברג שלח להוריו ב-19.7.1944 לאחר שהצבא הרוסי שחרר את העיירה המכתב מעיד עד כמה התקשה עמנואל להאמין שהגרמנים רצחו את כל היהודים.

היקרים, היקרים
הורי! הדסה ובעלה!

אני רועד מכאב, כאשר אני כותב את השורות האלה. עכשיו נודע לי שהצבא האדום המבריק שלנו שחרר את עיר הולדתנו סביסלוץ.
אני כותב ומבקש, מתחנן שתכתבו מיד אלי אם אתם בחיים? בריאים? איפה הדסה היקרה ובעלה? שלוש שנים אתם הייתם בשבי הנוראי אצל הארורים, רוצחי ילדים וגזלנים צמאי הדם הגרמנים. אני חי, בריא דאגה רק אחת:
גורלכם!!!
שילחו מיד מכתב, מברק.
שלוש שנים שאין אנו יודעים אחד מרעהו.
יקירי, יקירי, אני מנשק, מנשק אתכם חזק.

בנכם ואחיכם
עמנואל גולדברג.

הכתובת שלי: .....

19.7.1944

המכתב חזר עם ההערה:
המוען אינו מתגורר בסביסלוץ.

מכתב של עמנואל גולדברג אל הרב ח.י. מישקינסקי בקיץ 1944

בקיץ 1944 שהה עמנואל גולדברג בבוינאקסק, עיר ברפובליקה הדאגסטאנית שם הועסק כמורה. עם גירוש הגרמנים מביילורוסיה פנה לאנשים ומוסדות שונים בסביסלוץ כדי להיוודע על גורל משפחתו, ידידיו והקהילה בכללה. בין השאר שלח ב-16 באוגוסט מכתב בלשון

הרוסית ל"רב הקהילה היהודית" בסביסלוץ, קיבל את המכתב בחזרה עם כתובת "להחזיר לבוינאקסק", "המוען אינו מתגורר בסביסלוץ" (חתימה לא קריאה). והרי נוסח המכתב:

הרב האז(רח) מישקינסקי הנכבד מאד פונה אליך גולדברג עמ(נואל) בן אברהם, אשר אתה בוודאי מכירו. כבר שלחתי לסביסלוץ מכתבים רבים, אך לא קיבלתי שום תשובה. כתוב לי, בבקשה, האם הורי בחיים, האם נשאר מישהו חי בעיר? מי נשאר? איך חייך בעיר? איפה נפתלי (בנו הצעיר של הרב)? מבקש אני להשיב לי הכתובת.....

בברכה,
ע. גולדברג
16.8.1944

מכתב ששלח עמנואל גולדברג לאברום ראוויטש, למאיר (אחיו) לניאמע (אחיו) לזלאטיע (אחותו) למוטל מילער ועלקע מילער.

יקירי, אברהם, מאיר, ניומה, זלאטה, מוטל, אלקה
שלום יקירי!

הפונה אליכם הוא חברכם עמנואל גולדברג. אני מברך אתכם עם שיחרורכם מן תת האדם הגרמנים הארורים. האם אתם חיים? בריאים?
כיתבו בבקשה!
מה עם ההורים שלי הדסה ובעלה? מה עם המשפחות שלכם?
כיתבו מיד או שילחו מברק.

בברכה,
שלכם עמנואל, 8.8.1944

הגלויה מהכומר הקתולי שבסביסלוץ

אל עמנואל גולדברג
סביסלוץ 8.9.1944

על מכתבו של האדון מ- 19/7 שקיבלתי היום אין לי הרבה להודיע. אני אישית הגעתי לסביסלוץ בינואר 1944 ולא מצאתי אף אחד מהיהודים. נודע לי מהתושבים בלבד שאת הזקנים והחולים הובילו ליער שקוראים וישובניק ושם חיסלו אותם, והצעירים הסיעו למקום בלתי ידוע.
שמעתי גם שאיכשהו חלק מהיהודים ברח ליער, איפה הם נמצאים עכשיו אינני יודע.

בכבוד רב,
הכומר הקתולי.

גלויה מעמנואל גולדברג למשה מישקינסקי בישראל

משלה אח לדם, היקר!
קיבלתי מכתב מסביסלוץ. כל היהודים בתוכם אבא שלי, אמא, האחות, בולם הושמדו בידי

הגרמנים הפושעים. ברגע זה יש רצון להתקשר עם קרובים, לחדש קשרים עתיקים ובמיוחד עם ידידים קרובים. הנפש שמחה שהצבא האדום שלנו נוקם בעד כולנו ובעד הדם של בני אנוש שנשפך בידי הגרמנים נקום ייקום. תכתוב יקירי. שלח תיכף ומיד.
אני חי לבדי בבדידות. מי ניצל מסביסלרץ אינני יודע. ספק אם מישהו נשאר בחיים. איך חי הדוד שלי שמואל גולדברג? אני שלחתי אליו מכתב. אני לוחץ את ידך חזק.

עמנואל
8.9.1944

תרגם מרוסית: ירחמיאל.

המכתב של המורה פיקובסקי אל עמנואל גולדברג

5.5.1944

ידידי היקר,

המכתב קיבלנו ב-4 באוקטובר ש.ז. ומיד באישורו של האח אני רושם תשובה. אני כותב בפולנית, כי בהשתמשי בלשון אבותי אתבטא בקלות יתירה. צר לי שמכתבי מוכרח להיות כתוב בכאב ודמעות. אני נאלץ לדבר על אמת המקפיאה את הדם בוורידים. לאחר כיבושה של סביסלרץ ע"י הגרמנים התחילו סדרים חדשים. בתחילה היטיבו עם הפולנים כדי לזרוע אשליות ובהגיע תורם לאסוף יבול. רק טיפשים נתפסו בחכתם. האוכלוסיה היהודית, מיד הרגישה את התנהגותם האכזרית. בשעה שנכנסו הגרמנים "כמשחררים מהקומוניזם" הם ירו למוות הרבה אנשים מבלי להתחשב במוצאם. אחר כלאו את היהודים בגיטו. זאת היתה שכונה באיזור בית-הכנסת. את היהודים העבידו בעבודת-פרך, היכום בכל הזדמנות, הכריכום לתפור תלאי (מגן-דוד) צהוב על החזה והעורף שאחר החליפוהו בעיגולים צהובים באותו גודל. עם האוכלוסיה היהודית אסרו עלינו לדבר. יודה - כך בדרך כלל אמרו - באמצע הרחוב ואסרו עליהם ללכת על המדרכות. הזמן עבר. המלחמה התקדמה והתנאים החמירו.

לאחר שנה של כיבוש המצב החמיר עד כדי-כך שפשטו שמועות בדבר השמדה המונית של כל האוכלוסיה היהודית. אולם בתקופה הקשה ביותר היהודים לא נפלו ברוחם. בסתר הם השיגו בתמורה לסחורות מצרכי מזון שהובררחו לגיטו. הגרמנים הטילו על היהודים קונטרבוציות ופנו לשלחטר או לאלתר בורדה או לאחרים מה"יודנראט" כדי למלא את "תאבונם הזאבי" (ניב בפולנית). זה היה מתבצע פחות או יותר כך: חבורה של אוכלי-אדם בגילופין היו באים אל היודנראט בדרישות אספקה תוך שעתיים. אם הדבר לא בוצע, הענישו במלקות את כל היודנראט ובכלל אצל מי שהזדמן להם תחת ידם, ערכו חיפושים ושדדו מכל מה שמצא חן בעיניהם. זאת היתה צריכה להיות התנהגות אבירית של אנשי המערב.

סוף סוף הגיע היום הטרגי של 2 בנובמבר. בלילה מהאחד לשנים הוקפה העיירה ע"י הצבא והמשטרה. הוצא צו על היהודים להתלבש ולהתיצב במקום האיסוף (בכיכר השוק המוקף חומה) כאן הפרידו נשים מגברים. אחר-כך ביצעו עוד הפרדה בין צעירים למבוגרים. את הצעירים סידרו בקבוצות בארבעה והובילום דרך רחוב קרשבסקי אל תחנת-הרכבת. העיירה היתה מלאה אנשים עקב החג הקתולי "יום הנשמות". כאשר אני עמדתי על המדרכה והסתכלתי איך השוטרים דוחפים אנשים כמו בקר, מכים אותם במקלות גומי, נלחצו אגרופי מעצמם, אבל מה כאשר האדם עומד אין אונים. הסקתי מסקנה, שאחרי שיסתדרו עם היהודים, יבוא התור לפולנים. בהרבה לא טעיתי...

אחרי שהעמיסו את הכשרים לעבדה, הרכבת יצאה לכיוון וולקוביסק. את המבוגרים והקשישים גרשו דרך רחוב טראוגוט אל החורשה הקרובה שנשאה את השם "וישובניק". שם חיכה להם בור שהוכן מראש. ההוצאה להורג התנהלה באופן כזה: כולם ללא הבדלי מין נצטוו

להתפשט עד הכותונת. הועמדו בשורות באורך 10 מ' ואז הלכו והתקרבו ארבעה תלינים קרוב מאד וחיסלום ביריות. קבוצה של יהודים צעירים וחזקים משכה את הגוויות המפרפרות לתוך הבור. בכל פינות השטח של הוישובניק הוצבו מקלעים כבדים (התאור שלי הוא אמין, כי עודיות אלה מסרו אנשים שהובילו בעגלות את כל הזקנים והחלשים). התקרב הערב ו"העבודה" לא הושלמה. אז העמידו שורות אחדות כדי בכדור אחד להרוג כמה אנשים. לאחר ביצוע הרצח "הגיסטפובצים" פנו לארמון הנמצא בוישובניק (צ'יה בנה) ושם נמשכה החגיגה כל הלילה.

הצעירים שקברו את אבותיהם ואת אמותיהם היו כלואים במרתף הארמון, הובטחה חנינת חיים בעד עבודתם הראויה.
למחרת הובלו לוישובניק החולים היהודיים שמצאום בבית-החולים וביחד עם אלה שהיו כלואים במרתף נורו כולם. רכוש הנרצחים הובא למחסן איסוף. החפצים הטובים ביותר לקחו לעצמם הגרמנים, הפחותים נמכרו לתושבים.

אותו גורל היה גם של אלה שגורשו, אולי השתנו רק המצבים. בתחילה העבידו אותם והיכום עד מוות ואחר הם עצמם כבר ייחלו עליהם את המוות - שישים קץ לסבלם.
ובאשר למשפחת ידידי - אין לי נתונים מדוייקים אם הם נרצחו ואיפה. ע"י הקבר של היהודים, יש גם קבר של פולנים בוישובניק. קבורים שם הנרצחים: הכומר קוזלובסקי, בוראק וכומר מילובקה. גם המשפחות טקרסקי, טשצ'אק, שצילובסקי המורה ועוד אחרים. בוישובניק נהרגו משפ' דודי, גרושצ'ינסקי, ראש המועצה באוקובסקי והרבה אחרים.

כיום אין בסביסלוץ יהודים. אומרים שבביאליסטוק חי הבן של סלפק, זה שהיה בעל טחנת-הקמח והמנסרה, אבל זה לא בטוח. בוולקוביסק יש כמה שהסתתרו אבל שמותיהם לא ידועים לי. באמסטיבובה, פורוזובה ויליובקה אין בכלל יהודים.
מהמורים מקודם נשארו חיים ונמצאים בסביסלוץ: שונייקו, טשיקובה (מבית זובלבין) וורוצ'ינסקי, שצ'רסקי, לופושקו, קינלובה, קובנס, וולינצ'יק, פלקנברג, חילמון. חומר יש כל-כך הרבה שאפשר היה לכתוב כרכים אבל לצערי קשה למצוא מקום במכתב אחד.

עלי להוסיף שסביסלוץ נמחקרה מעל-פני האדמה, בכל זאת העבודה לבניתה מחדש התחילה קיים בית-ספר ביילורוסי בו אני מועסק כמורה.

בבקשה לכתוב אלינו, תמיד נענה פיקובסקי.

תרגם מפולנית.
ירחמיאל.

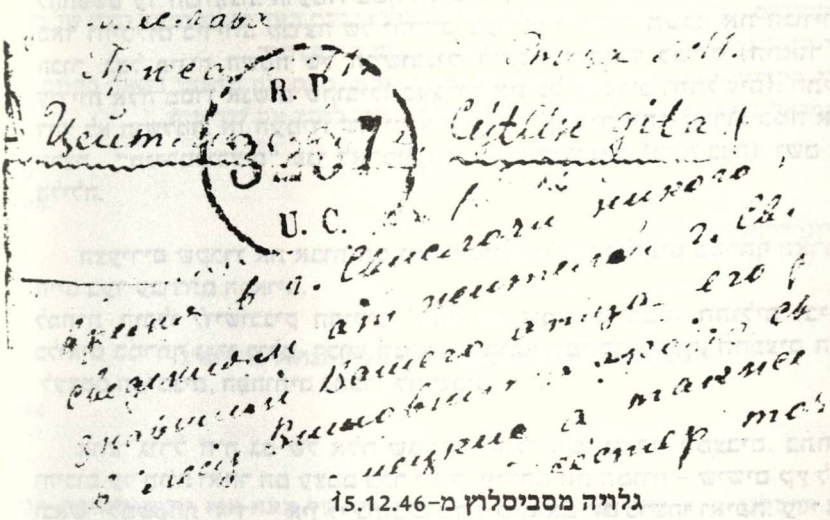
גלויה מעמנואל גולדברג למשה מישקינסקי 8.10.1944

היקר!
אני שולח לך את מכתבי השלישי. נודע לי, שצמאי הדם, הרוצחים הגרמנים, הרגו את כל תושבי העיירה היהודים. אף אחד מן היהודים לא נשאר בחיים. השמידו אותם ביער הקרוב לתחנת-הרכבת.
את אחותי הדסה רצחו באכזריות לעיני ההורים שלי ובעודה בחיים זרקו אותה לבור. את זה לא נשכח לעולם.

תכתוב יקירי.
בן בנס נשארה בחיים החברה אניה רוט. את כתובתה אינני יודע. אני קיבלתי הזמנה ממשלתית מהסובייט הביאלורוסי לנסוע למינסק. בינתיים כתוב לפי הכתובת מהצד השני.
אני לוחץ את ידך חזק.

תרגם מרוסית: ירחמיאל.

עמנואל.

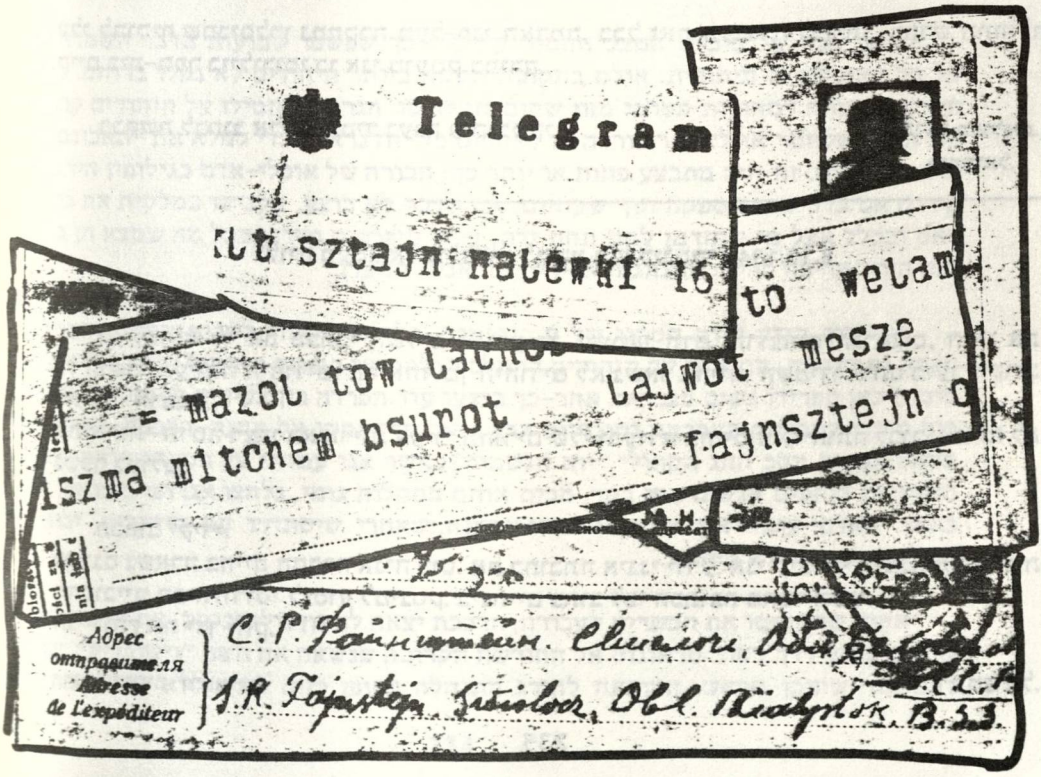
גלויה מסביסלוץ מ-15.12.46

אזרחית גיטה צייטלין

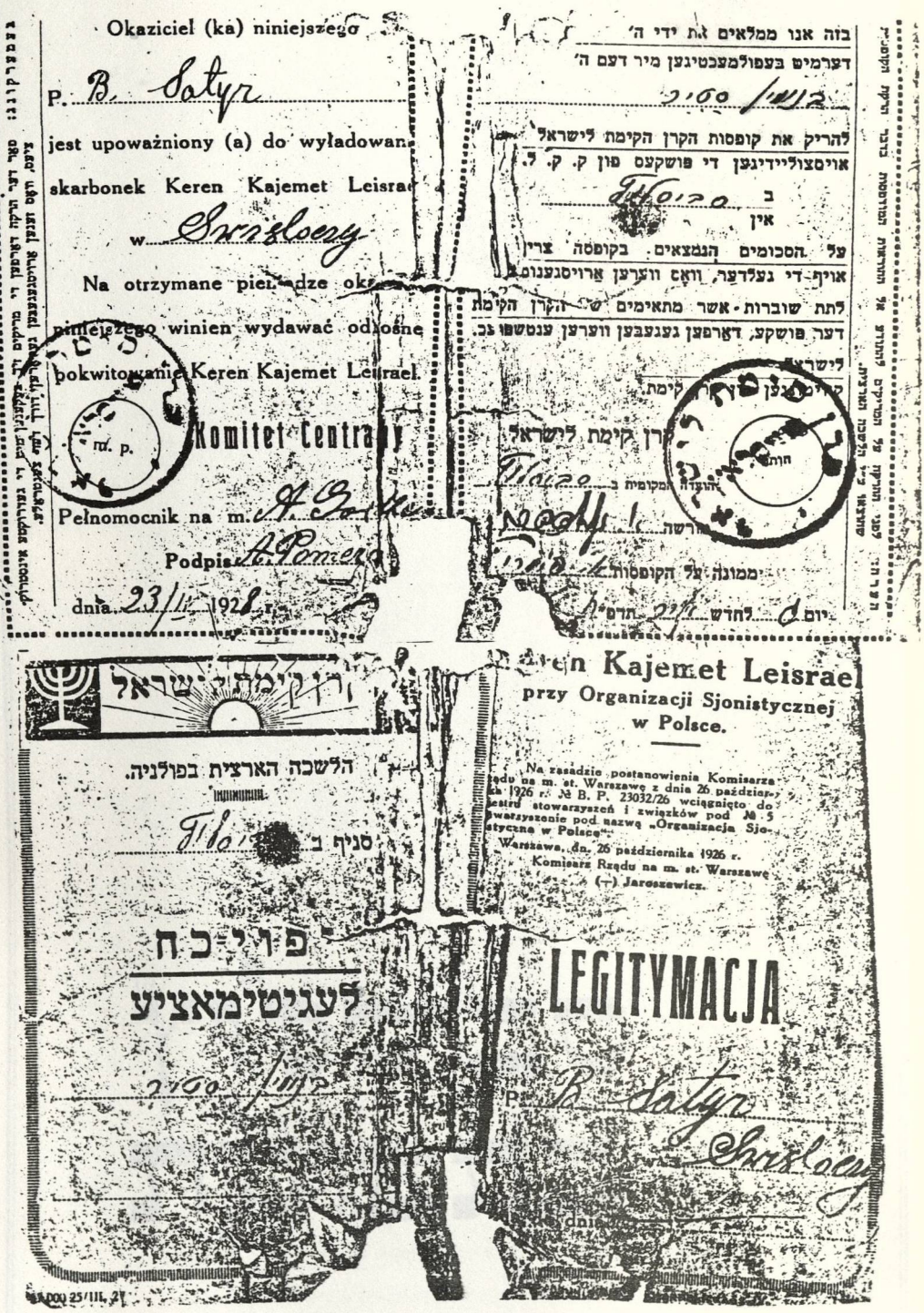
אנו מודיעים לך שממפשחתו של קלמן סלפק, אבא שלך, כרגע אין אף אחד. תושבי העיר סביסלוץ שהכירו את אבא שלך מעידים שאותו ירו ביער וישובניק שעל-יד סביסלוץ הרוצחים הגרמנים וגם שתי אחיותיך, באשר לאחיות שלך אי אפשר להגיד בדיוק מכיוון שאת רוב הצעי-רים שלחו בכיוון וולקוביסק ומה קרה איתם הלאה לא ידוע אם רצחום בוולקוביסק או אולי נשלחו לאיזה מקום אחר, יכול גם להיות שאחדים מהם הצליחו לברוח, אבל בעיר סביסלוץ כרגע אין ידיעות משום מקום.

המועצה העירונית.

תרגם מרוסית: ירחמיאל.

מסמך נדיר שנשמר אצל בן עירנו בנימין סטיר.

Okaziciel (ka) niniejszego

P. B. Satyr

jest upoważniony (a) do wyładowan

skarbonek Keren Kajemet Leisra

w Swisłoczy

Na otrzymane pie[illegible]dze ok

niniejszego winien wydawać odnośne

pokwitowanie Keren Kajemet Leisrael.

m. p.

Komitet Centra[illegible]

Pełnomocnik na m.

Podpis

dnia 23/II 192[illegible] r.

בזה אנו ממלאים את ידי ה'

דערמיט בעפולמעכטיגען מיר דעם ה'

בושי/ סטיר

להריק את קופסות הקרן הקימת לישראל

אויסצולייידיגען די פושקעס פון ק. ק. ל.

ב

אין

על הסכומים הנמצאים בקופסה צרין

אויף די בעלדער, וואס וועלכן ארויסגענומ

לתת שוברות - אשר מתאימים ש[illegible] הקרן הקימת

דער פושקע, דאראנען געגעבענן ווערען ענטשפו[illegible]

לישראל

[illegible] הקרן קימת

[illegible] הקרן קימת לישראל

[illegible] המקומית ב

[illegible] ראשה

[illegible] ממונה על הקופסות

[illegible] יום [illegible] לחדש [illegible] תרפ"[illegible]

Kajemet Leisrael

przy Organizacji Sjonistycznej

w Polsce.

Na zasadzie postanowienia Komisarza
rządu na m. st. Warszawę z dnia 26 paździer-
1926 r. № B. P. 23032/26 wciągnięto do
estru stowarzyszeń i związków pod № 5
Stowarzyszenie pod nazwą „Organizacja Sjo-
istyczna w Polsce".
Warszawa, dn. 26 października 1926 r.
Komisarz Rządu na m. st. Warszawę
(-) Jaroszewicz.

קרן קימת לישראל

הלשכה הארצית בפולניה.

סניף ב

פו"ל-כ ח

לעגיטימאציע

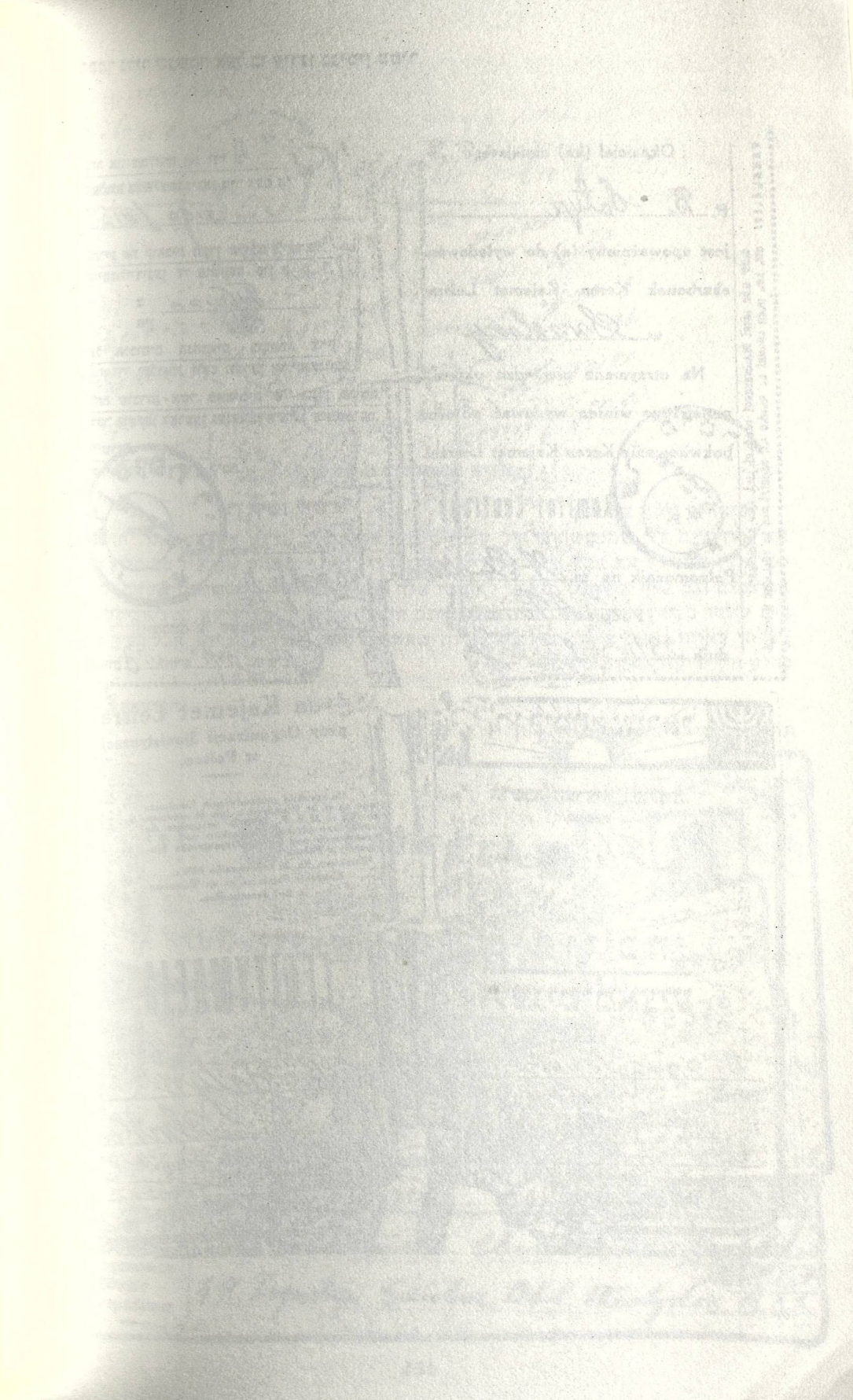
בושי/ סטיר

LEGITYMACJA

P. B. Satyr

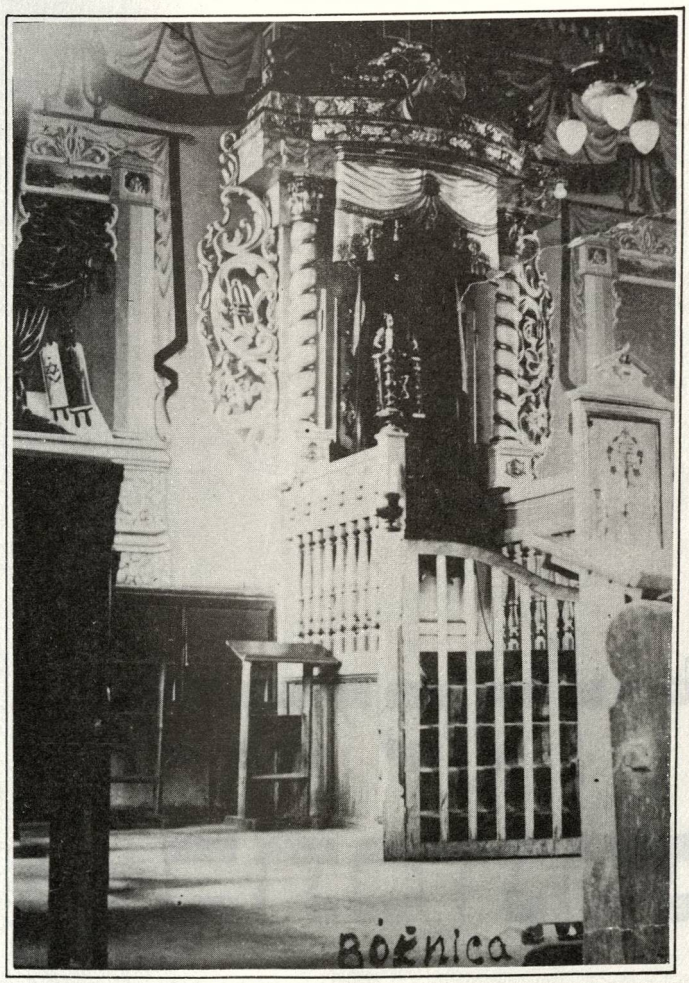
Swisłocz

dnia

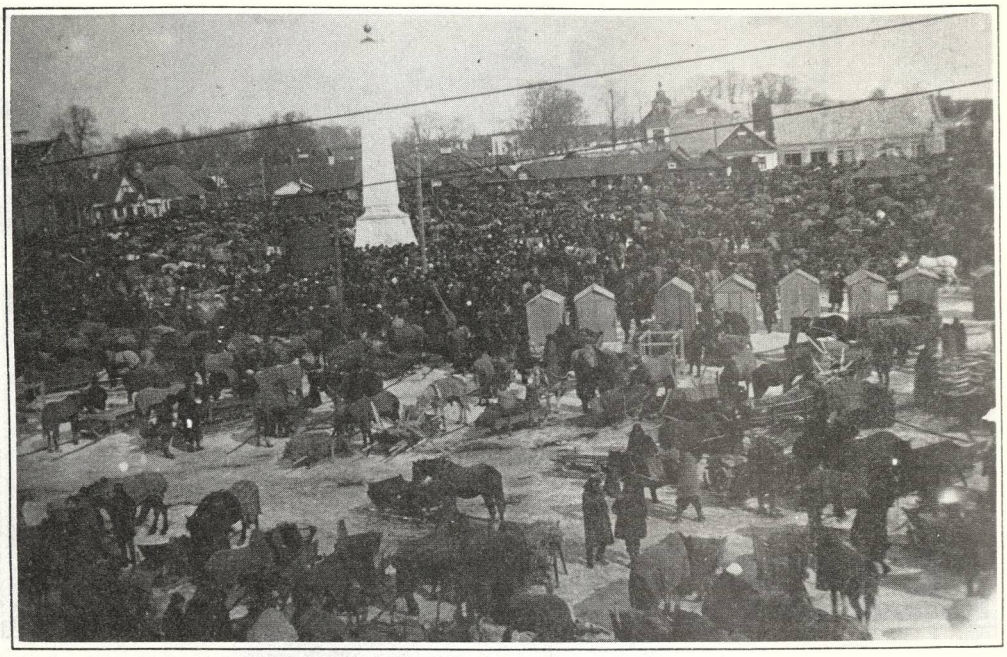

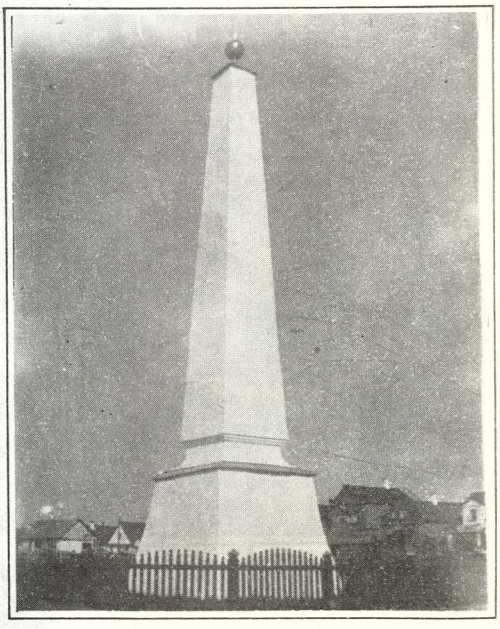
סביסלוץ
בתמונות

אתרים בעיירה

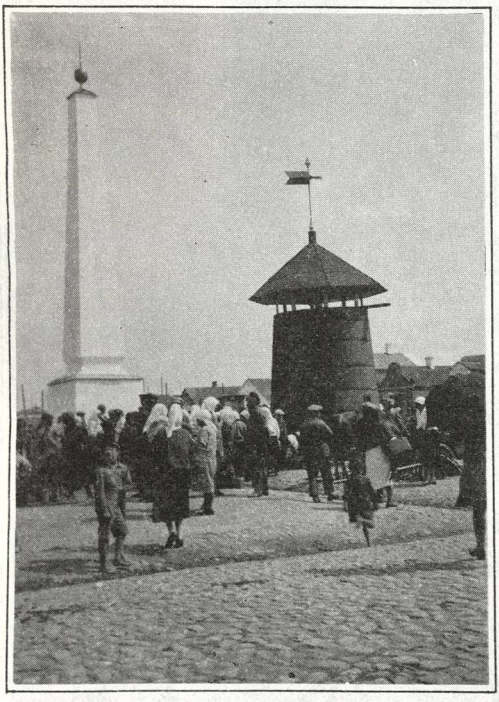

תמונה נדירה של ארון הקודש בבית-הכנסת בסביסלוץ.

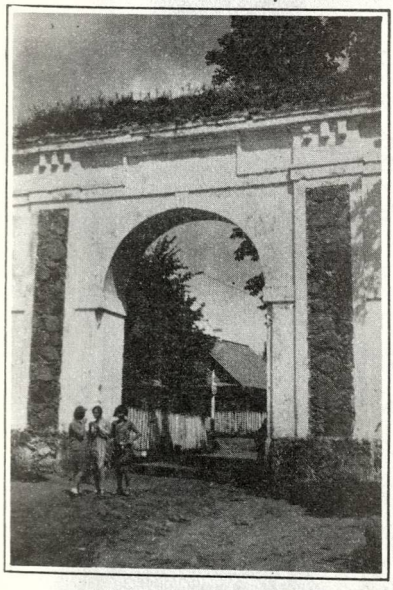
העמוד ״דער סלופ״
האובליסק בסביסלוץ.

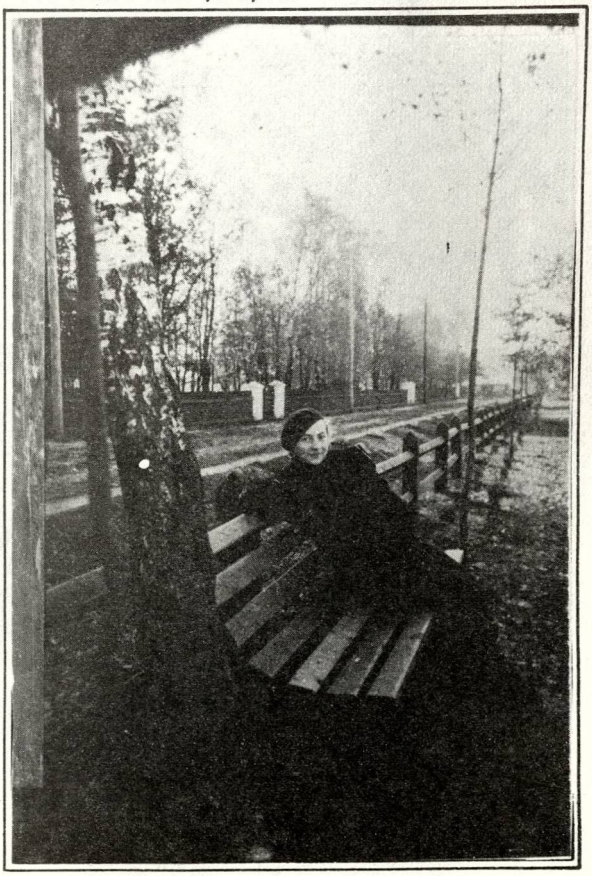
כיכר השוק

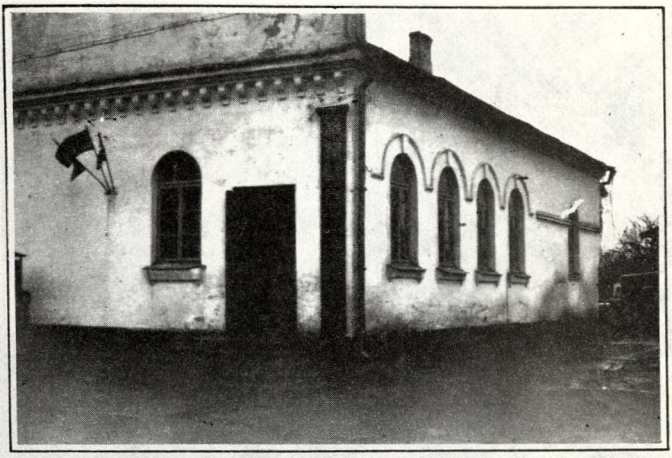
רחוב גרודנה. החנות והבית של ר׳ אברהם
אולקניצקי ואחריו הבית של ר׳ אבא גרינשפאן.

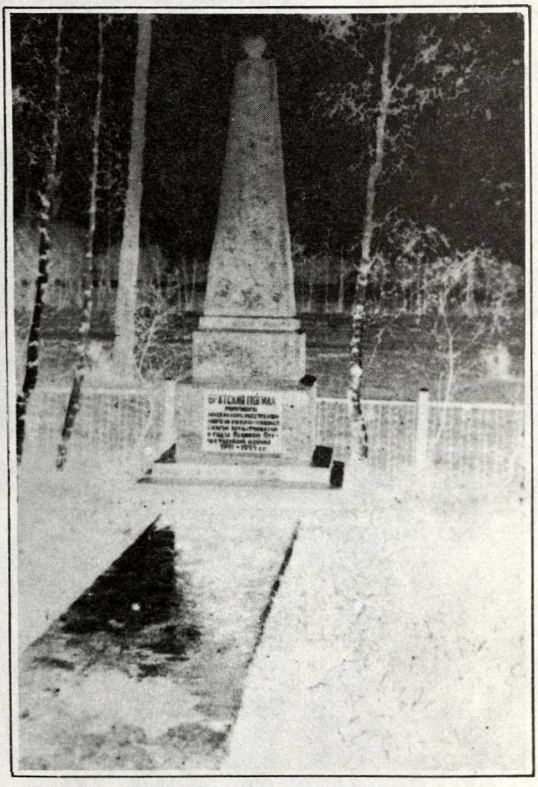
השער ברחוב אמסטיביווע
״דער בראם״.

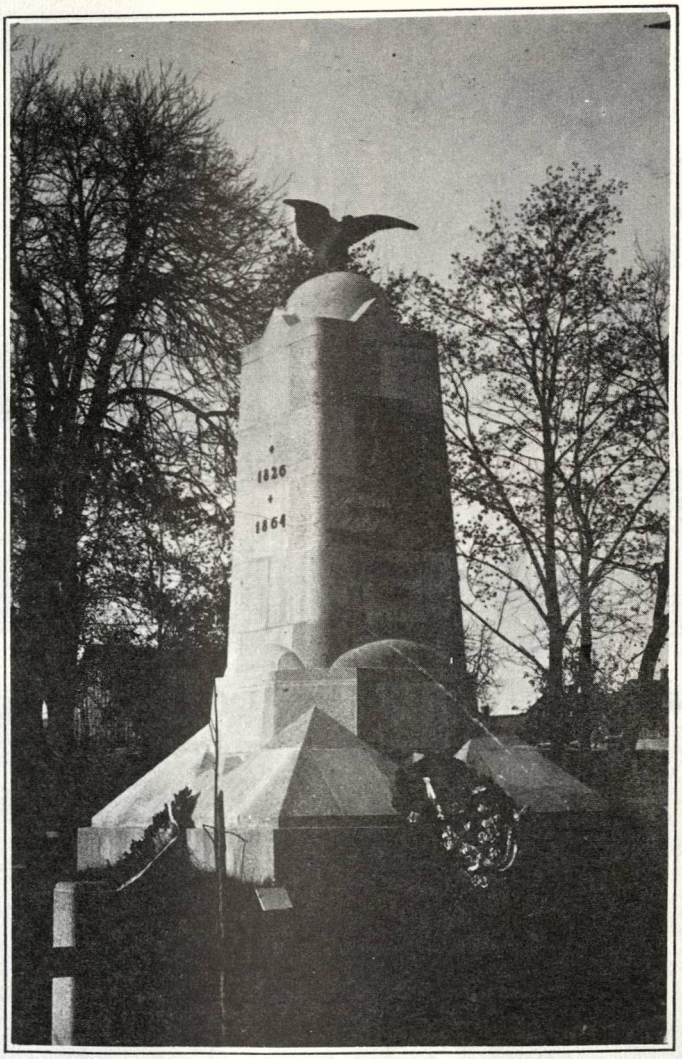
מבט על השדרה מול הסמינר הפולני.
(יושבת חנה פינשטיין. השנה 1934).

בית-המדרש שהפך בימינו לבית קולנוע

האנדרטה בוישנביק. על לוח הזכרון חרוט (תרגום מרוסית)
קבר אחים של אוכלוסיה אזרחית שנורתה בידי כובשים פשיסטים גרמניים בשנות מלחמת העולם
השניה בשנים 1941 - 1945
הערה: בטקסט לא מוזכר שהאוכלוסיה האזרחית הם היהודים בני העיירה סביסלוץ
שנורו ב-2 לנובמבר 1942

האנדרטה לטראוגוט ברחוב הייפשע גאס.

חברה תרבות אמנות

גן הילדים בעיירה.

תמונה נדירה מתחילת המאה העשרים. חדר מתוקן לבנות בסביסלוץ. אחר המורים הוא ליפא סוקניק (מימין) לימים הפרופסור לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים אביהם של יגאל ויוסי ידין. השובבת למטה משמאל היא שרה דוידובסקי שטראוס.

כיתה ג' של ביה"ס בשנת 1927 המנהל ברם. המורים מימין לשמאל: גולדברג, חיים שלמה, אלתר גולדברג.

כיתה עליונה בביה"ס העברי בסביסלוץ.
יושבים: המורה פאבה ורעייתו, המנהל שלאחטר ורעייתו המורה אלתר גולדברג.
עומדים: שרה פינקלשטיין אשקה אורין, עמנואל גולדברג, ישראל צמח דוד קפלן, מוליק יחס דיחובסקי, ריינה ליפשיץ.

קבוצת "מכבי" בסביסלוץ.
בשורה העליונה מימין לשמאל: שפסל ליס, חיים, הערשל (ביזבודניקר) וויגונסקי, נוצרי, איגנאץ (נוצרי) ליפה קפלן (שפיצקי) ברל זגר.
שורה שניה: משה סידרנסקי, אריה פינקלשטיין.
למטה: יהושע גרשוביץ יעקב דיין.

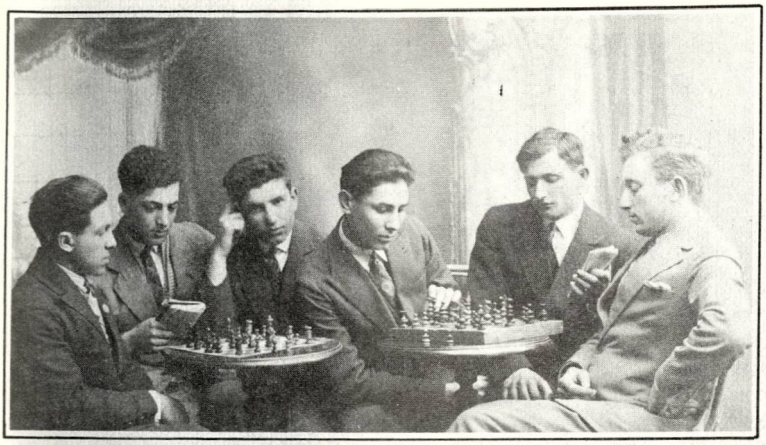
להקת חובבים בהצגה באידיש. מימין לשמאל: קלמן טנביצקי, גולדה חורובסקי, זלמן מרגלית, בלקה זלצמאן, צבי פינקלשטיין, יעקב דיין, שרה לוין, ישראל חורובסקי חיים רזניק.
היושב: הבמאי אהרון דוקסין.

דרמה "בת-יפתח" הוצגה ע"י תלמידי ביה"ס העברי עממי בסביסלוץ, שנת תרפ"ט.

סטודיו דרמטי ע"י קן השומר הצעיר בסביסלוץ 19.9.30
שורה תחתונה: צמניק סימה מרגלית, אדלה מוטשניק.
שורה שניה: לייבל זלוצקי, ברזניצקי אביגדור, ד"ר מייזל, שרגא הלפרין.
שורה שלישית: רזניק, סוכובולסקי, דבורה רביצקי, מנוחה פינקלשטיין
שורה עליונה: זלדה פולקביץ (קרסנברג) ווטניק

השמחמטאים בסביבלוץ 1930. מימין לשמאל: נפתלי טיכובולסקי, זיידל פארבר, צבי פינקלשטיין, אהרון מרגלית, יעקב מוצניק, אברהם זאיונץ.

גדוד אחווה השומר הצעיר בסביסלוץ 1934.
מאיר רודי, רקוביצקי יהושע, צירולניק חיים, יששכר פינקלשטיין, דרצ'ינסקי יפה, יוסף לוין, לנצביצקי, מוטל סלפק, ישעיהו, ראובן ליעסין, גרודסקי, שבליביץ, יפה דוברובולסקי, חיים זיונץ, שמעון פינקלשטיין.

קבוצה יהודית טרום צבאית פולנית בסביסלוץ. אומנו ע"י קצינים פולניים.
יושבים מימין לשמאל: זלמן מרגלית, זוסיה רביצקי, אברהם זיונץ (הבן של דעם פארבער), מוטל חמלניצקי שני קצינים פולנים. שורה עליונה: יעקב קפלן, פנחס ברזניצקי, מוצניק, פרץ חורובסקי, לייבל סלפק, יקותיאל חמלניצקי, לייבעל ליס, שרגא הלפרין.

ועדת החלוץ בסביסלוץ
1932.
עומדים: מימין לשמאל:
נח שבליביץ, פנחס
ווינר, יקותיאל
חמילניצקי, ישראל
הלפרין (מלונה).
ישובים מימין לשמאל:
גרבר, אלתר שברינסקי,
אביגדור ברזניצקי, צבי
פינקלשטיין (ליד אביגדור
עומדת בתו הקטנה).

ועדת הקק״ל בסביסלוץ
7.10.1934

יום פרח למען הקק״ל
1932

קבוצת ההכשרה בסביסלוץ.

קיבוץ הכשרה בסביסלוץ.

קיבוץ מעפילים בסביסלוץ תרצ"א (קבוצת הכשרה).

הסתדרות "החלוץ" בפולין, קיבוץ "תל-חי" המאוחד
("תל-חי", "מעפילים", "הכובש") פלוגת סביסלוץ ת.ד. 34.

בני סביסלוץ בין 2 המלחמות

יששכר ושמעון פינקלשטיין, נפתלי גולנר, סנדר, מנקס, ראובן ליעסין.

חיים ברטנובסקי, יששכר פינקשלטיין, שמעון פינקל-שטיין, מוטל זלצמן, משה קפלן.

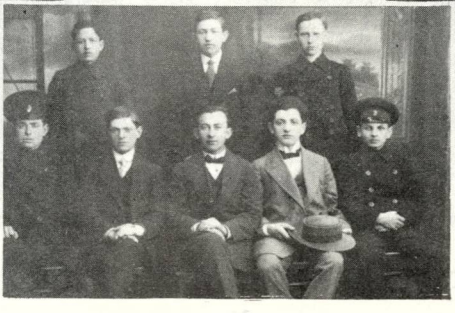
למעלה: יעקב גולומבוביץ
עומדים: רייזעלע שוחט, רותי נובוגרוצקי, עשקה אורין.

יושב בורדה מנשה, ישמונד זלמן מרגוליס. עומד מושצ-קי לכביצקי, מוצניק יעקב אשר שפק.

שלמה זלצמן, קליינרמן, סטיר, שמואל מייזל.

מוטל זלצמן, חיים ברטנוב-סקי, מאיר רודי, יששכר פינקלשטיין, שמעון פינקל-שטיין, ניאכל רבינוביץ, שלמה רודי, ראובן ליעסין.

תקוה קנטור

מרים אולקניצקי

שפרה מינץ

משה קפלן

זיידל פרבר בשנת 1928

יששכר פינקלשטיין

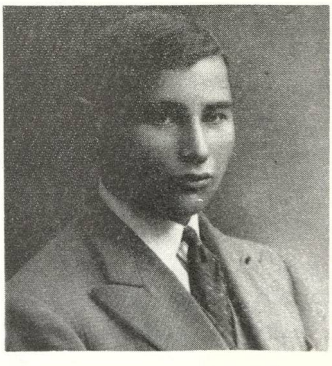
זליג קנטור בשנת 1930

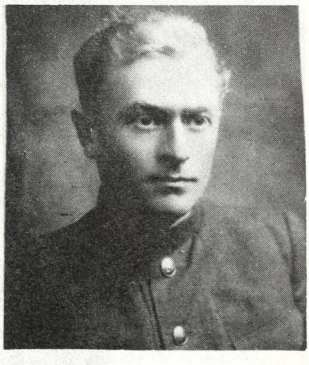
בעלה של אסיה סרלין

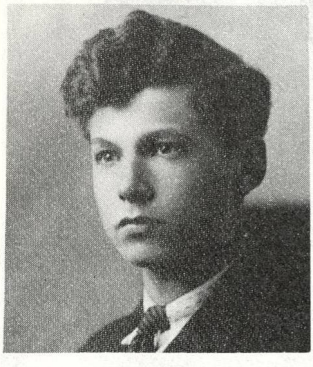
אסיה סרלין

ליפה גרשוביץ 20.3.1932

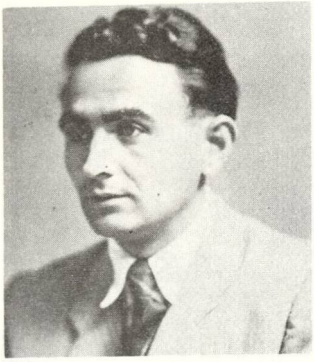
מיליק (שמואל) יחס

משה יחס

חמילניצקי יקותיאל עם בואו לארץ בשנת 1962.

שיע (ישעיהו) מרגוליס

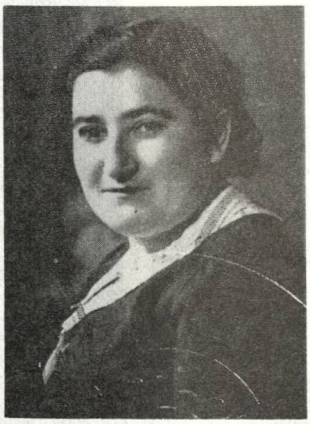

יוסף עין 1930

מאשה מינץ והדסה גולדברג

פנינה שפק
(לבית מינץ)

בני משפחה: (מימין לשמאל) - עומדים: מנדל פיינשטיין בת אחיו-חנה'לה, משה אולקניצקי, באשה ברטנובסקי (היום באמריקה), יענקל מוצניק.
יושבות: פרידל אזרוביץ, עדה מוצניק.

על פעולות הנצחה בארץ

יוצאי סביסלוץ ע"י מצבת הזכרון בחולון ביום השואה תשמ"ג

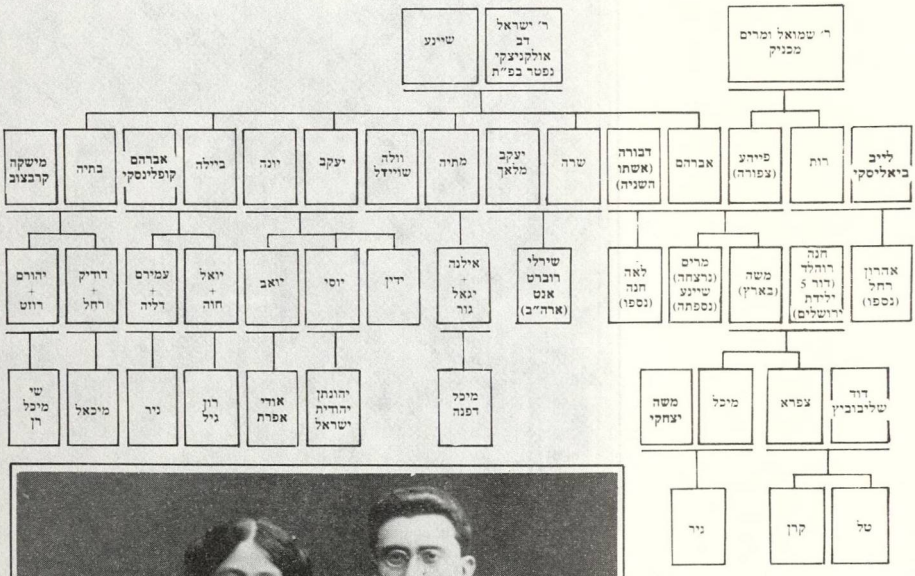

ערב אזכרה ליוצאי סביסלוץ ברמת-גן. נובמבר 1964

בטקס נטיעת העצים ביערות הקדושים ירושלים 24.4.79

משפחת אולקניצקי

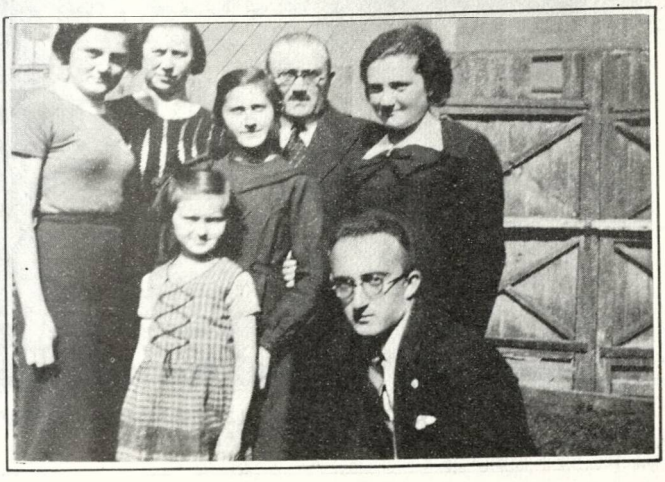

אברהם אולקניצקי ואשתו הראשונה צפורה לבית מכניק (1913)
אמא של משה מרים ושיינע.

משפחת אולקניצקי:
עומדים (מימין לשמאל): מרים, האב אברהם, האם דבורה, שיינה.
יושבות: לאה ועל ברכיה חנה.

משפחת אולקניצקי.
שורה ראשונה: (מימין לשמאל): מרים, אברהם (אבי המשפחה), לאה, דבורה (האם), יפה.
שורה שניה: משה, חנה.

משפחת אייידלמן

סוניה אייידלמן (המילדת)

רבקה אייידלמן

מאיר אייידלמן 1927

משפחת גלין

חיינה גלין
אשת שלמה גלין

שלמה גלין עם נכדו
1925

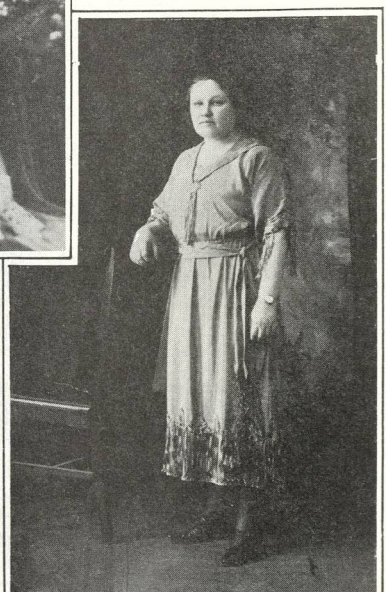
רחל גלין – בת חיינה ושלמה. במלאות לה 80 שנה. מופיעה להרצאות בפני תלמידי בית-ספר.

שמעון גלין בן חיינה
ושלמה עם אשתו
השניה ובנו אלכסנדר
1923

פסיה גלין בת חיינה ושלמה היתה מורה
בביה״ס בסביסלוץ

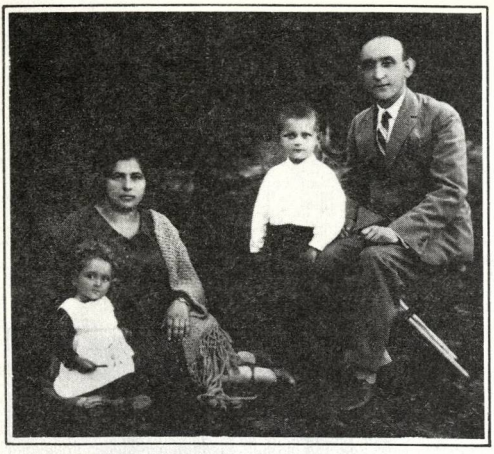
חיה גלין בת חיינה ושלמה, 1925.

משפחות גרשוביץ, מרגלית, רובין.

עומדים: בעלה של פייגל מרגולית רבצ'ה (רובין) מרגולית, אמו של אהרון מרגולית בעלה של סוניה קונצפולסקי, שבע מרגולית אשתו של אייזיק מרגולית, הבת. פייגל מרגולית, שמערל מרגולית, סוניה קונצפולסקי הבת של פייגל. סימה מרגולית אהרון רובין, דוד רובין, הבת של אייזיק, הבן. בניו של משה רובין.

1930
וודזילובסקי יוסף אשתו גולדה (רובין)
הבן שמעון והבת הקטנה.

שיינה וחיים גרשוביץ
ניצלו מהשואה ועלו לישראל ב-23.2.1949
נפטרו בישראל חיים ב-1952 ושיינה ב-1962

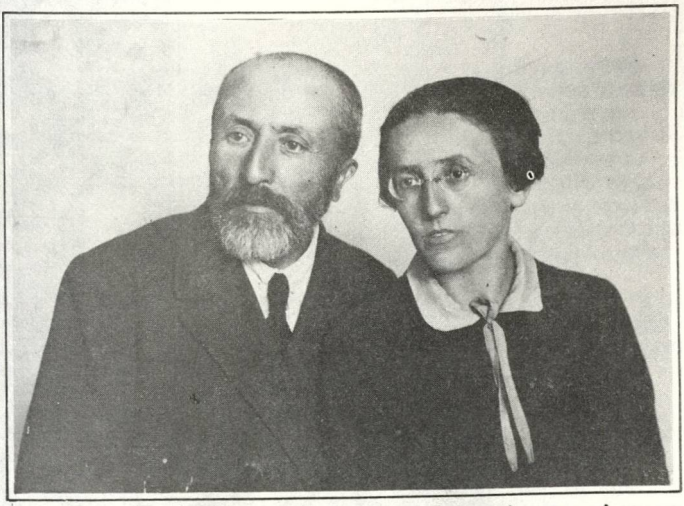

מימין: חיה רובין לבית חן-טוב (אמא של משה רובין יל"א)
משמאל: חינקה חן-טוב (לבית לוין) אשתו של הרב שמואל חן-טוב שהיה אחיה של חיה רובין.

משפחת הלפרין

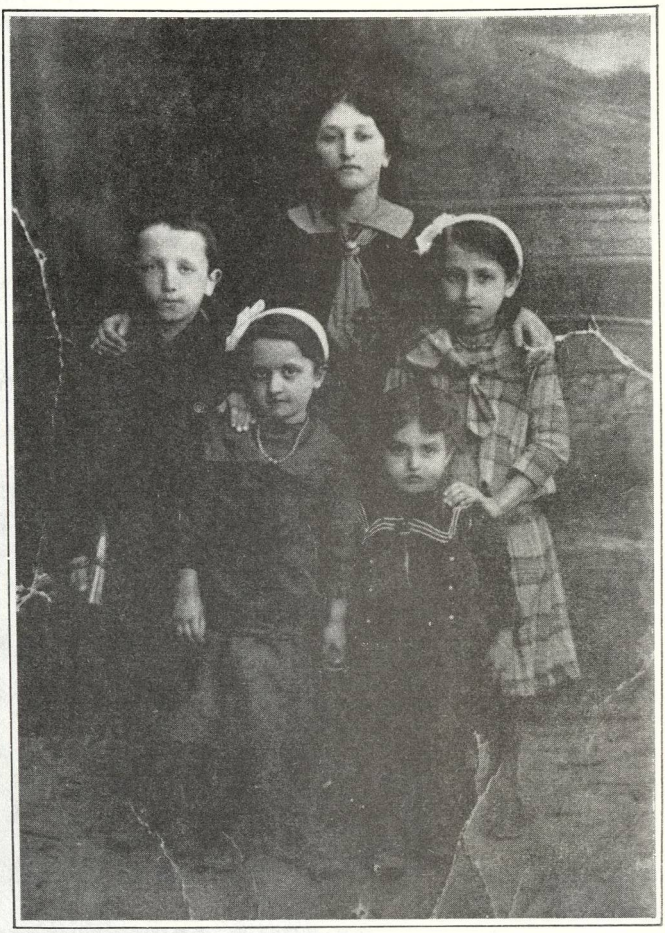
ר' דניאל גרשום הלפרין ורעייתו מרים לבית מייזל
מתוך אחד-עשר ילדיהם, שבעה עלו לארץ בין השנים 1913–1930

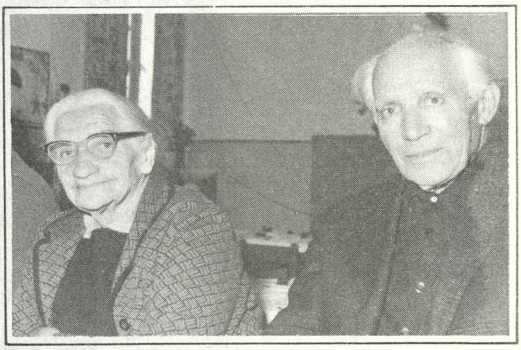
ר' דניאל גרשום הלפרין ובתו אסתר הראשונה שעלתה ב-1913.

שנת 1926 מנוחה (הלפרן) קרול
בעבודתה כטייחות בירושלים.

בני הלפרין מסביסלוץ שעלו בתקופות שונות ארצה.
התמונה צולמה ב-1914 עם עלייתה של האחות שרה לארץ.

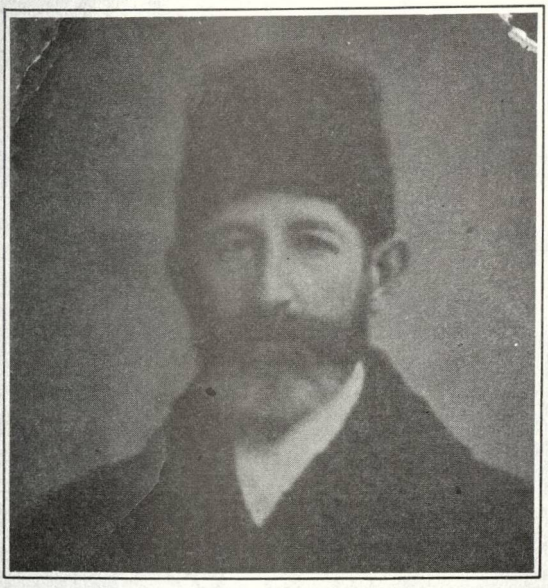

שטראוס שרה ואנשל ע"ה.

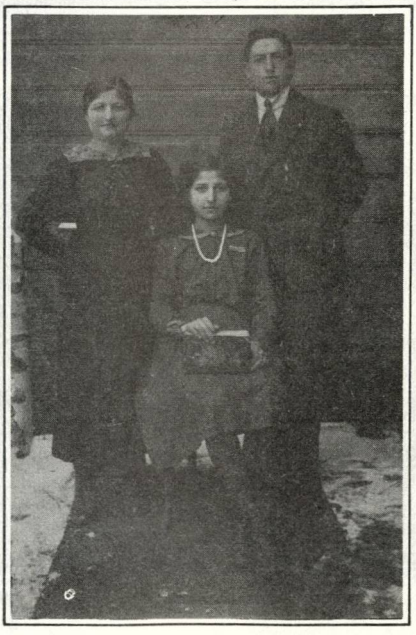

יעקב ניב ואשתו.

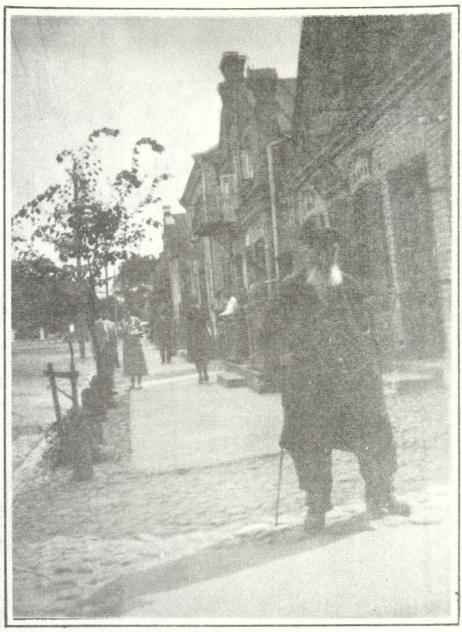
משפחות לאש—ליזרוביץ

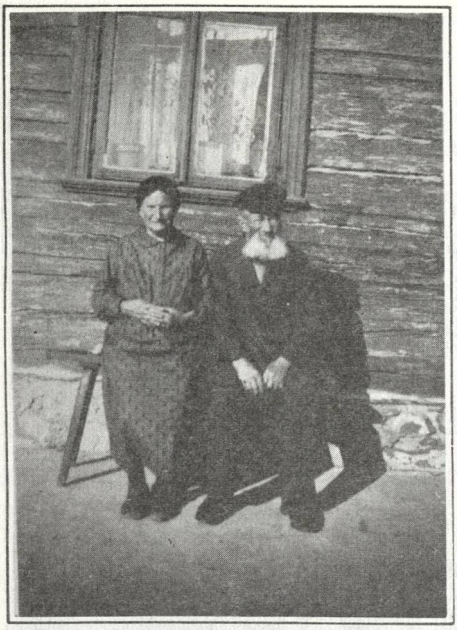
ר' יחזקאל לאש

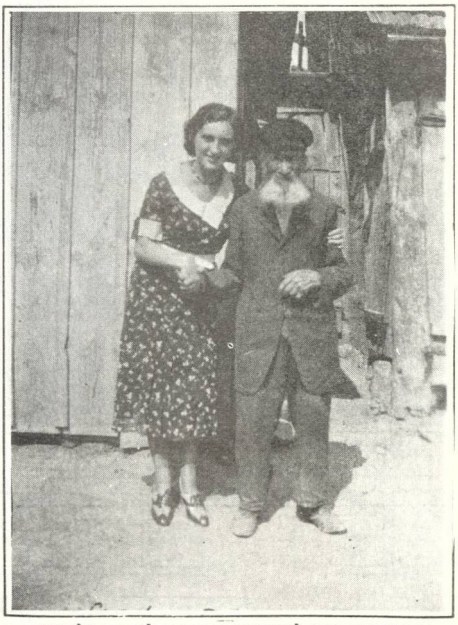
זבולון לאש ושרה (עומדים)
חיה (ירושבת).

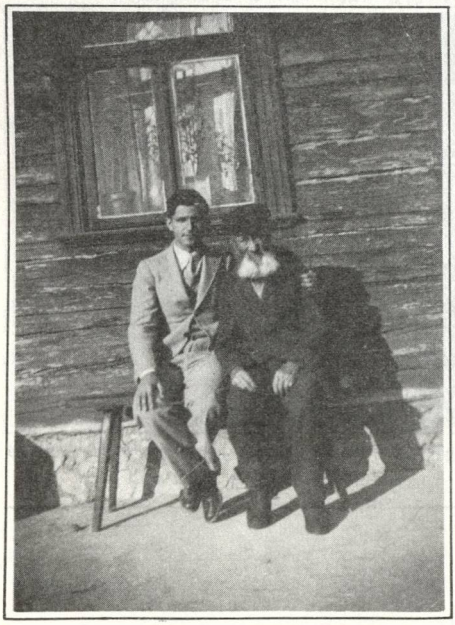
רחוב טיפוסי בעיירה
ר׳ אשר בערל ליזרוביץ בסביסלוץ 1932

ר׳ אשר בער לזרוביץ ורעייתו הניה
בסביסלוץ ב-1932

ר׳ אשר בער לזרוביץ וסופיה לואיס (לאש)
מקנדה ב-1932 בסביסלוץ

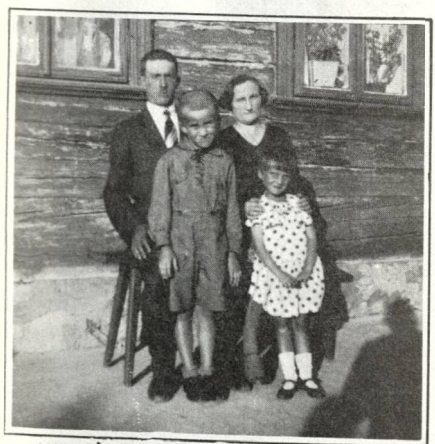
ר׳ אשר-בער לזרוביץ ונכדו לואיס (לאש)
מקנדה בשנת 1932

משפחת לייזרוביץ בסביסלוץ

יעקב לזרוביץ ורעייתו פרל ושלושת ילדיהם. נספו בשואה בסביסלוץ. צולם בשנת 1932.

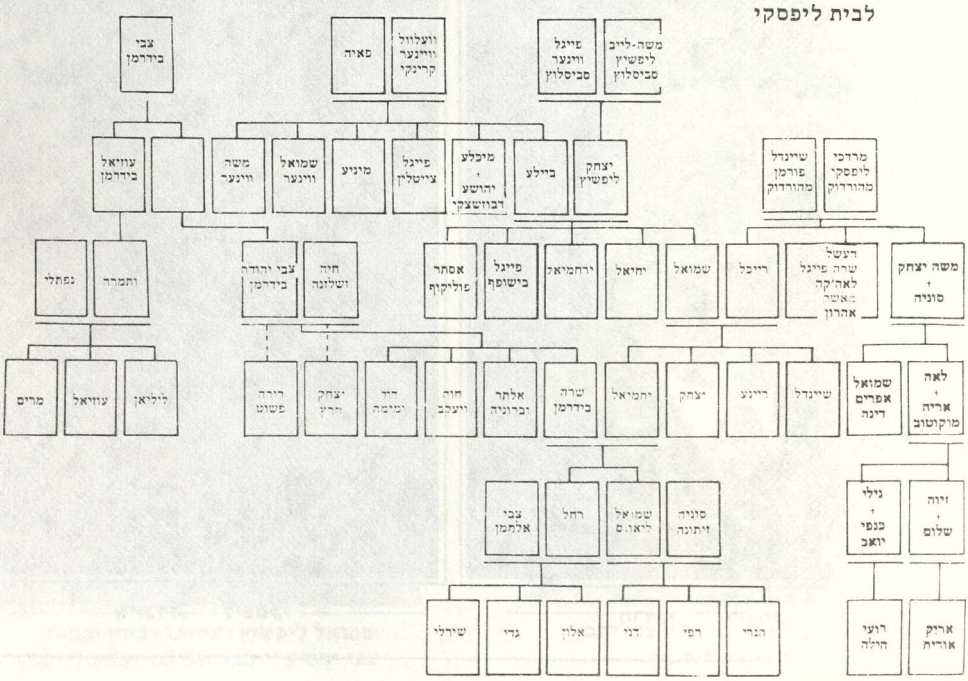
פייטשע בת ר׳ אשר לזרוביץ ובעלה ושני ילדיהם שניספו בשואה בסביסלוץ
צולם בשנת 1932

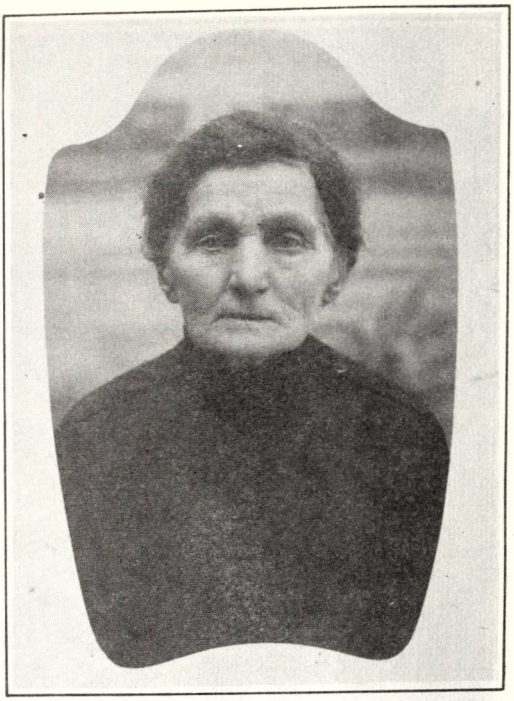
משפחת ליפשיץ

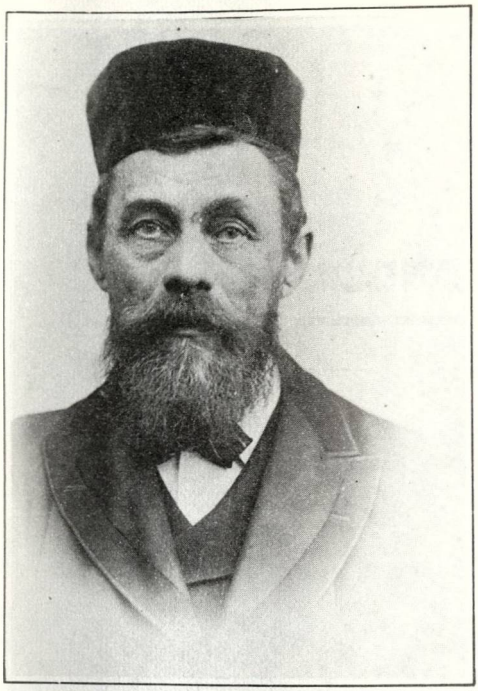
משפחת ליפשיץ בשנת 1928. שמואל, ירחמיאל, יצחק, ביילה, ריינה, שיינדל ורייכל

לבית ליפסקי

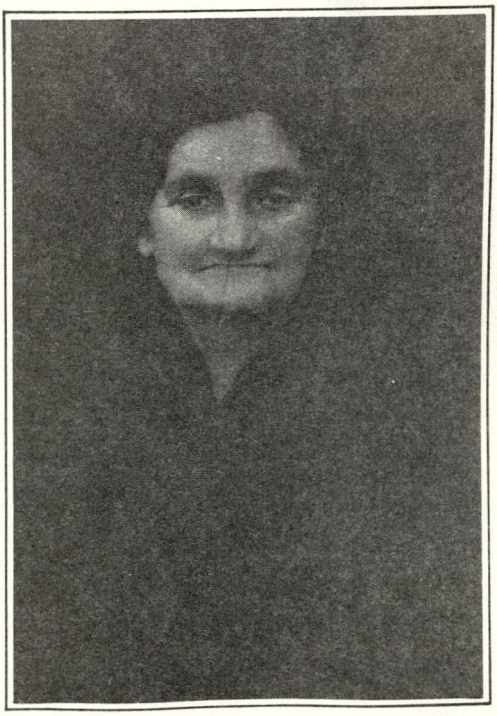

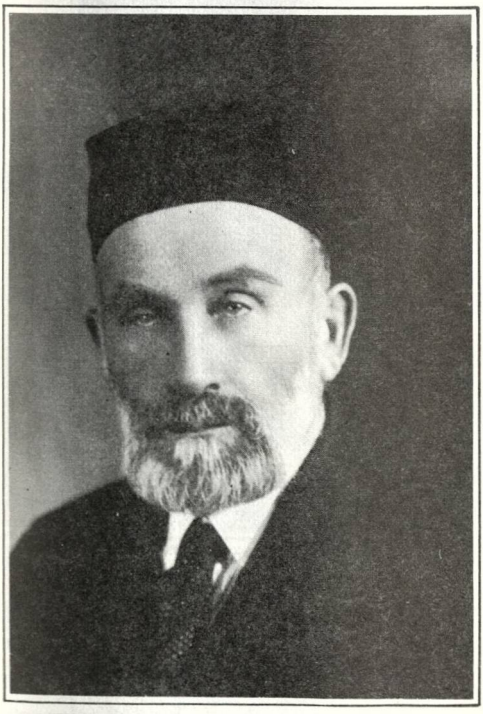
ביילה ליפשיץ (ווינער)

יצחק ליפשיץ

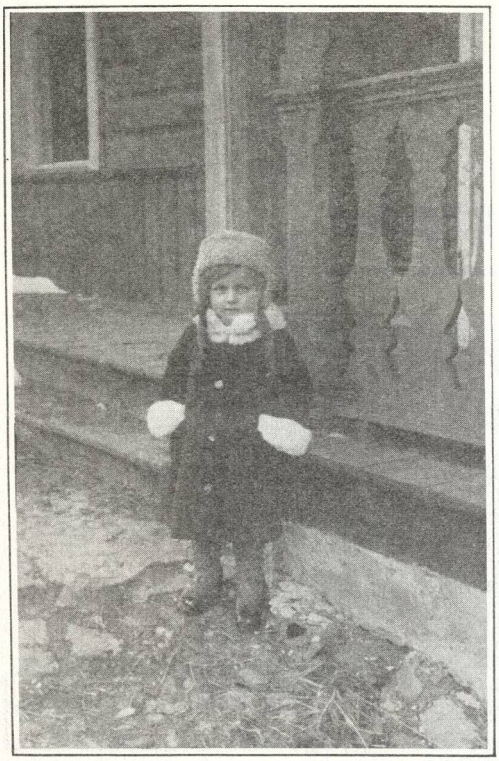
שיינדל ליפסקי

מרדכי ליפסקי

ריינה ליפשיץ ע״י קבר אביה שמואל

ריינה ליפשיץ בת שמואל ורייכל

רבקה לבית ליפשיץ ובעלה צבי יחס
ע״י קברה של ביילה ליפשיץ.

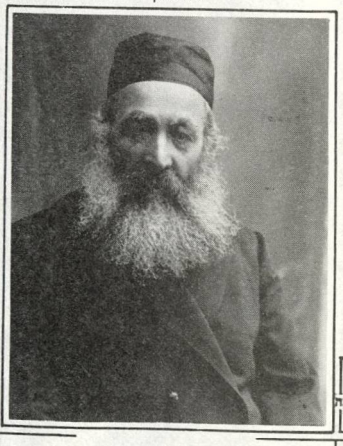

שמואל ליפשיץ ואחותו רבקה ובעלה
צבי יחס ע״י קבר אביהם יצחק ליפשיץ.

משפחת מוצניק

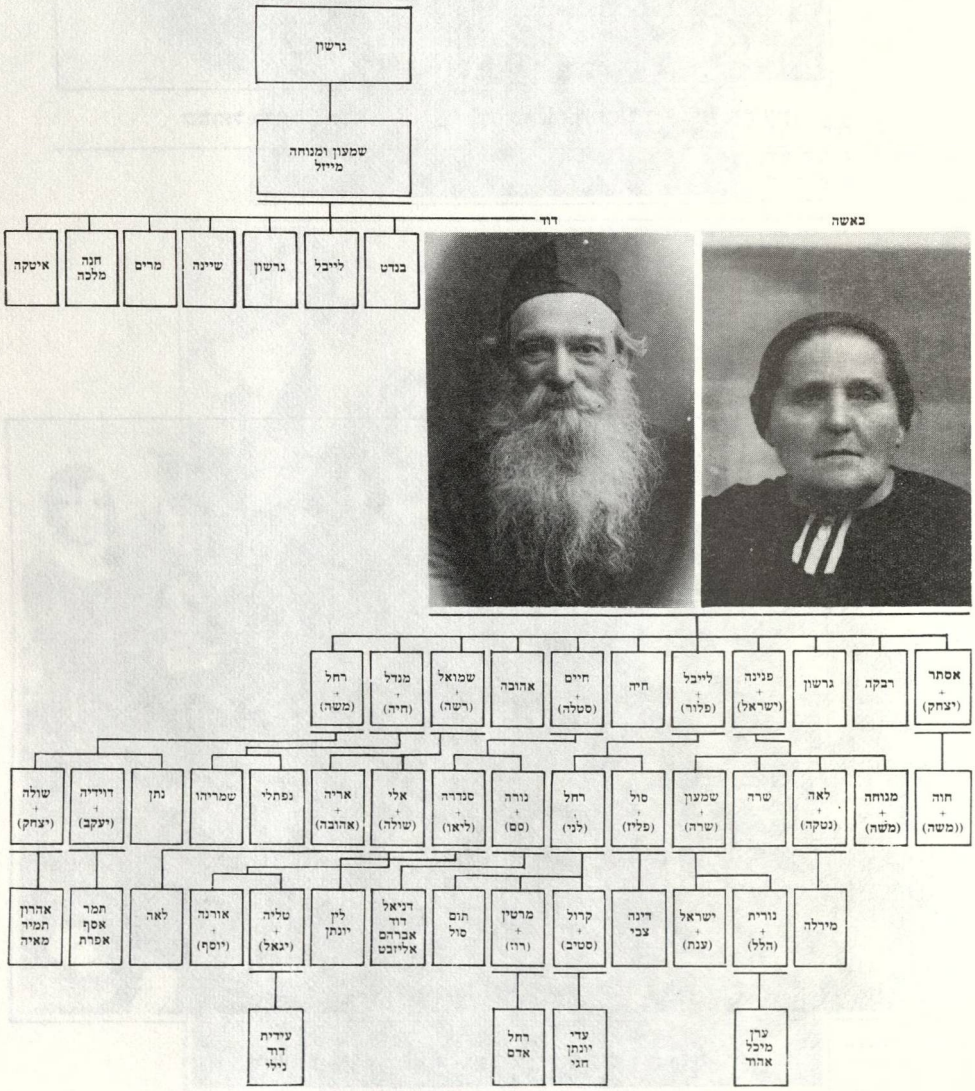

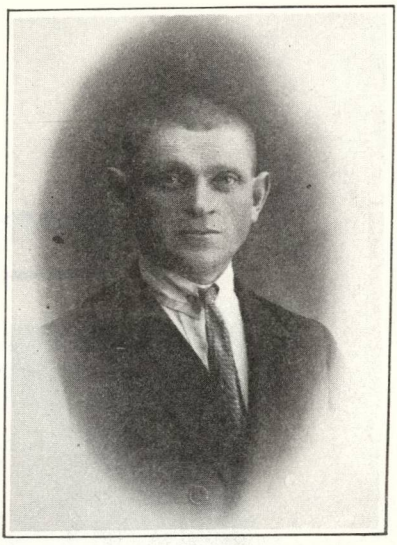
עדה, אחיה יעקב ואחותה שרה
שלושת ילדי האשה השניה של משה מוצניק - בני עטל.

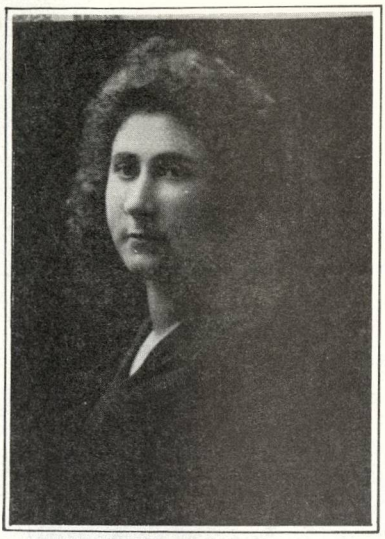
ר' משה
מנדלס מוצניק
מסוריסלוין

משפחת מייזל

גרשון
שמעון ומנוחה מייזל
דוד
באשה
בנדט
ליבל
גרשון
שיינה
מרים
חנה מלכה
איטקה
אסתר (יצחק)
רבקה
גרשון
פנינה (ישראל)
ליבל (פלור)
חיה
חיים (סטלה)
אהובה
שמואל (רשה)
מנדל (חיה)
רחל (משה)
חוה (משה)
מנוחה (משה)
לאה (נטקה)
שרה
שמעון (שרה)
סול (פליז)
רחל (לני)
נורה (סם)
סנדרה (ליאו)
אלי (שולה)
אריה (אהובה)
נפתלי
שמריהו
נתן
דוידיה (יעקב)
שולה (יצחק)
מירלה
נורית (הלל)
ישראל (ענת)
דינה צבי
קרול (סטיב)
מרטין (רוי)
תום סול
דניאל דוד אברהם אליובט
לין יונתן
טליה (יגאל)
אורנה (יוסף)
לאה
תמר אסף אפרת
אהרון תמיר מאיה
ערן מיכל אהוד
עדי יונתן חגי
רחל אדם
עידית דוד נילי

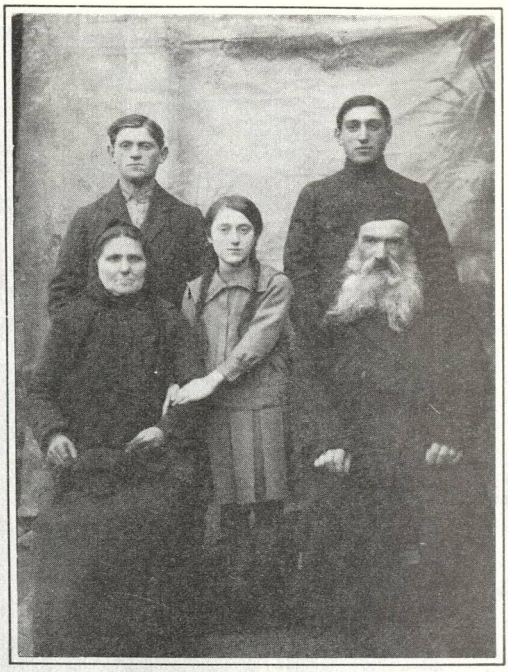
שמואל מייזל

רשה אשת שמואל מייזל (לבית עין).

משפחתו של דוד מייזל בשנת עלייתו לארץ ישראל 1933.

ר' דוד מייזל,
אשתו באשע, שמואל,
מנדל ורחל.

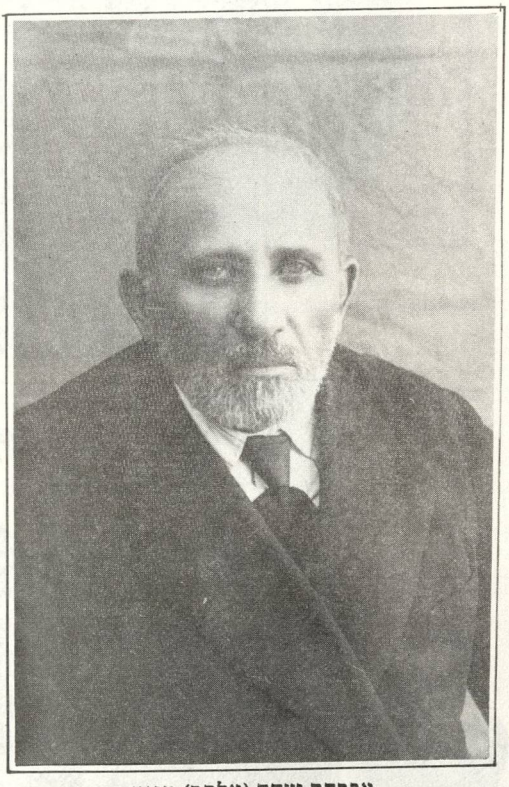

רבקה, חיה
אהובה וחיים
מייזל בשנים
הראשונות בארץ.

חיים, חיה, אהובה
מייזל.

משפחת ר׳ אלתר מינץ

אברהם יצחק (אלתר) מינץ

גוטקה מינץ.

משפחת אלתר מינץ. מימין לשמאל: מאשה, פולה, אמה וסוניה.

עומדים: ברל מנקס, רבקה זדנוביץ, אמה ונתן בבצשוק, סוניה מנקס, אפרים ופולה זדנוביץ, מאשה רבינוביץ, אליעזר מנקס. במרכז: הסבתא גוטקה מינץ. יושבים: ד"ר בבצוק פסח, מנקס בנימין.

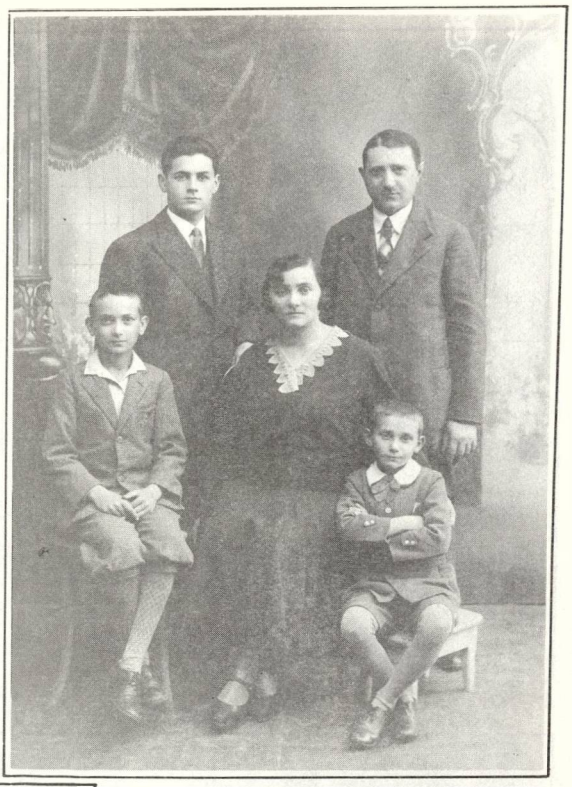

סנדר מינץ ואלכסנדר סמולניק

אפרים פולה ורבקה זדנוביץ

משפחת מנקס
בנימין הבן, אליעזר, נוסיה מנקס, סנדר, ברל.

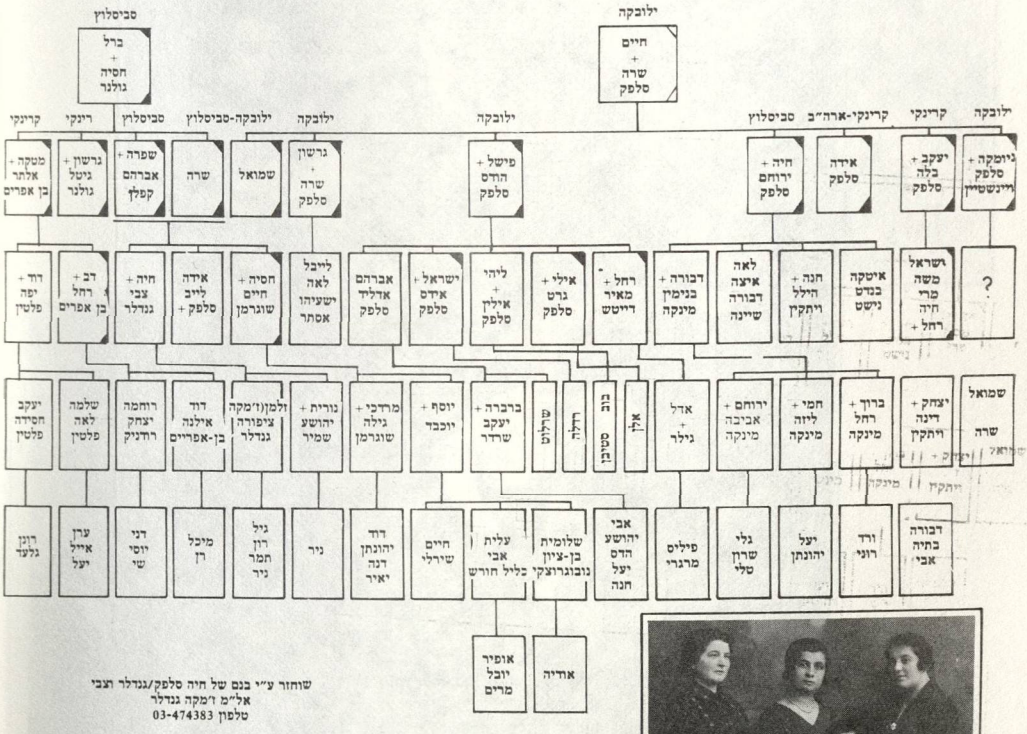
עומדים: בנימין מנקס, אליעזר מנקס, אפרים זדנוביץ.
יושבות: סוניה מנקס, מאשה רבינוביץ, פולה זדנוביץ.
הילדים: אלכסנדר רבינוביץ, רבקה וזלמן זדנוביץ.

משפחת ר׳ יונה מינץ

שושקה, סנדר, אלקה , יונה, שיינה, הנכד
נוטע, הנכדה חנה׳לה, מאשה שפרה.

משפחות סלפק—גולנר

שוחזר ע"י בנם של חיה סלפק/גנדלר וצבי
אל"מ ז'מקה גנדלר
טלפון 03-474383

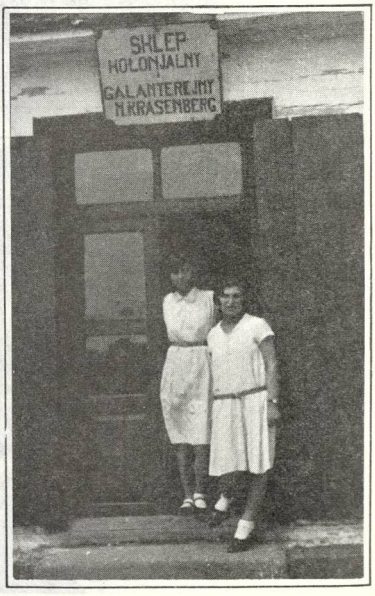
שנת 1928 בסביסלוץ. חשקה סלפק עומדת הראשונה משמאל. חיה סלפק יושבת הראשונה מימין.

מקרא:
מעודכן לתחילת אפריל 1984.
סימון בפינה שחורה פרושו נפטר.
סימון של שתי פינות שחורות פרושן כי שני בני הזוג נפטרו.
קיימים דורות נוספים אשר לא זוהו.

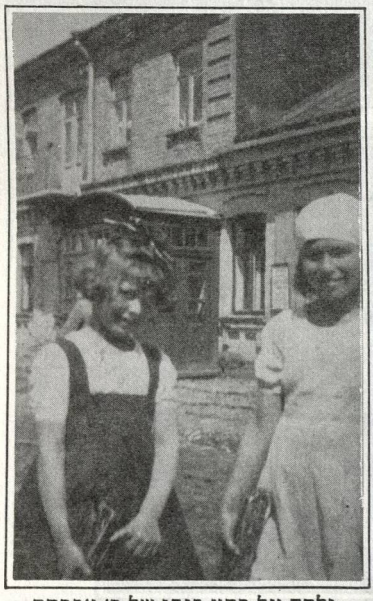
פולקביץ זלדה לבית קרסנברג

זלדה

זלדה ואחותה בחזית חנות אביהם

זלדה על רקע ביתו של ר' אברהם אולקניצקי

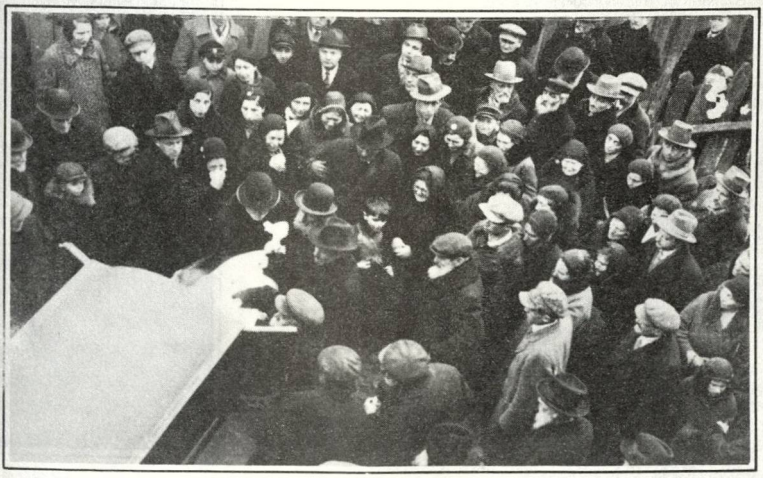

זלדה (עומדת מאחורי אביה) והוריה ליד קברו של סבה ר׳ אביגדור.

זלדה והוריה ערב עלייתה ארצה 9.2.35

בהלוויתו של ר׳ אביגדור קראסענבערג

משפחת ר׳ דוד פינקלשטיין

מימין לשמאל: חיה-שרה (קאנטור) ר׳ דוד פינקלשטיין, חלבנה, בתיה, מרים.
למטה יושב צבי פינקלשטיין

משפחת ר׳ ישראל פינקלשטיין

ישראל, פנינה, מנוחה, יואב ושרה.

מנוחה, לאה, שרה ושמעון פינקלשטיין וחוה דננברג

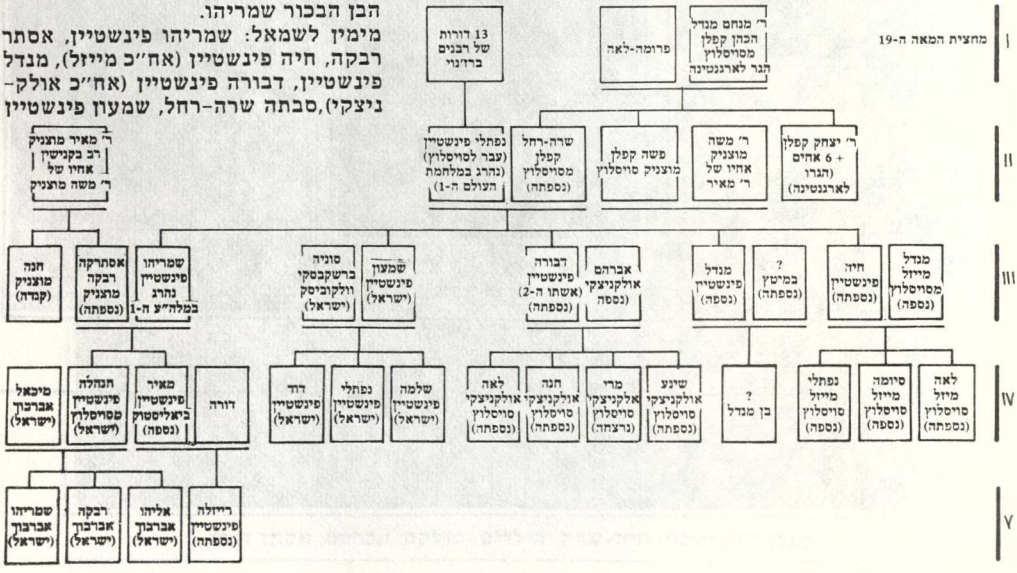

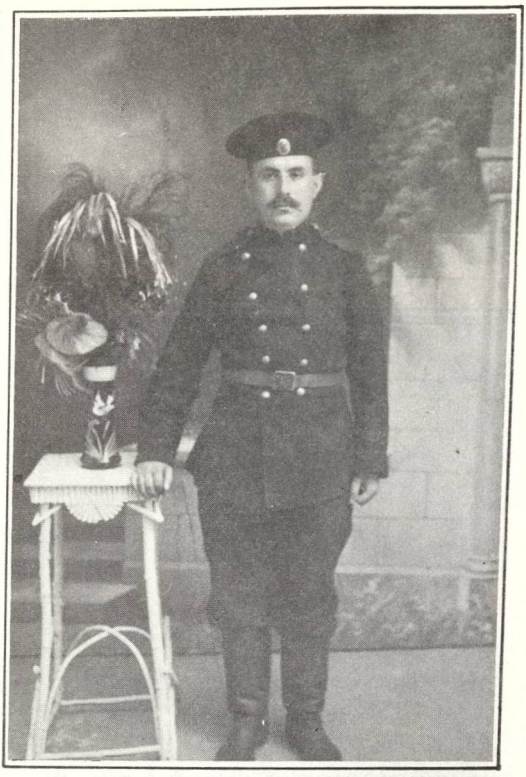
ילדי משפחת פינקלשטיין בעיירה.

משפחת פינשטיין

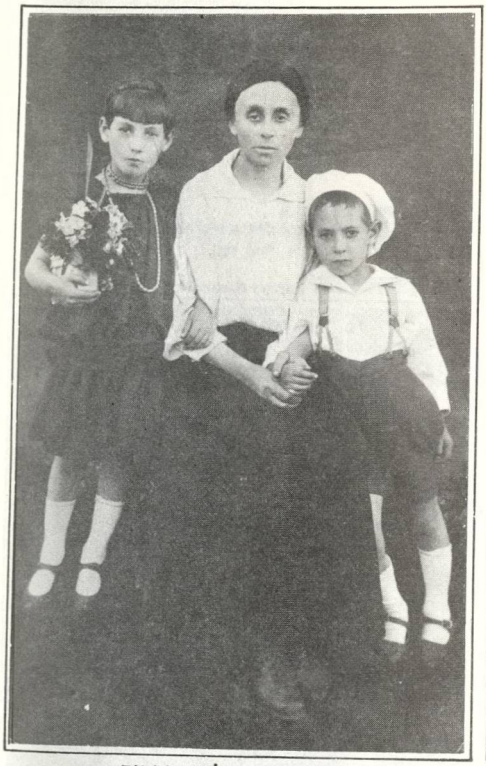

משפחת פינשטיין, סביסלוץ עם נשואי
הבן הבכור שמריהו.
מימין לשמאל: שמריהו פינשטיין, אסתר
רבקה, חיה פינשטיין (אח"כ מייזל), מנדל
פינשטיין, דבורה פינשטיין (אח"כ אולק-
ניצקי), סבתה שרה-רחל, שמעון פינשטיין

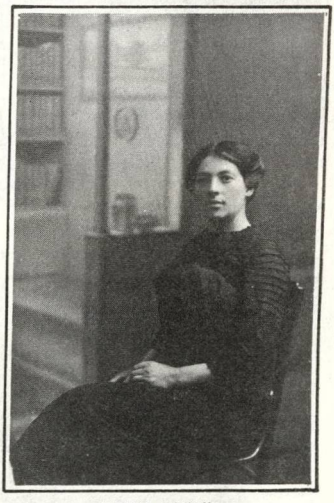

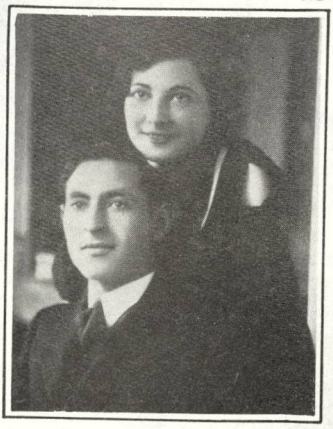
האב שמריהו פינשטיין במדים
מלחמת העולם הראשונה

סבתה שרה רחל עם נכדיה:
חנה'לה (בערך בת 6–7) ומאיר

אסתר-רבקה
לאחר מות בעלה

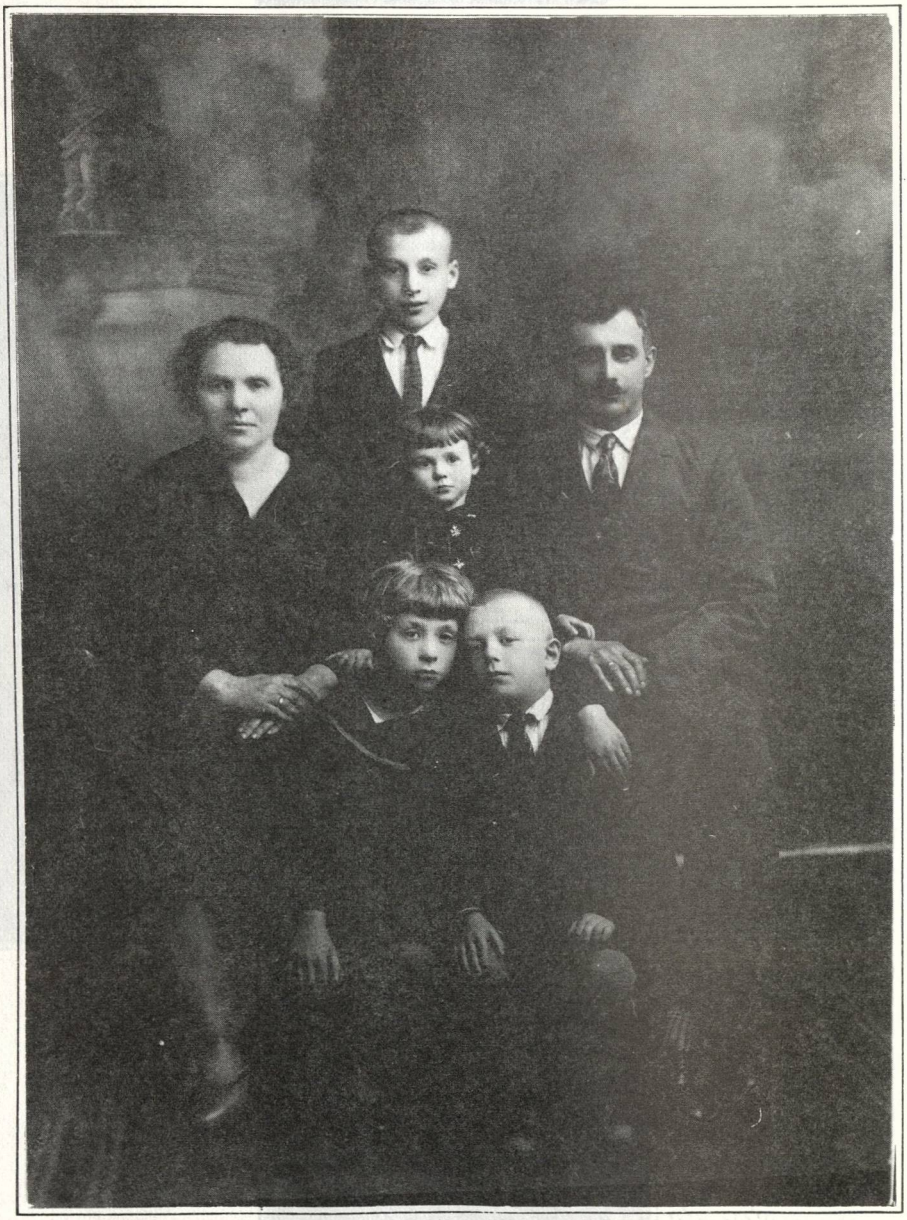

חנה'לה עם אחיה מאיר פינשטיין
לפני עלותה ארצה 1934-5

חיה פינשטיין-מייזל ובנה נפתלי

משפחת קפלן

קפלן גיסן ואשתו חיה-שרה והילדים: סולקה, אברהם, אסתר ודוד

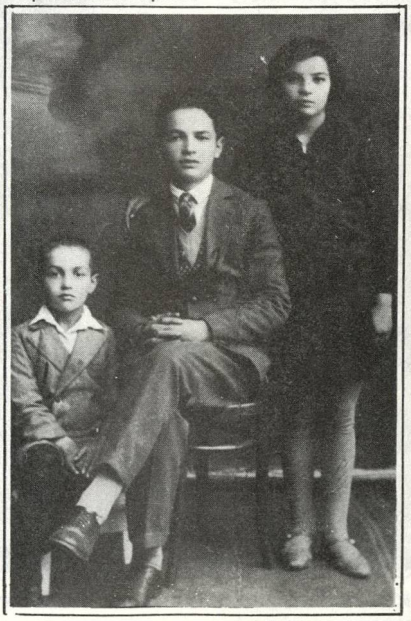
משפחת שבזין

משה שבזין, בן לאנח שבזין סביסלוץ.

זלאטה שבזין, אשתו של משה שבזין
ילידת העיר קוסובה להורים יצחק
ורבקה אורינובסקי

זליק, גדליה ומרי שבזין
בניהם של משה וזלאטע שבזין.

משפחת שפק

חנה ויהודה שפק בארץ-ישראל עם שלושת הנכדים הבוגרים:
נתן בן-משה, רוחלה בת צפורה, וצביקה בנה של הניה.

תוכן העניינים:

סביסלוץ והסביבה (מפה משוערת) 5
מפת סביסלוץ והגיטו 6-7
סביסלוץ במחשב בית-התפוצות 8
דברי תודה והערכה 9
לזכור ולספר / דובר הארגון 10-11
מבוא / משה אלקוני 12-14
בלדה לסביסלוץ / משה אלקוני 15
העיירה סביסלוץ / שמעון פינקלשטיין 16-18
דער טאנץ פון צוויי וועלטן / מ.א. 19-20
לזכר גיבורינו שנפלו 22
זלדה ז"ל 23
שטראוס שרה ע"ה 24-25
יעקב גיב ז"ל 26-29
עדה קוך (מוצ'ניק) ע"ה 30-31
צבי גנדלר ז"ל 32-34
יקותיאל חמלניצקי ע"ה 34
הניק פסטרנק 35-36
מנחם פינקלשטיין ע"ה 37-40
זכור / יוסף לוין 42
לא ראיתיכם סבי וסבתי 43
השואה וליקחה / שלמה שצקי 44-46
עיירה ערב שואה / עמנואל גולדברג 47-69
בסביסלוץ אחרי המלחמה / עדויות 70-89
קטעים מיומנו של יוסף לוין 90
יהושע גרשוביץ (שוקע) / עדויות 91-95
יהושע רקוביצקי / עדויות 96-97
משה דייכובסקי / עדויות 98-99
שלמה שצקי (זיידל) / עדויות 100-102
בני סביסלוץ למשפחותיהם/ צ. פינקלשטיין 103-134
בית אבי / משה אלקוני 136-140
אנדרטה לאמא / העורך 141-143
יד לבית מינץ / מאשה 145
משפחת רבי אלתר מינץ 145
משפחות מנקס, בבצוק, זדנוביץ 145
בית הורי / מאשה רוזן לבית מינץ 146-149
בית משפחת שפק 150
בית דוד מייזל 151-160
יד למשפחת שבזין 161
זכרונות לבית רובין / משה רובין 162
דבורה לקס (גרשוביץ) 163-164
יוסף לוין / עדויות 165-166
זכרונות מבית אבא / יפה שפק-רביצקי 167-168
זכרונות מבית אבא / שפרה כרובי (פנטר) 169
מסביסלוץ ואילך / תחיה מוסל 170-178
זכרונות ילדות / יוסף לוין 179-181
יפה קפלן מספרת 182
משפחת זאץ 183
משפחות פיינשטיין מוצ'ניק 184-187
בית אבא סלפק 188-189
בית מוצ'ניק 190-191
לזכר הכפר הוליבוד 192-193
קיבוץ מעפילים / תחיה מוסל 196-198
מתוך המקורות על ההכשרה בסביסלוץ 199
בית-המדרש החדש / צבי פינקלשטיין 200-202
על הרינה ועל התפילה / צבי פינקלשטיין 203-205
ויהי אור / צבי פינקלשטיין 206-207
על מכבי בסביסלוץ / יהושע גרשוביץ 207
אידישיסטים וקומוניסטים צ.פ. 208-209
העגלונים / צבי פינקלשטיין 210-211
סיפורים קצרים/
א. מרגלית, ש. הלפרין, צ. פינקלשטיין 212-215
סביסלוץ בלי יהודים / יוסף עין ודוד לאש 217-220
חיסול הגיטו / אהרון לנצביצקי הי"ד 221
דוקומנטציה מתקופת השואה 222-237
סביסלוץ בתמונות 239-289

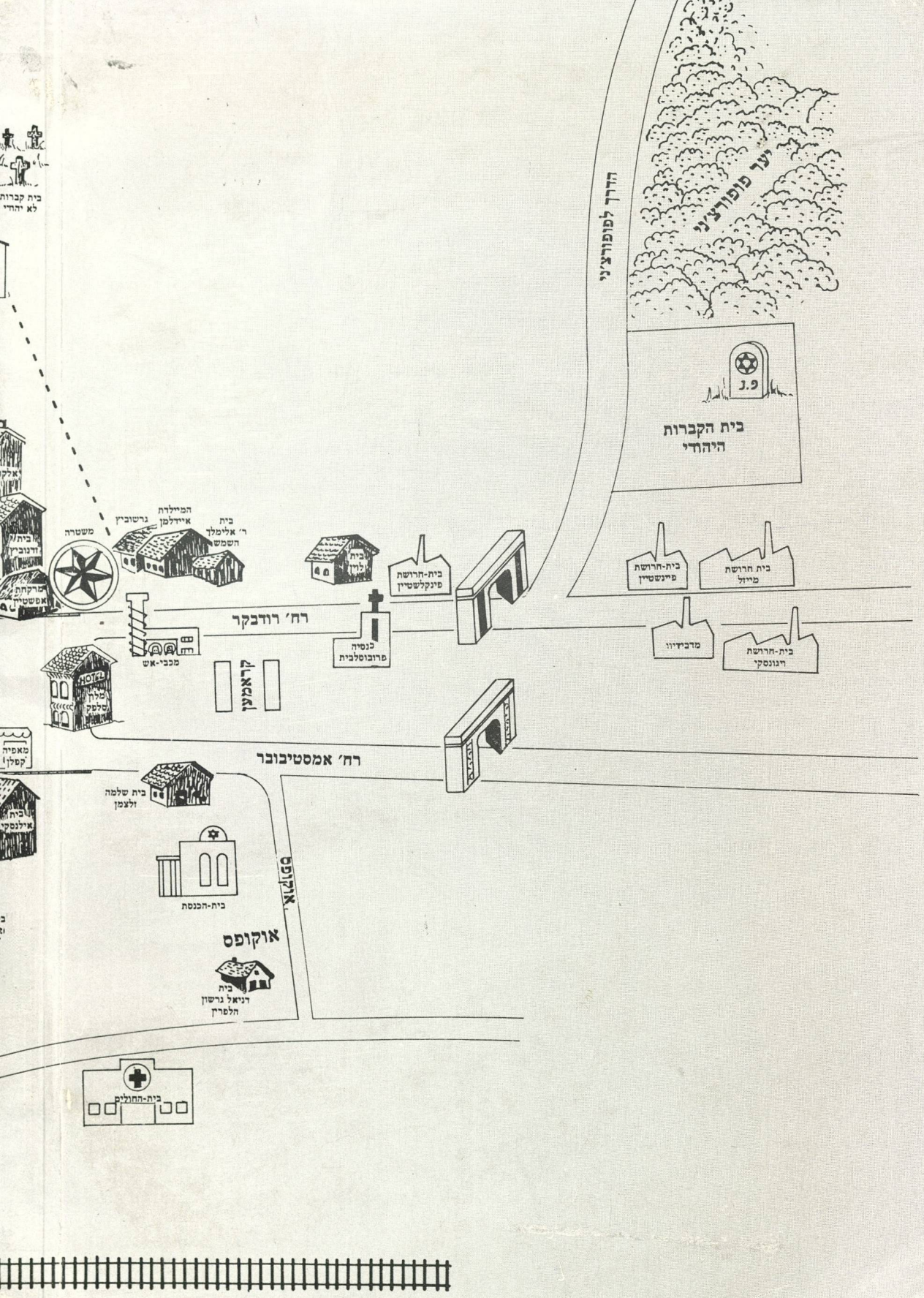
משפחת גרשוביץ מרדכי ופייגל

התמונה המשפחתית נשתמרה אצל הבן יעקב בקנדה.

הגלויה האחרונה שלפני השואה נשלחה מאבי המשפחה
מרדכי גרשוביץ לבנו יעקב בקנדה

יער פופוריצ'י
הדרך לפופוריצ'י
ב.נ
בית הקברות
היהודי
בית חרושת
מיזל
בית-חרושת
פינשטיין
מדבידזוו
בית-חרושת
ריגונסקי
בית-חרושת
פינקלשטיין
כנסיה
פרובוסלבית
רח' רודבקר
קראמען
מכבי-אש
משטרה
בית
ר' אלימלך
השמש
המילדת
איידלמן
גרשוביץ
בית
ולדן
בית
דרנוביץ
מרקחת
אפשטיין
מאפיה
קסלן
בית
אילנסקי
רח' אמסטיבובר
בית שלמה
זלצמן
בית-הכנסת
פופוראא
אוקופס
בית
דניאל גרשון
הלפרין
בית-החולים
בית קברות
לא יהודי